

Regler 2016

KRÄV SCHYSTA VILLKOR
för bönder världen över

Receptet på godare mat

Sveriges mest kända miljömärkning för mat, uppbyggd på ekologisk grund med särskilt höga krav på djursorg, hälsa, socialt ansvar och klimatpåverkan.

KRAV ekonomisk förening

Regler för KRAV-certifierad produktion utgåva 2016

Postadress: KRAV Box 1037, 751 40 Uppsala • Besöksadress: Kungsängsgatan 12

Tel: 018-15 89 00 • Fax: 018-13 80 40 • Webbplats: www.krav.se • E-post: info@krav.se

www.facebook.com/KRAV.eko • www.twitter.com/kravmedia • www.youtube.com/kravmarkt

Denna trycksak skyddas av såväl lag (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk som utländsk upphovsrättslagstiftning. Upphovsrätt innebär att KRAV har ensamrätt, med vissa mycket begränsade undantag, att förfoga över materialet genom att framställa exemplar av det och genom att göra det tillgängligt för allmänheten, i ursprungligt eller ändrat skick, i översättning eller bearbetning, på Internet och i annan media eller teknik. I korthet innebär det att det inte är tillåtet att lagra, kopiera, överföra, visa, framföra, överläta, sälja och på andra sätt utnyttja material i KRAVs regler.

Den enda användning av materialet som är tillåten är sådan begränsad användning som är möjlig genom särskilda undantag i upphovsrättslagen (privat bruk och citat), och sådan användning som KRAV ekonomisk förening har lämnat tillstånd till.

Det är tillåtet att använda material ur KRAV-reglerna för privat (dvs. icke kommersiellt bruk), men all kommersiellt utnyttjande av KRAVs material får bara ske efter tillstånd från KRAV ekonomisk förening. Även om KRAV ekonomisk förening har givit tillstånd att använda materialet får materialet bara användas i enlighet med tillståndet. Källa och upphovsman skall alltid tydligt anges.

Det är inte tillåtet att använda KRAVs regler för annan certifiering än för KRAV-certifiering.

Enligt den så kallade citaträtten i upphovsrättslagen är det tillåtet att citera kortare delar ur KRAVs material. Citatet måste vara korrekt refererat och det skall tydligt framgå varifrån citatet är hämtat (KRAVs regler, utgåva 2016). Citatet får inte återges eller ändras på sådant sätt att meningen med texten förvanskas eller förvrängs. Dessutom skall omfattningen av citatet kunna motiveras av dess syfte. Det är inte tillåtet att citera större delar eller en hel text. Det innebär t.ex. att det inte är tillåtet att kopiera eller citera annat än korta utvalda delar av KRAV-reglerna och då endast om citatet är motiverat och källan anges.

Den som bryter mot upphovsrättslagstiftningen kan straffas med böter eller fängelse och dömas att betala skadestånd.

För mer information, kontakta info@krav.se.

Produktion och grafisk formgivning: KRAV

© KRAV ekonomisk förening

Omslag och illustrationer: Futerra

Desing och produktion: KRAV

Tryck: Grafiska Punkten, Växjö

Innehåll

•	Nyheter i KRAVs regler 2016	8
•	Läsanvisning	9
•	Bli KRAV-certifierad	9
•	Vilka delar i KRAVs regler berör mig	10
•	Lista över certifieringsorgan	11
I.	Introduktion till KRAVs regler	17
1.1	Den ekologiska produktionens målsättning	18
1.2	Regelverkets grunder	19
1.3	Kontroll och certifiering	20
1.4	Allmänna verksamhetsregler	22
1.5	Primärproduktion	24
1.6	Växtodling och produktionshjälpmedel	25
1.7	Djurhållning, fodertillverkning och slakt	31
1.8	Biodling	36
1.9	Vattenbruk	37
1.10	Vildväxande produktion	38
1.11	Fiske	39
1.12	Livsmedelsförädling	40
1.13	Butik	40
1.14	Restauranger och storhushåll	41
1.15	Import och införsel	41
1.16	Märkning och marknadsföring	42
2.	Allmänna regler för certifiering	43
2.1	Vad det innebär att vara KRAV-ansluten	44
2.2	Certifikat	47
2.3	Dina åtaganden som certifierad	48
2.4	Kontroller	49
2.5	Om du inte följer reglerna	50
2.6	Att överklaga beslut eller lämna klagomål	54
2.7	Avtalsfrågor	55
2.8	Byte av certifieringsorgan	56
2.9	Sekretess	57
2.10	Hantering av personuppgifter	57
2.11	Lantbrukares samarbete med tredje part	58
2.12	Skadestånd och avstängning vid förhållanden som kan skada KRAVs varumärke	59

3.	Allmänna verksamhetsregler för alla KRAV-anslutna.....	61
3.1	Socialt ansvar för KRAV-certifierade.....	62
3.2	Hantering och lagring av KRAV-certifierad produkt	63
3.3	Ämnen och material	64
3.4	Minskad miljö- och hälsopåverkan från hygienarbete	65
3.5	Förpackningar.....	67
3.6	Miljö-, natur och kulturskydd	68
3.7	Energianvändning	69
3.8	Energiplanering för lantbruksföretag.....	71
3.9	Energiplanering för växthus	72
4.	Växtodling	73
4.1	Allmänt.....	74
4.2	Hushålla med växtnäringen	82
4.3	Gödselmedel och jordförbättringsmedel	87
4.4	Växtskydd.....	94
4.5	Utsäde och plantor	98
4.6	Odling i växthus.....	99
4.7	Svampodling	100
5.	Djurhållning.....	101
5.1	Gemensamma regler för alla djurslag	102
5.2	Nötkreatur.....	117
5.3	Får och getter.....	126
5.4	Grisar.....	132
5.5	Fjäderfån.....	138
6.	Biodling.....	149
6.1	Inträde och omläggning.....	150
6.2	Inköp av bin	151
6.3	Foder och risk för föroreningar med fodret	152
6.4	Läkemedel, biologiska och kemiska bekämpningsmedel.....	153
6.5	Kupor	154
6.6	Övrigt.....	154
7.	Vattenbruk	155
8.	Vildväxande produktion.....	157
8.1	Anmälan och utredning.....	158
8.2	Miljön, social hänsyn, marken och de arter du ska samla in.....	158
8.3	Skörd, information till och arbetsvillkor för plockare.....	160

9. Livsmedelsförädling	163
9.1 KRAV-certifierade råvaror	164
9.2 Sammansatta produkter	164
9.3 Konventionella råvaror	165
9.4 Processer	165
9.5 Lösningsmedel	166
9.6 Bestrålning	166
9.7 Tillsatser, aromer och processhjälpmedel	166
9.8 Berikningsmedel	166
9.9 Ämnen i kontakt med livsmedel	166
9.10 Äggtvätt	166
9.11 Filtrering. Utgått	166
9.12 Jäst kan KRAV-certifieras	167
9.13 Vin kan KRAV-certifieras	167
9.14 Ingrediensmärkning av KRAV-certifierade ingredienser	167
9.15 Hantering av KRAV-certifierade produkter	168
9.16 Matkassar kan KRAV-certifieras	168
10. Slakt	169
10.1 Slakteriets ansvar	170
10.2 Hantering och djuromsorg	172
10.3 Märkning, identifiering och särhållning	173
10.4 Transport	174
10.5 Tidpunkt för slakt	175
10.6 Drivning	176
10.7 Bedövning och avblodning	176
10.8 Nötkreatur	178
10.9 Får och get	178
10.10 Gris	179
10.11 Fjäderfå	179
10.12 Hjört - utgått	180
11. Fodertillverkning	181
11.1 Allmänna regler för alla sorters foder	182
11.2 Råvaror	183
11.3 Förädlingen	184
11.4 Innehåll och märkning	184
11.5 Foder till sällskapsdjur	185
11.6 Hantering av KRAV-certifierat foder	186

12. Tillverkning och marknadsföring av produktionshjälpmedel	187
12.1 Allmänna regler för produktionshjälpmedel	188
12.2 Jordar	190
12.3 Gödsel och jordförbättringsmedel	191
12.4 Växtskyddsmedel	192
12.5 Tillåtetbedömning av produktionshjälpmedel.....	192
12.6 Hantering och lagring	192
13 Utgått.....	191
14. Butik.....	195
14.1 Butikens övergripande åtagande	196
14.2 Hur du hanterar och säljer KRAV-certifierade produkter	198
14.3 Märkning, skyltning och exponering.....	199
14.4 Dokumentation.....	200
15. Restauranger och storhushåll	201
15.1 Allmänt.....	202
15.2 Användning av råvaror, ingredienser och livsmedel	203
15.3 Personalens kunskaper	205
15.4 Maträttskassar	206
15.5 Enproduktcertifiering	206
16. Import och införsel av produkter eller råvaror.....	209
16.1 Inledande regler.....	210
16.2 Olika sätt att verifiera tilläggskraven	211
16.3 Tilläggskrav för socialt ansvar för samtliga produkter eller råvaror.....	212
16.4 Kommande tilläggskrav för socialt ansvar för samtliga produkter eller råvaror	213
16.5 Övriga tilläggskrav för samtliga produkter eller råvaror.....	213
16.6 Tilläggskrav för vegetabilier	214
16.7 Tilläggskrav för animalier	215
16.8 Tilläggskrav övriga produkter eller råvaror	219
16.9 Produkter eller råvaror certifierade enligt NOP	219
16.10 Produkter eller råvaror certifierade enligt andra regelverk som EU erkänner	220
17. Fiske.....	221
17.1 Regler i andra kapitel.....	222
17.2 Ansökningsprocessen	222
17.3 Fiskekommitténs bedömning.....	223
17.4 Tekniska regler för fartyg och fiskeredskap.....	224

18. Regler för certifieringsorgan	229
18.1 Allmänna regler	230
18.2 Krav på certifieringsorgan	230
18.3 Krav på revisorer och revisionsledare för IFOAM-ackrediterade certifieringsorgan - utgått.....	233
18.4 Krav på revisorer och revisionsledare	233
18.5 Kompetenskrav vid kedjecertifiering.....	237
18.6 Kalibrering av regeltillämpningar	238
19. Certifiering av kedjor	239
19.1 Innan kedjan kan certifieras	240
19.2 Kedjan ska ha gemensam redovisning och dokumentation	241
19.3 Kedjans styrning.....	241
19.4 Kedjans internrevision	244
19.5 Certifieringsorganets arbete.....	245
20. Märkning och marknadsföring	247
20.1 Allmänna regler.....	248
20.2 Användning av KRAVs namn och märken	250
20.3 Märkning med symbolen ”EU-ekologisk”	251
20.4 Övrig märkning på förpackningen	252
20.5 Märkning på följesedlar och fakturor.....	254
20.6 Marknadsföring	255
20.7 Certifiering av marknadsförare.....	255
20.8 Marknadsföring av kaffe, fatöl eller ägg som serveras av annan aktör	256
20.9 Regler för frivillig ursprungsmärkning inom Sverige.....	257
• Bilagor	261
Bilaga 1 - Tillåtna konventionella fodermedel med mera (EU).....	262
Bilaga 2 - Livsmedelstillsatser	263
Bilaga 3 - SIN-ämnen i livsmedelsförpackningar	265
Bilaga 4 - Mall Leverantörsriktlinjer	267
• Definitioner	269

Nyheter i KRAVs regler 2016

Till 2016 har vi sett över och gjort ändringar i följande kapitel:

- Kapitel 1 Introduktion till KRAVs regler ger en omfattande bakgrund till reglerna, som ett stöd och hjälp för att förstå inriktningen och syftet med olika regler. Detta fanns tidigare i början av varje kapitel.
- Kapitel 5 Djurhållning har delats upp i separata avsnitt för varje djurslag. Regler som gäller alla djurslag finns i inledningen av kapitlet. Regler för hjortar har utgått.
- Kapitel 7 Vattenbruk – regeltexten ersätts nu av EU-förordningen EG (nr) 889/2008.
- Kapitel 15 Restauranger och storhushåll
- Kapitel 16 Import och införsel av produkter eller råvaror

Vi har också gjort ändringar på någon eller några punkter i

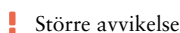
- Kapitel 2 Allmänna regler för certifiering
- Kapitel 3 Allmänna verksamhetsregler för alla KRAV-an slutna
- Kapitel 4 Växtodling
- Kapitel 6 Biodling
- Kapitel 8 Vildväxande produktion
- Kapitel 9 Livsmedelsförädling
- Kapitel 10 Slakt
- Kapitel 11 Fodertillverkning
- Kapitel 12 Tillverkning och marknadsföring av produktionshjälpmedel
- Kapitel 14 Butik
- Kapitel 17 Fiske
- Kapitel 18 Regler för certifieringsorgan
- Kapitel 19 Certifiering av kedjor
- Kapitel 20 Märkning och marknadsföring

Nya och ändrade regler har markerats i boken med följande symboler:

I regler som markerats med symbolen Ändrad har betydelsen av regeln ändrats. Regler som flyttats till annan plats i boken, eller där endast språklig ändring har skett, är inte markerade med symbolen Ändrad.

En ny symbol som införts i kapitel 5 Djurhållning är

På KRAVs hemsida, www.krav.se/kravs-regler, hittar du mer information om ändringarna i reglerna.

Läsanvisning

Alla definitioner har samlats längst bak i definitionsavsnittet. Ord i reglerna som har en definition är skrivna med ett annat typsnitt.

Regeltext

Vi har skrivit texterna så att det ska framgå vad som är bindande krav som den KRAV-anslutne ska uppfylla och som certifieringsorganen verifierar, och vad som i en del fall är exempel och förklaringar. De senare skrivs som kursiv text.

Varifrån kommer en regel?

För att en produkt ska få säljas som ekologisk i EU måste produktionen även enligt svensk lag uppfylla kraven i EU-förordningen (EG) nr 834/2007.

All KRAV-ansluten produktion ska uppfylla svensk lag, men eftersom KRAV-reglerna även tillämpas utanför Sverige och eftersom det i vissa fall förklarar att tydliggöra vad lagen kräver, så innehåller KRAVs regler också vissa lagkrav.

KRAVs regler har utvecklats under lång tid och i samverkan även med andra internationella organ. Därför innehåller våra regler krav som sträcker sig utöver EU-förordningen. För att göra tydligt vad en regel har för bakgrund, så finns det markeringar i texten som har följande betydelse:

- (EU) regeln har stöd i EU-förordningen
- (SL) regeln är ett förtydligande av övrig svensk lagstiftning
- (I) regeln har stöd i IFOAM Standards
- (K) regeln är KRAVs egen
- (EU/K) regeln har delvis stöd i EU-förordningen
- (K/SL) regeln har delvis stöd i svensk lagstiftning.

Vill du ha mer information om bakgrunden till någon regel kontakta gärna KRAV, till exempel via e-post till regler@krau.se

Bli KRAV-certifierad

För att få använda KRAV-märket behöver du ett certifikat (intyg) som visar att din verksamhet uppfyller KRAVs regler. Certifikatet utfärdas av fristående certifieringsorgan som är godkända för att kontrollera och certifiera enligt KRAVs regler. Det finns flera att välja mellan och du hittar dem nedan och på www.krau.se.

Så här gör du för att få ett certifikat:

1. Ta reda på vad som gäller för att din verksamhet ska kunna bli KRAV-certifierad.
2. Gör de förändringar som kan behövas.
3. Ta kontakt med ett certifieringsorgan som har rätt att kontrollera KRAV-produktion, och teckna avtal om certifiering.

4. En revisor från certifieringsorganet besöker dig och gör en kontroll för att se att din verksamhet uppfyller KRAVs regler.
5. När du fått din produktion certifierad av certifieringsorganet och erhållit ett certifikat får du börja använda KRAV-märket.
6. Du betalar en årlig licensavgift till KRAV. Du betalar också avgifter till certifieringsorganet och får minst ett kontrollbesök per år.

Vilka delar i KRAVs regler berör mig

KRAVs regler innehåller dels allmänna regler, kapitel 2, 3 och 20 som berör alla oavsett produktionsinriktning, och regler som är anpassade till olika typer av produktion. I tabellen nedan kan du se vilka regelkapitel som berör dig om du har en viss produktion.

Du som exempelvis har växtodling berörs av reglerna i kapitel 2-4 och 20.

VERKSAMHET	REGELOMRÅDE/KAPITEL	ANMÄRKNING
- Växtodling	2... 3 .. 4	20
- Växthus	2... 3 ... 4	20Särskilt avsnitt 4.6
- Svampodling.....	2... 3 .. 4	20Särskilt avsnitt 4.7
- Djurhållning.....	2... 3 .. 4 ...5 .. 20	
- Nötkreatur		Särskilt avsnitt 5.2
- Får och Getter		Särskilt avsnitt 5.3
- Grisar		Särskilt avsnitt 5.4
- Fjäderfän		Särskilt avsnitt 5.5
- Biodling.....	2... 3 .. 6	20
- Vattenbruk	2... 3 ... 7	20
- Vildväxande produktion.....	2... 3 ... 8	20
- Livsmedelsförädling.....	2... 3 ... 9	20
- Slakt	2... 3 .. 10	20
- Fodertillverkning	2... 3 .. 11	20
- Produktionshjälpmedel.....	2... 3 .. 12	20
- Butik	2... 3 .. 14	20
- Restaurang	2... 3 .. 15	20
- Enproduktcertifiering	2... 15.5	20
- Import och införsel.....	2... 3 .. 16	20
- Fiske.....	2... 3 .. 17	20
- Kedjecertifiering	2... 3 .. 19	20
- Marknadsföring av kaffe, fatöl eller ägg som serveras av en annan aktör.....	2... 3 ... 9	20Särskilt avsnitt 20.8
- Frivillig ursprungsmärkning ...	2... 3 ... 9	20Särskilt avsnitt 20.9

Lista över certifieringsorgan

Följande certifieringsorgan är i dag ackrediterade för att kontrollera och certifiera enligt KRAVs regler:

Debio

1940 Bjørkelangen - Norge
E-post: kontor@debio.no
Webb: www.debio.no
Tel: (+47) 63 86 26 50
Kod vid märkning: NO-ØKO-01

The logo for Debio, featuring the word "Debio" in white text on a dark blue rectangular background.

– *Debio erbjuder certifiering enligt KRAVs regler av följande produktion:*
vattenbruk, fiske och förädling av produkter från vattenbruk och fiske.

HS Certifiering AB

Flottiljvägen 18, 392 41 Kalmar
E-post: info@hscertifiering.se
Webb: www.hscertifiering.se
Tel: 0480-156 70
Kod vid märkning: SE-EKO-04

HS Certifiering

– *HS Certifiering erbjuder certifiering enligt KRAVs regler av följande produktion:*
Växtodling inklusive växthus, svampodling, djurhållning, biodling, livsmedelsförädling, butik, restaurang och storhushåll inklusive kedjecertifiering, slakt, fodertillverkning, import och införsel av produkter eller råvaror, frivillig ursprungsmärkning samt marknadsföring av kaffe eller öl som serveras av annan aktör samt bedömning av produkt som tillåten för utfodring eller som produktionshjälpmedel.

Intertek Certification AB

Box 1103, 164 22 Kista
E-post: info.sc-sweden@intertek.com
Webb: www.intertek.se/livsmedel-och-lantbruk/livsmedelscertifiering/
Tel: 08- 750 03 33
Kod vid märkning: SE-EKO-08

The logo for Intertek, featuring the word "Intertek" in white text on a dark blue rectangular background.

– *Intertek Certification AB erbjuder certifiering enligt KRAVs regler av följande produktion:*

Livsmedelsförädling, slakt, fodertillverkning, hantering av utsäde och plantor, import och införsel av produkter eller råvaror, frivillig ursprungsmärkning samt marknadsföring av kaffe eller öl som serveras av annan aktör.

Kiwa Sverige AB

Box 1940, 751 49 Uppsala

E-post: info@kiwa.se

Webb: www.kiwa.se

Tel: 018-17 00 00

Kod vid märkning: SE-EKO-01

– *Kiwa erbjuder certifiering enligt KRAVs regler av följande produktion:*

Växtodling inklusive växthus, svampodling, djurhållning, biodling, vattenbruk, fiske, vildväxande produktion, livsmedelsförädling, slakt, fodertillverkning, produktionshjälpmedel, restaurang och storhushåll inklusive kedjecertifiering, import och införsel av produkter eller råvaror, frivillig ursprungsmärkning, marknadsföring av kaffe eller öl som serveras av annan aktör samt bedömning av produkt som tillåten för utfodring eller som produktionshjälpmedel.

ProSanitas Certifiering AB

Box 9006, 400 91 Göteborg

E-post: info@prosanitas.se

Webb: www.bmgprosanitas.se

Tel: 031- 771 00 70

Kod vid märkning: SE-EKO-07

– *ProSanitas Certifiering AB erbjuder certifiering enligt KRAVs regler av följande produktion:*

Livsmedelsförädling, fodertillverkning, import och införsel av produkter eller råvaror, frivillig ursprungsmärkning samt marknadsföring av kaffe eller öl som serveras av annan aktör.

SMAK Certifiering AB

Box 42, 230 53 Alnarp

E-post: certifiering@smak.se

Webb: www.smak.se

Tel: 020-61 62 63

Kod vid märkning: SE-EKO-03

– *SMAK erbjuder certifiering enligt KRAVs regler av följande produktion:*

Växtodling inklusive växthus, svampodling, djurhållning, biodling, livsmedelsförädling, slakt, fodertillverkning, produktionshjälpmedel, restaurang och storhushåll inklusive kedjecertifiering, import och införsel av produkter eller råvaror, frivillig ursprungsmärkning, marknadsföring av kaffe eller öl som serveras av annan aktör samt bedömning av produkt som tillåten för utfodring eller som produktionshjälpmedel.

Valiguard AB

Box 5609, SE-114 86 Stockholm

E-post: foodsafety.sc@saiglobal.com

Webb: www.valiguard.com

Kontaktperson: Henrik Wallin

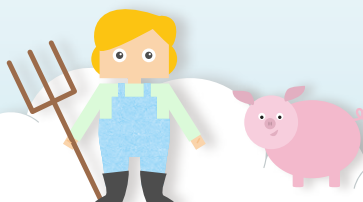
Tel: 070-420 56 27, 08-402 84 90

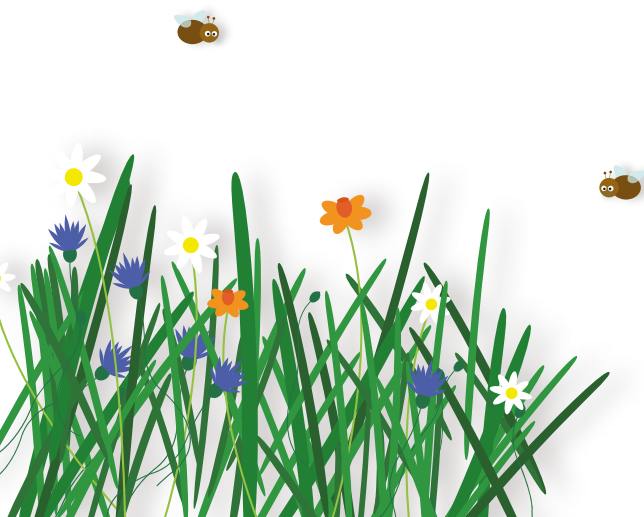
Kod vid märkning: SE-EKO-05

The logo for Valiguard, featuring the word "Valiguard" in a blue, sans-serif font with a checkmark symbol integrated into the letter 'V'.

– *Valiguard erbjuder certifiering enligt KRAVs regler av följande produktion:*

Livsmedelsförädling, slakt, import och införsel av produkter eller råvaror, frivillig ursprungsmärkning samt marknadsföring av kaffe eller öl som serveras av annan aktör.

Regler för KRAV-certifierad produktion utgåva 2016

KRAVs styrelse antog reglerna den 3 juni 2015

Receptet på godare mat

1

Introduktion till KRAVs regler

KRAVs första regler gavs ut 1985 och omfattande en A4 sida med växtodlingsregler. Idag har vi regler för 19 olika produktionsinriktningar eller regelområden som vi kallar dem. Flera olika certifieringsorgan är ackrediterade för att erbjuda KRAV-certifiering.

Du kan hjälpa oss att bli bättre! Skicka ett mail till regler@krau.se med dina synpunkter på våra regler!

1.1 Den ekologiska produktionens målsättning

Grunden för den *ekologiska* produktionen är en omsorg om naturens grundläggande funktioner och global solidaritet. Målsättningen är att bedriva en långsiktigt hållbar och ur konsumentens synvinkel förtroendeingivande produktion av livsmedel och andra produkter av hög kvalitet.

Strävan är att i alla led (produktion, *förädling*, distribution, etc) visa omsorg om naturliga förlopp och beteenden, samt utforma verksamheten så att:

- markens och det övriga ekosystemets långsiktiga produktionsförmåga bevaras och stärks
- den biologiska och genetiska mångfalden i kulturlandskapet liksom i produktionen skyddas och utvecklas
- man minimerar användningen av energi och framförallt fossila bränslen och andra icke förnybara naturresurser, liksom utsläpp av föroreningar
- användningen av naturfrämmande ämnen undviks
- en god hälsa hos husdjuren främjas och att de ges möjlighet till ett naturligt beteende, en värdig tillvaro och ett värdigt slut
- förädling sker med hjälp av utvalda processer som är skonsamma mot såväl naturen som produkterna och med ett minimum av *tillsatser*
- lantbrukaren och övriga som är verksamma i produktionen ges en skälig inkomst, en säker arbetsmiljö, glädje och tillfredsställelse i arbetet
- ekologiska produkter blir tillgängliga för alla konsumenter
- handel med ekologiska produkter främjar en miljömässigt, socialt och ekonomiskt hållbar utveckling både där varan produceras och där den konsumeras.

Den ekologiska produktionen strävar efter att stärka banden mellan landsbygd och tätort samt mellan *producent* och konsument, bland annat genom öppenhet kring verksamheten. En diversifierad och geografiskt spridd livsmedelsproduktion ger möjlighet till maximal återcirkulering av näringsämnen och mullråvara.

Ovanstående text, frånsett rubriken, är hämtad ur KRAVs stadgar (§4)

1.2 Regelverkets grunder

Syfte

KRAVs regler är ett redskap för att i handling omsätta den ekologiska produktionsens målsättning, såsom den formuleras i KRAVs stadgar, genom hela kedjan från produktion av råvaror till konsumtion av livsmedel och andra jordbruksprodukter.

Reglerna tar hänsyn till många faktorer för att inbegripa helheten i produktionssystemen och den omgivande miljön. I detta ingår socialt ansvar som en väsentlig del. Biologiska mekanismer och sammanhang är grunden för vad som betraktas som naturligt och därmed förenligt med ekologisk produktion. Strävan är att ha vetenskapligt stöd för alla regler. Ofta prioriteras försiktighetsprincipen till dess att forskning och beprövad erfarenhet kan ge en säker grund för reglernas gränstdragningar. Förbudet mot att använda GMO eller teknologiskt framställda nanomaterial är exempel på när försiktighetsprincipen varit styrande. Vid konflikt mellan olika mål kan helheten bedömas som viktigare än de olika delarna i konflikten.

KRAVs regler fastställer hur produktionen ska bedrivas för att produkter ska få märkas och marknadsföras med KRAVs märke, eller med hänvisning till KRAVs regler. Därigenom skapas en plattform som underlättar en enhetlig marknadsföring av KRAV-certifierad produktion, samt ger förtroende i alla produktionsled och på marknaden.

Ramar

Nationell lagstiftning, exempelvis djurskydds- och miljölagstiftning, ligger alltid som grund för KRAV-certifierad produktion. KRAVs regler styrs även av andra regelverk på europeisk och global nivå, exempelvis uppfyller de det internationella samarbetsorganet IFOAM:s krav på ekologiska regelverk. Även EU har regler för ekologisk produktion, i förordningarna (EG) nr 834/2007, (EG) nr 889/2008 och (EG) nr 1235/2008 samt ändringsförordningar av dessa.

Förordningarna är lag i Sverige och reglerar hur ordet ”ekologiskt” får användas. De omfattar växtodling, djurhållning, biodling, vattenbruk, vildväxande produktion, livsmedelsförädling, import och fodertillverkning. KRAVs regler uppfyller EU-förordningarna men är i vissa fall strängare än dessa och omfattar dessutom fler områden, till exempel restaurangcertifiering och fiske.

Omfattning

Reglerna är fastställda utifrån vad som bedöms vara praktiskt möjligt att uppnå för närvarande. Reglerna fastställs av KRAVs styrelse och gäller till dess att något annat beslutas. KRAVs beslut om regler sätter gränserna för vilka produkter och vilken produktion eller hantering av ekologiska produkter som kan godkännas. KRAVs märke är främst avsett att användas på livsmedel, men även andra råvaror från ekologiskt jordbruk kan certifieras. KRAV förbehåller sig rätten att avgöra om regelverket är tillämpligt för viss produktion.

Reglerna och kontrollen omfattar

- produktionsförhållanden
- produkter och recept
- dokumentation
- märkning
- provtagning och analys

med avseende på

- primärproduktion,
- produktionshjälpmedel och insatsmedel,
- hantering, lagring och förpackning,
- förädling,
- försäljning och marknadsföring, samt
- produkter och råvaror som certifierats enligt andra regelverk för ekologisk produktion.

1.3 Kontroll och certifiering

För att ett livsmedel ska få marknadsföras som ekologiskt ska hela produktionskedjan vara kontrollerad. Detta regleras genom en gemensam lagstiftning som gäller inom EU. I Sverige kan producenter välja att vara certifierade enligt KRAVs regler, som är skrivna så att de även uppfyller EU:s förordningar om ekologisk produktion. Certifiering enligt KRAVs regler är ett sätt för producenter att öka trovärdigheten i sin verksamhet gentemot kunder och konsumenter. För att kunna bli certifierat måste ett företag ansöka till ett godkänt certifieringsorgan och skriva under ett anslutningsavtal. Produkterna får då marknadsföras som ekologiska och KRAV-märkta.

Att ingå avtal om att följa KRAVs regler är ett frivilligt åtagande som är öppet för alla. Den som producerar, förädlar, packar, förvarar, marknadsför, importerar eller inför produkter som ska KRAV-märkas måste vara certifierad. Företag som enbart transporterar produkter eller bara hanterar obrutna förpackningar behöver däremot inte vara certifierade.

Certifikat och registrering av produkter

För att få sälja produkter med KRAVs namn eller märke måste företaget ifråga ha ett giltigt certifikat för det regelområde som verksamheten omfattar. Innan certifikatet utfärdas av certifieringsorganet kontrolleras att alla relevanta regler är uppfyllda.

För regelområdena vattenbruk, livsmedelsförädling, fodertillverkning, produktionshjälpmedel samt import och införsel ska företaget dessutom registrera varje produkt på KRAVs hemsida innan den får säljas. KRAV-anslutna företag kan registrera nya produkter på redan godkända produktionslinjer löpande. Företaget ansvarar för att produkten uppfyller KRAVs regler.

Kontroll

Certifieringsorganet gör varje år minst en kontroll av den KRAV-certifierade verksamheten, ibland flera. Hos lantbrukare med djurhållning görs två kontrollbesök per år under certifieringens första två år för att säkerställa att reglerna följs både under stallperioden och under betesperioden. Utöver detta ska 30 % av alla KRAV-certifierade djurgårdar få en extra oanmäld kontroll varje år. På större slakterier görs också två besök per år. Förutom ett besök för en fullständig genomgång av alla regler görs där ett extra oanmält kontrollbesök med fokus på hantering av levande djur.

Avvikelser och överklaganden

En avvikelse är när verksamheten helt eller delvis bryter mot någon av KRAVs regler. Det finns tre grader av avvikelser: mindre, större och avstängningsgrundande. Det är normalt att en verksamhet har mindre avvikelser. Det viktiga är att de upptäcks, åtgärdas och förebyggs. Om producenten själv upptäcker en avvikelse, till exempel på grund av ett misstag, ska den rapporteras till certifieringsorganet. Det vanligaste är dock att avvikelser upptäcks vid kontrollbesök.

Större avvikelser som inte kan rättas till i efterhand kan leda till att mark, djur eller produkter underkänns. Vid särskilt allvarliga fall kan hela verksamheten underkännas och i sällsynta fall kan det leda till att producenten stängs av i upp till tre år. Så kraftiga åtgärder tas endast till när det finns skäl att anta att producenten medvetet brutit mot grundläggande regler.

Den KRAV-anslutne har rätt att överklaga certifieringsorganets beslut. Överklagan skickas till certifieringsorganet som sedan fattar beslut i sin certifieringskommitté. Överklaganden av beslut som grundas i lagstiftningen om ekologisk produktion ska ställas till länsstyrelsen i det län där certifieringsorganet har sitt säte.

Licens- och certifieringsavgift

Priset för en KRAV-certifiering består av både en licensavgift till KRAV och en avgift till certifieringsorganet för dess tjänster. Lantbrukare och fiskare faktureras hela kostnaden via certifieringsorganet. Anslutna som är certifierade för vattenbruk, livsmedelsförädling, slakt, fodertillverkning, produktionshjälpmedel eller import och införsel ska redovisa försäljningsvärden för sina KRAV-produkter till KRAV, som fakturerar dem licensavgiften.

1.4 Allmänna verksamhetsregler

De allmänna verksamhetsreglerna ska uppfyllas av alla KRAV-certifierade företag.

Socialt ansvar

KRAVs regelverk skiljer sig från de EU-ekologiska reglerna genom att inkludera regler om socialt ansvar till skydd för dem som arbetar i KRAV-certifierade företag. Detta inbegriper även inhyrd och tillfällig arbetskraft. I Sverige innebär det i första hand att KRAV-certifierade företag ska följa lagstiftning om socialt ansvar. Genom att det finns med i reglerna ingår det i certifieringen att kontrollera att lagstiftningen följs. Men det finns även krav som går längre än lagstiftningen, till exempel rörande ansvar för boendeförhållanden för gästarbetare. I vildväxande produktion och annan verksamhet med personal med säsongsanställning bedömer KRAV att det finns en förhöjd risk när det gäller socialt ansvar.

På internationell nivå bygger KRAVs regler om socialt ansvar på FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter, FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, OECD:s riktlinjer för multinationella företag, FN:s Global Compact samt International Labour Organizations (ILO) konventioner och rekommendationer.

Hantering och lagring av KRAV-certifierad produkt

Reglerna för hur KRAV-certifierade produkter ska lagras och hanteras har som syfte att säkerställa att de inte blandas ihop med produkter som inte är KRAV-certifierade och att de inte förorenas.

När likartade konventionella varor hanteras på samma plats ska de KRAV-certifierade varorna alltid vara väl märkta, så att risken för sammanblandning minimeras. När samma utrustning används för konventionella varor ska de alltid rengöras innan de KRAV-certifierade varorna kommer i kontakt med ytorna. Det gäller såväl i tillverkningsindustri som för jordbruksmaskiner.

GMO-förbud

Det är inte tillåtet att använda genetiskt modifierade organismer (GMO) eller produkter som är framställda från eller av GMO i KRAV-certifierad produktion. Det är bland annat av försiktighetsskäl som KRAV inte accepterar GMO, eftersom riskerna för spridning i naturen och följderna av spridning är svåra att bedöma. Det finns uppenbara risker för att den biologiska mångfalden utarmas, om främmande gener kan sprida sig i naturen och detta kan påverka såväl antalet arter som mångfalden inom en art på ett negativt sätt. Såsom dagens GMO-teknik tillämpas inom lantbruket leder det dessutom bland annat till ett ensidigt kemikalieberoende brukningssystem med multinationella företag som äger och säljer både utsäde och bekämpningsmedel. Ett ytterligare skäl till att GMO inte tillåts är att ekologiskt lantbruk ska vara ett alternativ för konsumenter som efterfrågar en produktion som inte använder GMO.

För produkter och råvaror som kan innehålla GMO krävs intyg om GMO-frihet, eller i vissa fall provtagning och analys. KRAV tillåter inte heller föroreningar eller oavsiktlig inblandning av GMO.

KRAVs risklistor för GMO finns på www.krau.se

Materialval, förpackningar och avfallshantering

De ämnen eller material som används i KRAV-certifierad produktion bör inte medföra risker för miljön eller människors hälsa. Vid användning av kemiska eller biotekniska produkter ska alltid det minst skadliga alternativet väljas. Förpackningar ska ha som huvudsyfte att skydda och bevara livsmedlet. Utöver detta ska förpackningen göras så resurs- och climateffektiv som möjligt, och hälso- och miljöskadliga ämnen och material ska undvikas. KRAV-certifierade företag ska också se till att verksamheten ger upphov till så lite farligt avfall som möjligt. Allt avfall ska sorteras och lämnas för återvinning eller deponi.

Nanomaterial

Med hjälp av nanoteknik kan man skapa mycket små partiklar, nanopartiklar, av olika ämnen. Eftersom partiklarna är så små får ämnena nya egenskaper och funktioner. I livsmedel förekommer nanopartiklar i bland annat kosttillskott och näringsdrycker och där är syftet att ämnena ska tas upp lättare. Nanomaterial används också i livsmedelförpackningar för att ge dem egenskaper som kan öka hållbarheten på produkterna.

Kunskapen är bristfällig om hur nanomaterial uppträder i miljön, till exempel hur de tas upp av organismer eller om de bioackumuleras. Det finns också stor osäkerhet om hur nanopartiklar påverkar människokroppen. Men man vet att de kan passera cellmembran och även från blodet in i hjärnan. Med utgångspunkt i försiktighetsprincipen tillåter KRAVs regler därför inte nanomaterial.

Miljö- och hälsopåverkan från hygienarbete

Reglerna för hygienarbete syftar till att minimera negativ hälso- och miljöpåverkan vid rengöring, desinfektion och skadedjursbekämpning. Rengöringsmedel ska vara miljömärkta när det finns sådana som ger godtagbart resultat. För att undvika problem med skadedjur ska man i första hand använda förebyggande metoder, i andra hand bekämpning med mekaniska eller fysikaliska metoder.

Om kemiska metoder är nödvändiga för bekämpning, får inga KRAV-certifierade produkter hanteras eller lagras i lokalen vid tillfället. Under vissa förhållanden kan dock bekämpning i butiker med KRAV-certifierade produkter tillåtas.

Miljö-, natur- och kulturskydd

Alla KRAV-certifierade företag ska bedriva ett systematiskt miljöarbete och visa omsorg om natur- och kulturmiljön. För KRAV-anslutna lantbruk innebär det att de antingen ska ha en skötselplan för natur- och kulturvärden, eller använda checklistan i LRF:s miljöhousesyn för biotopskydd och fornminnen. I KRAVs växtodlingsregler finns dessutom en åtgärdslista som ska följas. Övriga företag ska ha en miljöpolicy och löpande dokumentera sitt miljöarbete genom ett miljölednings-system eller liknande.

Energianvändning

Ett mål för den ekologiska produktionen är att minimera energianvändningen och minska behovet av fossil energi. KRAVs regler för energianvändning är även viktiga för att minska jordbrukets negativa klimatpåverkan. Alla KRAV-certifierade företag ska därför kunna redogöra för sina åtgärder för att effektivisera energianvändningen. Större företag ska dessutom genomföra en energikartläggning med hjälp av en energiexpert.

Förare som arbetar permanent i den certifierade delen av verksamheten ska vara utbildade i sparsamt körsätt. Det är ett effektivt sätt att minska användningen av fossil energi och samtidigt sänka kostnaderna i företaget. Resultat från praktiska övningar i sparsamt körsätt visar till exempel att traktorförare i genomsnitt minskar bränsleförbrukningen med 10-20 procent.

Den el som används i KRAV-certifierade företag ska komma från förnybara energikällor, som sol, vatten- eller vindkraft. Regeln gäller för alla produktionsplatser med KRAV-certifierad produktion, även om den produktionen bara utgör en liten del. Alla elbolag kan erbjuda el från förnybara källor, oftast till samma eller ett marginellt högre pris än den el som inte är produktions-specifik. Genom att efterfrågan på miljövänlig el ökar, bidrar det till ökade investeringar i vind- och solenergi.

1.5 Primärproduktion

Detta avsnitt tar upp vissa regler som är gemensamma för områdena växtodling, djurhållning, biodling och vattenbruk.

Karenstider

KRAV-certifierad produktion inleds med en karenstid då producenten följer reglerna men inte får sälja produkterna som KRAV-certifierade. Det är bland annat av hänsyn till konsumenterna som det ska ha gått en tid från att produktionen börjat bedrivas enligt KRAVs regler tills produkterna säljs som KRAV-certifierade livsmedel. För producenten innebär samtidigt karensen en minskad intäkt eftersom det inte går att få ett merpris för produkterna under den tiden. Karenstidens längd grundar sig därför i en avvägning mellan konsumenthänsyn och viljan att underlätta omställning till ekologisk produktion. Karenstider är inget specifikt för KRAV-certifierad produktion. De finns i olika regelverk för ekologisk odling världen över, även om tiderna kan vara olika långa. Karenstiderna i KRAVs regler är helt anpassade till EU:s förordning för ekologisk produktion.

Karenstiden för växtodling kan i vissa fall förkortas om lantbrukaren kan visa att inga otillåtna gödsel- eller bekämpningsmedel har använts på marken under åren före anmälan till certifiering. Om marken varit certifierad enligt EU:s förordning krävs inte någon ny karenstid för att få den KRAV-certifierad. I djurhållning varierar karenstidens längd beroende på djurslag och typ av produkt.

Parallellproduktion

Parallellproduktion är när samma gröda eller djurslag odlas eller föds upp både konventionellt och ekologiskt inom samma företag. Detta är i allmänhet inte tillåtet inom lantbruk och biodling. Anledningen är att risken för sammanblandning då är större och att det blir svårare att undvika att konventionella produkter säljs som KRAV-godkända.

Om det är olika djurslag på gården som är KRAV-certifierade respektive konventionellt uppfödda så räknas det inte som parallellproduktion. Inom växtodling räknas det inte heller som parallellproduktion om det rör sig om olika sorter av samma gröda och skillnaderna är uppenbara, till exempel potatis med olika skalfärg.

Det finns ett möjligt undantag som gäller både växtodling och djurhållning. På brukningsenheter där det bedrivs forskning eller formell utbildning kan parallellodling vara tillåten, men då krävs ett godkännande från Jordbruksverket samt extra noggranna kontroller av särhållning och av mängden sålda produkter. Inom vattenbruk kan parallellproduktion vara tillåten. Då ska den KRAV-anslutna produktionsenheten vara klart definierad och avgränsad så att det inte finns någon risk för förväxling med konventionella foder och produktionshjälpmedel. Dokumentation om den konventionella driften ingår då också i kontrollen.

Krav på dokumentation

Grunden för certifieringen är att producenten ska kunna visa att KRAVs regler följs. Därför finns det krav på journalföring där alla väsentliga åtgärder dokumenteras. Alla insatsmedel som till exempel gödsel, utsäde och fodermedel ska vara spårbara. Innehållsdeklarationer ska finnas för alla sammansatta produkter. På så sätt kan producenten visa att enbart produkter som är tillåtna enligt KRAVs regler har använts. Flertalet av dokumentationskraven finns redan i lagstiftning och förordningar från Jordbruksverket.

1.6 Växtodling och produktionshjälpmedel

Målsättningen är att bedriva en långsiktigt hållbar och ur konsumentens synvinkel förtroendeingivande växtodling som ger produkter av hög kvalitet. Reglerna om KRAV-certifierad växtodling syftar till att

- bevara och stärka markens långsiktiga produktionsförmåga,
- skydda och utveckla den biologiska och genetiska mångfalden i kulturlandskapet och i produktionen,
- minimera användningen av fossila bränslen och andra icke förnybara resurser,
- undvika naturfrämmande ämnen och minimera utsläppen av föroreningar till den omgivande miljön,
- minska utsläppen av växthusgaser.

Föreningar och skyddsavstånd

Det finns flera regler som handlar om att skydda odlade livsmedel från olika slags föreningar. Det finns bland annat möjlighet att helt underkänna en föreнад odlingsplats eller en gröda med förhöjda halter av skadliga ämnen. Enligt reglerna ska det finnas en tydlig avgränsning mellan ekologiska och konventionella skiften. Kraven på skyddsavstånd är högre när de intilliggande konventionella odlingarna har samma brukare som de ekologiska, eftersom lantbrukaren då kan välja att inte använda otillåtna gödsel- eller bekämpningsmedel på de delar av de konventionella skiftena som ligger i närheten av de ekologiska. Men om de konventionella skiftena brukas av en granne är det inte möjligt att ställa samma krav. Det är då desto viktigare att informera grannar som odlar konventionellt om att odlingen är ekologisk och se till att de följer lagstiftningen om skyddsavstånd vid användning av bekämpningsmedel.

KRAV-certifierade livsmedel får inte heller odlas nära starkt trafikerade vägar, på grund av risken för att föreningar från trafiken ska påverka grödorna. På 1990-talet fanns en rekommendation från Livsmedelsverket och Naturvårdsverket om att inte odla bladgrönsaker inom 25 meter från starkt trafikerade vägar. På den tiden innehöll bensin fortfarande blytillsatser, och det var risken för livsmedel med höga blyhalter som man ville undvika. Även om blyföreningar idag inte är ett lika uppenbart problem är trafiken fortfarande en källa till föreningar, och det översta markskiktet nära vägar med mycket trafik har förhöjda halter av olika tungmetaller. KRAV har därför valt att behålla skyddsavståndet på 25 meter för livsmedelsgrödor för att visa omsorg om konsumenterna. Djurfoder och utsäde får däremot odlas på denna mark. När det gäller foder blir det en väldigt liten del i djurens totala foderstat som odlats inom detta område.

God hävd

Ekologisk odling är ett system med många aktiva åtgärder för att uppnå en god produktion. Ekologisk odling innebär inte att man enbart utesluter otillåtna medel, som till exempel bekämpningsmedel eller konstgödsel. En dåligt hävdad mark inger inget förtroende för KRAV-certifierad odling och därför finns det krav på att marken ska skötas väl, till exempel genom bra växtföljder och aktiv ogräsbekämpning.

Odling på mulljordar

Odling på mulljordar ger betydande utsläpp av växthusgaser till atmosfären. En uppskattning är att sådan odling står för ungefär en femtedel av jordbrukets totala utsläpp av växthusgaser. Vid dränering och uppodling av mulljordar ökar genomluftningen och det organiska materialet bryts långsamt ned. Det är en process där koldioxid och lustgas avgår. KRAV har diskuterat om det går att införa regler för hur mulljordarna ska brukas för att minimera utsläppen av växthusgaser, men det finns inget entydigt svar på vilka metoder eller grödor som ger minst utsläpp. Att lägga mulljordarna under vatten skulle minska utsläppen, men det är inte rimligt eller ens praktiskt möjligt i de flesta fall. Nuvarande regler innebär inga särskilda begränsningar i hur befintlig odling på mulljordar får ske men däremot ett förbud

mot nyodlingar. Syftet med att ändå ha en regel är att skapa medvetenhet om problematiken. Det är också ett sätt att göra lantbrukarna uppmärksamma på att odlingen kan komma att regleras när vi får ökade kunskaper i ämnet.

Växtföljd och långsiktighet

En grundtanke i ekologisk odling är att markens bördighet byggs upp efter hand, vilket ställer krav på växtföljder och andra genomtänkta åtgärder. Av den anledningen är det inte tillåtet att ta bort mark ur den ekologiska odlingen, bruka den konventionellt under ett eller flera år, och sedan ta in den i ekologisk odling igen. Det skulle nämligen kunna vara ett sätt att slippa sköta marken, och istället ogräsnera med kemiska medel eller gödsla upp den med konstgödsel.

I reglerna ställs krav på att vall ska ingå i växtföljden, eftersom det är den gröda som i vårt klimat mest bidrar till att bygga upp mullhalten i jorden. En högre mullhalt ger bättre struktur, ökar den vattenhållande förmågan och gynnar viktiga markorganismer. En levande jord medför en bättre leverans av växtnäring till grödan. Bättre markstruktur gör jorden mera lättbrukad och minskar därmed också dieselförbrukningen. Av dessa skäl finns det krav på att en viss minsta andel vall eller grön gödning ska ingå i växtföljden på alla skiften, även på gårdar som inte har djur som äter grovfoder. Grön gödning som sås in i en spannmålsgröda under föregående år ger betydligt större rotmassa och är därför att föredra framför en ettårig grön gödning, men båda sätten är möjliga.

Det finns många fördelar med att så in en fånggröda eller en bottengröda, eftersom det binder växtnäring. Detta ger också en ökning av mullhalten, men den blir inte lika stor som vid vall eller grön gödning och kan därför inte ersätta dessa i växtföljden. Det naturliga sättet att tillföra kväve till ekosystemet är att utnyttja baljväxters förmåga att ta upp luftens kväve med hjälp av bakterier. Eftersom syntetisk kvävegödsel inte får användas är det ekologiska jordbruket helt beroende av baljväxter för sin kväveförsörjning. Därför ska baljväxter alltid ingå i växtföljden. Det är viktigt att växtföljden även i övrigt är varierad, så att växtföljdsjukdomar och ogräsproblem kan undvikas.

Hushållning med växtnäring

Syftet med reglerna om växtnäringshushållning är att minimera förluster av näringsämnen från jordbruksmark. Utlakning av fosfor och kväve har en negativ inverkan på omgivande ekosystem eftersom det leder till övergödning av vattendrag, sjöar och hav. Kväve försvinner också från marken i form av lustgas, vilket bidrar till växthuseffekten. Lustgas är en mycket stark växthusgas, den beräknas stå för ungefär en tredjedel av jordbrukets totala klimatpåverkan.

Det finns ett tydligt samband mellan kväveutlakningen, liksom mängden lustgas som avgår, och kvävegödselnivån. Tillgången på kvävegödselmedel som är tillåtna i ekologiskt jordbruk är begränsad, och de är flera gånger dyrare än konstgödsel med motsvarande innehåll. I ekologiskt jordbruk är gödningarna därför lägre och det är rimligt att anta att förlusterna då också är betydligt lägre. Att marken oftare är beväxten i ekologisk produktion bidrar också till minskade kväveförluster. Men samtidigt är det svårare att styra gödningen i förhållan-

de till grödans behov när man inte använder konstgödsel. Denna begränsning är ytterligare ett skäl för den ekologiska lantbrukaren att vara rädd om växtnäringen.

Växtnäringsbalans

De flesta KRAV-anslutna växtodlare som tar in växtnäring utifrån i form av gödsel eller foder ska regelbundet göra en fosforbalans. När man upprättar en växtnäringsbalans för en gård räknar man mängderna infört kväve, fosfor och kalium och jämför dem med hur mycket av samma näringsämnen som förts ut från gården. Fosfor är tillsammans med kväve det näringsämne som bidrar mest till övergödning. När det gäller kväve är förluster oundvikliga, och resultaten av växtnäringsbalanser för kväve är svåra att tolka och jämföra mellan gårdar med olika förutsättningar och produktionsinriktning. KRAV har därför valt att i första hand ställa krav på att lantbrukarna kan redovisa balansen för fosfor, som dessutom är en ändlig resurs som vi behöver hushålla med. På gårdar med genomsnittliga fosforvärden i marken är målet att det ska vara balans mellan mängden införd och bortförd fosfor.

Gödselmedel

En grundtanke är att växtnäringen så långt som möjligt ska återföras från djurproduktion och livsmedelsproduktion tillbaka till åkermarken. Därför får källsorterat hushållsavfall och restprodukter från livsmedelsindustri och slakterier användas som gödsel, under förutsättning att detta inte medför några miljö- eller hälsorisker. En del konventionell stallgödsel är tills vidare tillåten, men inte gödsel från den mest intensiva konventionella djurproduktionen. KRAV-certifierad odling ska inte vara beroende av gödsel från produktionsformer som skiljer sig alltför mycket från den KRAV-certifierade djurhållningen. Kraven på vilken gödsel som får användas har skärpts successivt. Målet är att enbart gödsel från KRAV-certifierad produktion ska användas, allteftersom denna ökar i omfattning. I dagsläget skulle det dock vara svårt för till exempel en del grönsaksodlare utan tillräcklig djurproduktion att få bra grödor om de inte kunde använda gödsel från närliggande konventionella gårdar.

Biogasproduktion från stallgödsel har potential att avsevärt minska mängden växthusgaser från animalieproduktionen. Biogödsel från biogasanläggningar är också en värdefull resurs för den ekologiska odlingen.

Alla råvaror (substrat) som biogasanläggningen använder måste vara tillåtna enligt KRAVs regler. Men om biogasanläggningen använder stallgödsel som annars inte tillåts krävs en certifiering eller tillåtetbedömning av biogödseln. Då får endast den andel rötrest som motsvarar tillåtna ingående substrat användas som gödselmedel till odling enligt KRAVs regler. Om biogasanläggningen hanterar källsorterat hushållsavfall krävs en certifiering för att rötresten ska få användas.

När det gäller mineraler och andra oorganiska gödselmedel är grundregeln att de enbart får användas i sina naturliga former. De får inte ha genomgått några processer annat än malning. Det är skälet till att mald kalksten och gips från naturliga fyndigheter är de enda former av kalkningsmedel som får användas. Gips har en viss positiv effekt på markstrukturen, men den är betydligt mera kortvarig

än effekten av bränd eller släckt kalk, som alltså inte är tillåtna. KRAVs lista över tillåtna oorganiska gödselmedel följer i stort sett EU-förordningen, men det finns undantag: KRAV tillåter inte aluminiumkalciumfosfat och thomasfosfat. Ingen av dessa substanser uppfyller det ovanstående grundkriteriet, eftersom de har genomgått kemiska processer. Dessutom är det tveksamt om de finns att tillgå på marknaden i Sverige.

På vissa jordar finns det en naturlig brist på vissa ämnen som växterna behöver i små mängder. När det finns en påvisbar brist på ett visst mikronäringsämne tillåter reglerna gödsling med det, trots att det inte finns några naturliga mikronäringsgödselmedel. Skälet till detta undantag är att det annars skulle vara svårt att få en bra skörd på dessa jordar, och att det är mycket små mängder som behövs.

Växtskydd

I konventionellt jordbruk bygger växtskyddet främst på användning av kemiska bekämpningsmedel. Detta leder till förorening av såväl yt- som grundvatten. Man kan också hitta rests substanser av bekämpningsmedel i livsmedel, även om det oftast är halter som ligger under fastställda gränsvärden för varje enskilt bekämpningsmedel. Ett stort problem är att de kemiska rests substanserna testas ett i taget. I verkligheten kan vi få i oss en hel cocktail av många ämnen som kan samverka och ge en helt annan effekt än de gör var för sig. Vad det innebär vet forskarna fortfarande väldigt lite om.

Men de som löper störst risk att skadas av bekämpningsmedel är de som använder dem yrkesmässigt. Sverige leder därför hårda regler om utbildning och skyddsutrustning. Men i fattiga länder används ofta medel som är förbjudna inom EU och skyddsutrustning är inte alls lika vanligt. Det leder till att många blir sjuka. En FN-rapport lyfter till exempel fram att dödligheten för gravida kvinnor i Sudan som kommer i kontakt med bekämpningsmedel är tre gånger så hög. Men också i-ländernas användare drabbas. Forskarna har till exempel funnit att de som utsätts för kemiska ogräs- och insektsmedel löper mer än dubbelt så stor risk att få Parkinsons sjukdom.

I ekologisk odling får kemiska bekämpningsmedel bestående av naturfrämmande substanser inte användas. Vissa kemiska eller biologiska preparat får användas, men bara när det finns ett direkt hot mot grödan. Det finns inga godkända preparat för ogräsbekämpning i grödan, men man får använda värme och elektricitet. Växtskyddet i ekologiskt lantbruk bygger istället på förebyggande metoder. En grundläggande förebyggande åtgärd för att minska problemen med ogräs och skadegörare är en bra växtföljd. En annan viktig åtgärd är att välja tåliga sorter. I synnerhet i odlingar med fleråriga växter, till exempel fruktodlingar, ska risken för angrepp från skadeinsekter, ogräs och sjukdomar minimeras genom främjande av biologisk mångfald i och kring odlingen. Exempel på sådana åtgärder är att plantera marktäckande grödor mellan raderna, att plantera in träd av andra arter eller att sätta upp fågelholkar för att locka fåglar som äter skadeinsekter. Andra förebyggande åtgärder är att gynna och sätta ut växtskadegörarnas naturliga fiender (till exempel insekter eller rovkvalster) eller att använda fallor och andra fångstanordningar.

Listan över tillåtna växtskyddsmedel i KRAVs regler följer i stort sett EU-förordningen, men det finns några undantag där KRAVs regler är mer restriktiva. KRAV har utelämnat en del växtskyddsmedel som endast får användas på grödor som inte odlas i Sverige. Exempel på det är diammoniumfosfat och vissa pyretroider som enligt EU-förordningen är tillåtna i olivodlingar. Det faktum att pyretroider är kemiska bekämpningsmedel är ytterligare ett skäl till att KRAV inte tillåter användningen. KRAV tillåter inte heller kopparpreparat för bekämpning av svampsjukdomar, eftersom de kopparmängder som behövs överskrider KRAVs gränsvärden för tillförsel av tungmetaller. Koppars är skadligt för människor och djur i alltför höga halter.

I EU-förordningen finns ingen reglering av tillsatser i växtskyddsmedlen, därför tillåts pyretrumpreparat med piperonylbutoxid. Piperonylbutoxid stabiliserar pyretrumextraktet så att det verkar kraftigare och längre tid, och har också i sig en viss bekämpningseffekt. Piperonylbutoxid kan ge resthalter i produkterna, och är skadligt för människor och däggdjur. Pyretrumpreparat med piperonylbutoxid är därför inte tillåtna enligt KRAVs regler.

Produktionshjälpmiddel

Det finns två kategorier av produktionshjälpmiddel som KRAV-anslutna lantbrukare får använda i sin växtodling: Antingen kan produktionshjälpmidlet vara certifierat eller bedömt som tillåtet. KRAVs regler för produktionshjälpmiddel talar om vilka typer av produktionshjälpmiddel för växtodling (inklusive trädgårdsodling) som kan KRAV-märkas och vilka kriterier som de ska uppfylla. I reglerna står också vilka uppgifter om produktionshjälpmidlet som måste framgå av produktblad och förpackningar.

Certifierade produktionshjälpmiddel får märkas med KRAVs märke för produktionshjälpmiddel. Produktionshjälpmiddel som kan KRAV-märkas är olika biologiska och kemiska produkter samt vissa mineralprodukter som lantbrukare använder i sin växtodling. Syntetiska mikronäringsgödselmedel kan inte KRAV-certifieras eftersom de bara får användas i undantagsfall, när det finns en påvisbar brist. Trots att KRAV-anslutna lantbrukare är huvudmålgrupp för KRAVs certifiering av produktionshjälpmiddel, så får också produktionshjälpmiddel som är riktade till enskilda konsumenter KRAV-märkas, om de uppfyller KRAVs växtodlingsregler.

Tillåtetbedömda produktionshjälpmiddel är inte KRAV-certifierade, men tillverkaren har fått sitt produktionshjälpmiddel bedömt enligt KRAVs regler av ett certifieringsorgan. Produkterna får därför inte KRAV-märkas. Det får inte heller finnas angivet på förpackningen att medlet är tillåtet enligt KRAVs regler, men det får framgå i information om produkten i till exempel produktblad eller på hemsidor. Även mikronäringsgödselmedel kan bedömas som tillåtna.

Alla KRAV-certifierade och tillåtetbedömda produktionshjälpmiddel finns på www.krav.se

Utsäde och groddar

Det är viktigt att utsädets kvalitet kontrolleras. Utsädet ska vara friskt och helst ska det analyseras (särskilt för stinksot). Grundregeln är att KRAV-certifierat eller EU-ekologiskt utsäde och annat förökningsmaterial ska användas när det finns tillgängligt. Även skörd från en karensårsodling får användas som ekologiskt utsäde. KRAV vill stimulera produktion av ekologiskt utsäde av hög kvalitet och med ett brett urval av sorter. Samtidigt är det viktigt att odlare får tillgång till utsäde av en sort som lämpar sig för KRAV-certifierad odling. Därför accepterar KRAV att konventionellt utsäde av en viss sort används när det inte finns ekologiskt utsäde tillgängligt, men oavsett om det är ekologiskt eller konventionellt får det inte vara modifierat eller betat med kemiska medel. Jordbruksverket reglerar när konventionellt obetat utsäde får användas.

Jordbruksverkets lista för ekologiskt utsäde finns på www.jordbruksverket.se

Vid odling av groddar måste utsädet alltid vara KRAV-godkänt, eftersom groddarna enbart består av utsädet som man låtit gro. Samma resonemang gäller vid spirning och odling av skott. Även om man då använder en liten mängd jord och själva fröet inte finns med i slutprodukten så tas ändå merparten av näringen från fröet.

Odling i växthus

Även i växthus ska det odlas i jord. Det innebär att hydrokulturer eller odling i biologiskt inaktiva material inte kan godkännas. Enligt KRAVs regler får man odla i avgränsade jordbäddar eller behållare med jord, under förutsättning att en betydande del av växtnäringen kommer från jorden. Därför finns regler för hur mycket jord man minst måste ha per planta. Eftersom växthusproduktion är energikrävande finns det även särskilda regler som syftar till att minska dess klimatpåverkan.

1.7 Djurhållning, fodertillverkning och slakt

Alla djurhållare måste ha en KRAV-certifierad växtodling. Den KRAV-certifierade djurhållningen ska kännetecknas av mycket god djurvälstånd. En grundläggande princip är respekten för de olika djurens särskilda behov när det gäller beteende, foder och den miljö de befinner sig i. Andra viktiga inslag i KRAV-certifierad djurhållning är att djuren är ute och får möjlighet att beta, böka eller picka i tillräcklig omfattning.

Inköp av djur

Målet för KRAV-certifierad djurhållning är att den är integrerad, det vill säga att moderdjur och avkomma finns på samma brukningsenhet. Djuren ska så långt möjligt hållas i sin ursprungliga miljö för att undvika stress och smittspridning, som lätt uppstår om djur från olika gårdar blandas. Om djur ändå behöver köpas in ska de i första hand vara KRAV-certifierade. Men för att inte hämma utvecklingen av den KRAV-certifierade produktionen är det tillåtet att köpa in EU-eko-

logiska eller konventionella djur för avel. Ett bra avelsarbete ger friskare djur och behovet av djurinköp för rekrytering minskar.

Däremot tillåter inte reglerna att EU-ekologiska eller konventionella djur köps in för att födas upp till slakt. Enda undantaget är dagsgamla ungar av fjäderfän för slaktuppfödning. De kan få köpas in om djurhållaren saknar möjlighet att kläcka fram dem på den egna gården. Unghöns till värphönsbesättningar ska födas upp enligt KRAVs regler för foder och hälsovård.

Från 2018 kommer det att finnas krav på EU-nivå om att unghönsen ska vara uppfödda helt enligt ekologiska regler.

Ibland saknas förutsättningar för en helt integrerad produktion. Om produktionen inte är integrerad och KRAV-certifierade djur eller djur under karens köps in regelbundet, måste särskilda åtgärder vidtas så att djurens hälsa inte påverkas negativt. Av denna anledning finns krav på ett fast samarbete och att djuren levereras direkt mellan gårdarna. Faktorer att ta hänsyn till i en sådan situation är

- hur många besättningar som ingår i samarbetet,
- om det finns karantänsstall eller mottagningsstall, samt
- om uppfödaren och köparen är anslutna till något djurhälsoprogram.

Avel

Precis som när det gäller andra aspekter av djurens liv ska avelsarbetet grunda sig på naturliga förlopp. Samtidigt finns vissa tekniker med så stora fördelar för djur och lantbrukare att de bör få användas i den ekologiska produktionen. Av det skälet är det tillåtet med inseminering, men däremot inte med embryoöverföring eller brunstsynchronisering som kräver användning av hormoner. Det är även tillåtet att använda könsorterad sperma eftersom det minskar behovet av djurinköp, till exempel när en besättning håller på att byggas upp eller utökas.

Det avelsmaterial som idag finns tillgängligt är ännu inte anpassat till ekologisk uppfödning. Det saknas robusta, lättfödda, långsamväxande och tåliga raser eller linjer som inte bara är avlade för hög produktivitet. Istället används oftast de vanliga djurraserna och hybriderna i ekologisk djurhållning. Reglerna tillåter dock inte djurraserna som avlats så att de inte längre kan para sig eller föda naturligt. *Exempel på detta är de vanligaste kalkonraserna och nötkreatursrasen Belgian Blue.*

Utevistelse och bete

En av grundförutsättningarna i KRAV-certifierad djurhållning är att alla djur får vistas ute. Djuren ska hållas utomhus så mycket som möjligt eftersom detta främjar ett naturligt beteende och bidrar till friska och starka djur. Det är viktigt att skapa bra förutsättningar för utevistelsen, så att marken inte tar skada eller läcker näringsämnen. Det kan därför vara nödvändigt att hårdgöra ytor vid foderplatser och drivgångar.

Betet ger djuren både foder och en naturlig sysselsättning. Därför ska alla djur ges möjlighet att beta, böka eller picka ute under betesperioden. Det finns undantag i reglerna som gör det möjligt att tillfälligtvis hålla djur inomhus under betesperioden. Främst är det av djurskyddsskäl, som vid sjukdom eller vid otjänligt

väder. Men det kan också vara av praktiska skäl som vid inseminering eller strax före slakt. Det finns också en regel om att djurproduktion ska ske kontinuerligt under hela året. Anledningen är att det inte ska vara möjligt att undvika att släpa djur på bete genom att endast ha uppfödning under vinterhalvåret. Däremot är det tillåtet att föda upp djurslag med kortare uppfödningstider enbart under sommaren.

Naturligt beteende

En av de grundläggande förutsättningarna i KRAV-certifierad produktion är att djuren i största möjliga utsträckning ska kunna bete sig naturligt. Därför finns många regler som främjar olika djurarters naturliga beteendemönster. Höns ska kunna sprätta och grisar böka. Gäss och ankor ska ha tillgång till en vattensamling, grisar till gyttjebad och höns och kycklingar ska ha sandbad. För får och nötkreatur är det viktigt att få beta och röra sig fritt. Alla stallbyggnader ska ha tillräckliga utrymmen för djurens rörelsebehov.

Djuren ska kunna få utlopp för ett normalt socialt beteende och de ska därför kunna vistas i grupp under större delen av tiden. När moderdjur ska föda är det naturligt att de drar sig undan flocken. Av denna anledning ska kor, tackor och suggor ha möjlighet till avskildhet i samband med förlösning och under de första dagarna därefter. Detta är viktigt för att ungarna ska få dia sin mor och få råmjölk. Vårphöns ska också ha möjlighet till avskildhet vid värpning.

Det har stor betydelse att ungar och moderdjur får ha en nära kontakt under den första levnadstiden för att djuren ska hållas friska och må bra. Därför finns regler om att nyfödda lamm och killingar måste få dia minst under de första tre dagarna. I mjölkproduktion har dock minimitiden kortats ner till ett dygns diande för kalvarna. Många djurhållare upplever att det skapar stress hos djuren när man avskiljer kalvarna från korna efter tre dagar, eftersom det har hunnit skapas så starka band då kalven och kon har fått präglas till varandra. Samtidigt finns det mycket forskning som visar att det är bra för både kons och kalvens hälsa med en längre tids digivning. System med amkor eller där man stegvis skiljer på ko och kalv kan vara sätt att få den positiva effekten av digivningen och ändå undvika stress.

Stallförhållanden

Djur ska ha tillgång till lämpliga stallar och det finns regler för hur stallarna ska vara, både när det gäller mått och utformning. Bland annat ska alla stallar ha fönster som ger dagsljus i hela byggnaden.

Grundregeln är att alla djur ska kunna röra sig fritt, och de får därför inte vara uppbundna eller hållas i bur. Trots det finns det tills vidare ett undantag för uppbundna nötkreatur som hålls i små besättningar. KRAV har gjort bedömningen att det annars skulle vara omöjligt för många mindre jordbruk att ställa om till, eller fortsätta ha, ekologisk produktion. För att i någon mån kompensera för den begränsade rörelsefriheten ska djuren släppas ut dagligen under perioden före och efter betesperioden, samt rastas minst två gånger i veckan under vintern.

Enligt reglerna får högst hälften av golvytan utgöras av dränerande golv. Exempelvis spaltgolv har fördelen att det håller djuren rena, men det ger ingen

bekväm liggplats. Om djur får välja undviker de normalt att lägga sig på spaltgolvet. För värphöns finns ett liknande krav, men här ska minst en tredjedel av inomhusytan vara ströbädd. För övriga fjäderfän ska hela ytan bestå av ströbädd.

Foder och vatten

Djurens foder ska vara KRAV-certifierat, av god kvalitet och anpassat till varje djurslag. Djuren ska också ha fri tillgång till bra grovfoder och vatten. För idisslare finns det begränsningar i hur stor andel kraftfoder som får ingå i foderstaten, eftersom de i första hand är anpassade till att äta grovfoder. Idisslare ska därför inte heller utfodras med animaliskt foder, med undantag för vissa mjölkprodukter.

Kraven på andelen ekologiskt foder i foderstaten har skärpts successivt. Sedan många år tillbaka ska foder till idisslare bestå av KRAV-certifierat foder till 100 procent. Enkelmagade djur som grisar och höns har högre krav på rätt protein-sammansättning eftersom de inte själva kan bilda vissa essentiella aminosyror. Det gör det svårare att få fram ett bra foder som är helt ekologiskt. Av denna anledning är det fortfarande tillåtet att ge en viss mängd konventionellt proteinfoder till grisar och höns.

KRAV-certifierade gårdar ska sträva efter att i så stor utsträckning som möjligt vara självförsörjande på foder. Olika gårdar kan samarbeta om foder och gödsel och räknas då som en enhet. Självförsörjning ger ett bättre kretslopp av näringsämnen och minskar risken för övergödning. Kraven på självförsörjning har skärpts gradvis, och KRAVs regler är strängare än EU-förordningens, men kraven är olika högt ställda beroende på produktionsinriktning. Det krävs en högre självförsörjningsgrad för idisslare än för grisar och fjäderfän. Förklaringen är att så stor del av idisslarnas foderstat består av grovfoder som man kan odla i hela landet, och som man av praktiska skäl normalt är självförsörjande på.

För grisar och fjäderfän krävs en högre grad av självförsörjning om gården ligger i slättbygd. I gris- och fjäderfäbesättningar är det vanligt att en stor del av fodret köps in, särskilt i de delar av landet som inte lämpar sig så bra för spannmålsodling. Fram till för några år sedan var det dessutom förbjudet av hygieniska skäl att ge fjäderfä foderblandningar som inte var värmebehandlade. Det innebär att även gårdar med egen spannmålsodling sålde spannmålen och köpte in allt foder till hönsen. Fortfarande ska allt proteinfoder till fjäderfä vara värmebehandlat, men man får nu blanda det med spannmål som inte är värmebehandlad.

Fodertillverkning och tillsatser

Foder och foderblandningar som köps in till gården ska följa reglerna för KRAV-certifierat foder. Grundregeln är att råvaror av jordbruksursprung ska vara KRAV-certifierade, men även foderråvara från andra årets karensårsodling får användas. Det måste då tydligt framgå på förpackning eller produktblad hur stor andelen karensårsfoder är. I gris- och fjäderfäfoder, där det får ingå en liten mängd konventionella råvaror, måste andelen konventionellt foder också framgå tydligt. Samma varuslag får inte ingå som både KRAV-certifierad råvara och karensårsfoder eller konventionell foderråvara i en och samma produkt.

Processat foder ska enligt reglerna vara framställt med godkända processer,

såsom malning, uppvärmning, fermentering eller spjälkning med enzymer. I KRAVs regler finns också gränsvärden för tungmetallnivåer i processat foder. Dessa gränsvärden är satta med hänsyn till att KRAVs gränsvärden för tillförsel av tungmetaller till mark inte ska överskridas. KRAVs regler om vilka spårämnen, mineraler och tekniska fodertillsatser som får användas följer helt EU-förordningen för ekologisk produktion. Enligt reglerna får det inte finnas modifierade organismer (GMO) i foder till KRAV-certifierad djurhållning. Om råvarorna i KRAV-certifierade foder hanteras i samma transportkedja eller i samma foderfabrik som GMO-råvaror finns risk för föroreningar av GMO. I sådana situationer måste det färdiga fodret analyseras för GMO. För vissa konventionella råvaror som ingår i foder krävs ett särskilt intyg om GMO-frihet.

KRAVs risklista för GMO i fodermedel finns på www.krau.se

Processade fodermedel som innehåller råvaror av jordbruksursprung ska vara KRAV-certifierade för att få användas i KRAV-certifierad djurhållning. KRAV-certifierade foder får märkas med KRAVs märke. Fodermedel som inte består av jordbruksråvaror, till exempel mineralfoder, kan däremot inte KRAV-certifieras. Företag som tillverkar eller marknadsför sådana fodermedel kan begära att ett certifieringsorgan gör en bedömning av dem, så att djurhållare får veta om de är tillåtna eller ej. På hemsidan finns information om detta samt om tillåtna vitaminer, spårelement och tekniska tillsatser.

KRAVs listor över certifierade och tillåtetbedömda fodermedel finns på www.krau.se

Klimat och miljö

Idisslare står för en betydande del av jordbrukets utsläpp av klimatgaser. Samtidigt är det idisslarna som håller våra naturbetesmarker öppna. Välskötta naturbeten och långliggande vallar kan dessutom lagra in stora mängder kol i marken, vilket kan medföra en positiv effekt på klimatet. En välbalanserad utfodring med hög produktion ger mindre utsläpp av växthusgaser i förhållande till mängden produkter. Men å andra sidan är extensivare uppfödningmetoder på naturbetesmarker viktiga för den biologiska mångfalden. För att täcka in olika aspekter och förutsättningar för idisslare omfattar KRAV-reglerna därför olika alternativ för klimat- och miljönytta. För grisar och fjäderfän är målet för klimatreglerna ett högt foderutnyttjande och bra tillväxt.

Hälsa- och sjukvård

Den KRAV-certifierade djurhållningen syftar till att djuren ska hållas friska genom att de har en bra stallmiljö, vistas ute när det är lämpligt, äter bra foder och får en god tillsyn. Reglerna tillåter inte förebyggande behandlingar, med undantag för vaccinering. Det är till exempel inte tillåtet att rutinmässigt ge medel mot inälvsparasiter. Sådana problem ska istället undvikas genom god betesplanering. Sjuka djur ska dock tas om hand och behandlas så snabbt som möjligt. Efter medicinering av ett djur ska en viss tid förflyta innan produkterna får levereras som KRAV-certifierade. Denna karenstid är dubbelt så lång som den fastställda karenstiden för djur i konventionell produktion som en försiktighetsåtgärd för att minska risken för rests substanser i konsumentprodukterna.

Slakt

KRAV-certifierade djur ska slaktas i en miljö som är så lugn som möjligt och i slakterier som är anpassade till djurens behov och beteende. Slakten ska ske på ett certifierat slakteri för att köttet ska kunna säljas som KRAV-certifierat. För att uppnå en så god djurmiljö som möjligt finns krav på ett systematiskt förebyggande arbete med identifiering av riskmoment. Kraven innebär årliga möten med djuransvariga på varje slakteri och återkommande oberoende rådgivning med fokus på djurvårld. För att minimera den stress som transporter av djur medför ser KRAV gärna att slakten sker antingen på den egna gården eller i ett lokalt slakteri. I dagsläget är detta dock inte möjligt i större skala.

För djuren innebär transport att de utsätts för buller och rörelser som de inte är vana vid. Djur kan stressas av oro från andra djur, starkt ljus, luftströmmar, buller och höga ljud, smärta, slag och stötar. Därför är det viktigt att chauffören kör med hänsyn till att lasten är levande och rörlig. Men de mest stressande momenten uppstår när djuren lastas på och av. Då ska personalen hantera djuren lugnt och systematiskt. Personalen ska utnyttja djurens naturliga beteende för att driva dem i samband med transport och slakt, samt hålla samman etablerade djurgrupper och inte blanda dem med främmande djur. Elektriska pådrivare eller andra former av hård drivning är inte tillåtet. Under hela tiden på slakteriet ska personalen arbeta för att hålla stressen nere för djuren. Det är också viktigt att djuren är sysselsatta.

Målsättningen är att inga KRAV-certifierade djur ska behöva övernatta på slakteriet, men i dagsläget är det inte helt tillämpligt för nötkreatur, får och getter av logistik- eller djurvårldsskal. Fjäderfå och grisar ska alltid slaktas samma dag som de kommer till slakteriet.

Dokumentation och märkning av djur är viktigt för spårbarheten och för att de personer som hanterar djuren ska känna till deras ursprung. Slakteriet ska använda den märkningsteknik som är skonsammast för djuren.

1.8 Biodling

Den KRAV-certifierade biodlingen kännetecknas huvudsakligen av ekologiska behandlingsmetoder mot sjukdomar och skadedjur. Sjukdomar och angrepp av skadedjur ska i första hand förebyggas, till exempel genom regelbunden tillsyn, kontroll av drönarlarver eller att kupor, ramar och utrustning hålls rena. Det finns också några få medel som är tillåtna att använda i kombination med förebyggande metoder.

Omläggning

Vid omläggning till KRAV-ekologisk produktion måste befintligt vax bytas ut och ersättas med KRAV-certifierat vax. Det kan vara svårt att få tag på KRAV-certifierat vax i tillräcklig mängd, därför finns en möjlighet att använda konventionellt avtäckningsvax som inte innehåller några otillåtna restsubstanser.

Inköp av bin

När nya bin behöver köpas in ska de i första hand vara KRAV-certifierade. Om det inte finns tillräckligt många KRAV-certifierade bin att köpa är det tillåtet att köpa in upp till 10 procent konventionella samhällen och drottningar per år. I undantagsfall, efter godkännande från Jordbruksverket, kan biodlaren få köpa in en större mängd konventionella bin.

Bikuporna

Enligt reglerna ska bikupor i huvudsak bestå av material av naturligt ursprung. Plastmaterial får användas för exempelvis isolering, så länge de utgör mindre än hälften av kupans totala vikt. Tidigare var det tillåtet att använda kakmellanväggar av livsmedelsgodkänd plast, men dessa måste nu fasas ut till följd av en skärpning av EU:s regler. Även placeringen av kuporna är av stor betydelse. Bikuporna får inte placeras så nära föroreningskällor (till exempel industriområden, sotpipor eller odlingar med genetiskt modifierade organismer) att det riskerar att förorena honungen. Utfodring utanför dragsäsongen görs med KRAV-certifierad honung eller KRAV-certifierat socker.

1.9 Vattenbruk

KRAV-certifierat vattenbruk omfattar odling av olika vattenlevande djur och växter samt transport och slakt av dessa arter. Regelområdet följer helt EU:s förordning för ekologisk produktion. Det övergripande målet för produktionen är hänsyn till miljön samt till organismernas trivsel och hälsa. Produktionen ska anpassas så att organismerna lever i en hållbar miljö som tillgodoser deras grundläggande fysiologiska och beteendemässiga behov.

Lokalisering

Hänsynen till närliggande miljö är avgörande för placering och drift av den KRAV-anslutna enheten. Det totala utsläppet ska inte belasta omgivningen så att den biologiska mångfalden påverkas negativt eller förorsaka övergödning av vattenområdet. Det är också viktigt att produktionen placeras på betryggande avstånd från utsläppskällor och konventionella enheter.

Utgångsmaterial

Avelsarbetet ska vara inriktat på avelsmål som hälsa och miljöanpassning samt god tillväxt med minsta möjliga användning av insatsmedel. Aveln bör bygga på ett stort antal föräldrapar för att förhindra inavel och genetiska skador. För avelsändamål får såväl vildfångade som konventionella organismer användas.

Foder och utfodring

Fodret i KRAV-certifierat vattenbruk ska vara av god kvalitet och näringsmässigt sammansatt så att det passar arten. Enligt reglerna ska fodret bestå av ekologiskt producerade fodervaror och/eller foderråvaror med ursprung i vilda akvatiska

bestånd. Av resursmässiga skäl ska akvatiska foderråvaror komma från hållbara bestånd och från biprodukter. En överordnad princip är att marina foderråvaror i KRAV-certifierat vattenbruk har sitt ursprung i fiskeriverksamhet som bedrivs på ett bärkraftigt sätt, tar hänsyn till de totala marina ekosystemens funktion och företrädesvis är miljöcertifierad. För att säkerställa att dessa bestånd inte överbevakas, ska ICES rekommenderade kvoter eller motsvarande följas. Tillsatser såsom vitaminer, mineraler, antioxidanter och färgämnen ska ha naturligt ursprung eller vara så nära sin naturliga form som möjligt. Syntetiska/naturfrämmande tillsatser är inte tillåtna.

Hälsa och djurskydd

En viktig målsättning är att hålla låg aggressionsnivå och förhindra att fisk skadar varandra. Odlingensheten måste regelbundet hållas under uppsikt så att stress och avvikande beteende uppmärksammas. Skyddsåtgärder och förebyggande åtgärder ska vidtas mot rovdjur som kan stressa eller skada vattenbruket.

Vid odling av fisk ska sjukdomsförebyggande arbete bedrivas, inklusive effektiv vaccinering mot aktuella infektionssjukdomar, så att sjukdomsutbrott och användande av läkemedel kan undvikas i största möjliga utsträckning. Biologisk sjukdomsbekämpning ska prioriteras framför bruk av kemiska medel där det är möjligt och tillräckligt effektivt, till exempel som "avlusning" med läppfisk. Det är av särskild vikt att risken för antibiotikaresistens i naturmiljön beaktas. Efter läkemedelsbehandling är karenstiden den dubbla jämfört med nationella bestämmelser. Läkemedel och bekämpningsmedel som inte har karenstid enligt nationella bestämmelser har i KRAV-certifierad produktion en karenstid på två dygn.

1.10 Vildväxande produktion

KRAVs regler för vildväxande produktion syftar till att dels främja och dels definiera hur vi hållbart kan använda växter som kan samlas in eller skördas i naturen. Målsättningen är att ta hänsyn till markens och ekosystemets långsiktiga förmåga att producera de växter som samlas in. Reglerna omfattar växter och svampar som inte är odlade, även växter som är förvildade och som spritt sig på ett naturligt sätt. Insamling av växter och svampar på naturbeten där KRAVs regler för växtodling följs kan också certifieras. Reglerna omfattar inte vilda djur och inte heller vattenväxter eller alger.

Området där växterna samlas in får inte utsatts för föroreningar eller kemisk bekämpning som inte tillåts enligt KRAVs regler. Insamlingen ska ta hänsyn till lokala kulturella traditioner och människor som bor i området. För att produktionen ska kunna certifieras krävs därför att den anslutne kan redovisa hur växterna ska samlas in på ett hållbart sätt utan att miljö, djurliv eller människor påverkas negativt. Detta görs genom en utredning som också ska innehålla en riskanalys. Underlaget till utredningen kan till exempel komma från myndigheter, från markägaren eller från ideella organisationer. Innan insamlingen påbörjas ska ett certifieringsorgan godkänna utredningen. Kontroll sker sedan genom uppföljning i fält och genomgång av dokumentation av såväl insamling som vidare hantering.

Relevanta delar av KRAVs sociala villkor gäller för plockare. Alla plockare ska vara registrerade och kunna identifieras. Skriftlig information ska finnas tillgänglig på ett språk som plockaren förstår. Plockare ska få ett rimligt pris för produkten.

1.11 Fiske

KRAVs regler för fiske omfattar alla delar av fisket fram till landningen. Reglerna är utformade i Sverige och relaterar därför mycket till fiske i norra Nordostatlan-ten. KRAV-certifiering av fiske sker i två steg. Det första steget är en bedömning av det aktuella fisket, vilket görs av KRAVs fiskekommitté. Om ett fiske blir godkänt i denna första bedömning är det aktuellt att gå vidare till nästa steg, certifiering av fiskefartyg.

Bedömning av fisket

När en ansökan om att bedriva KRAV-certifierat fiske på ett nytt bestånd eller med en ny metod kommer in, gör KRAVs fiskekommitté en bedömning av

- det fiskade beståndets tillstånd,
- fiskets effekter på det omgivande ekosystemet,
- hur fisket förvaltas, samt
- innehållet av miljögifter i produkter från fisket.

Fiskekommittén gör dessutom en årlig avstämning av godkända bestånd för att säkerställa att bestånden är fortsatt hållbara. I fiskekommittén ska det finnas kompetens inom marin ekologi, fiskeribiologi, fiskeriförvaltning, etologi, fiske-metoder och redskapsutveckling.

Miljögifter och främmande ämnen

Nivåerna av främmande ämnen i fisk eller skaldjur får inte överstiga lagstadgade gränsvärden. Konsumtionen av produkten ifråga får inte heller vara begränsad för någon konsumentgrupp enligt Livsmedelsverkets kostråd. Ett exempel på en sådan begränsning är kostrådet för barn och kvinnor i barnafödande ålder om att inte äta strömming från Östersjön eller Bottniska viken oftare än 2-3 gånger per år.

Certifiering av fiskefartyg

När fisket är godkänt kan ett godkänt certifieringsorgan certifiera det enskilda fartyget. Den som ska fiska i ett redan godkänt bestånd behöver bara ansöka om certifiering av fartyget. Certifieringsorganet kontrollerar att fisket skett på det godkända beståndet och med de metoder som godkännandet avser. Det kontrollerar också att de tekniska reglerna uppfylls. Det är den person som har fartygstillståndet som är ansvarig för att regler om fångstmetoder, fiskeredskap och dokumentation följs, liksom miljökraven för själva fartyget.

1.12 Livsmedelsförädling

Enligt KRAVs regler ska livsmedelsförädling ske med hjälp av utvalda processer som är skonsamma mot såväl naturen som produkterna. Användning av naturfrämmande ämnen ska undvikas. Det är endast ett begränsat antal tillsatser, processer och processhjälpmedel som är tillåtna och endast naturliga aromer och vissa enzymer får användas. Till skillnad från EU-ekologiska köttprodukter så är nitrit inte tillåtet i KRAV-certifierade produkter, av försiktighetsskäl.

Grundprincipen är att det enbart ska vara KRAV-certifierade råvaror i livsmedel som marknadsförs med KRAVs namn eller märke. För att underlätta utvecklingen av ekologiska sammansatta produkter får det finnas upp till 5 % konventionella ingredienser i en KRAV-certifierad produkt. Det får då bara vara ingredienser som inte finns att tillgå som ekologiska eller KRAV-godkända. Om de inte finns upptagna på EU:s förteckning över tillåtna konventionella ingredienser i ekologiska produkter krävs godkännande från Livsmedelsverket.

1.13 Butik

Det övergripande syftet med reglerna för butiker är att bidra till att öka efterfrågan och försäljningen av KRAV-certifierade produkter. Målsättningen är att konsumenten på ett enkelt sätt ska kunna hitta tydligt skyltade KRAV-certifierade butiker. I dessa butiker ska det finnas ett brett sortiment av KRAV-certifierade produkter av hög kvalitet, samt kunnig personal som kan hantera produkterna och svara på frågor kring dessa. Butiken ska också kunna hantera KRAV-certifierade produkter i lösvikt, parallellt med icke KRAV-certifierade produkter. Slutligen ska butiken även kunna packa och packa om KRAV-certifierade produkter.

Detta ska uppnås genom att butiken:

- håller ett brett sortiment av KRAV-certifierade produkter,
- kontinuerligt strävar efter att bredda sortimentet ytterligare,
- exponerar KRAVs namn och märke,
- ser till att de KRAV-certifierade produkterna är lättillgängliga och väl synliga för kunden, samt
- ser till att personalen har goda kunskaper om KRAV och ekologiska produkter.

Reglerna ställer även miljökrav på certifierade butiker. Butikerna ska sträva efter att minska användningen av fossila bränslen och effektivisera övrig energianvändning. Den el som används ska komma från förnybara energikällor. Vid nyinvesteringar i kylanläggningar ska man välja köldmedier som inte påverkar klimatet negativt. Lantbrukare som har gårdsbutik och köper in andras KRAV-märkta produkter samt säljer dem i lösvikt eller under eget namn, ska följa reglerna för butik. I gårdsbutik behöver det dock inte finnas ett stort utbud så därför finns undantag om kravet på att hålla ett brett sortiment.

1.14 Restauranger och storhushåll

Reglerna för restaurang kan tillämpas på alla former av storhushåll, restauranger eller caféer, samt företag som levererar maträttskassar med recept och råvaror till kunder. Även mindre produktionsenheter som gruppboenden och förskolor omfattas. Det går också att använda reglerna för restaurang i en kedjecertifiering. I texten nedan används ”restaurang” som samlingsbegrepp.

En KRAV-certifierad restaurang ska bidra till ökad tillgänglighet av KRAV-certifierade livsmedel genom

- att använda en viss garanterad lägsta andel KRAV-certifierade livsmedel,
- exponering av KRAVs namn och märke, samt
- goda kunskaper bland personalen om KRAV och ekologisk produktion.

KRAV-certifieringen för restaurang har tre nivåer. Nivåindelningen bygger på hur stor andel godkända livsmedel som används av restaurangen. Som godkända livsmedel räknas KRAV-certifierade, EU-ekologiska och MSC-certifierade produkter. Marknadsföringen av restaurangen ska alltid göras med det antal KRAV-märken som restaurangen är certifierad för.

De tre nivåerna är:

- Nivå 1. Ett KRAV-märke, minst 25 % godkända livsmedel alternativt minst 15 godkända livsmedel
- Nivå 2. Två KRAV-märken, minst 50 % godkända livsmedel
- Nivå 3. Tre KRAV-märken, minst 90 % godkända livsmedel

Det är även möjligt att certifiera sitt företag för att marknadsföra en eller flera KRAV-märkta produkter som tagits ur sin förpackning och serveras till kund. Det får då bara röra sig om enkel beredning av produkten, exempelvis bryggning av kaffe. Detta är ett eget regelområde.

1.15 Import och införsel

Eftersom EU-systemet gör skillnad på import (från länder utanför EU och EES) och införsel (handel mellan EU-länder) används samma uppdelning i KRAVs regler. KRAVs regler syftar till att göra det lättare att handla med ekologiska produkter från resten av världen, förutsatt att de uppfyller vissa grundläggande kriterier som enligt KRAV saknas i EU-förordningen för ekologisk produktion. Genom att KRAV-märka produkter som är producerade även utanför Sverige uppnås målet att öka konsumtionen och produktionen av ekologiska produkter.

KRAV ingår i den internationella ekologiska rörelsen och verkar för att stärka och värna det samarbete som byggts upp på frivillig grund inom dessa organisationer. Därför har KRAV också förbundit sig att uppfylla det globala samarbetsorganet IFOAM:s kriterier för att KRAVs regelverk ska ingå i ”IFOAM Family of Standards.”

Ekologiska regler kan skilja mellan länder eftersom olika traditioner, klimat och förutsättningar råder i olika områden. Lokalt eller regionalt utvecklade och anpassade regler har också större trovärdighet för de lokala producenterna än regler som kommer utifrån. Därför kan KRAV acceptera att regler som tillämpas i

andra länder leder till en KRAV-märkning, trots att det kan finnas vissa skillnader mellan regelverken. På samma sätt erkänner även EU:s förordning för ekologisk produktion andra regelverk och certifieringsprogram vilka bedöms motsvara EU:s regler (regelverken är så kallat ekvivalenta). Detta finns också i IFOAM Standards.

Därför kan produkter som är certifierade enligt EU-förordningen eller enligt ett regelverk för ekologisk produktion som erkänns enligt EU-förordningen KRAV-märkas om de producerats

- på ett sätt som överensstämmer med tilläggskraven i kapitel 16, eller
- enligt ett regelverk som motsvarar KRAVs regler.

KRAVs bedömningar av regelverk finns tillgängliga på www.krav.se

1.16 Märkning och marknadsföring

KRAV-märket är ett registrerat varumärke hos Patent- och registreringsverket. Registreringen ger KRAV ekonomisk förening ensamrätt till varumärket KRAV. Det innebär att den som inte är certifierad inte får märka eller märka om KRAV-certifierade produkter. Däremot är det tillåtet att ange i produktlistor och i annonser att andras produkter är KRAV-certifierade.

KRAV har några olika märken för olika typer av produkter. Förutom det vanliga KRAV-märket finns ett märke med engelsk text för användning utanför Sverige och ett särskilt märke för produktionshjälpmedel. KRAV-certifierade färdigförpackade produkter som omfattas av EU-förordningen ska dessutom märkas med EU:s logotyp. På produkter från fiske samt på foder till sällskapsdjur är det däremot förbjudet att använda EU-logotypen, eftersom det saknas EU-regler för dessa områden.

Det ska alltid framgå på förpackningen vem som är ansvarig för produkten. Det ska också finnas information om vilket certifieringsorgan som certifierat slutprodukten.

Frivillig ursprungsmärkning

Syftet med regler om frivillig ursprungsmärkning är att göra det möjligt, för de KRAV-certifierade som så önskar, att komplettera KRAV-märket med en geografisk ursprungsmärkning. Reglerna gäller endast produkter som producerats inom Sverige. Förutsättningar för märkningen är att de kommer från ett tydligt definierat och avgränsat område. Vedertagna benämningar som exempelvis en viss gård, en ort, en kommun, en region, en sjö, ett län eller ett hav ska användas. Råvarorna ska alltid komma från det angivna området och helst ska de också förädlas där.

I detta kapitel finns allmänna regler för certifiering som rör alla KRAV-anslutna företag.

Detta kapitel innehåller:

- 2.1 Vad det innebär att vara KRAV-ansluten
- 2.2 Certifikat
- 2.3 Dina åtaganden som certifierad
- 2.4 Kontroller
- 2.5 Om du inte följer reglerna
- 2.6 Att överklaga ett beslut eller lämna klagomål
- 2.7 Avtalsfrågor
- 2.8 Byte av certifieringsorgan
- 2.9 Sekretess
- 2.10 Hantering av personuppgifter
- 2.11 Lantbrukares samarbete med tredje part
- 2.12 KRAVs rätt till skadestånd

2.1 Vad det innebär att vara KRAV-ansluten

Det här avsnittet beskriver kort vad det innebär att ansluta ditt företag till certifiering enligt KRAVs regler samt för vilka olika regelområden ditt företag kan certifieras.

2.1.1 Vilka som kan bli KRAV-anslutna

Att vara *KRAV-ansluten* är ett frivilligt åtagande som är öppet för alla som följer KRAVs regler och certifieringsorganets avtal. (EU/K)

KRAVs regler för lantbruk (kapitel 4-6) får användas i Norden.

KRAVs regler för fiske och vattenbruk får användas i Nordostatlantens och Östersjön, samt i nordiska sötvatten.

KRAVs övriga regler får användas inom EU och EES-området.

2.1.2 Verksamhet som kräver KRAV-certifiering

Ditt företag ska vara certifierat i följande fall:

- För att du ska få producera, förädla, packa, förvara, importera eller införa produkter som ditt företag använder eller marknadsför med KRAVs namn eller märke (EU/K).
- För att du ska få marknadsföra KRAV-märkta produkter och använda ditt eget namn eller varumärke (EU/K).
- För att din restaurang ska få använda KRAVs namn eller märke (K).
- För att din butik ska få ha lösvikt-försäljning av KRAV-märkta produkter och produkter som inte är KRAV-märkta om konsumenten kan ha svårt att skilja på dem (EU).

2.1.3 Verksamhet som inte behöver vara KRAV-certifierad

I följande fall behöver ditt företag inte vara certifierat:

- Om din butik bara hanterar KRAV-märkta produkter i obrutna förpackningar (EU).
- Om din butik inte samtidigt har lösviktsförsäljning av KRAV-märkta och ej KRAV-märkta produkter som kan vara svåra att skilja åt för konsumenten (EU).
- Om du är grossist och enbart hanterar KRAV-märkta produkter i obrutna förpackningar (K). Du behöver dock en certifiering enligt EU-förordningen (EU).
- Om du är underleverantörer och har slutit avtal med ett KRAV-anslutet lantbruksföretag enligt regelavsnitt 2.11 (K).
- Om du har ett **vendingföretag** som har slutit avtal med ett KRAV-anslutet företag enligt regel 20.8 (K).
- Om du har ett transportföretag och transporterar KRAV-certifierade produkter. Både den KRAV-anslutne som ansvarar för lastning av produkterna och den KRAV-anslutne som tar emot dem ska kontrollera att transporten skett på ett korrekt sätt.

2.1.4 Regelområden

KRAVs regler är dels allmänna, dels anpassade till olika typer av verksamhet. När du åtar dig att följa KRAVs regler gör du det för ett eller flera regelområden.

De olika regelområden som finns för närvarande är:

- Växtodling kapitel 4
- Växthus avsnitt 4.6
- Svampodling avsnitt 4.7
- Djurhållning kapitel 5
- Biodling kapitel 6
- Vattenbruk kapitel 7
- Vildväxande produktion kapitel 8
- Livsmedelsförädling kapitel 9
- Slakt kapitel 10
- Fodertillverkning kapitel 11
- Produktionshjälpmedel kapitel 12
- Butik kapitel 14
- Restaurang och Storhushåll kapitel 15
- Enproduktcertifiering kapitel 15.5
- Import och införsel kapitel 16
- Fiske kapitel 17
- Certifiering av Marknadsförare avsnitt 20.7
- Marknadsföring av kaffe, fatöl eller ägg
som serveras av annan aktör avsnitt 20.8
- Frivillig ursprungsmärkning avsnitt 20.9

Du som endast lagrar och/eller hanterar KRAV-certifierade produkter ska vara certifierad enligt regelavsnitt 9.15 (livsmedelsförädling), regelavsnitt 11.6 (fodertillverkning) eller regelavsnitt 12.6 (produktionshjälpmedel) beroende på typ av verksamhet.

Du som är lantbrukare och förädlar KRAV-certifierade råvaror ska följa reglerna i kapitel 9 oavsett om det rör sig om dina egna eller andras råvaror.

Du som har en gårdsbutik och köper in andras produkter som du säljer i lös-vikt eller under eget namn ska följa reglerna i kapitel 14, med undantag för kravet på ett brett sortiment (regel 14.1.2).

2.1.5 Ansökan

Du ska ansöka till ett ackrediterat *certifieringsorgan* om du vill bli certifierad enligt KRAVs regler för något av de olika regelområdena. Vilka regelområden som finns framgår av regel 2.1.4.

Du som ansöker om KRAV-anslutning förbinder dig att

- följa de delar av KRAVs regler som din ansökan gäller (EU/K)
- lämna kompletta ansökningshandlingar till ditt certifieringsorgan (EU)
- betala avgifter för den aktuella certifieringen till ditt certifieringsorgan (EU) och licens till KRAV. Se även regel 2.7.1 (K).

På KRAVs webbplats finns en lista över ackrediterade certifieringsorgan. Certifieringsorganen tillhandahåller ansökningshandlingar och information om gällande regler och priser.

2.1.6 Tidpunkt för ansökan

För de flesta verksamheter kan du lämna in din ansökan när som helst under året. Du ska lämna din ansökan i tillräckligt god tid för att certifieringsorganet ska hinna hantera den innan du vill börja med KRAV-certifierad verksamhet. Respektive *certifieringsorgan* informerar om när du ska lämna ansökan och om eventuella avgifter ifall att det exempelvis krävs en ny *kontroll* efter en ändring av verksamheten. Har du en produktion som kräver *karenstid* ska certifieringsorganet meddela när din produktion kan bli certifierad. För vildväxande produktion (kapitel 8) finns ett senaste ansökningsdatum på våren för att certifieringsorganet ska kunna planera och utföra kontroll i tid. Detta datum står i certifieringsorganets ansökningshandlingar för varje år.

2.1.7 Följa regler och regeländringar

Anslutning innebär att du ska följa KRAVs gällande regler. Dessa finner du på KRAVs webbplats, www.krav.se.

KRAV har som mål att meddela den anslutne i god tid när reglerna för KRAV-certifierad produktion ändras. Målet är att meddela detta senast 3 månader innan de nya reglerna träder i kraft.

2.1.8 KRAVs regler följer EU-förordning 834/2007

KRAVs regler är skrivna för att även uppfylla EUs förordningar om ekologisk produktion. Om reglerna i EUs förordningar är strängare än KRAVs regler så har förordningarna företräde.

Följande av KRAVs regelområden saknar motsvarighet i förordningen: foder-tillverknig gällande foder till sällskapsdjur (avsnitt i kapitel 11); butik (kapitel 14); restauranger och storhushåll (kapitel 15); enproduktcertifiering (avsnitt i kapitel 15); fiske (kapitel 17).

2.1.9 KRAV-märkning i relation till andra ekologiska regelverk

Du får inte KRAV-märka produkter som är producerade i Sverige om råvarorna är certifierade enligt ett annat ekologiskt *regelverk* än KRAVs regler.

Vid *import* och *införsel* gäller särskilda regler för att du ska kunna KRAV-märka produkter, se kapitel 16 (Import och införsel).

2.1.10 Följa lagen

Du är skyldig att följa gällande lagar och förordningar inom det regelområde du är certifierad för. Du ska också i övrigt agera ansvarsfullt, bland annat genom att inte engagera dig i verksamheter eller aktiviteter som står i strid med KRAVs stadgar eller som kan skada KRAVs varumärke.

Alla lagar och förordningar som gäller för din verksamhet är överordnade KRAVs regler för KRAV-certifierad produktion. (EU)

2.2 Certifikat

Det här avsnittet beskriver hur anslutna företag får sitt *certifikat*, det vill säga – det intyg som visar för vilka regelområden företaget är certifierat. Utan certifikat får du inte sälja produkter med KRAVs namn och märke.

2.2.1 Giltigt certifikat

Du ska ha ett giltigt *certifikat*. Du får inte sälja produkter med KRAVs namn eller märke innan du av certifieringsorganet fått det underskrivna anslutningsavtalet och certifikatet för det regelområde som din verksamhet omfattar (se regel 2.7.3). För att certifieringsorganet ska utfärda ett certifikat krävs en *kontroll* av din verksamhet och att resultatet av kontrollen är godkänt. (EU)

2.2.2 Certifikat krävs för varje enskilt regelområde

Du ska ansöka om ett nytt *certifikat* från certifieringsorganet för ny verksamhet som berörs av ett regelområde som du inte tidigare varit certifierad för. De olika regelområdena framgår av regel 2.1.4.

2.2.3 Anmäla ändringar

Du ska informera *certifieringsorganet* om alla väsentliga ändringar i verksamheten. (EU). En väsentlig ändring är till exempel att verksamheten flyttar, att ägarförhållandena ändras eller att du byter ut den person som du har angivit som din kontaktperson. Ett annat exempel på en väsentlig ändring är om du ändrar en certifierad produktion så att information som du tidigare lämnat om produktionen och som har betydelse för certifieringen inte längre stämmer.

Du ska även anmäla följande ändringar till ditt certifieringsorgan:

- Ny *brukningsenhet*/ladugård/*växthus*. (EU);
- Nya skiften. (EU)
- Nytt djurslag. (EU)
- Ny *produktionsplats*. (EU)

- Ny produktionslinje. (EU)
- Nya processer. (EU)

2.2.4 Meddela nya produkter till KRAV

Om du är certifierad för ett eller flera av regelområdena vattenbruk, livsmedelsförädling, slakt, fodertillverkning, produktionshjälpmedel eller *import* och *införsel* ska du anmäla till KRAV vilka KRAV-certifierade produkter du tänker sälja innan du börjar marknadsföra dem. Du ska även avregistrera produkter som inte längre säljs som KRAV-certifierade. Anmälan görs via KRAVs webbplats. Se även regel 2.7.2 (K)

Ditt *certifieringsorgan* verifierar att uppgifterna är korrekta när de gör kontroll. (K)

Eftersom KRAV-an slutna företag kan göra nya produkter på redan certifierade produktionslinjer löpande under året kan en produkt registreras på KRAVs webbplats löpande under året. Certifieringen innebär inget förhandsgodkännande av enskilda produkter.

2.3 Dina åtaganden som certifierad

Det här avsnittet beskriver dina ansvarsområden som certifierad. Dessa omfattar bland annat att du ska ha en kontaktperson, att du ska dokumentera hur du följer KRAVs regler, att du ska anmäla *avvikelser* samt att du ska se till att alla berörda inom verksamheten vet vad KRAV-certifieringen innebär.

2.3.1 Informera personalen

Du ska informera alla berörda inom verksamheten om vad KRAV-certifieringen innebär. Du ansvarar för att all personal som hanterar KRAV-certifierade produkter känner till de krav som ställs på verksamheten tillräckligt väl för att de ska kunna följa reglerna. (EU)

2.3.2 Kontaktperson

Du ska utse en kontaktperson för varje *produktionsplats* som omfattas av avtalet om certifiering enligt KRAVs regler. Du ska meddela *certifieringsorganet* kontaktpersonens namn. Kontaktpersonen ska vara väl insatt i KRAVs regler och i den verksamhet som bedrivs på produktionsplatsen. (K)

2.3.3 Dokumentationskrav

Du ska dokumentera hur du uppfyller KRAVs regler och ha dokumentationen tillgänglig på det vis som *certifieringsorganet* begär. Certifieringsorganet har rätt att kräva att du har den dokumentation som det anser sig behöva.

Du ska löpande dokumentera de *produkter* och råvaror som du köper in till den KRAV-certifierade produktionen. Dokumentationen ska innehålla uppgifter om vad du har köpt, hur mycket du har köpt samt vem eller vilket företag som levererat produkterna eller råvarorna. Du ska som *KRAV-an sluten* också löpande

dokumentera de KRAV-certifierade varor du säljer, det vill säga vad du har sålt, hur mycket och till vem eller vilket företag. (EU)

För att inköpta råvaror och **produkter** ska kunna räknas som KRAV-certifierade ska det tydligt framgå att de är det på fakturor, följesedlar eller annan dokumentation (*exempelvis certifikat*). (EU/K)

Du ska spara dokumentationen i minst två år eller enligt gällande lagstiftning så att certifieringsorganet kan kontrollera den. (K)

2.3.4 Anmäla avvikelser

Du ska så snabbt som möjligt anmäla till **certifieringsorganet** om du eller någon annan råkar bryta mot reglerna för KRAV-certifierad produktion inom din verksamhet så att det leder till en större **avvikelse** (se regel 2.5.7). Du ska göra detta oavsett vem som brutit mot reglerna och oavsett om det varit av misstag eller inte. (EU)

2.3.5 Informera köpare om ändringar

Om en **produkt** som varit KRAV-certifierad inte längre är det ska du omedelbart korrigera din information om produkten så att dina kunder inte riskerar att vilseledas. Det kan vara nödvändigt att du aktivt informerar köparna, bland annat för att undvika felaktig marknadsföring.

2.3.6 Ekonomiskt ansvar gentemot köpare

Du har som säljare av **produkter** med KRAVs namn eller märke det fulla ansvaret för att KRAVs regler följs i den KRAV-certifierade produktionen. Ditt företag får ta eventuella ekonomiska konsekvenser gentemot köparen om du levererar produkter som KRAV-certifierade fast de inte är det. (K)

2.4 Kontroller

Under en **kontroll** kontrollerar ditt **certifieringsorgan** din verksamhet inom de regelområden som du antingen redan är eller har ansökt om att bli certifierad för. Ett kvalitetsledningssystem eller motsvarande gör ofta kontrollen och bedömningen enklare.

2.4.1 Kontrollintervall

Ditt **certifieringsorgan** ska varje år göra minst en **kontroll** av din KRAV-certifierade verksamhet. (EU)

För verksamheter med djurhållning behövs i genomsnitt fler kontrollbesök än i annan KRAV-certifierad produktion. Under de två första åren som KRAV-certifierad djurhållare ska du ha två kontrollbesök per år. Detta för att säkerställa att reglerna följs både under **stallperioden** och under **betesperioden**. Från och med tredje året som KRAV-certifierad djurhållare gör ditt **certifieringsorgan** minst ett årligt kontrollbesök. (K)

2.4.2 Oanmälda kontroller och extrakontroller

Ditt *certifieringsorgan* får genomföra oanmälda eller föränmälda kontroller och extrakontroller när som helst under avtalstiden. (EU)

Alla certifieringsorgan ska göra 10 procent oanmälda kontroller och 10 procent riskbaserade extrakontroller (dessa behöver inte vara oanmälda) fördelat på alla anslutna företag. (EU/K)

På djurgårdar ska certifieringsorganen göra 30 procent oanmälda extrakontroller varje år, till exempel vid kritiska tidpunkter. Certifieringsorganen fördelar dessa oanmälda kontroller dels enligt en riskbedömning och dels helt slumpmässigt. Dessa extra oanmälda kontroller kan gälla specifika frågor eller vara mer omfattande. (K)

På slakterier (med undantag av mindre slakterier) ska certifieringsorganen göra minst en årlig oanmäld extrakontroll per år med fokus på hantering av levande djur (se även regel 10.1.5). (K)

2.4.3 Tillträde

Ditt *certifieringsorgan* har rätt att inspektera och få dokumentation om all verksamhet som du bedriver om certifieringsorganet anser att det behövs för att kunna certifiera den anmälda produktionen.

Du ska:

- lämna all information om verksamheten som certifieringsorganet begär, till exempel bokföring, *certifikat* och olika handlingar (EU)
- låta certifieringsorganet få tillträde till marker, *växthus*, stallar, lager, tillverknings- och produktionslokaler, försäljningsställen, serveringsställen och andra platser som ingår i verksamheten. (EU)

2.4.4 Proving

Certifieringsorganen ska prova produkter och odlingsmark hos motsvarande 5 procent av alla certifierade företag samt vid misstanke om att reglerna inte följs. Proverna ska analyseras med avseende på otillåtna substanser såsom förbjudna *bekämpningsmedel*, *GMO*, livsmedelstillsatser och läkemedel. (EU)

2.5 Om du inte följer reglerna

Det här avsnittet handlar om *avvikelser*. En avvikelse är när verksamheten inte följer en av KRAVs regler, helt eller delvis. Det finns tre grader av avvikelser: mindre, större och avstängningsgrundande. (K)

Det är normalt att en verksamhet har mindre avvikelser. Det viktiga är att du upptäcker och avhjälper dina avvikelser samt att du förebygger upprepade avvikelser. (K)

Syftet med att utfärda avvikelser är att få verksamheten att fungera bättre, att tydligt visa när KRAVs regler inte följs, att förhindra att produkter som inte uppfyller reglerna kommer ut på marknaden samt att förhindra att KRAV-märkets trovärdighet skadas. (K)

2.5.1 Upprättande av en avvikelse

När en revisor upptäcker en **avvikelse** ska revisorn dokumentera avvikelsen. Varje händelse ska dokumenteras som en avvikelse. Detta kallas för att upprätta en avvikelse.

2.5.2 Släckning av en avvikelse

Åtgärdandet av en **avvikelse** sker i två steg: Dels ska du avhjälpa det aktuella problemet och dels ska du förebygga upprepningar av avvikelsen. Du ska även redovisa vad du har gjort för ditt **certifieringsorgan** som sedan ska bedöma om problemet verkligen är avhjälpt och om de förebyggande åtgärderna är tillräckliga. När ditt certifieringsorgan godkänner åtgärderna är avvikelsen släckt. Om dina åtgärder inte godkänns kan avvikelsen släckas genom att du får en sanktion. Exakt hur avvikelser släcks varierar beroende på om det är en mindre, större eller avstängningsgrundande avvikelse.

2.5.3 Omgående släckning av en avvikelse

I vissa fall kan en **avvikelse** åtgärdas så pass omgående att den kan släckas medan revisorn fortfarande är på plats. En sådan avvikelse ska upprättas, avhjälpas och förebyggas på samma sätt som alla andra avvikelser. På det viset blir det lättare att se om ett problem återkommer.

2.5.4 Mindre avvikelser

En mindre **avvikelse** är när din verksamhet inte uppfyller ett eller flera enskilda krav i en av KRAVs regler.

Vid en mindre avvikelse ska du inom 28 arbetsdagar lämna ett svar till revisorn. Där ska du redovisa:

- vilken avhjälpare åtgärd du vidtagit
- vilka förebyggande åtgärder du vidtagit eller kommer att vidta för att avvikelsen inte ska upprepas.

Ditt **certifieringsorgan** ska sedan inom fem arbetsdagar meddela om de beslutat att godkänna dina åtgärder. När certifieringsorganet har godkänt dina åtgärder är avvikelsen släckt.

2.5.5 Om åtgärder mot en mindre avvikelse inte godkänns

Om ditt **certifieringsorgan** inte godkänner ditt svar meddelar de dig att **avvikelsen** klassas som en större avvikelse och ärendet hanteras enligt reglerna 2.5.7–2.5.11.

Om ditt certifieringsorgan anser att ditt svar endast delvis löser problemet får de begära in kompletterande information. Certifieringsorganet bestämmer hur lång tid du har på dig att svara.

2.5.6 Kontroll av åtgärder mot en mindre avvikelse

Ditt **certifieringsorgan** kommer vid nästa **kontroll** att granska att du har avhjälpt och förebyggt **avvikelsen** så att den inte upprepas. Om det visar sig att du inte har avhjälpt eller förebyggt avvikelsen såsom du har uppgett i ditt svar, ska revisorn hantera avvikelsen som en större avvikelse.

2.5.7 Orsaker till större avvikelser

Du kan få en större **avvikelse** om:

- Du har en avvikelse som innebär att du på ett allvarligt sätt låtit bli att följa en mer omfattande regel eller en grupp regler som gäller närliggande frågor. I kapitel 5 är de regler som normalt ger en större avvikelse markerade, i övriga kapitel är detta inte markerat.
- Du har vid ett enskilt kontrolltillfälle fått minst 6 mindre avvikelser som rör regler i samma kapitel eller totalt minst 10 mindre avvikelser.
- Du bedriver produktion eller verksamhet som strider mot gällande lagar och föreskrifter inom det regelområde där du är certifierad (se regel 2.1.10).
- Arbetsvillkor eller sociala villkor är undermåliga (se avsnitt 3.1).
- Du har inte avhjälpt eller förebyggt en mindre avvikelse.

Vilka regelområden som finns för närvarande framgår av regel 2.1.4.

2.5.8 Större avvikelse som kan avhjälpas

Om ditt **certifieringsorgan** bedömer att **avvikelsen** kan avhjälpas begär de en åtgärdsplan från dig. Du ska lämna den till certifieringsorganet inom sju arbetsdagar. I planen ska du beskriva:

- Hur du ska avhjälpa felet.
- Vad som var orsaken till avvikelsen.
- Vilka förebyggande åtgärder du kommer att vidta för att avvikelsen inte ska upprepas.

Ditt certifieringsorgan ska inom fem arbetsdagar meddela om de beslutat att godkänna dina åtgärder. Om åtgärderna godkänns följer certifieringsorganet upp dem genom en extrakontroll inom 28 arbetsdagar från den ursprungliga kontrollen. Vid behov, till exempel för att kontrollen behöver göras under rätt säsong, får den extra kontrollen göras senare än 28 dagar efter den ursprungliga kontrollen. När ditt certifieringsorgan gjort den extra kontrollen och verifierat att dina åtgärder är genomförda släcks avvikelsen.

Ditt certifieringsorgan har rätt att ta betalt för denna extrakontroll.

2.5.9 Om dina åtgärder mot en större avvikelse inte godkänns

Om ditt **certifieringsorgan** inte accepterar dina åtgärder ska de besluta att helt eller delvis dra tillbaka **certifikatet** för produktionen ifråga. Ärendet hanteras då som en större **avvikelse** som inte kan avhjälpas (se regel 2.5.11).

I vissa fall får ditt certifieringsorgan besluta om avmärkning av dina produkter istället för att helt eller delvis dra tillbaka ditt certifikat (se regel 2.5.13).

Certifieringsorganet får begära in kompletterande svar om man bedömer att du är nära en tillfredsställande lösning.

2.5.10 Om du inte följt åtgärdsplanen mot en större avvikelse

Om du inte åtgärdat en större **avvikelse** vid den uppföljande kontrollen dras certifikatet för den berörda produktionen tillbaka, helt eller delvis.

När du genomfört åtgärderna mot den större avvikelsen, och ditt **certifierings-**

organ verifierat det genom en extra kontrollt påbörjas en ny *karenstid* för produktion som har karenstider.

2.5.11 Om en större avvikelse inte kan avhjälpas

Om ditt *certifieringsorgan* bedömer att *avvikelsen* inte kan avhjälpas ska de besluta att dra tillbaka certifikatet för produktionen helt eller delvis. Du ska då inom sju arbetsdagar informera ditt certifieringsorgan om vilka åtgärder du genomfört som ett resultat av att certifikatet dragits tillbaka. Du ska meddela dina kunder att en *produkt* inte längre är KRAV-certifierad, och återkalla sådana produkter.

I vissa fall får ditt certifieringsorgan besluta om avmärkning av dina produkter istället för att helt eller delvis dra tillbaka ditt certifikat (se regel 2.5.13).

2.5.12 Avstängningsgrundande avvikelser

Vid mycket allvarliga *avvikelser* kan ditt *certifieringsorgan* besluta att du stängs av under 1–3 år. Under avstängningstiden får du inte vara KRAV-ansluten. Du kan bli avstängd på grund av att produktionen allvarligt strider mot ”Den ekologiska produktionens målsättning” (se kapitel 1) i något av dessa avseenden:

- Du har gjort allvarliga avsteg från djuromsorgsregler.
- Du upprepar en större avvikelse för tredje gången inom fem år.

Du kan också bli avstängd om du medvetet har:

- använt otillåtna kemiska produkter i växtodling
- använt genetiskt modifierade organismer (GMO) eller GMO-produkter
- använt otillåtna tillsatser i KRAV-certifierade livsmedel
- påstått att en råvara eller produkt är KRAV-certifierad fast den inte är det.

Är innehavaren av KRAV-certifieringen en juridisk person kan agerande från en ledande företrädare tillräknas den juridiska personen.

Efter avstängningstiden kan du begära anslutning på samma villkor som vid nyanslutning.

2.5.13 Avmärkning

Ditt certifieringsorgan får besluta om att dina produkter ska avmärkas under en period, fram till att du släckt en större *avvikelse*. Det innebär att du under den perioden inte får sälja de berörda produkterna som KRAV-certifierade. När du släckt avvikelsen och åter uppfyller reglerna upphör avmärkningen.

Avmärkning förutsätter att du följer alla övriga regler medan du åtgärdar den avvikelse som orsakat beslutet om avmärkning.

2.5.14 Tillfälligt tillbakadragande av certifikat vid avvikelse

Ditt *certifieringsorgan* kan tillfälligt dra tillbaka *certifikatet* för din produktion, helt eller delvis, om ditt certifieringsorgan hittar en större avvikelse eller en avstängningsgrundande avvikelse hos dig. Det tillfälliga tillbakadragandet görs medan avvikelsen utreds för att felaktiga produkter inte ska nå marknaden.

2.5.15 Varaktigt tillbakadraget certifikat

Certifikatet för din produktion kan dras tillbaka varaktigt, helt eller delvis. Det framgår av certifieringsorganets beslut hur omfattande tillbakadragandet är.

Det kan till exempel handla om vissa skiften eller vissa produkter. Om ditt certifieringsorgan varaktigt har dragit tillbaka certifikatet för mark eller djur krävs ny karenstid enligt reglerna 4.1.1 och 5.1.2.2. (EU)

2.5.16 Att återfå certifikat

För att din produktion ska kunna återfå certifikatet ska du lämna in en plan där du beskriver:

- Vad som var orsaken till avvikelsen.
- Vilka förebyggande åtgärder du kommer att genomföra för att avvikelsen inte ska upprepas.

Om planen godkänns så följer ditt certifieringsorgan upp den genom en extrakontroll inom 28 arbetsdagar från den tidpunkt då du meddelat att du genomfört de förebyggande åtgärder du planerat.

Certifieringsorganet har rätt att ta betalt för denna extrakontroll. (K)

2.6 Att överklaga beslut eller lämna klagomål

Avsnittet handlar om att överklaga beslut i certifieringsärenden och om att lämna klagomål. Ditt certifieringsorgan ska ge dig en detaljerad beskrivning av hur du kan överklaga ett certifieringsbeslut om du får ett negativt beslut.

2.6.1 Rätt att överklaga

Du har rätt att överklaga ditt certifieringsorgans beslut.

2.6.2 Överklaga till olika instanser

Ditt överklagande av beslut som rör KRAVs regler ska vara skriftligt och skickas till certifieringsorganet som sedan fattar beslut om överklagandet (K). Överklaganden av beslut som grundas i förordningarna för ekologisk produktion ska ske till länsstyrelsen i det län där ditt certifieringsorgan har sitt säte. (EU)

2.6.3 Vem får överklaga?

Det är bara du och ditt KRAV-anslutna företag som kan överklaga ett beslut i ett enskilt certifieringsärende. Överklagandet ska ha inkommit till certifieringsorganet senast tre veckor efter att du tagit emot det beslut som du överklagar. (K)

Om det kommer fram ny information har certifieringsorganet rätt att ompröva ett beslut även om du inte överklagat.

2.6.4 Klagomål

Vill du klaga på ett certifieringsorgan ska du vända dig direkt till det certifieringsorganet. Vill du klaga på KRAV eller KRAVs regler vänder du dig till KRAV.

2.7 Avtalsfrågor

Det här avsnittet handlar om de formella delarna i avtalet mellan dig och ditt *certifieringsorgan*. Avsnittet tar upp avtal, uppsägning av avtal, avgifter och ekonomisk redovisning.

2.7.1 *KRAV-anslutning*

Efter att ditt *certifieringsorgan* tagit emot och behandlat din kompletta ansökan ska både du och ditt certifieringsorgan underteckna ett anslutningsavtal. Först då blir du *KRAV-ansluten*. Du ansvarar för att den information du lämnar till certifieringsorganet är korrekt. (EU)

2.7.2 *Avtalet med certifieringsorganet*

Ditt avtal med ditt *certifieringsorgan* reglerar bland annat (K):

- vilka uppgifter du ska redovisa till certifieringsorganet och hur redovisningen ska ske
- uppsägningstider
- övriga villkor kring uppsägning av avtal.

2.7.3 *Uppsägning av avtal*

När avtalet upphör drar ditt *certifieringsorgan* omedelbart tillbaka alla giltiga *certifikat*. Du får därefter inte använda KRAVs märke eller på något annat sätt hänvisa till KRAV. Allt material som antyder att verksamheten är certifierad enligt KRAVs regler ska du förstöra. Du får inte heller marknadsföra produkter som KRAV-certifierade. (K)

Ditt certifieringsorganet har rätt att under sex månader efter att avtalet upphört kontrollera att du inte otillbörligt använder eller hänvisar till KRAVs namn och märke. Det betyder bland annat att ditt certifieringsorgan har rätt att ta del av ditt företags bokföring, samt att kontrollera lager- och förpackningsutrymmen. (K)

Om du slutar tillverka KRAV-certifierade produkter men vill fortsätta sälja de produkter du har kvar i lager så ska du också fortsätta att vara *KRAV-ansluten* och ha ett giltigt avtal om certifiering.

2.7.4 *Licens- och certifieringsavgift*

Priset för en KRAV-certifiering består av både en licensavgift till KRAV ekonomisk förening och en certifieringsavgift till ditt *certifieringsorgan*.

Du ska betala en licensavgift för rätten att använda KRAVs regler, KRAVs namn eller KRAVs märke enligt en prislista som fastställs varje år. Du kommer att faktureras via det certifieringsorgan som utför KRAV-certifieringen såvida du inte är certifierad för ett eller flera av regelområdena vattenbruk, livsmedelsförädling, slakt, fodertillverkning, produktionshjälpmedel eller *import* och *införse*l (se regel 2.7.5). (K)

Utöver licensavgiften ska du betala ditt certifieringsorgan för deras certifieringstjänster. (EU)

2.7.5 Redovisning av försäljningsvärden

Du som är certifierad för ett eller flera av följande regelområden:

- vattenbruk
- livsmedelsförädling
- slakt
- fodertillverkning
- produktionshjälpmedel
- *import* och *införsel*

ska senast den 15 mars varje år redovisa föregående kalenderårs försäljningsvärde för dina KRAV-certifierade produkter. Du ska redovisa värdena via KRAVs webbplats, www.krav.se/rapportering (klicka på Logga in/rapportera).

KRAVs fakturering av licensavgiften sker i två steg på samma faktura. Dels en preliminär avgift för innevarande år som baseras på föregående års försäljning. Sedan en slutlig avgift där KRAV krediterar eller debiterar ett belopp beroende på hur det faktiska försäljningsvärdet blev föregående år.

2.8 Byte av certifieringsorgan

Det här avsnittet handlar om vad som gäller om du vill att ett annat *certifieringsorgan* som är ackrediterat för KRAV-certifiering ska ta över certifieringen av din verksamhet från ditt nuvarande certifieringsorgan.

2.8.1 Ansökan om byte

Om du vill byta *certifieringsorgan* så ska du ansöka till det nya certifieringsorganet om förflyttning av certifieringen. Det nya certifieringsorganet ska då säkerställa att certifikatet för din verksamhet inte dragits tillbaka av ditt nuvarande certifieringsorgan. (EU)

Vid byte av certifieringsorgan ska avtalet med det tidigare certifieringsorganet sägas upp skriftligt när avtalet med det nya certifieringsorganet är klart. (EU)

I samband med att du får ett nytt certifikat så rapporterar det nya certifieringsorganet detta till KRAV. (K)

2.8.2 Dokumentationskrav vid byte av certifieringsorgan

Vid byte av *certifieringsorgan* ska du lämna in följande dokumentation till det nya certifieringsorganet (EU):

- Kontrollrapport från den senaste kontrollen.
- Samtliga avvikelser och uppgifter om förebyggande åtgärder från de senaste fyra årens kontroller.
- Kopia av gällande KRAV-certifikat.
- Redovisning av vad i din verksamhet som är KRAV-certifierat, i första årets karens, andra årets karens, *EU-ekologiskt* eller konventionellt.

Om du har certifierad växtodling ska du även lämna en skiftesredovisning med tillhörande karta. Märk ut första årets karens, andra årets karens samt EU-ekologiskt eller konventionellt.

Om du har certifierad djurhållning ska du även ange antal djur av olika slag och eventuella pågående *karenstider* för djuren.

2.8.3 Ny kontroll vid byte av certifieringsorgan

Det nya certifieringsorganet granskar underlagen och avgör om de måste göra en *kontroll* på plats innan de kan ställa ut ett nytt *certifikat*.

Samtliga avvikelser ska vara åtgärdade innan du kan få ett nytt certifikat. Det gäller både avvikelser som det tidigare certifieringsorganet hittat och sådana som det nya certifieringsorganet hittar. (K)

2.9 Sekretess

Om du inte lämnat tillstånd till att lämna ut information om affärsverksamhet och produktionsmetoder får varken ditt *certifieringsorgan* eller KRAV lämna ut detta till någon annan, förutom i följande fall:

- KRAV har rätt att lämna ut information om man kan visa att informationen redan var allmänt känd. (K)
- Ditt certifieringsorgan och KRAV har rätt att offentliggöra information om en domstol eller myndighet kräver det. Certifieringsorganet och KRAV ska då snarast underrätta dig som ansluten om att man har offentliggjort den informationen. (EU)
- KRAV får använda uppgifter om och från dig som ansluten även om uppgifterna annars skulle vara sekretessbelagda om syftet är att utveckla den ekologiska marknaden genom exempelvis publicering av statistik. En förutsättning är att det inte går att identifiera dig som är ansluten. (K)
- Ditt certifieringsorgan ska lämna ut de uppgifter man har om din produktion till KRAV om KRAV begär det. Då gäller sekretess för KRAV enligt denna regel.
- Certifieringsorganet och KRAV har rätt att lämna ut uppgifter om och hur den anslutne bryter mot KRAVs regler. (EU)
- Certifieringsorganen ska lämna uppgifter till varandra i samband med att en kund byter certifieringsorgan eller i samband med att de utreder avvikelser. (EU)

2.10 Hantering av personuppgifter

Certifieringsorganen och KRAV har register över samtliga anslutna, för att kunna informera om vilka företag som är anslutna till certifiering enligt KRAVs regler och för att kunna arbeta effektivt. (EU)

2.10.1 Publicering av uppgifter

KRAV och certifieringsorganen får lägga ut uppgifter om namn, adress, kontaktperson, certifierade regelområden och certifierade produkter på sina respektive

webbplatser. Syftet med att publicera denna typ av uppgifter är att köpare ska hitta KRAV-certifierade företag och produkter. (K) (I)

2.10.2 Samtycke till hantering av personuppgifter

Genom att underteckna anslutningsavtalet godkänner du *certifieringsorganets* och KRAVs hantering av dessa personuppgifter. (K)

2.10.3 Ändrat samtycke eller ändring av uppgifter

Om du inte längre vill att dina personuppgifter ska hanteras på detta sätt eller om du vill rätta felaktiga uppgifter i *certifieringsorganets* eller KRAVs register så ska du kontakta certifieringsorganet och KRAV. (K)

2.10.4 Rätt till information

På din begäran ska *certifieringsorganet* eller KRAV kunna tala om hur de behandlat dina personuppgifter, för vilket ändamål de använt dem, vilka uppgifter om dig som finns registrerade, varifrån dessa uppgifter kommer, samt till vem eller vilka de lämnar ut uppgifterna. (K)

2.11 Lantbrukares samarbete med tredje part

Det här avsnittet beskriver när du som *KRAV-ansluten* lantbrukare kan tillämpa ett *tredjepartsavtal* med underleverantör och hur sådana avtal ska se ut.

2.11.1 När avtal krävs

Du får som KRAV-ansluten lantbrukare anlita en underleverantör för någon del av din KRAV-certifierade produktion utan att underleverantören behöver vara ansluten till KRAV-certifiering. *Certifieringsorganet* gör då *kontroll* hos underleverantören som en del av kontrollen av din verksamhet. (EU/K)

En förutsättning är att det rör sig om så pass enkel verksamhet att du kan ansvara för att KRAVs regler följs. Exempel på sådana verksamheter är lagring av produkter eller enklare bearbetning av råvaror som torkning av spannmål, rensning av utsäde eller tillverkning av sylt. Vid enklare bearbetning ska alla *ingredienser* som ingår i produkten vara producerade av dig. Undantag är vegetabilier och tillåtna *tillsatser* (enligt bilaga 2), som får vara inköpta. (K)

Avtal med underleverantör kan inte tillämpas för slakt. (K)

Om både ditt lantbruksföretag och det anlitate företaget är KRAV-anslutna behövs inget avtal. (EU)

2.11.2 Anmälan

Om du anlitar en underleverantör till någon del av den KRAV-certifierade lantbruksproduktionen är du skyldig att anmäla detta till *certifieringsorganet* och sluta avtal med underleverantören innan samarbetet påbörjas. (EU)

2.11.3 Innehåll i avtal

Följande ska ingå i avtalet mellan dig som KRAV-ansluten och underleverantören (K):

- Underleverantören åtar sig att tillämpa relevanta delar av KRAVs regler.
- Underleverantören ger certifieringsorganet rätt att göra *kontroll* av den aktuella verksamheten, enligt de villkor som framgår av dessa regler.
- Du som KRAV-ansluten har ansvar för eventuella avvikelser som certifieringsorganet konstaterar hos underleverantören.
- Underleverantören har inte rätt att använda KRAVs namn och märke.

2.11.4 Förteckning över underleverantörer

Du ska upprätthålla en lättöverskådlig förteckning över de underleverantörer med vilka du har ingått avtal. (EU)

+ 2.12 Skadestånd och avstängning vid förhållanden som kan skada KRAVs varumärke

+ 2.12.1 Avstängningsgrundande agerande

Om du agerar i strid mot lagar och regler, eller annars agerar på ett klandervärt sätt, och KRAV anser att ditt agerande riskerar att skada KRAVs varumärke eller renommé, kan ditt *certifieringsorgan* besluta att du stängs av under 1–3 år. Under avstängningstiden får du inte vara KRAV-ansluten.

Exempel på agerande som kan leda till avstängning:

- Att du förtalar eller sprider felaktig information om KRAV,
- Att du begår brottslig handling av minst normalgraden med anknytning till djuromsorg, miljö och socialt ansvar, eller
- Att du bryter mot andra lagar och regler på ett sätt som riskerar att skada KRAV som organisation eller KRAVs varumärke eller renommé, eller
- Att du på annat sätt agerar klandervärt på ett sätt som riskerar att skada KRAV som organisation eller KRAVs varumärke eller renommé.

Är innehavaren av KRAV-certifieringen en juridisk person kan agerande från en ledande företrädare tillräknas den juridiska personen.

🔄 2.12.2 KRAVs rätt till skadestånd

Om du agerar så att KRAV i betydande omfattning måste ingripa för att skydda sitt varumärke kan du bli ersättningskyldig för de merkostnader som detta orsakar. (K)

FÖRPACKNINGAR

SOCIALT ANSVAR

ENERGI

3

Allmänna verksamhetsregler
för alla KRAV-anslutna

I detta kapitel finns de verksamhetsregler som rör alla företag som är anslutna till certifiering enligt KRAVs regler, med undantag för Enproduktscertifiering (15.5).

Detta kapitel innehåller:

- 3.1 Socialt ansvar för KRAV-certifierade
- 3.2 Hantering och lagring av KRAV-certifierad produkt
- 3.3 Ämnen och material
- 3.4 Minskad miljö- och hälsopåverkan från hygienarbete
- 3.5 Förpackningar
- 3.6 Miljö-, natur- och kulturskydd
- 3.7 Energianvändning
- 3.8 Energiplanering för lantbruksföretag
- 3.9 Energiplanering för växthus

3.1 Socialt ansvar för KRAV-certifierade

I det här avsnittet finns regler om arbetsvillkor och arbetsmiljö.

3.1.1 Berörd arbetskraft

Reglerna om socialt ansvar gäller hela arbetsstyrkan i den KRAV-certifierade verksamheten. Detta inkluderar verksamhet som har personal med säsongsanställning, gästarbetare, inhyrd arbetskraft från bemanningsföretag eller den som av eget intresse hjälper till i verksamheten (*exempelvis volontärer eller praktikanter*). Reglerna berör inte serviceföretag, transportföretag, hantverkare eller annan arbetskraft som inte arbetar med kärnverksamheten. (K)

3.1.2 Respektera mänskliga rättigheter

Du ska respektera grundläggande mänskliga rättigheter i hela din verksamhet. (K)

KRAVs regler om socialt ansvar bygger på FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter, FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter, OECD:s riktlinjer för multinationella företag, FN:s Global Compact och International Labour Organizations (ILO) konventioner och rekommendationer som är relevanta för socialt ansvar.

3.1.3 Följa lagstiftning om socialt ansvar

Du ska följa svensk lagstiftning om arbetsvillkor, arbetsmiljö och Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (Artikel 4). KRAV har valt ut dessa delar i denna lagstiftning som är särskilt viktiga (K):

- Anställningsavtal
- Diskriminering
- Lön
- Arbetstid
- Ohälsa och olycksfall
- Boende/övernattningsmöjlighet
- Utbildning och kommunikation

Du hittar kontrollpunkterna i KRAVs Checklista - Socialt ansvar vid KRAV-certifiering (utgåva 2015-07-01) som finns att ladda ned på www.krav.se.

+ 3.1.4 Checklista för socialt ansvar

Du som har verksamhet inom något av de områden som KRAV bedömer att det finns en förhöjd risk i samband med, ska fylla i checklistan (se regel 3.1.3) innan kontroll.

Områdena är (K):

- vildväxande produktion
- verksamhet som har personal med säsongsanställning
- inträde i KRAV-certifiering för vildväxande produktion eller verksamhet med säsongsanställning
- andra fall när ditt certifieringsorgan bedömer att det finns risker i din verksamhet.

3.1.5 Riskområden inom socialt ansvar

KRAV bedömer att det finns risk för att reglerna om socialt ansvar inte följs i samband med: vildväxande produktion, verksamhet med säsongsarbetare och inträde i KRAV-certifiering. Ditt certifieringsorgan kan bedöma andra risker i ditt fall. (K)

3.1.6 Säkra och hygieniska boendeförhållanden

De boendeförhållanden som du som arbetsgivare erbjuder arbetstagare ska vara säkra och hygieniska (SL). Om du inte tillhandahåller boende ska du ändå vara uppmärksam på att boendet följer svensk lagstiftning (K). *Det kan till exempel gälla hygien, hälsa, miljö och brandskydd vid boende för säsongsarbetare.*

3.1.7 Information på olika språk

Skriftlig information som arbetstagare behöver för att utföra arbetet ska vara tillgänglig på ett språk som arbetstagaren förstår (SL). *Det kan till exempel gälla arbetsrutiner, anställningsavtal och KRAVs regler om socialt ansvar.*

3.2 Hantering och lagring av KRAV-certifierad produkt

I det här avsnittet finns regler om hur du ska lagra och hantera KRAV-certifierade **produkter**. Målet med dessa regler är att säkerställa att KRAV-certifierade produkter inte blandas ihop med produkter som inte är KRAV-certifierade och att de inte förorenas från omgivningen.

3.2.1 Generell åtskillnad

Du ska hantera KRAV-certifierade **produkter** på ett sådant sätt så att det inte finns någon risk för att de ska blandas med produkter som inte är KRAV-certifierade. Du ska ha tydliga rutiner för förvaring och hantering av KRAV-certifierade produkter så att de hela tiden hålls isär från ej KRAV-certifierade produkter. (EU)

3.2.2 Åtskillnad vid förädling

När du använder lokaler, maskiner och annat för både KRAV-certifierad produktion och produktion som inte är KRAV-certifierad så ska du minimera riskerna för sammanblandning genom att tydligt skilja dem åt i produktionsprocessen. Rengör

noggrant sådant som behållare, transportutrustningar och maskiner inför varje tillfälle innan du börjar tillverka KRAV-certifierade produkter. Se till att det finns skriftliga rutiner som säkerställer att åtskillnaden upprätthålls. (EU)

3.2.3 Undvika föroreningar

Du ska ha rutiner som säkerställer att KRAV-certifierade **produkter** och produktionshjälpmedel inte kan förorenas av oönskade ämnen i omgivningen (till exempel från behållare eller emballage). (EU)

Rengör noggrant förpackningar eller emballage som innehållit produkter som inte är KRAV-certifierade om du ska lagra KRAV-certifierade produkter i dem. (EU)

3.2.4 Att ta emot en KRAV-certifierad produkt

När du köper en KRAV-certifierad **produkt** ska du vid mottagandet kontrollera att produkten är ordentligt märkt och att den är emballerad på ett sådant sätt så att den inte kan förväxlas eller blandas samman med andra produkter. Du ska kunna redogöra för hur du kontrollerar mottagningen. (EU)

Du ska alltid begära att få se ett aktuellt KRAV-certifikat innan du köper in KRAV-produkter. Certifikatet behöver inte visas upp vid varje efterföljande inköp från samma säljare, men om certifikatets giltighetstid gått ut vid nästa köptillfälle ska du begära att säljaren uppvisar ett nytt certifikat. (K)

3.2.5 Märkning vid lagring

Du ska lagra KRAV-certifierade **produkter** väl märkta med KRAVs namn eller märke och i deras respektive enheter. Det enda undantaget från detta är om alla produkter i ett lagerutrymme är KRAV-certifierade. (EU)

3.2.6 Lagringsatmosfär

Du får använda lufttät lagring samt lagring i kontrollerad atmosfär (koldioxid, kvävgas, argon eller syre). (EU)

3.3 Ämnen och material

Det här avsnittet handlar om hur du ska arbeta förebyggande och välja ämnen och material i din verksamhet.

3.3.1 Allmänt om ämnen och material

Du ska sträva efter att de ämnen eller material som du använder i din KRAV-certifierade produktion uppfyller följande övergripande kriterier:

- De ska inte vara naturfrämmande.
- De ska inte medföra risker för människors hälsa eller miljön.
- De ska främja god djuromsorg.
- Tillverkningsprocessen ska vara hållbar ur ett miljöperspektiv.
- Användningen ska bidra till och vara nödvändig för god livsmedelssäkerhet.
- Användningen ska överensstämma med konsumenternas uppfattningar och förväntningar. (K)

3.3.2 Försiktighetsprincip – Utbytesprincip

Du ska undvika att använda sådana kemiska produkter eller biotekniska organismer som inte uppfyller KRAVs allmänna kriterier för ämnen och material (se regel 3.3.1) om de kan ersättas med sådana produkter eller organismer som kan antas vara mindre farliga. (SL)

3.3.3 Förebyggande åtgärder

Du ska arbeta med förebyggande insatser som riskbedömning, hygieniska och byggnadstekniska åtgärder, övervakning samt rengöring för att minimera såväl användningen av skadliga kemiska ämnen som riskerna för kontaminering. (EU)

3.3.4 GMO-förbud

Du får inte i din KRAV-certifierade verksamhet använda genetiskt modifierade organismer (GMO) eller produkter som är framställda från eller av GMO som livsmedel, livsmedelsingrediens (inbegripet tillsatser och smakämnen), processtekniska hjälpmedel (inbegripet extraktionsmedel), foder, foderblandningar, foderråvaror, fodertillsatser, processtekniska hjälpmedel vid fodertillverkning, utsäde, växtskyddsmedel, gödselmedel, jordförbättringsmedel, vegetativt förökningsmaterial och djur. Ett undantag är veterinärmedicinska läkemedel. (EU)

Du får inte heller odla genetiskt modifierade grödor på din brukningsenhet. Om du samarbetar med andra lantbruksföretag enligt regel 4.1.3 så omfattar regeln även dessa brukningsenheter. (K)

3.3.5 Riskbedömning för GMO

Du ska göra vad du kan för att försäkra dig om att de produkter du använder i din KRAV-certifierade verksamhet inte innehåller GMO eller är framställda från GMO. Om det finns risk för att en produkt eller råvara innehåller GMO eller är framställd från eller av GMO så ska du skaffa ett intyg som försäkrar att produkten inte innehåller GMO eller är framställd från GMO, eller begära en analys av produkten. Det gränsvärde som gäller för oavsiktlig förekomst av GMO är högst 0,1 procent. (K)

För bedömning ska du använda KRAVs risklistor för GMO (utgåva 2015-07-01) på KRAVs webbplats, www.krav.se/gmo-risklistor

3.3.6 Nanomaterial och nanoteknologi får inte användas

Du får inte använda teknologiskt framställda nanomaterial i KRAV-certifierad produktion och förädling, inbegripet förpackningar och andra ytor med vilka livsmedlet kommer i kontakt. (K)

3.4 Minskad miljö- och hälsopåverkan från hygienarbete

Det här avsnittet handlar om regler för hygienarbete. Syftet är att minimera den negativa hälso- och miljöpåverkan som uppstår vid olika hygieniska åtgärder som rengöring, desinfektion och skadedjursbekämpning.

Se Kemikalieinspektionens Prioriteringsguide för mer information om kemikaliers miljö- och hälsofarlighet.

3.4.1 Hygienarbete gäller den KRAV-anslutna produktionsplatsen

Alla typer av hygieniska åtgärder omfattas, som exempelvis rengöring eller desinfektion av djurstallar, andra produktionslokaler, lokaler för växtodling inklusive växthus eller lokaler för förädlingsindustri. (EU)

Även rengöring av KRAV-anslutna butiker, storkök och restauranger omfattas av kraven. (K)

3.4.2 Dokumentering

Du ska dokumentera dina rutiner för rengöring- och desinfektionsåtgärder. Skadedjursbekämpning ska alltid dokumenteras.

3.4.3 Tillåtna medel vid rengöring och desinfektion

De rengöringsmedel du använder ska vara miljömärkta med Svanen, Bra miljöval eller motsvarande, om sådana finns för ändamålet. (K)

Du får använda produkter som är avsedda för rengöring och desinficering av spenar och mjölkkningsanläggningar. Produkter i Bra Kemråd (för gården) får användas i djurstallar (www.brakemrad.se) (K).

Dessutom får du använda följande ämnen vid rengöring och desinfektion i produktionslokaler och lagerutrymmen där KRAV-certifierade produkter lagras eller hanteras (K):

- Kalium- och natriumtvål.
- Vatten och ånga.
- Kalkmjölk.
- Kalk.
- Osläckt kalk.
- Kaustiksoda.
- Kaustikt kali.
- Väteperoxid.
- Naturliga växtessenser.
- Citronsyra, persyra, myrsyra, mjölksyra, oxalsyra och ättiksyra.
- Alkohol.
- Salpetersyra (mejeriutrustning).
- Fosforsyra (mejeriutrustning).
- Natriumkarbonat.

Om det krävs för att uppfylla lagkrav eller myndighetskrav så får du använda preparat som inte finns med i listan. Lokaler som är sanerade kan användas när saneringen är avslutad (EU). Vid användning av utskrivna veterinärmedicinska preparat så gäller reglerna för veterinärmedicinska behandlingar (5.1.1.9-14) (K).

3.4.4 Skadedjursbekämpning

Vid bekämpning av skadedjur inom- eller utomhus på produktionsplatser där du bedriver KRAV-certifierade verksamhet ska du alltid i första hand använda förebyggande åtgärder, som intrångsskydd. I andra hand får mekanisk bekämpning

ske, *med exempelvis fällor för gnagare*. Fällor ska placeras ut strategiskt med hänsyn till de förutsättningar som finns på platsen, till exempel djurens vandringsstråk eller tillgång till annan föda.

Du får använda följande fysikaliska metoder:

- Frysning.
- UV-ljus.
- Ånga.
- Kvävgas för syrereduktion.
- Ultraljud.
- Värme.
- Diatomépuder.

Om du använder medel mot gnagare (rodenticider) ska du ha giltigt tillstånds- och kunskapsbevis för detta eller anlita ett professionellt bekämpningsföretag. Du ska dokumentera placeringen av bekämpningsstationer, vilket medel som använts, vem som genomfört bekämpningen och när bekämpningen skett. Du ska även göra en utvärdering av bekämpningens effektivitet. (EU/K)

3.4.5 Bekämpning i lokaler utan KRAV-certifierade produkter

Vid desinfektion och bekämpning på produktionsplatser där du bedriver KRAV-certifierade verksamhet med andra medel än de som anges i 3.4.3 och 3.4.4, i lokaler där inga KRAV-certifierade produkter hanteras eller lagras för tillfället, ska du vidta åtgärder för att säkerställa att inga rester av de använda medlen kan komma i kontakt med KRAV-certifierad produktion. Du ska föra journal över utförda desinfektioner och bekämpningar.

3.4.6 Bekämpning i butik endast efter prövning

Efter prövning av certifieringsorganet kan bekämpning tillåtas i butik även då det finns KRAV-certifierade produkter kvar i lokalen. (EU)

3.5 Förpackningar

Det här avsnittet innehåller regler för förpackningar.

3.5.1 Resurseffektiva förpackningar för KRAV-certifierade produkter

Du ska välja eller utforma förpackningen så att livsmedlet, fodret eller produktionshjälpmedlet når slutkonsument utan onödiga kvalitetsförsämringar, samtidigt som svinn minimeras i alla led. (K) Förpackningens huvudsyfte är att skydda och bevara produkten.

Utöver detta ska förpackningen göras så resurs- och klimateffektiv som möjligt genom att du beaktar följande (K):

- Använd en så liten mängd material som möjligt.
- Utnyttja förnybara förpackningsmaterial.
- Använd återvunnet material där så är möjligt.
- Se till att förpackningen går att återanvända eller återvinna i befintliga system
- Se till att förpackningen gynnar en energieffektiv transportlösning.
- Se till att förpackningen är lätt att källsortera och tömma för konsumenten.

Vid kontroll ska du kunna uppvisa att du har gjort detta för de förpackningar

du använder. För befintliga förpackningslösningar ska du senast 1 januari 2016 kunna motivera val av förpackning. (K)

3.5.2 Undvikande av hälso- och miljöskadliga ämnen och material

Du ska sträva efter att ämnen och material i förpackningen av dina KRAV-certifierade produkter är så lite giftiga som möjligt. Detta är särskilt viktigt i den del av förpackningen som kommer i kontakt med livsmedlet, fodret eller produktionshjälpmedlet. (K)

För KRAV-certifierade butiker och restauranger gäller regeln allt förpackningsmaterial som används i den KRAV-certifierade verksamheten.

I nya förpackningslösningar får du inte använda förpackningsmaterial där SIN-ämnen avsiktligt har använts vid tillverkningen. I bilaga 3 listas aktuella SIN-ämnen. Förekommer det SIN-ämnen i en befintlig förpackningslösning ska du göra en kartläggning av vilka ämnen och material som finns i förpackningen samt en utvecklingsplan. (K)

För följande ämnen och material gäller följande datum:

- PVC (Polyvinylklorid) och andra klorbaserade plaster får från och med 1 januari 2017 inte förekomma i någon del av förpackningen (K).
- BPA (Bisfenol A) får från och med 1 januari 2018 inte förekomma i någon del av förpackningen (K).

Förpackningen får heller inte vara behandlad med konserveringsmedel eller desinfektionsmedel. Desinfektion med hjälp av väteperoxid är dock tillåten. (K)

3.6 Miljö-, natur och kulturskydd

3.6.1 Natur- och kulturskydd

Du ska visa omsorg om natur- och kulturmiljön, i synnerhet skyddsvärda natur- och kulturmiljöer om du bedriver din produktion i eller i närheten av sådana miljöer (K).

I reglerna 4.1.10 och 4.1.11 står mer om natur- och kulturskydd som gäller för lantbruk.

3.6.2 Produkter att undvika

Följande gäller för lantbruksföretag:

- Du får inte använda bekämpningsmedel på grusgångar, vägar och gårdsplaner, med undantag för ogräsättika.
- Du får inte använda fiberduk eller plast för mark- och kulturtäckning, insektsnät eller ensilageplast som är baserade på klorerade plaster som polyvinylklorid, PVC. Om du använder fiberduk eller plast av något slag ska du avlägsna dem från marken efter användning. Du får inte bränna dem på platsen där de använts. Du behöver inte ta bort nedbrytbara material från odlingsplatsen. (K)

3.6.3 Farligt avfall

Du ska se till att din verksamhet ger upphov till så lite **farligt avfall** som möjligt.

Avfall betraktas som farligt om det exempelvis är explosivt, brandfarligt, oxi-

derande, giftigt eller hälsoskadligt. Exempel på farligt avfall är oljeavfall, impregnerat virke, el- och elektronikskrot, batterier, lösningsmedel, jordbrukskemikalier samt färg och lack.

Du ska förvara och hantera farligt avfall på ett sådant sätt så att varken mark, luft eller vatten riskerar att förorenas. Du får inte blanda olika typer av farligt avfall med varandra. Du får heller inte blanda farligt avfall med andra typer av avfall eller andra ämnen eller material. (SL)

Du får bara låta företag med särskilt tillstånd transportera bort farligt avfall. Om ditt företag inte har sådant tillstånd kan du ändå transportera bort mindre mängder farligt avfall från din egen verksamhet efter att du anmält detta till Länsstyrelsen.

För mer information, se avfallsförordningen (SFS 2011:927) och LRFs Miljöbusesyn Allmänna Gårdskrav, Farligt avfall. (SL)

3.6.4 Avlägsnande av skrot och skräp

Skrot, fordonsvrak, plast, papper och andra restprodukter eller avfall som du inte rimligen kan behöva för reparationsändamål ska du sortera och lämna för återanvändning, återvinning, energiutvinning eller deponi. Du ska i första hand återanvända och i andra hand återvinna. (K/SL)

Du ska hålla material för reparationsändamål prydligt samlat. Du ska också hålla efter uppställningsplatsen så att materialet inte blir övervuxet. Du ska ta bort trådstängsel som inte används. (K)

3.6.5 Systematiskt miljöarbete

Du ska bedriva ett systematiskt miljöarbete. (K)

För lantbruksföretag innebär det att du ska tillämpa ett system för egenkontroll av lag- och branschkrav på brukningsenheten, *till exempel LRF:s Miljöbusesyn, Bibusesyn eller något annat system som ditt certifieringsorgan bedömer som motsvarande*. Du ska årligen någon gång mellan 1 januari och 1 juli gå igenom de krav som gäller för din verksamhet och bedöma om du uppfyller dem eller inte. För de krav som du bedömer att du inte uppfyller ska du upprätta en rimlig åtgärdsplan. (K)

För övriga företag så innebär det att du ska ha en miljöpolicy och löpande dokumentera ditt miljöarbete genom ett miljöledningssystem eller på liknande sätt. Du ska ha definierade mål som kan följas upp av ditt certifieringsorgan vid kontrollerna. (K)

3.7 Energianvändning

Ett mål för den ekologiska produktionen är att minimera energianvändningen och minska behovet av fossil energi. Detta avsnitt gäller oavsett vilken **KRAV-ansluten** produktion du har. För lantbruksföretag och växthus ska du dessutom uppfylla regler om energiplanering (regelavsnitt 3.8 - 3.9).

3.7.1 Sparsamt körsätt

Du ska se till att alla transport- eller arbetsfordonsförare som är permanent verksamma i företaget och kör mer än 80 timmar per fordonstyp (till exempel lantbruksmaskin, personbil, lastbil) och är i den certifierade delen av verksamheten är utbildade i sparsamt körsätt. Utbildningen ska ge en kompetensnivå i sparsamt körsätt som motsvarar körskolornas förarutbildning. Som godkänd utbildning räknas kurser, studiecirklar eller självstudier. Är du utbildad i sparsamt körsätt för traktor eller tunga fordon räcker det även för körning med lättare fordon som exempelvis personbil. Utbildning i sparsamt körsätt för personbil är däremot inte tillräcklig för körning av tyngre fordon som till exempel traktor. För körning i verksamheter utanför den KRAV-certifierade verksamheten (till exempel skogsarbete) behövs inte någon utbildning i sparsamt körsätt. (K)

Vid tillfälliga arbetstoppar kan extrapersonal utan utbildning i sparsamt körsätt anlitas. (K)

3.7.2 Förnybar el

Den el som du köper in ska till 100 procent komma från förnybara energikällor, till exempel vattenkraft eller miljömärkt el. Regeln gäller för alla produktionsplatser där KRAV-certifierad produktion förekommer även om den produktionen bara utgör en liten del. (K)

Följande datum gäller för regelns införande (K):

- Lantbrukare ska följa regeln vid nytecknande eller byte av elavtal, dock senast 2015-12-31.
- Butiker ska följa regeln vid nytecknande eller byte av elavtal, dock senast 2016-12-31.
- Växthus, biodling, vattenbruk, vildväxande produktion, restaurang och storhushåll samt fiske ska följa regeln senast 2017-12-31.
- Livsmedelsförädling, import, fodertillverkning, produktionshjälpmedel samt slakt ska följa regeln senast 2018-12-31.

Elanvändning som du inte råder över, *till exempel vid inköp av tjänster eller om elen ingår i hyran för en lokal*, räknas inte som din och behöver inte komma från förnybara källor. Om du har ett bundet elavtal där du inte kan ändra till förnybar el enligt datum ovan ska du senast vid nytecknande av elavtal byta till ett abonnemang med förnybar el. (K)

Om du har ett företag med en produktionsplats som är certifierad för flera regelområden med olika införandetider enligt ovan ska du köpa in förnybar el för hela produktionsplatsen senast vid den närmast förestående tidpunkt som gäller för någon av verksamhetens delar. (K)

3.7.3 Energieffektivisering

Du ska arbeta för att effektivisera energianvändningen och minska användningen av fossila bränslen och du ska kunna redogöra för dina åtgärder. (K)

Regeln gäller från 1 januari 2015. För företag med stor energianvändning eller många djurenheter finns mer detaljerade regler med andra införandetider (se regel 3.7.4 och avsnitt 3.8 och 3.9). (K)

3.7.4 Energikartläggning

Du som bedriver slakt eller är förädlare av livsmedel, foder eller produktionshjälpmedel och har någon produktionsplats som förbrukar mer än 500 000 kWh/år ska i ditt energieffektiviseringsarbete utgå från en energikartläggning gjord senast 2017 av en certifierad energiexpert eller person med motsvarande kompetens. Energikartläggningen ska göras för den berörda produktionsplatsen. Detta oavsett om den KRAV-certifierade produktionen bara är en liten del av den totala produktionen. Energikartläggningen behöver inte göras för hela företaget. (K)

Du som bedriver lantbruk med en årlig energianvändning över 500 000 kWh eller har mer än 100 djurenheter eller växthusproduktion ska göra en energikartläggning enligt regel 3.8.1 respektive 3.9.1. (K)

3.7.5 Val av köldmedier i butik

När du som är certifierad för KRAVs butiksregler gör en nyinvestering i kylanläggningar ska du välja anläggningar med köldmedier som inte påverkar klimatet negativt. *Du ska till exempel inte välja HFC-föreningar. Exempel på köldmedier som får användas är koldioxid, butan, propan och ammoniak.*

3.8 Energiplanering för lantbruksföretag

Reglerna i det här avsnittet gäller bara lantbruksföretag med en årlig energianvändning på mer än 500 000 kWh eller med fler än 100 djurenheter.

3.8.1 Energikartläggning lantbruk

Du ska göra en kartläggning av energianvändningen i jordbrukets processer och aktiviteter. Kartläggningen ska (K):

- innehålla en genomgång av alla energiförbrukande arbetsmoment som ska vara uppdelade med tydliga systemgränser
- innehålla gårdsspecifika åtgärdsförslag för förbättrad energieffektivitet
- beräkna jordbrukets årliga direkta energianvändning uppdelat på elenergi, dieselolja, eldningsolja samt eventuella andra drivmedel och bränslen
- kunna styrkas med fakturor eller liknande beräkningsunderlag
- uppdateras vart femte år.

Information om hur du gör en energikartläggning finns på KRAVs webbplats. www.krav.se/energiplanering

3.8.2 Nyckeltal för energi

Du ska ta fram nyckeltal för energianvändningen i relation till gårdens areal, levererade animalier samt torkning av spannmål, trindsäd och oljevaxter. (K) Nyckeltalen ska du dokumentera vart femte år i samband med den förnyade energikartläggningen. Nyckeltalen ska uttryckas enligt tabellen som följer. (K)

Obs! Fortsätter på nästa sida.

Produktionsgren	Nyckeltal
Fältarbete i växtodlingen	Liter/hektar
Levererade animalier	kWh/kg mjölk
	kWh/diko och kalv (till 220 dagars ålder)
	kWh/kg nötkött (levandevikt)
	kWh/slaktsvin
	kWh/smågris
	kWh/lamm
	kWh/kg ägg
	kWh/kyckling
Torken	kWh/kg borttorkat vatten

3.9 Energiplanering för växthus

Reglerna i det här avsnittet gäller bara om du värmer upp ditt växthus eller om tilläggsbelysning bidrar till att värma växthuset.

3.9.1 Energikartläggning växthus

Du ska årligen beräkna hur mycket energi av olika slag du använder i växthusproduktionen. *Om energikällan används för fler lokaler ska du exempelvis beräkna hur mycket bränsle och/eller el du använder för uppvärmning, belysning, till kylrum och för koldioxidproduktion. (K)*

Beräkna energiåtgången både per producerad mängd gröda och per kvadratmeter odlingsyta. För krukväxter räcker det om du räknar ut energiåtgången per kvadratmeter odlingsyta. Dela upp energianvändningen i förnybar och icke förnybar energi. (K)

Information om hur du beräknar energianvändning och hur du räknar ut yta finns på KRAVs webbplats, www.krav.se/energianvandning-i-vaxthusodling

3.9.2 Förnybar energi

Du ska uppfylla en av följande två regler:

- Minst 80 procent av den sammanlagda mängd energi du använder för uppvärmning, belysning och till kylrum samt för tillverkning av koldioxid ska komma från förnybar energi eller spillvärme. Beräkna detta per kalenderår (K).
- Du får i genomsnitt max använda 2,5 kWh fossil energi per kvadratmeter och odlingsvecka under kulturtiden (K).

3.9.3 Isolera under vintertid

Du ska utrusta uppvärmda växthus med energiväv eller plastfolie om du använder dem mellan 15 oktober - 1 april. Om du odlar i dubbelmaterialhus behövs inte detta. (K)

Du som är certifierad för växtodling ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 4.1 Allmänt
- 4.2 Hushålla med växtnäringen
- 4.3 Gödselmedel, jordförbättringsmedel
- 4.4 Växtskydd
- 4.5 Utsäde och plantor
- 4.6 Odling i växthus
- 4.7 Svampodling

4.1 Allmänt

Här hittar du regler om karenstid, *parallellodling* och vad du ska dokumentera. Dessutom finns regler om övergång från *EU-ekologisk* till KRAV-certifierad odling, om att KRAV-odlingen inte får flyttas runt på gården, om odling på *mulljordar* samt regler om skyddsavstånd och vad som ska göras för att undvika föroreningar. Det finns även en regel för tillåtetbedömning som beskriver hur tillverkare av produktionshjälpmedel kan få dessa bedömda som tillåtna i KRAV-certifierad odling.

4.1.1 Karenstid

Du får inte sälja en gröda som KRAV-certifierad innan marken har legat i karenns en viss tid. Karenstiden är den tid som går från det att du börjar odla enligt KRAVs regler tills du får börja sälja dina grödor som KRAV-certifierade. (EU)

Du ska följa KRAVs regler under karenstiden och du ska ha anmält dig till ett *ackrediterat certifieringsorgan* så att de kan göra kontroll hos dig. Karenstiden startar det datum som du anmäler till certifieringsorganet att du vill använda marken för KRAV-certifierad odling eller då certifieringsorganet bedömer att du uppfyller reglerna. (EU)

4.1.1.1 Karenstid för olika grödor

Marken där du odlar ettåriga grödor har två års karenstid. Du får alltså inte så den första gröda som ska bli KRAV-certifierad förrän efter två års karenns. Observera att höstsådd gröda därmed först kan bli godkänd om den sås på hösten efter att det gått två år sedan karennsstart. (EU)

För vallar och beten är karenstiden två år innan du kan skörda den gröda som ska bli KRAV-certifierad. (EU)

För rastgårdar och beten för grisar och fjäderfän är däremot karenstiden ett år. Denna tid kan dock kortas ner till 6 månader om du kan visa att otillåtna medel inte använts på marken under det senaste året. (EU)

För fruktträd, bärbuskar och övriga etablerade perenna grödor förutom vallar är karenstiden tre år innan du kan börja skörda den gröda som kan bli KRAV-certifierad. För perenna grödor som etableras på karensmark gäller att markens tvååriga karenstid ska ha gått innan du kan skörda grödan som KRAV-certifierad (EU).

Observera regeln om ekologiska plantor 4.5.3.

Karenstiden är säsongsbaserad. Det innebär för ettåriga och fleråriga grödor att det inte måste ha gått exakt på dagen två respektive tre år sedan du påbörjade karenstiden när du sår den första gröda som kan KRAV-certifieras. (EU)

Om marken varit utsatt för intensiv kemisk bekämpning kan karenstiden förlängas. Jordbruksverket beslutar om en sådan förlängning. (EU)

Om avloppsslam har spridits på marken förlängs karenstiden till minst tre år för alla grödor. Under hela denna tid får du inte använda grödor från denna mark som foder för KRAV-certifierade djur. (K)

Om du odlar i en avskild markbädd bestående av jord som är godkänd enligt regel 4.6.1 behövs ingen karenstid. En avskild markbädd är en odling där det finns en barriär så att växten inte kan komma i kontakt med den ursprungliga jorden. En sådan barriär kan vara av plast, plåt, betong, trä eller annat material som växtrötter normalt inte kan ta sig genom.

4.1.1.2 Foder från en odling i karens (gäller inte växthus)

Du får använda fodergrödor från en odling i karens till egna KRAV-certifierade djur enligt vissa regler, se 5.1.9.11. Du får även sälja foder från en karensodling om fodret skördas tidigast 12 månader efter att karenstiden för marken påbörjades. Använd i så fall följande märkning vid marknadsföring och försäljning: ”Karensfoder producerat under andra årets *karensårsodling* innan produktionen kan KRAV-certifieras”. (EU)

Om du ska producera KRAV-certifierade foderblandningar för försäljning så ska du vara certifierad enligt kapitel 11.

4.1.1.3 Utsäde från en odling i karens

Om du uppfyller följande villkor så får du sälja eller själv använda skörden från en *KRAV-ansluten* odling i karens som KRAV-certifierat utsäde:

- Du ska anmäla marken till karens och påbörja karenstiden innan du sår utsädesgrödan. (EU)
- Om du odlar vallfrö eller andra fleråriga grödor ska du anmäla och påbörja karenstiden minst 12 månader innan du skördar odlingen. (EU)

4.1.1.4 Retroaktivt godkännande av karenstiden

Om du under en tid haft din produktion i ett system för stöd för *ekologisk* produktion kan du under vissa förhållanden retroaktivt få tillgodoräkna dig den tiden som karenstid. (EU)

Dessa förhållanden är:

- Mark där du fått miljöersättning för ekologiska produktionsformer (ett eller två år) eller miljöersättning för bete och slåtterängar i landsbygdsprogrammet (tre sammanhängande år före ansökningsåret). (EU)
- Mark som inte haft dessa miljöstödet kan godkännas i efterhand om du kan bevisa att otillåtna medel inte använts på marken under minst tre sammanhängande år före din anmälan. I dessa fall fattar Jordbruksverket beslut i varje enskilt fall. (EU)

Vill du ha retroaktivt godkännande ska du ansöka till ditt certifieringsorgan i god tid före odlingsåsongen.

Innan du får skörda en KRAV-certifierad gröda från mark med retroaktivt godkänd karenstid måste certifieringsorganet, eller i förekommande fall Jordbruksverket, ha beslutat att retroaktivt godkänna föregående års karenstid.

4.1.1.5 Retroaktivt godkännande för en del av karenstiden

Om din ansökan om retroaktivt godkännande bara kan godkännas för ett år tillbaka så kan årets gröda räknas som foder odlat på karensmark och skördat efter 12 månader. Du kan då tillämpa regel 5.1.9.13 eller 5.1.9.14. En förutsättning är att du skördat årets gröda efter det datum certifieringsorganet, eller i förekommande fall Jordbruksverket, beslutat att retroaktivt godkänna föregående års karenstid.

4.1.2 Övergång från EU-ekologisk till KRAV-certifierad odling

Du som haft din ekologiska växtodling certifierad enligt (EG) nr 834/2007 och vill få den KRAV-certifierad ska anmäla det till ditt certifieringsorgan. Det behövs ingen ny karenstid, men du ska uppfylla KRAVs regler för växtodling senast från och med det datum som du har anmält till ditt certifieringsorgan som startpunkt för att få din produktion KRAV-certifierad. (K)

Ovanstående gäller även om du säger upp KRAV-certifieringen, är EU-certifierad och sedan vill återinträda i KRAV-certifieringen. Du får däremot inte rutinmässigt växla fram och tillbaka mellan EU-ekologisk och KRAV-certifiering på en och samma mark. (K)

4.1.3 Flera brukningsenheter eller nära samarbete med andra gårdar

Du ska på begäran redovisa uppgifter från andra brukningsenheter än den KRAV-anslutna till ditt certifieringsorgan som också får utföra kontroll där. Det gäller om det finns risk för att KRAV-certifierad och konventionell produktion blandas samman eller förväxlas. Regeln gäller:

- om du driver flera brukningsenheter, exempelvis om du delat upp en **brukningsenhet** i flera enheter eller företag
- om du har ett omfattande samarbete med ett annat lantbruksföretag
- om samma person(er) som ingår i ledningen för ett KRAV-anslutet lantbruksföretag också ingår i ledningen för ett lantbruksföretag med konventionell produktion. (EU)

4.1.4 Inte tillåtet att flytta runt KRAV-certifierad odling

Du får inte odla konventionellt en tid på tidigare KRAV-certifierad mark för att sedan börja odla KRAV-certifierat där igen. Om du går ur KRAV-certifieringen och driver gården konventionellt måste du vänta ett år innan du kan ansöka om återinträde. Efter återinträdet gäller karenstid på marken enligt 4.1.1.1. Detta gäller även för enstaka KRAV-anslutna skiften. Du får däremot inte rutinmässigt växla fram och tillbaka mellan att odla konventionellt och enligt KRAVs regler på en och samma mark. (K)

Du kan bara få ny mark KRAV-certifierad om du har kvar all tidigare

KRAV-certifierad mark i certifieringen. Om du anmäler ny mark får du heller inte ta ut KRAV-certifierad mark ur certifieringen senare under samma säsong.

Det finns två undantag från regeln:

- när du har förlorat mark som tidigare varit KRAV-certifierad, till exempel genom att ett arrende upphört
- om den KRAV-anslutna delen av din brukningsenhet därigenom blir bättre sammanhållen.

Om du vill utnyttja något av dessa undantag så ska du dokumentera vilken mark det handlar om och motivera varför du ska få göra undantag. Ditt certifieringsorgan bedömer om du uppfyller kriterierna.

4.1.5 Gräns mellan KRAV-certifierad och konventionell produktion

Om du bedriver både KRAV-certifierad och konventionell produktion på samma brukningsenhet ska det ske på tydligt åtskilda produktionsenheter. Även produktion under karens ska ske på produktionsenheter tydligt åtskilda från dem med konventionell produktion. (EU)

4.1.6 Parallellodling inte tillåten

Du får inte odla samma gröda både konventionellt och KRAV-certifierat eller på karensmark, så kallad **parallellodling**. Det spelar ingen roll om du tänkt använda en parallellodlad gröda till egna konventionella djur eller sälja all gröda av samma slag som konventionell. Du får ändå inte ha parallellodling. (EU)

Du får heller inte odla vår- och höstformer av samma gröda, det räknas också som parallellodling. (EU)

Du får dock odla olika sorter som är lätta att skilja från varandra till exempel potatis med olika skalfärg. Det räknas inte som parallellodling och är tillåtet. Du behöver inte lägga om all mark på din gård till KRAV-certifierad produktion. Ett annat exempel är att du odlar havre i renbestånd på din KRAV-certifierade mark och sår in minst 10 procent korn i din konventionella havre och därmed gör den till blandsäd. (EU)

Om du odlar samma gröda på karensmark och på KRAV-certifierad mark räknas det inte som parallellodling. Det är tillåtet utan parallellodlingskontroll. Du ska dock hålla den KRAV-certifierade grödan och den från karensmark åtskilda och dokumentera det. (EU)

4.1.6.1 Få undantag för att parallellodla

I vissa undantagsfall får du parallellodla samma sort eller sorter som är svåra att skilja från varandra (EU):

- Du får parallellodla fleråriga perenner om de har en minsta odlingstid om tre år. Detta undantag gäller under en omställningsperiod om maximalt fem år, se nedan.
- Du får parallellodla om du gör det i forsknings- eller utbildningssyfte.
- Du får parallellodla när du producerar utsäde, vegetativt förökningsmaterial och plantor.
- Du får parallellodla på mark som används för bete.

För att du ska kunna utnyttja något av dessa undantag ska ditt certifieringsorgan också göra en särskild parallellodlingskontroll hos dig (EU). Det innebär att du ska:

- i förväg ansöka skriftligt om en parallellodlingskontroll till ditt certifieringsorgan. Kontakta ditt certifieringsorgan för att få veta hur den går till, när den ska ske och vad det kostar. De vidarebefordrar ansökan till Jordbruksverket vars godkännande krävs.
- underrätta ditt certifieringsorgan senast 48 timmar innan du skördar var och en av de berörda produkterna.

Efter att du skördat ska du underrätta ditt certifieringsorgan om exakt hur mycket du skördat och hur du håller isär konventionella och KRAV-certifierade produkter. Dokumentation över skördade mängder och rutiner för särskild kontroll ska finnas tillgängliga för kontroll. (EU)

Du som utnyttjar undantaget enligt första punkten ovan ska även upprätta en plan för hur du ska ställa om hela din perenna odling på gården. Den sista delen av odlingen ska läggas om senast inom fem år. Planen ska följas upp och godkännas årligen av Jordbruksverket. Du ska kunna visa för ditt certifieringsorgan att Jordbruksverket godkänt din plan. (EU)

4.1.7 Dokumentation av odling

Du ska löpande föra en växtodlingsjournal med uppgifter om grödornas fördelning på olika skiften och datum för åtgärder, medel och mängder samt behandlingsmetoder. Du ska dokumentera följande:

- Användning av gödselmedel per skifte: Använt gödselslag och gödselgiva (mängd per hektar) samt spridningsdatum (EU). I regel 4.2.5 finns information om gödslingsplan. (K)
- Användning av **växtskyddsmedel** per skifte: Preparat och mängd per hektar samt spridningsdatum. Kommentar om varför du behöver använda växtskyddsmedlet (vilka skadegörare som bekämpas). (EU)
- Inköp av produktionshjälpmedel: vilka produktionshjälpmedel du köpt. Du ska kunna visa verifikationer och produktblad för inköpta produktionshjälpmedel. (EU)
- Skörd: hur mycket du skördat av de olika grödor du odlar (ton per hektar i genomsnitt per gröda). (EU)

Din dokumentation ska vara tydlig och väl samlad. Du ska spara dokumentationen på gården så att den ger information över en längre tidsperiod. Vid kontroll under odlingssäsong godkänns dagboksanteckningar. (EU)

4.1.8 Bedömning av produktionshjälpmedel som tillåtna eller inte

Gödselmedel och **växtskyddsmedel** räknas som produktionshjälpmedel. De kan KRAV-certifieras enligt kapitel 12, vilket innebär att de är godkända att använda i KRAV-certifierad odling och får marknadsföras som sådana. Den som tillverkar eller marknadsför ett produktionshjälpmedel och inte vill certifiera medlet kan ändå få en bedömning gjord om produkten får användas enligt KRAVs regler. Certifieringsorganen gör sådana bedömningar mot ersättning.

Tillverkaren eller marknadsföraren ska då lämna de uppgifter om produkten som certifieringsorganet behöver för sin bedömning.

Om produkten uppfyller samtliga regler om produktionsprocessen och råvarornas ursprung enligt kapitel 4 i KRAVs regler samt är tillåtet att användas enligt förordning 834/2007, så publicerar KRAV produkten på sin webbplats, www.krav.se.

I sin produktinformation får tillverkaren ange att produkten är tillåten i KRAV-certifierad produktion. Tillverkaren får dock inte ange detta på förpackningen. Produkterna får inte märkas med KRAVs märke för produktionshjälpmedel och detta får inte heller användas i marknadsföring av produkten. KRAVs märke för produktionshjälpmedel får bara användas för produkter som certifierats enligt Kapitel 12.

Syftet med regeln är att var och en ska slippa göra en bedömning av olika produkter som finns på marknaden.

4.1.9 Föreningar och skyddsavstånd

De här reglerna ska förhindra att dina KRAV-certifierade grödor förorenas när du odlar dem. Föreningar är till exempel föreningar från trafik och angränsande konventionella odlingar eller tungmetaller eller andra oönskade ämnen som kan finnas i gödselmedel eller mark.

4.1.9.1 Hårt trafikerade vägar (gäller inte växthus)

Grödor som odlas inom 25 meter från kanten av en hårt trafikerad väg får inte användas som livsmedel. Vägar räknas som hårt trafikerade i detta sammanhang om de trafikeras av mer än 3 000 fordon per dygn i genomsnitt räknat på årsbasis. (K)

4.1.9.2 Underkännande av en förorenad odlingsplats eller gröda

Certifieringsorganet kan underkänna en odlingsplats om det finns så mycket rester av oönskade ämnen att de kan orsaka problem. Detta gäller till exempel om det i de KRAV-certifierade produkterna finns rester från föreningar i sådana koncentrationer att det påverkar produkternas värde som livsmedel eller foder. Höga halter av föreningar är också skäl för certifieringsorganet att underkänna grödan. (K)

Vid karenstart ska du som producent kunna redogöra för tidigare markanvändning (K). Du ska via odlingshistorik undersöka och dokumentera markföroreningar om det finns anledning att misstänka att sådana föreningar kan finnas. (SL)

4.1.9.3 Skyddsavstånd till egen konventionell odling (gäller inte växthus)

Om du bedriver konventionell odling, i samma eller annat eget företag, och den odlingen gränsar mot din KRAV-certifierade odling så ska du tillämpa följande skyddsavstånd till den KRAV-an slutna marken (K):

- Minst 25 meter vid kemisk bekämpning.
- Minst 10 meter vid spridning av konstgödsel.
- Minst 1 meter skyddsavstånd vid radmyllning av gödsel eller sådd med betat utsäde.

4.1.9.4 Gräns till grannens konventionella odling (gäller inte växthus)

Du ska vidta åtgärder för att minimera riskerna för att din KRAV-anslutna mark eller gröda förorenas av kemiska bekämpningsmedel eller konstgödsel från odlingar som ligger intill dina. Du ska informera dina grannar om att du odlar ekologiskt eller så ska du ha en skyddszon. (K)

Det ska finnas en tydligt markerad gräns i fältet mellan KRAV-anslutna mark och konventionell odling. Om skiftena går ihop och det inte finns naturlig avskiljning som till exempel diken, väg, permanent stängsel eller åkerren, ska gränspinnar eller motsvarande finnas längs gränsen med högst 50 meters mellanrum. (K)

Vid kemisk bekämpning måste din konventionellt odlade granne som ett minimum tillämpa vindanpassat skyddsavstånd med "särskild hänsyn" enligt Naturvårdsverkets föreskrifter (SNFS 1997:2) och allmänna råd (97:3), www.naturvardsverket.se. Se även Jordbruksverkets "Hjälpreda för bestämning av vindanpassat skyddsavstånd vid användning av lantbruksspruta med bom". (SL)

4.1.9.5 Rena maskiner

Du ska rengöra såmaskiner, tröska, gödselspridare, lantbrukssprutor och liknande väl om du har använt maskinerna för produktionshjälpmedel, skördeprodukter eller utsäden som inte är tillåtna enligt KRAVs regler. (K)

4.1.9.6 Tungmetaller

Du ska begränsa hur mycket tungmetaller du tillför din åkermark. Tungmetaller kan följa med till exempel gödselmedel, kalkningsmedel, jordförbättringsmedel, **växtskyddsmedel**, foder eller fodermineraler. Om det finns anledning att anta att tungmetallhalten i en sådan produkt kan vara hög ska du se till att det finns en analys av tungmetallhalten innan du använder den. I tabellen nedan ser du de mängder som du maximalt får tillföra åkermarken per hektar och år via inköpta produktionshjälpmedel. Gränsvärdena avser genomsnitt räknat för en femårsperiod. (K)

Ämne	g/ha och år	
Bly	25	
Kadmium	0,45	
Koppar	300*	* För koppar kan större mängder, maximalt 1 kg per hektar, godtas om du kan visa att den aktuella åkermarken behöver koppar-tillskott.
Krom	40	
Kvicksilver	0,8	
Nickel	25	
Zink	600	
Silver	3	

Tungmetallvärdena överensstämmer med Statens Naturvårdsverks föreskrift SNFS 1994:2.

Om du tillför 1 ton/ha och år av en produkt som innehåller 1 ppm av ett visst ämne så innebär det ett tillskott på 1 g/ha och år av det ämnet. Tänk på att lägga ihop mängderna när du tillför flera olika medel.

4.1.10 Skötselplan för natur- och kulturskydd samt för biologisk mångfald

Du ska som **KRAV-ansluten** ta stor hänsyn till natur- och kulturmiljöer inklusive den biologiska mångfalden. Regeln gäller för hela brukningsenheten. Du bör upprätta en skötselplan för natur- och kulturvärden. Om du har en sådan skötselplan ska du också tillämpa den. Om du ännu inte har gjort en skötselplan för din gård ska du använda Miljöhusens checklista om biotopskydd och fornminnen och genomföra den. (K) (I)

4.1.11 Åtgärder för natur- och kulturskydd

Du ska vidta följande åtgärder om de är relevanta på din gård:

- Minimera den negativa påverkan på mark och vatten vid betesdrift (K) (I)
- Undvik tillskottsutfodring på naturbetesmarker. (K)
- Undvik preparat med svärnedbrytbara substanser för parasitbekämpning när djuren går på naturbetesmarker. Exempel på sådana substanser är avermectiner. (K)
- Skydda naturbetesmarker samt åkerholmar och andra värdefulla landskapselement från bökande tamdjur. (K)
- Hävda skyddsvärda ängs- och hagmarker väl. Med skyddsvärda menas att de har stor betydelse för flora och fauna eller att de har ett högt kulturvärde. (K)
- Bevara bärande träd och buskar, som vilda fruktträd, nötträd och liknande, samt hamlade träd och alléer. När detta inte är möjligt ska du ersätta dem med nya träd. (K)
- Undvik åtgärder som kan skada biotopskyddade områden i jordbruksmark som exempelvis stenmurar, odlingsrösen, åkerholmar, alléer, öppna diken, källor samt småvatten och våtmarker.
- Undvik att odla upp eller på annat sätt varaktigt förändra viktiga och känsliga ekosystem med lång kontinuitet, till exempel naturskogar och våtmarker. (I)
- Se till att inte överutnyttja vattenresurserna. Finns det risk att marken blir försaltad ska du vidta åtgärder som motverkar det. (I)

4.1.12 God hävd

Du ska hålla odlingen i god hävd, det vill säga odlingen ska vara välskött, för att minska risken att ogräs och skadegörare förökar sig i odlingen. (EU)

4.1.13 Odling på mulljordar

Du får inte dika ut torvmarker för att etablera nyodling på mulljord. Observera att du får underhålla en befintlig odlingmark på en mulljord.

Odling på mulljordar ger ett betydande bidrag till jordbrukets utsläpp av växthusgaser till atmosfären. Vid dränering och uppodling av mulljordar ökar genomluftningen och det organiska materialet bryts ned varvid koldioxid avgår och i förlängningen ökar även utsläppen av lustgas. Regeln har som syfte att skapa medvetenhet om problematiken kring odling på mulljordar. Regeln kan sedan skärpas i takt med ökat kunskapsläge.

4.2 Hushålla med växtnäringen

Här finns regler för *växtföljd*, gödslingsplan, *växtnäringsbalans* och olika åtgärder du ska vidta för att minska förlusterna av växtnäring och minska utsläpp av växthusgaser. Genom växtföljder där du odlar vall och baljväxter tar du tillvara växternas förmåga att skapa en god markstruktur och att ta upp luftens kväve.

Det här vill vi nå

Att förluster av näringsämnen från jordbruksmark blir så liten som möjligt. Reglerna syftar till att minimera jordbrukets negativa påverkan på marken, de omgivande ekosystemen och klimatet samt att minimera användningen av icke förnybara resurser.

Tänk särskilt på

Du ska ha en gödslingsplan och kunna redovisa vad du gör för att minimera växtnäringsförluster.

De flesta KRAV-anslutna växtodlare som tar in växtnäring utifrån i form av gödsel eller foder ska regelbundet göra en fosforbalans. Du ska sträva efter balans mellan införd och bortförd fosfor.

4.2.1 Vall eller grüngödsling i växtföljden (gäller inte växthus)

Du ska ha en varierad *växtföljd* där baljväxter och vall eller *grüngödsling* ingår på varje skifte. De kvävefixerande baljväxterna är viktiga för att försörja den KRAV-certifierade odlingen med kväve. Vall och grüngödsling har en ogräsreglerande funktion, bidrar till att öka och bevara markens bördighet samt minskar risken för växtnäringsläckage. För att uppnå ett lågt kväveläckage även vid odling av ettårig grüngödsling med stort baljväxtinslag är det viktigt att tidpunkten för vallbrott anpassas efter jordart och klimat. Vall eller grüngödsling kan inte ersättas med *fånggrödor*. (EU)

Vall eller grüngödsling ska förekomma till minst 20 procent i växtföljden på varje enskilt skifte. Andelen kan minskas till 10 procent vid särskilda skäl. Växtföljden omfattar normalt högst 10 år. Om du har mellan 10 och 20 procent vall i din växtföljd ska du kunna redogöra för dina särskilda skäl. (K)

Du behöver inte följa kravet på en varierad växtföljd om du odlar fleråriga växter med en omloppstid som är längre än fem år, till exempel buskar och träd eller permanenta beten. (EU)

4.2.2 Minimera erosionen och läckaget av växtnäring

För att din växtodling ska certifieras ska du odla på ett sådant sätt att du minimerar förlusterna av växtnäring och minskar risken för erosion. Du ska kunna redovisa vilka åtgärder du gjort och planerar (K).

Exempel på sådana åtgärder är:

- att ha marken bevuxen vintertid

- att odla fånggrödor
- att lagra stallgödsel tätt och hantera stallgödsel på ett sådant sätt att den läcker så lite näring som möjligt
- att sprida stallgödsel med lämplig teknik och vid en lämplig tidpunkt (kan kräva större lagringskapacitet än vad lagen kräver).
- att bryta vall vid lämplig tidpunkt
- att i växthus hantera näringslösningar och överskott av bevattningsvatten väl.

Du ska som minimum följa den lagstiftning som gäller i ditt område, exempelvis om bevuxen mark vintertid och vilka tidpunkter du får sprida stallgödsel. En sammanfattning av lagstiftningen på området finns i LRFs Miljöhusesyn avsnittet Växtodling. Du kan hitta miljöhusesynen via www.miljohusesyn.nu.

4.2.3 Lämna en permanent bevuxen zon mot vattendrag (gäller inte växthus)

Du ska lämna en skyddszon på minst tre meter invid vattendrag, våtmarker och sjöar som normalt är vattenförande året om. Denna skyddszon ska vara permanent bevuxen och ogödslad. Tre meter räknas horisontellt från medelvattenlinjen. (K)

När du sprider stallgödsel invid vattendrag ska du dessutom lämna en ogödslad skyddszon som sträcker sig minst två meter från jordbruksmarkens kant och in på fältet. (SL)

4.2.4 Nedbrukning av flytgödsel, urin och rötrest (gäller inte växthus)

En snabb nedbrukning av flytgödsel, urin och rötrest är viktigt för att minska ammoniakavgången och därmed få möjlighet till ökat kväveutnyttjande.

Du ska bruka ner flytgödsel, urin och rötrest direkt eller inom fyra timmar vid spridning på obevuxen mark. (K) Observera dock att enligt lagstiftning för vissa delar av Sverige ska fastgödsel brukas ner vid spridning.

4.2.5 Du ska ha en gödslingsplan

Du ska anpassa gödslingen till grödans behov, för att minska risken för växt-näringsförluster. Därför ska du planera din gödsling så att du varje år för olika skiften tar hänsyn till åtminstone kväve och fosfor. Utgå ifrån föregående års skörderesultat för aktuella skiften, årets förväntade skördenivå, förfrukt samt platsegenskaperna (exempelvis baserat på aktuell markkarta). Om du brukar flera skiften på samma sätt kan du redovisa dessa tillsammans. Du behöver inte ha en gödslingsplan om du uppfyller kraven för undantag i regel 4.2.6. Då räcker det med att du via gödslingsjournal visar att stallgödseln sprids jämnt över arealen. (K)

Inom växthusodling ska du anpassa gödslingen så väl som möjligt till kultur-rens behov. (K)

Observera att gällande lagstiftning begränsar hur mycket fosfor och kväve du maximalt får tillföra från organiska gödselmedel per hektar och år, se mer information på www.jordbruksverket.se. (SL)

4.2.6 Krav på växtnärbalans för lantbruk och frilandsodling av grönsaker, frukt och bär (för växthus se regel 4.2.7)

För att du ska ha god kontroll på användningen av fosfor på gårdsnivå ska du regelbundet göra en fosforbalans för din KRAV-certifierade odling. Du kan även behöva göra en kvävebalans om certifieringsorganet gör den bedömningen. (K)

KRAV har valt att i första hand fokusera på fosfor för att fosfor är en ändlig resurs och för att om man tillför för mycket fosfor till jordar med höga fosforklasser så ökar risken för fosforförluster. Dessutom är det lätt att göra en balansberäkning av fosfor och förhållandevis lätt att tolka den. Det är också stor risk att du tillför för mycket fosfor när du gödslar med stallgödsel och produkter som är tillverkade av stallgödsel.

Undantag:

Du behöver inte redovisa en fosforbalans om du normalt inte för in några gödsel- eller fodermedel till din KRAV-certifierade gård. Detta gäller oavsett arealstorlek och antal djurenheter. Mineralfoder eller mindre inköp av andra fodermedel vid extrema år räknas inte som inköp. Om du normalt för in gödsel- eller fodermedel behöver du trots det inte göra en fosforbalans om du uppfyller samtliga tre nedanstående punkter:

- odlar högst 5 ha åkermark av grönsaker, potatis, sockerbetor, frukt och bär på friland
- odlar högst 50 ha åkermark av övriga lantbruksgrödor
- har högst 25 djurenheter. Detta gäller oavsett om djurhållningen är KRAV-certifierad eller inte. Djurenhet definieras enligt SFS 1998:899, se LRFs miljöhusesyn. (K)

Har du ett samarbetsavtal om foder och gödselmedel (regel 5.1.9.2) med en annan gård kan du undantas krav på att redovisa *växtnärbalans* om ni tillsammans uppfyller kraven på att inte göra fosforbalans, exempelvis genom att inte föra in fosfor till den gemensamma KRAV-certifierade produktionen. Ditt certifieringsorgan bedömer detta. (K)

Även om dessa undantag gäller dig så kan ditt certifieringsorgan begära att du redovisar en fosforbalans och/eller kvävebalans om det anser att en sådan behövs för att bedöma växtnäringssituationen på din gård. Regel 4.2.6.3 om högsta tillåtna överskott gäller alla. (K)

4.2.6.1 Du ska ha en aktuell fosforbalansberäkning

Du ska ha en aktuell beräkning av gårdens fosforbalans. Om ingen förändring i produktionen skett räcker det med att du gör en ny beräkning vart tredje år. Förändring i produktionen är till exempel om du gör en förändring av gödsel- eller foderinköp som ökar införseln av fosfor till gården, om du ändrar grödval så att fosforbortförseln från gården ökar eller minskar eller om du byter produktionsinriktning. Balansen ska beräknas efter avslutad säsong och finnas tillgänglig vid kontroll senast 31 mars året efter beräkningsåret.

Du kan behöva göra beräkning av gårdens fosforbalans oftare om ditt certifie-

ringsorgan begär det, t ex om du ligger nära gränsen för tillåtna överskott enligt regel 4.2.6.3, eller om du har överskott som kräver åtgärdsplan. Beräkningen ska baseras på faktiska värden från det aktuella året. Vid kraftiga avvikelser från normalår kan du justera skörden till skörden ett genomsnittligt år. (K)

Om du inte brukar hela gården enligt KRAV:s regler ska du bara räkna på den KRAV-certifierade delen. Mer information om hur du gör en fosforbalans hittar du på www.krav.se/lantbruk.

4.2.6.2 Du ska ha en aktuell markkarta om du har överskott av fosfor

Om din fosforbalans visar på ett överskott av fosfor ska du inom ett år ha en markkarta som motsvarar standardkartering enligt god markkarteringssed. För en definition av ”god markkarteringssed”, se ”Riktlinjer för gödsling och kalkning” på Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se. (K)

Du behöver inte markkartera:

- Naturbetesmark och permanenta trädor.
- Permanenta beten och långliggande vall på åkermark, såvida du inte håller mjölkkor på dessa beten.
- Tillfälliga arrenden (högst tre år i rad) och arrenden som ska tas ur certifieringen detta år på grund av att arrende upphör. (K)

4.2.6.3 Undvik överskott av fosfor

Med utgångspunkt i fosforbalansen och markkartan ska du begränsa hur mycket fosfor du tillför. Du ska sträva efter att nå en balans mellan den mängd fosfor du för in och den mängd du för ut, för de marker som är fosforklassade *P-AL klass III* eller högre. För marker som har lägre fosforklasser får du ha ett visst överskott. Se tabellen nedan (K).

Tillåtet årligt överskott av fosfor på den KRAV-certifierade arealen (kg/ha) i medeltal över en femårsperiod

P-AL-värde				
I	II	III	IV	V
+20	+10	+5	0	0

Det finns vissa undantag från de tillåtna överskotten av fosfor. Dessa undantag är:

- Du får ha ett högre överskott än värdena i tabellen i växtföljder baserade på grönsaksodling på friland och i frukt- och bärödling. Då ska större delen av gårdens KRAV-certifierade areal ha denna produktion. Att inget gränsvärde bestämts beror på att det finns alltför lite kunskap om rimliga överskott i den typen av växtföljder.
 - I P-AL-klass IV och V tillåter KRAV att du har ett överskott på högst 2 kg fosfor/ha om du har KRAV-certifierad djurhållning förutsatt att du inte köper in stallgödsel eller annat gödselmedel som innehåller fosfor. (K)
- Enligt gällande lagstiftning får du maximalt tillföra 22 kg fosfor från organiska

gödselmedel per hektar och år på de ytor där du sprider organiska gödselmedel. Du ska beräkna tillförseln som ett genomsnitt över en femårsperiod.

4.2.6.4 Åtgärdsplan vid överskott av fosfor

Om du har ett större överskott av fosfor än det som anges i tabellen (regel 4.2.6.3) så ska du redovisa en plan med åtgärder för att minska fosforöverskottet för gården. Exempel på åtgärder är att minska inköpen av gödselmedel, öka självförsörjningsgraden av foder eller öka spridningsarealen för gödsel. Du kan också behöva justera din *växtföljd* och öka andelen baljväxter för att få balans mellan fosfor och kväve.

För att kunna bedöma om din gödslingsstrategi uppfyller KRAVs regler kan ditt certifieringsorgan begära att du gör en kvävebalans (se regel 4.2.6.5).

Åtgärdsplanen kan sträcka sig över flera år men inte längre än fem år. Åtgärdsplanen kan innebära att överskotten ska följas upp med tätare balansberäkningar.

Du ska följa åtgärdsplanen som du tar fram och den följs upp vid nästkommande kontrollbesök, eller tidigare om certifieringsorganet begär det. (K)

4.2.6.5 Krav på kvävebalans och åtgärdsplan mot kväveöverskott

Om du har ett större överskott av fosfor än det som anges i tabellen (regel 4.2.6.3) kan ditt certifieringsorgan begära att du gör en kvävebalans och vid behov en åtgärdsplan. (K)

Att du ska göra en balansberäkning av kväve beror på att det är viktigt både ur ett växtnäringss- och klimatperspektiv. Att förbättra kväveeffektiviteten kan minska kväveläckaget till sjöar och hav samt lustgasavgången från marken.

När du beräknar kvävebalansen ska du räkna in kvävefixering och kvävenedfall. I dataprogrammet STANK in MIND eller motsvarande program ingår dessa. Beräkningen ska baseras på faktiska värden från det aktuella året. Vid kraftiga avvikelser från normalår kan du justera skörden till skörd ett genomsnittligt år. Vid behov ska en rådgivare med kvalifikationer inom området utföra arbetet eller granska och godkänna det. (K)

Du ska med utgångspunkt i kvävebalansen sträva efter att minska överskottet av kväve på gården. Åtgärdsplanen innebär att du ska identifiera orsaken till kväveöverskottet och sedan kunna visa på åtgärder för att minska överskottet. Exempel på åtgärder är en förbättrad stallgödselhantering, en fördjudad översyn av din gödslingsplan för var och en av de olika växtföljder som används på gården, i vissa fall kanske minskning av mängden tillfört kväve genom foderinköp, gödselmedel eller andelen kvävefixerande grödor i växtföljden. (K)

Åtgärdsplanen kan sträcka sig över flera år men inte längre än fem år. Åtgärdsplanen kan innebära att överskotten ska följas upp med tätare balansberäkningar. (K) Du ska följa åtgärdsplanen som du tar fram och den följs upp vid nästkommande kontrollbesök, eller tidigare om certifieringsorganet begär det. (K)

4.2.7 Krav på växtnäringssbalanser för växthus

Om du producerar grödor i växthus med en total yta som är större än 200 m² och inte har något system för att återföra bevattningsvattnet eller kan visa på något

annat sätt att det inte släpps ut bevattningsvatten i omgivande miljö, så ska du göra en årlig växtnärbalans för kväve, kalium och fosfor för varje växthus eller avdelning. Om du odlar i ett avgränsat substrat så ska du göra en redovisning per kultur. Den yta som avses är den som används för KRAV-certifierad odling i växthuset. Växtnärbalans ska redovisas om man vid något tillfälle under året använder mer än 200 m² av växthusytan. Du ska uppdatera växtnärbalansen varje år efter säsong och redovisa till certifieringsorganet. (K)

Syftet med att beräkna växtnärbalansen är att allt eftersom anpassa hur mycket gödsel du använder så väl som möjligt till kulturens behov, och därmed minska negativ miljöpåverkan och risken för näringsförluster.

4.3 Gödselmedel och jordförbättringsmedel

Här finns regler för vilka gödselmedel du får använda i KRAV-certifierad växtodling och vilka villkor som gäller för användningen. Det finns även en regel för bedömning av om rötrest från biogasanläggning är tillåten eller inte.

Det här vill vi nå

En nära koppling mellan djurhållning och foderproduktion samt att kretsloppet mellan stad och land ska slutas utan att åkermarken riskerar att förorenas. Detta är viktiga grundtankar i KRAV-certifierad produktion.

KRAV-certifierad odling ska inte vara beroende av gödsel från produktionsformer som skiljer sig mycket från målsättningen för KRAV-certifierad djurhållning när det gäller djurens hälsa och möjlighet till naturligt beteende.

Tänk särskilt på

- Du ansvarar för att gödselmedel och andra produkter som du köper in till gården inte innehåller höga halter av tungmetaller eller andra föroreningar.
- För att försäkra dig om att ett gödselmedel verkligen är tillåtet i KRAV-certifierad odling, kan du titta efter KRAVs märke för certifierade produktionshjälpmedel. Hur detta märke ser ut kan du se i kapitel 20. Dessa produktionshjälpmedel är certifierade enligt kapitel 12 och finns i produktlistan på KRAVs webbplats www.krav.se
- Det finns även en lista över tillåtetbedömda produktionshjälpmedel på KRAVs webbplats www.krav.se/lantbruk. Dessa medel är inte KRAV-certifierade, men tillverkaren har fått sitt produktionshjälpmedel bedömt enligt KRAVs regler av ett certifieringsorgan.

4.3.1 Allmänt

Du ska i första hand välja gödselmedel som är rester från växtproduktion och djurhållning, till exempel *gröngödsling* och stallgödsel. De är organiska gödselmedel.

Några oorganiska gödselmedel får användas i sina naturliga former. (EU)

Ta också hänsyn till kretsloppsprincipen, risken att förbruka ändliga resurser och klimatpåverkan. KRAV kan underkänna gödselmedel om tillverkning och användning innebär en oacceptabel miljöpåverkan. (K)

4.3.2 Införsel av gödselmedel är tillåtet vid behov

Du får bara använda de organiska och oorganiska gödselmedel som är tillåtna enligt regelavsnitt 4.3.5 och 4.3.6 när grödan har behov och om andra odlings-tekniska åtgärder och gödsel från gårdens egna *ekologiska* produktion inte fyller behovet. (EU)

4.3.3 Tungmetaller och andra oönskade ämnen

Om du använder gödselmedel som du köper in till gården, eller tar in utifrån på annat sätt, får det inte leda till att tungmetaller eller andra miljöfarliga ämnen eller smittoämnen anrikas i marken. Du ansvarar för att den totala tillförseln av tungmetaller till den mark du brukar inte överstiger det som anges i regel 4.1.9.6. (K)

När du planerar att föra in gödsel- och jordförbättringsmedel ska du först låta analysera dem på sitt innehåll av tungmetaller, läkemedelsrester, radioaktiva ämnen, smittoämnen eller andra oönskade ämnen, om det finns anledning att anta att halterna kan vara höga. (K)

4.3.4 Inga genetiskt modifierade organismer

Gödselmedel som du använder i din KRAV-certifierade produktion får inte bestå av *genetiskt modifierade organismer* (GMO). De får heller inte vara framtagna ur genetiskt modifierade organismer eller innehålla rester av sådana organismer. (EU)

Du ska göra vad du kan för att vara säker på att de produkter du använder är GMO-fria. Om det finns risk för att ett gödselmedel du vill använda innehåller GMO så ska du skaffa ett intyg som försäkrar att produkten inte innehåller GMO, eller begära en analys av innehållet av GMO innan du använder produkten (EU). För bedömning av GMO-risk och riktlinjer för GMO-frihetsintyg se KRAVs risklistor för GMO (utgåva 2015-07-01) på KRAVs webbplats, www.krav.se/gmo-risklistor.

Obs! Fortsätter på nästa sida.

4.3.5 Organiska gödselmedel

4.3.5.1 Tillåtna organiska gödselmedel

Gödselmedel	Beskrivning, krav på sammansättning, villkor för användning	
Stallgödsel	Produkter som består av en blandning av ekskrementer från djur och vegetabiliska material (ströbädd). Från all djurhållning som är KRAV-certifierad eller EU-ekologisk. Men inte från konventionell djurhållning som anges som otillåten i regel 4.3.5.2.	EU
Komposterat eller fermenterat källsorterat hushållsavfall	Vegetabiliskt och animaliskt hushållsavfall från ett slutet övervakat insamlingsystem som uttryckligen är godkänt av Jordbruksverket och certifierat enligt kapitel 12. Den som ansöker om att få insamlingsystemet godkänt ska beskriva det utförligt liksom riskerna för förorening med oönskade ämnen. Avfall från restaurang hör till hushållsavfall. För att hushållsavfall enligt ovan ska kunna godkännas: <ul style="list-style-type: none">• Ska det gå att kontrollera materialets kvalitet på ett trovärdigt sätt.• Ska det finnas system för att kontinuerligt kontrollera om det finns någon risk för att avfallet innehåller oönskade ämnen.• Får slutprodukten inte innehålla för mycket oönskade ämnen.• Ska insamlingsystem och rötnings- eller kompostanläggning vara certifierade enligt SPCR 120, respektive 152 eller uppfylla motsvarande krav. (K)• Får koncentrationen i mg/kg torrsvikt av tungmetaller inte vara högre än: kadmium: 0,7; koppar: 70; nickel: 25; bly: 45; zink: 200; kvicksilver: 0,4; krom (totalt): 70; krom (VI): 0 ej påvisbart. Se regel 4.1.9.6 för gränsvärden för tillförsel av tungmetaller till åkermark.	EU
Torv	Endast i trädgårdsodling (grönsaks-, blomster- och trädodling, plantskola).	EU
Avfall från svampodling	Den ursprungliga sammansättningen av växtmedlet ska vara begränsad till de produkter som omfattas av avsnitt 4.3	EU
Exkrementer från maskar (maskkompost) och insekter		EU
Komposterad eller fermenterad blandning av vegetabiliska material		EU
Rötresten från biogasanläggning som innehåller animaliska biprodukter som samrötats med material av vegetabiliskt eller animaliskt ursprung och som tillåts enligt den här regeln.	Animaliska biprodukter (inklusive biprodukter från vilda djur) i kategori 3 och mag- och tarminnehåll i kategori 2 (förklaring till kategori 2 och 3 finns i förordning (EG) nr 1069/2009) får inte komma från sådan konventionell djurhållning som KRAV inte tillåter stallgödsel ifrån (se regel 4.3.5.2). Om sådana animaliska biprodukter ingår i en blandning som rötas, ska andelen de motsvarar räknas bort och inte användas i ekologisk produktion. Processerna ska överensstämma med förordning (EU) nr 142/2011. Ska inte appliceras på åtliga delar av grödan.	EU

Gödselmedel	Beskrivning, krav på sammansättning, villkor för användning	
<p>Rötrest från biogasproduktion där otillåten stallgödsel ingår enligt regel 4.3.5.2</p>	<p>När tillåtna och annars otillåtna stallgödselmedel rötas i en gemensam biogasanläggning får andel rötrest som motsvarar andelen tillåten gödsel användas i KRAV-certifierad produktion. Minst 5 % av de substrat som tillförs biogasanläggningen på volyms- och årsbasis måste dock komma från ekologisk produktion.</p> <p>Det får inte ingå gödsel från djur som är:</p> <ul style="list-style-type: none"> • genetiskt modifierade • som fått GMO-foder som kan innehålla grobart material • uppfödda i bur <p>Det får inte ingå gödselblandningar där avföring eller avloppsslam ingår.</p> <p>Rötrest från anläggning med både otillåten och tillåten gödselmedel måste vara certifierad enligt kapitel 12 eller tillåtetbedömd enligt regel 4.1.8. (K)</p>	EU
<p>Animaliska biprodukter enligt nedan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Benmjöl • Benmjöl fritt från Limännen • Köttmjöl • Blodmjöl • Fiskmjöl • Hornmjöl • Hovmjöl • Härmjöl • Ull, päls och hår • Fjädermjöl och chiquetmjöl • Mjölprodukter • Hydrolyserade proteiner 	<p>Produkterna ska uppfylla kraven för kategori II eller kategori III-material enligt förordning (EG) nr 1069/2009 om Animaliska biprodukter.</p> <p>Produkterna ska vara certifierade enligt kapitel 12. (K)</p> <p>Får inte spridas på slätter- och betesvall, på grönfoder, grönsaker eller på ätliga delar av andra grödor. Men du får mylla ner produkterna i samband med att du sår eller sår in dessa grödor (K)</p> <p>För päls högsta tillåtna halt krom (VI) i mg/kg torrvikt: ej påvisbart.</p>	EU
<p>Vegetabiliska produkter och biprodukter</p>	<p>Exempelvis halm, avslagna gröngödslingsväxter, vall, växtrester från t.ex. parker och trädgårdsanläggningar, mjöl av oljekakor, kakaoskal, maltgroddar samt vissa avfall från livsmedels-, textil-, läkemedels- eller skogsindustrin.</p> <p>Framställningsprocessen får inte ha gjort materialet olämpligt för spridning som gödsel. När du ska använda restprodukter från industrin måste du alltid se till att de har gått igenom en analys för att kontrollera att de inte innehåller oönskade ämnen, såsom läkemedelsrester, radioaktiva ämnen, smittoämnen eller tungmetaller. Livsmedelsklassade restprodukter är undantagna från detta krav. (K)</p> <p>Se regel 4.1.9.6 för gränsvärden för tillförelse av tungmetaller. (K)</p> <p>Avfall måste hanteras och behandlas enligt gällande lag. Se framförallt Avfallsförordningen (SFS 2011:927).</p>	EU
<p>Alger, tång och därvav beredda produkter</p>	<p>Produkter som är tillverkade av alger eller tång får ha gått igenom följande processer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Fysiska processer (torkning, infrysning och malning) • extraktion med vatten eller sur och/eller alkalisk lösning <p>jäsning</p>	

Gödselmedel	Beskrivning, krav på sammansättning, villkor för användning	
Sågspån och träflis Komposterad bark Träaska	Materialet måste komma från trä som inte är kemiskt behandlat efter avverkningen. Aska från storskalig förbränning ska analyseras på innehållet av tungmetaller så att du kan följa regel 4.1.9.6 om gränsvärden för tillförsel av tungmetaller. (K) Aska från förbränning på den egna gården ska analyseras om du använder mer än 100 kg aska per ha. (K)	EU
Leonardite (obehandlat organiskt sediment rikt på humussyror)	Endast om den erhålls som biprodukt vid gruvdrift	EU
Organiskt rikt sediment från sötvatten som bildats under syrefria betingelser (t.ex. sapropel)	Endast organiska sediment som är utvunna som biprodukter från verksamhet i sötvatten eller utvunna från tidigare sötvattenområden. I tillämpliga fall bör utvinning ske på ett sätt som orsakar minsta möjliga påverkan på vattenmiljön. Endast sediment från källor som är fria från föroreningar av bekämpningsmedel, långlivade organiska föroreningar och bensinliknande ämnen. Högsta tillåtna koncentration i mg/kg torrvtikt: kadmium: 0,7; koppar: 70; nickel: 25; bly: 45; zink: 200; kvicksilver: 0,4; krom (totalt): 70; krom (VI): ej påvisbart.	EU

Du får också använda gödselmedlen enligt tabellen om de gått igenom andra biologiska eller *fysikaliska processer* som haft som syfte att utvinna eller koncentrera näringsämnen från organiska restprodukter. Men du får inte använda gödselmedel eller produkter som renats fram så att näringsämnena huvudsakligen finns i oorganisk form. (EU)

4.3.5.2 Stallgödsel från konventionell produktion som inte är tillåten

Du får använda stallgödsel från konventionell djurhållning förutom i följande fall:

- inte stallgödsel från specialiserad produktion av nötkreatur i spaltgolvboxar. Dock från integrerad produktion av nötkreatur där ungdjur går på spalt. (EU)
- inte stallgödsel från slaktsvinsbesättningar med mer än 50 slaktsvin i årlig produktion. Dock från besättningar med ströbädd i storboxsystem. (EU)
- inte stallgödsel från slaktcycklingar och andra slaktfåglar. (EU)
- inte stallgödsel från burhöns, pålsdjur eller andra djur i burar. (EU)

4.3.5.3 Organiska gödselmedel som inte är tillåtna i KRAV-certifierad produktion

Du får inte använda följande organiska gödselmedel:

- animaliska biprodukter i kategori I enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 (EU)
- guano (K)
- jordbakterier eller andra mikroorganismer som är genetiskt modifierade (EU)
- avloppsslam, varken från egen trekammarbrunn eller i annan form (EU)
- humanurin eller humanfekalier i någon form (EU)
- Övriga medel som inte angetts som tillåtna (EU)

- blandningar av tillåtna och otillåtna gödselmedel. Enda undantaget är rötresten från biogas, då inblandning av otillåten stallgödsel är tillåtet till en viss andel enligt regel 4.3.5.1. (EU)

4.3.5.4 *Bedömning av rötrest från biogasanläggning som tillåten eller inte*

Biogasproduktion från stallgödsel har potential att avsevärt minska mängden växthusgaser från animalieproduktionen. Därför får KRAV-anslutna lantbrukare använda rötresten från biogasanläggningar där både tillåtna och otillåtna gödselmedel blandas. (EU)

Om du driver en biogasanläggning som tar emot otillåten stallgödsel eller animaliska biprodukter enligt regel 4.3.5.1 ska anläggningen vara certifierad enligt kapitel 12 i KRAVs regler eller tillåtetbedömd enligt regel 4.1.8 för att rötresten ska få användas i KRAV-certifierad produktion. (K)

Du ska göra beräkningar på mängden ingående tillåtna och annars otillåtna gödselmedel och utgående tillåtna och otillåtna rötresten per kalenderår för anläggningen. Gör både en planering av vilka gödselmedel du tänkt använda och en uppföljning av hur utfallet blev. Ett *ackrediterat certifieringsorgan* använder uppgifterna för en tillåtetbedömning eller certifiering. Kravet på tillåtetbedömning eller certifiering gäller även biogasanläggningar på den egna gården som hanterar både tillåten och otillåten gödsel. (K)

Om det bara är KRAV-tillåten gödsel som ingår i den blandning av material som rötas så finns inga krav på bedömning av om rötresten är tillåten. Men du som använder rötresten ska kunna uppvisa dokumentation över materialet som ingår i processen. Dokumentationen ska motsvara verifiering och produktblad enligt 4.1.8. (K)

4.3.6 *Oorganiska gödselmedel*

Du får använda oorganiska gödselmedel i sina naturliga former. Mineralprodukter får inte ha genomgått processer som syftat till att göra dem mer lösliga, undantaget malning. Fysikalisk extraktion är tillåtet. Restprodukter får inte innehålla ämnen som uttryckligen inte tillåts enligt regel 4.3.5 och 4.3.6, eller halter av oönskade ämnen enligt regel 4.3.3 och 4.3.4. (K)

4.3.6.1 *Tillåtna oorganiska gödselmedel*

Nedan listas oorganiska gödselmedel som du får använda i KRAV-certifierad produktion. Alla gödselmedel har stöd i EU-förordningen, men i vissa fall har KRAV mer långtgående villkor och det markeras med (K) i den text som beskriver villkor för användning.

Obs! Fortsätter på nästa sida.

Tillåtna oorganiska gödselmedel

Gödselmedel	Beskrivning, krav på sammansättning, villkor för användning	
Mjukt malet råfosfat*	Ska ha trikalцийfosfat och kalciumkarbonat som huvudbeståndsdelar. Se exakt definition i förordning (EG) nr 2003/2003 nr 7 i bilaga I.A.2 Kadmiumhalten får vara högst 12 mg Cd/kg P (K)	EU
Kaliumråsalt, t ex kainit	Från oraffinerade kaliumsalter. Se exakt definition i förordning (EG) nr 2003/2003 nr 1 i bilaga I.A.3	EU
Kaliumsulfat och Kalimagnesia	Framställt av råkaliumsalt genom fysikalisk extraktion. Får innehålla magnesiumsalt	EU
Vinass och vinassextrakt	Vinass från salmiakproduktion är inte tillåten.	EU
Kalciumkarbonat, mald kalksten, kalkspat, kalcit, mörger, kalkhaltiga havsalger (maerl), fosfathaltig krita	Endast naturligt förekommande	EU
Kalcium och magnesiumkarbonat	Endast naturligt förekommande. Till exempel dolomitkalk och annan magnesiumhaltig kalksten	EU
Magnesiumsulfat (Kieserit)	Endast naturligt förekommande	EU
Lösning av kalciumklorid	Behandling av blad på äppelträd efter konstaterad kalciumbrist	EU
Gips (Kalciumsulfat)	Endast naturligt förekommande. Se exakt definition i förordning (EG) nr 2003/2003, nr 1 i bilaga I.D	EU
Kalk från sockerindustrin	Biprodukter från framställning av socker från sockerbeter.	EU
Industrikalker från framställning av vakuumsalt	Biprodukt från produktion av vakuumsalt från saltfyndigheter i berg	EU
Rent svavel	Renad naturprodukt eller industriellt framställd produkt. Gödselmedel som endast innehåller svavel. Se exakt definition i förordning (EG) nr 2003/2003, nr 3 i bilaga I.D	EU
Natriumklorid (Na Cl)	Endast stensalt	EU
Stenmjöl, t ex kisel-, basalt- och granitmjöl samt leror	-	EU
Spårämnen (Mikronäringsämnen)	Oorganiska gödselmedel som innehåller mikronäringsämnen enligt förteckningen i bilaga I.E till förordning (EG) nr 2003/2003 Se även regel 4.3.7	EU

4.3.6.2 Oorganiska gödselmedel som inte är tillåtna i KRAV-certifierad produktion

Du får inte använda följande oorganiska gödselmedel:

- Aluminiumkalciumfosfat (K)

- Basisk slagg (K)
- konstgödsel (syntetiska handelsgödselmedel) (EU)
- kvävesalter eller lösningar av dem (EU)
- övriga medel, som inte angetts som tillåtna (EU)

4.3.7 Mikronäringsämnen

Du får använda särskilda gödselmedel med mikronäringsämnen om behovet av mikronäringsämnen inte kan täckas med rimliga givor av andra tillåtna gödselmedel och om bristen är uppenbar. (EU)

I fältmässig odling ska du med tidigare erfarenheter eller analyser visa på brist, såvida inte tydliga bristsymptom finns. I växthusodling med datastyrd näringstillförsel kan bristsymptom kalkyleras i förväg. (K)

Du får inte använda mikronäringsgödselmedel som innehåller kväve i sådan mängd att det har betydelse för växternas kväveförsörjning. Du får inte använda gödselmedel som innehåller flera mikronäringsämnen om du inte kan visa att grödorna lider brist på alla ingående mikronäringsämnen. Mikronäringsämnena får tillföras jorden eller i växande gröda. För definition av mikronäringsämnena se tabellen i 4.3.6.1. (EU)

4.4 Växtskydd

Här finns regler för vilka växtskyddsmedel du får använda i KRAV-certifierad växtodling och vilka villkor som gäller för användningen. Du får inte använda kemiska bekämpningsmedel utan ska i första hand använda förebyggande metoder och biologisk bekämpning.

Tänk särskilt på

För att försäkra dig om att ett växtskyddsmedel verkligen är tillåtet i KRAV-certifierad odling, kan du titta efter KRAVs märke för certifierade produktionshjälpmedel. Hur detta märke ser ut kan du se i kapitel 20. Dessa produktionshjälpmedel är certifierade enligt kapitel 12 och finns i produktlistan på KRAVs webbplats www.krav.se.

Det finns även en lista över tillåtetbedömda produktionshjälpmedel på KRAVs webbplats. Dessa medel är inte certifierade, men tillverkaren har fått sitt växtskyddsmedel tillåtetbedömt enligt KRAVs regel 4.1.8. Du hittar medlen på KRAVs webbplats www.krav.se/lantbruk.

4.4.1 Förebyggande metoder

Du ska använda förebyggande metoder mot ogräs och skadegörare i största möjliga utsträckning. De **växtskyddsmedel** som finns i KRAVs regel 4.4.5 får du bara använda vid ett direkt hot mot grödan. (EU)

En grundläggande förebyggande åtgärd är en bra **växtföljd**, det vill säga vilka grödor du odlar och i vilken ordningsföljd. Med en bra växtföljd minimerar du

problemen med ogräs och skadegörare. Ett annat exempel är att välja tåliga sorter av en gröda. (EU)

I synnerhet när du odlar fleråriga växter ska du minimera risken att skadeinsekter, ogräs och sjukdomar angriper dina grödor genom att ha en stor biologisk mångfald i och kring odlingen. I fruktodlingar ska du vidta åtgärder för att öka mångfalden. Exempel på sådana åtgärder är att plantera marktäckande grödor mellan raderna, att plantera in träd av andra arter eller sätta upp fågelholkar för att locka fåglar som äter skadeinsekter. (K)

Andra förebyggande åtgärder är att gynna och sätta ut växtskadegörarnas naturliga fiender (t.ex. insekter och spindeldjur (till exempel rovkvalster) för att kontrollera skadegörare) samt att använda fällor eller fångstanordningar (EU).

Du får också bekämpa ogräs termiskt (med värme) och elektriskt (EU). Du får inte sterilisera jord termiskt. (K)

4.4.2 Inga genetiskt modifierade organismer

Inga *växtskyddsmedel* som du använder i KRAV-certifierad produktion får bestå av *genetiskt modifierade organismer (GMO)*. Växtskyddsmedlen får heller inte vara framtagna ur genetiskt modifierade organismer eller innehålla rester av sådana organismer. (EU)

Om det finns risk för att ett växtskyddsmedel som du vill använda innehåller GMO, så ska du skaffa ett intyg som försäkrar att produkten inte innehåller GMO, eller begära en analys av innehållet av GMO innan du använder produkten (EU). För bedömning av GMO-risk och riktlinjer för GMO-frihetsintyg se KRAVs risklistor för GMO (utgåva 2015-07-01) på KRAVs webbplats, www.krav.se/gmo-risklistor

4.4.3 Tungmetaller

Om du använder växtskyddsmedel får användningen inte innebära att tungmetaller eller andra miljöfarliga ämnen anrikas i marken. Du ansvarar för att den totala tillförseln av tungmetaller till den mark du brukar inte överstiger det som anges i regel 4.1.9.6. (K)

4.4.4 Lagstiftning kring växtskyddsmedel

Växtskyddsmedel måste vara godkända av Kemikalieinspektionen för att få säljas och många även för att du ska få använda dem. Enligt förordning EG 1107/2009 om godkännande av växtskyddsmedel ska även fysikaliskt verkande växtskyddsmedel som såpor, växtoljor och paraffinolja godkännas av Kemikalieinspektionen. Det finns även regler om att du ska vara försiktig när du använder växtskyddsmedel. Dessa regler begränsar hur du får använda kemiska produkter eller biotekniska organismer för att bekämpa skadegörare. Reglerna finns i Miljöbalken kapitel 14 §5. (SL)

4.4.5 Tillåtna växtskyddsmedel

Du får använda vissa typer av växtskyddsmedel i din KRAV-certifierade odling. Men observera att växtskyddsmedel ska vara godkända av Kemikalieinspektionen (regel 4.4.4).

Växtskyddsmedel	Beskrivning, krav på sammansättning, villkor för användning	
Ämnen med vegetabiliskt eller animaliskt ursprung		
Azadiraktin utvunnet ur <i>Azadirachta indica</i> (Nimträd)	Insektsmedel	EU
Bivax	Sårbalsam	EU
Hydroliserade proteiner	Lockämne. Endast för användning i enlighet med godkända användningsmetoder tillsammans med andra lämpliga produkter i denna förteckning	EU
Lecitin	Svampmedel	EU
Vegetabiliska oljor (t.ex. olja av mynta, tall och kummin)	Medel mot insekter, kvalster och svamp, groddhämmare De produkter som avses i bilagan till kommissionens genomförandeförordning (EU) nr 540/2011	EU
Pyretriner utvunna från <i>Chrysanthemum cinerariaefolium</i>	Insektsmedel	EU
Kvassia utvunnet från <i>Quassia amara</i>	Insektsmedel, repellent	EU
Mikroorganismer som används vid biologisk bekämpning av skadedjur		
Mikroorganismer (bakterier, virus och svamp)	De produkter som avses i bilagan till kommissionens genomförandeförordning (EU) 540/2011 och som inte härrör från genetiskt modifierade organismer.	EU
Ämnen som produceras av mikroorganismer		EU
Spinosad	Insektsmedel Endast om åtgärder vidtas för att minimera risken för huvudsakliga parasitoider och risken för utveckling av resistens.	EU
Ämnen som endast får användas i fällor och/eller dispensrar		
Feromoner	Lockämne; störningsfaktor för sexuell attraktion. Endast i fällor och dispensrar. De produkter som avses i bilagan till kommissionens genomförandeförordning (EU) 540/2011 (nummer 255, 258 och 259)	EU
Preparat som ska spridas i ett ytskikt mellan odlade växter		
Järn(III)fosfat	Mot sniglar	EU

Övriga ämnen		
Etylen	För eftermognad av banan, kiwi och kaki. Eftermognad av citrusfrukter endast när detta ingår i en strategi för att förebygga fruktflugangrepp hos citrusfrukter. Blominduktion hos ananas. Groningshämning av potatis och lök. Får endast godkännas för inomhusanvändning som tillväxtreglerande ämne. Får endast godkännas för yrkesmässigt bruk.	EU
Kaliumsalt (såpa) av fettsyror	Insektsmedel	EU
Svavelkalk (kalcuimpolysulfid)	Medel mot svamp, insekter och kvalster men inte för kartgalling	EU
Paraffinolja	Medel mot insekter och kvalster De produkter som avses i bilagan till kommissionens genomförandeförordning (EU) 540/2011 (nummer 294 och 295)	EU
Kvartssand	Repellent	EU
Svavel	Medel mot svamp och kvalster, repellent	EU
Kalciumhydroxid (släckt kalk)	Svampmedel Mot kräfta (<i>Nectria galligena</i>) på fruktträd	EU
Kaliumbikarbonat	Svampmedel och insektsmedel	EU
Aluminiumsilikat (kaolin)	Repellent	EU
Laminarin	Utlösare av grödans egna försvarsmekanismer Kelp ska antingen odlas ekologiskt i enlighet med artikel 6d eller skördas på ett hållbart sätt i enlighet med artikel 6c	EU
Repellenter (doftämnen) av animaliskt eller vegetabiliskt ursprung/färtalg	Repellent Endast på ej ätbara delarna av grödan, och om grödan inte äts av får eller get De produkter som avses i bilagan till genomförandeförordning (EU) nr 540/2011 (nummer 249)	EU

4.4.6 Växtskyddsmedel som inte är tillåtna i KRAV-certifierad produktion

Du får inte använda följande växtskyddsmedel trots att de är tillåtna att använda enligt bilaga II kommissionens förordning (EG) nr 889/2008:

- Pyretroider (K)
- Koppar i form av kopparhydroxid, kopparoxiklorid, (tribasisk) koppar-sulfat och kopparoxid (K)

4.4.7 Tillsatser i växtskyddsmedel

Du får inte använda pyretrumextrakt med tillsats av piperonylbutoxid. (K)

4.5 Utsäde och plantor

Du ska använda KRAV-certifierat eller EU-ekologiskt utsäde och annat förökningsmaterial när det är möjligt. Jordbruksverket reglerar när du får använda konventionellt obetat utsäde. Du kan under vissa förutsättningar få använda skörd från en *karensårsodling* som ekologiskt utsäde. Du får inte använda kemiskt betat utsäde eller förökningsmaterial och inte heller utsäde eller annat förökningsmaterial som härstammar från genetiskt modifierade organismer.

Det här vill vi nå

KRAV vill stimulera produktionen av ekologiskt utsäde av hög kvalitet och med ett stort urval av sorter. Samtidigt är det viktigt att du som odlare får tillgång till utsäde av en sort som lämpar sig i KRAV-certifierad odling. Därför accepterar KRAV att konventionellt utsäde tillåts när det inte finns ekologiskt av vissa sorter.

Tänk särskilt på

Du ska följa Jordbruksverkets lista för när ekologiskt utsäde och vegetativt förökningsmaterial krävs. Den finns på www.jordbruksverket.se. För odling av skott och groddar ska du alltid använda KRAV-certifierat utsäde.

Det är viktigt att utsädets kvalitet kontrolleras. Du ska använda friskt utsäde och gärna analysera det (särskilt på stinksot).

4.5.1 Använd ekologiskt utsäde och plantor

Du ska använda *ekologiska* förökningsmaterial när det är möjligt. Det innebär att utsäde, plantor och vegetativt förökningsmaterial ska vara certifierade enligt KRAVs regler eller förordning (EG) nr 834/2007 om ekologisk produktion. (EU)

Du ska följa Jordbruksverkets krav på ekologiskt utsäde och vegetativt förökningsmaterial. När det inte finns ekologiskt utsäde eller plantor av en gröda eller en sort så beslutar Jordbruksverket om du och andra KRAV-certifierade lantbrukare får använda konventionellt obetat utsäde eller inte. Jordbruksverket kan också bevilja dig en individuell dispens om det finns särskilda skäl. På samma sätt reglerar Jordbruksverket när du och andra KRAV-certifierade lantbrukare får använda konventionellt odlade plantor av fleråriga växter istället för ekologiska. Ettåriga plantor ska alltid vara ekologiska. (EU)

Det utsäde du använder för att producera ekologiskt utsäde får vara konventionellt utsäde som inte betats kemiskt. (EU)

4.5.2 Utsäde från karensårsodling

Utsäde från en *KRAV-ansluten karensårsodling* kan räknas som KRAV-certifierat utsäde. För att du ska kunna räkna utsäde som du skördat från en KRAV-ansluten karensårsodling som KRAV-certifierat utsäde så måste du till certifieringsorganet ha anmält marken till karens innan du sådde utsädesgrödan. För vallfrö måste du anmäla marken minst 12 månader innan du skördar. (EU)

Anledningen till att du även får räkna en skörd från karensårsodling som KRAV-certifierat utsäde är att KRAV vill stimulera produktionen av ekologiskt utsäde. När produktionen av ekologiskt utsäde täcker marknadens efterfrågan så kommer detta undantag att tas bort.

4.5.3 *Plantor och vegetativt förökningsmaterial*

Till ettåriga växter ska du använda ekologiska plantor. Det ska du också göra om du odlar fleråriga växter och du tänker sälja skörden som KRAV-certifierad samma kalenderår som du planterat plantorna. (EU)

Du får utan begränsning använda konventionella sticklingar för att producera vegetativt förökningsmaterial till fleråriga växter. För att du ska få sälja plantmaterialet som KRAV-certifierat så måste du ha bedrivit odlingen enligt KRAVs regler under minst två odlingsår. (K)

4.5.4 *Kemiskt obehandlat utsäde*

Du får inte använda kemiskt betat utsäde i KRAV-certifierad odling, men biologiskt betat utsäde är tillåtet och också värmebehandlat utsäde. (EU)

4.5.5 *Inga genetiskt modifierade organismer*

Inget utsäde, plantor eller annat förökningsmaterial som du använder får härstamma från genetiskt modifierade organismer. (EU)

4.5.6 *Odling av groddar*

När du odlar groddar så ska du använda KRAV-certifierat utsäde. Det gäller även vid spirning och skottodling. (K)

4.6 Odling i växthus

I det här avsnittet finns särskilda regler för **växthus**. Det handlar bland annat om hur mycket jord du måste ha i varje kruka när du odlar i krukor och vad den jord du använder får innehålla. Här finns också nya regler om energianvändning som syftar till att minska klimatpåverkan av växthusodlingen. Du som odlar i växthus ska följa alla andra regler för växtodling i det här kapitlet om de inte står "gäller inte växthus" i regelrubriken.

4.6.1 *Så- och planteringsjordar*

I så- eller planteringsjordar får du använda vermikulit, sand, lera, lättklinker och perlit. I övrigt får du använda de jordförbättringsmedel och gödselmedel som är tillåtna enligt regelavsnitt 4.3. (K)

4.6.2 *När du odlar i avgränsade substrat*

En betydande del av växtnäringen en planta tar upp ska komma från den jord som du odlar plantan i. Därför får du inte odla i enbart biologiskt inaktiva material eller odla i alltför små jordvolymmer.

Om du odlar i ett avgränsat substrat, till exempel i en kruka, och du tillför växtnäring efter att du planterat, så ska varje planta ha minst 30 liter jord. Det gäller ettåriga grönsakskulturer med lång kulturtid, till exempel tomat, gurka, paprika och aubergin.

Övriga kulturer ska ha minst 0,2 liter substrat per kruka (K). Övriga kulturer innebär huvudsakligen örterkryddor och sallat, men även bärkulturer som jordgubbar kan ingå i denna grupp.

För utplanteringsväxter som sedan odlas på friland finns inga storlekskrav på krukorna, men de ska odlas i ett biologiskt aktivt material.

4.6.3 Hydrokulturer

Hydrokultur är när du odlar växterna i en vattenlösning. Du får bara odla vattenväxter på detta sätt. Groddar ska groddas och sköljas i rent vatten. (EU)

4.6.4 Konstljus

Du får inte använda konstljus som enda ljuskälla under hela växtens liv. Vid skottodling tillsätts näring och det sker i jord, då gäller växthusregler och konstljus får inte vara enda ljuskällan. Vid groddning tillsätts endast vatten och det räknas inte som växthusodling, den produktionen behöver inte ha något dagsljus alls. (K)

4.7 Svampodling

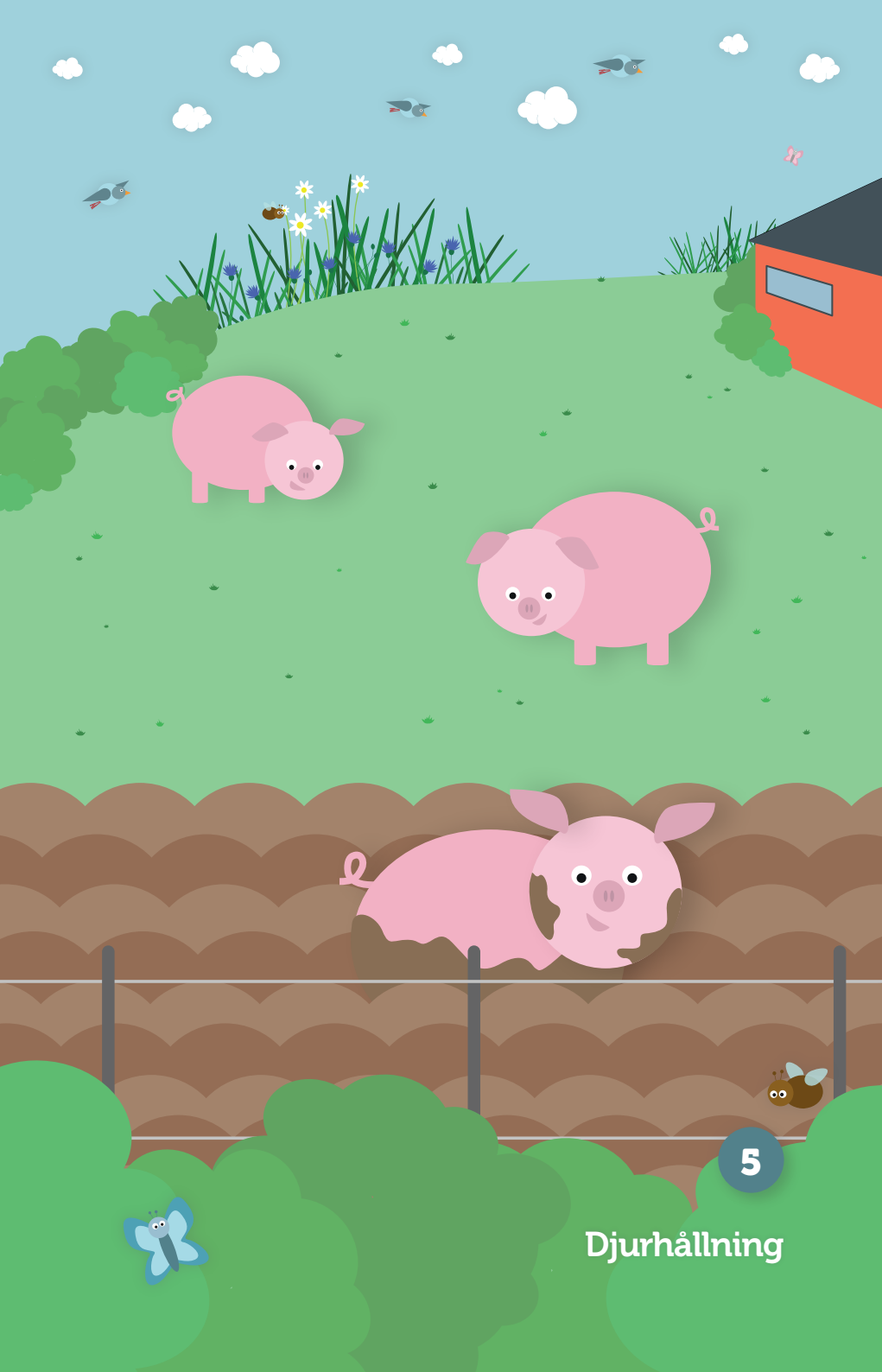
Det finns några speciella regler som gäller för dig som odlar svamp (EU):

Du ska odla din svamp i ett substrat som endast får innehålla följande:

- stallgödsel från ekologisk djurhållning
- sådan stallgödsel från konventionell djurhållning som är godkänd som gödsel och jordförbättringsmedel (se regel 4.3.5.2), dock högst 25 procent av substratets totala vikt före eventuell kompostering och vattentillsats
- andra produkter av jordbruksursprung, till exempel halm, från ekologisk produktion
- torv som inte är kemiskt behandlad
- trä som inte är behandlat med kemiska produkter efter fällning
- mineralprodukter som är godkända som gödsel- och jordförbättringsmedel (se regel 4.3.6.1)
- vatten
- jord

Du får odla svamp i mörker. Du får använda konstljus som enda ljuskälla när du arbetar med odlingen.

I övrigt ska du som odlar svamp följa de regler i kapitel 2, 3, 4 och 20 som är tillämpliga.

Reglerna i det här kapitlet beskriver hur du ska bedriva KRAV-certifierad djurhållning.

Du som är certifierad för djurhållning ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2, 3 samt kapitel 20 och reglerna i kapitel 4 växtodling.

Detta kapitel innehåller:

- 5.1 Gemensamma regler för alla djurslag
- 5.2 Nötkreatur
- 5.3 Får och Get
- 5.4 Gris
- 5.5 Fjäderfä

5.1 Gemensamma regler för alla djurslag

Reglerna i detta avsnitt är övergripande för KRAV-certifierad djurhållning och gäller oavsett djurslag. Avsnittet innehåller:

- 5.1.1 Allmänt
- 5.1.2 Anmälan och karensl
- 5.1.3 Parallellproduktion och produktionsväxling
- 5.1.4 Märkning och dokumentation
- 5.1.5 Inköp av djur
- 5.1.6 Avel
- 5.1.7 Utevistelse och bete
- 5.1.8 Stallförhållanden
- 5.1.9 Foder och vatten
- 5.1.10 Processer, tillsatser och konservering av foder
- 5.1.11 Hälsa och skötsel
- 5.1.12 Hantering och transport
- 5.1.13 Ull och hudar

5.1.1 Allmänt

5.1.1.1 God omsorg och miljö

Du ska ge djuren en så god omsorg och miljö att varje djur kan behålla en god hälsa (EU). Djuren ska ha en värdig tillvaro. (K) Ett gott hälsotillstånd hos djuren är en förutsättning för att djurproduktionen ska kunna KRAV-certifieras. (K)

Du får en större avvikelse om djurens skötsel, hälsotillstånd eller miljö har betydande brister.

5.1.1.2 Kunskaper om djurhållning

Du ska ha nödvändiga bas- och yrkeskunskaper om *djurhälsa* och djurskydd (EU).

5.1.2 Anmälan och karensl

5.1.2.1 Anmälan

Du ska anmäla djurhållningen till ditt *certifieringsorgan* innan *karenstiden* kan

börja. Du ska också anmäla nytt djurslag och ändrad produktionsinriktning till ditt certifieringsorgan. Anmälan ska göras i så god tid att certifieringsorganet kan göra ett kontrollbesök före karenstarten vid behov. (EU)

+ 5.1.2.2 *Karenstart*

Du ska sköta dina djur enligt KRAVs regler från det datum för karenstart som ditt certifieringsorgan fastställer. (EU)

5.1.2.3 *Karenstid*

Du ska sköta dina djur enligt KRAVs regler under en *karenstid* innan du får sälja animalieprodukter eller djur som KRAV-certifierade. Karenstiden är olika för olika djurslag. (EU)

Karenstiden framgår under respektive djurslag.

5.1.2.4 *Karenstid vid övergång från EU-ekologisk till KRAV-certifierad produktion*

Om du byter från *EU-ekologisk* produktion till KRAV-certifierad produktion kan tiden som du varit EU-ekologisk räknas in i *karenstiden*, från den dag som certifieringsorganet kan verifiera att du har följt KRAVs regler för djurhållning. (K)

■ *Du får en större avvikelse om produkter eller djur sålts som KRAV-certifierade innan karenstiden är över.*

5.1.3 *Parallellproduktion och produktionsväxling*

🕒 5.1.3.1 *Parallellproduktion*

Det är inte tillåtet med *parallellproduktion*. Parallellproduktion är inte tillåten även om du har djuren på separata produktionsplatser som drivs av samma företag. (EU)

🕒 5.1.3.2 *Undantag när parallellproduktion är tillåten*

Du kan få ha *parallellproduktion* om det sker i forsknings- eller utbildningssyfte. Jordbruksverket avgör om du får sälja produkterna som *ekologiska*, vilket är en förutsättning för att de ska kunna KRAV-certifieras.

För att du ska få ha parallellproduktion måste följande villkor vara uppfyllda (EU):

- Du måste anmäla till ditt certifieringsorgan att du har parallellproduktion. Certifieringsorganet vidarebefordrar din ansökan till Jordbruksverket som avgör om parallellproduktion kan tillåtas.
- Du måste anmäla till ditt certifieringsorgan vilka åtgärder som du vidtar för att hålla isär djur, djurprodukter, gödsel och foder mellan de olika enheterna (den ekologiska och den konventionella).
- Du måste anmäla till ditt certifieringsorgan vilka kvantiteter som produceras på de båda enheterna och hur produkterna kan identifieras.
- Du måste meddela ditt certifieringsorgan före leverans eller försäljning av djur eller produkter.

5.1.3.3 KRAV-certifierat och EU-ekologiskt av samma djurslag samtidigt

Du får inte ha EU-ekologisk djurhållning samtidigt som du har KRAV-certifierad djurhållning av samma djurslag. (K)

5.1.3.4 Växla mellan KRAV-certifierad och EU-ekologisk produktion

Du får inte tillfälligt ändra djurhållningen till EU-ekologisk. Om du går över till EU-ekologisk produktion och sedan åter vill KRAV-certifiera din produktion ska du uppfylla *karenstiden* för aktuellt djurslag på nytt. (K)

Tiden som din djurhållning varit EU-certifierad kan dock minska karenstiden om ditt certifieringsorgan kan verifiera att du har följt KRAVs regler för djurhållning. Jämför regel 5.1.2.4.

5.1.3.5 Växla mellan KRAV-certifierad och konventionell produktion

Du får inte tillfälligt ändra djurhållningen till konventionell. Om du går över till konventionell produktion och sedan åter vill KRAV-certifiera din produktion ska du uppfylla *karenstiden* för aktuellt djurslag på nytt. (K)

För äggproduktion ska du göra ett uppehåll på minst 12 månader innan du kan påbörja KRAV-certifierad produktion igen. (K)

Observera att andra karensregler gäller för mark, se regel 4.1.4.

5.1.4 Märkning och dokumentation

5.1.4.1 Märkning av djur

Du ska märka varje djur som kan märkas individuellt enligt gällande lag. (SL)

Slaktgrisar, lamm och fjäderfän som du inte kan märka individuellt ska du ändå kunna särskilja om de blir behandlade med läkemedel. (EU)

5.1.4.2 Dokumentation

Du ska kunna uppvisa följande dokumentation för din djurhållning (EU):

- Födda, inköpta, sålda och döda djur.
- Alla skador och sjukdomar.
- Alla behandlingar, även de du utför själv, med uppgift om behandlingsresultat och vilken extra *karenstid* du ska hålla.
- Förebyggande behandlingar, injektioner med selen, *fodertillskott* eller andra preparat.
- *Nyckeltal* för förebyggande hälsoarbete för mjölkkor.
- Kastring och avhorning.
- *Utevistelseperiodens* början och slut.
- *Betesperiodens* början och slut.
- Tillfällig innevistelse av djurgrupper eller enstaka djur under utevistelse- och betesperioden.
- Vilka uppbundna nötkreatur som inte rastas, orsak och/eller väderförhållanden ska tydligt anges.
- Tillfällig uppbindning av djur, vilket djur och tid.
- Foderstater.
- Inköp av foder, fodertillskott, tillsatser och konserveringsmedel.

- Försäljning av produkter.
- Produktion av eget foder.
- Anmärkningar från slakt, levandebesiktning, mjölkbedömning eller motsvarande.
- Ritningar över byggnader, rastgårdar, betesfällor och drivgångar.
- Övrigt som anges för specifika fall i andra regler.

I dokumentationen ska alla djur och djurgrupper kunna identifieras. När du dokumenterar hela djurgrupper ska gruppen vara definierad så att det framgår vilka individer den består av. Dokumentationen ska vara tydlig, väl samlad och behållas på gården så att den ger information om förhållanden under en längre tidsperiod (se även regel 2.3.3). (EU)

Grunden för all dokumentation om din produktion är att djur liksom foder och andra insatsmedel ska vara spårbara. Innehållsdeklarationer ska finnas för sammansatta produkter. Då kan du visa att du enbart använt produkter som är tillättna enligt KRAVs regler. Dokumentationen är också en hjälp för dig som producent att följa upp produktionen för att se att den följer KRAVs regler. Flera av dokumentationskraven finns redan i lagstiftning och i förordningar från Jordbruksverket.

5.1.4.3 Dokumentation för livdjur

Om du säljer livdjur ska du skicka med ett utdrag ur behandlingsjournalen för de senaste 12 månaderna till nästa ägare. Du ska även skicka med dokumentation över eventuell pågående **karenstid** för exempelvis **omställning** eller behandling. (K)

5.1.5 Inköp av djur

5.1.5.1 Inköp av djur för avel och rekrytering

Du ska köpa in KRAV-certifierade djur (inkluderar även djur i karens), om du behöver det för avel, rekrytering eller utökning. Det finns ingen begränsning i antal eller ålder. (K)

Om det inte finns KRAV-certifierade djur att tillgå får du köpa **EU-ekologiska** djur. Men köper du in rekryteringsdjur regelbundet ska dessa vara KRAV-certifierade och du ska ha ett etablerat samarbete med uppfödaren.

5.1.5.2 Inköp av djur för uppfödning till slakt

Om du ska köpa in djur för att föda upp dem till slakt ska djuren vara KRAV-certifierade eller under karens. Du ska kunna visa att samarbetsformerna mellan dig som köpare och uppfödaren är sådana att djuren bibehåller en god hälsa, samt att djuren levereras direkt mellan **gårdarna**.

I bedömningen av om regeln uppfylls tar ditt certifieringsorgan hänsyn till hur många besättningar som du samarbetar med, djurens ålder vid inköp, om det finns karantänsstall eller mottagningsstall, hur stallsystemen ser ut, samt om uppfödaren och du som är köpare är anslutna till något hälsoprogram.

! Du får en större avvikelse om du köpt konventionella eller EU-ekologiska djur för att föda upp dem till slakt.

5.1.5.3 Inköp av enstaka konventionella djur för avel och rekrytering

Om det inte finns KRAV-certifierade eller *EU-ekologiska* djur av den ras eller med de egenskaper som är lämpliga i din produktion får du köpa in enstaka konventionella rekryterings- och avelsdjur. Djuren som du köper in får vara dräktiga men får inte ha fött ungar. (EU)

Begränsning av antal inköp per år samt karenstider för de konventionella djuren framgår i reglerna för respektive djurslag.

5.1.5.4 Inköp av flera konventionella djur vid ändringar i produktionen

Du får endast köpa in flera konventionella djur för avel och rekrytering, om det inte finns KRAV-certifierade eller *EU-ekologiska* djur, i tre specifika situationer (EU):

- Du ska byta djurras som en del i en långsiktig plan. De djur du köper in ska vara av den ras som ska bli den huvudsakliga produktionsrasen i besättningen.
- Du ska ändra inriktning på djurhållningen men fortsätta med samma djurslag. Den nya inriktningen måste då skilja sig väsentligt från den befintliga djurhållningen. *Till exempel byte från mjölkkor till dikor.*
- Du behöver rekrytera djur av hotade raser.

Moderdjur får inte ha fött ungar, såvida de inte är av en *utrotningshotad ras*. Du får som mest köpa in 40 procent nya djur räknat på det antal moderdjur och dräktiga ungdjur som du får efter inköpet. Du ska dokumentera att det inte funnits KRAV-certifierade eller *EU-ekologiska* djur att köpa. (EU)

Karenstiden för de konventionella djuren framgår i reglerna för respektive djurslag.

5.1.5.5 Inköp av konventionella djur vid utökning av befintlig produktion kräver godkännande av Jordbruksverket

När du ska utöka din besättning och det inte finns KRAV-certifierade eller *EU-ekologiska* djur behöver du ett godkännande från Jordbruksverket för att få köpa in ett större antal konventionella moderdjur. Du behöver också ansöka om godkännande om du behöver köpa in nya djur på grund av någon form av katastrofsituation med hög dödlighet bland dina djur. (EU)

Du kan som mest få tillstånd att köpa in 40 procent nya djur beräknat på det antal moderdjur och dräktiga ungdjur du kommer att ha efter inköpet. Djuren som du ska köpa får inte ha fött ungar. (EU)

Karenstiden för de konventionella djuren framgår i reglerna för respektive djurslag.

5.1.6 Avel

5.1.6.1 Djur ska kunna para sig och föda naturligt

Djur som ska KRAV-certifieras ska vara av raser som kan para sig och föda naturligt. (EU)

! *Du får en större avvikelse om du köpt in eller håller djur av en otillåten ras.*

5.1.6.2 Avelsmaterial för att främja ekologisk produktion

Du får använda semin och **genomisk selektion** för att uppnå önskad avelsframsteg. Du får också använda könssorterad sperma. (EU)

Könssorterad sperma får användas i ekologisk produktion enligt nuvarande praxis i Sverige. Användning av könssorterad sperma är inte reglerad i EU-lagstiftningen för ekologisk produktion, något som kan komma att ändras.

5.1.6.3 Embryoöverföring

Överföring av embryon är inte tillåten (EU). Du får inte heller köpa djur som tagits fram med embryoöverföring (ET). (K)

Du får däremot använda sperma från embryotransferdjur till inseminering och du får köpa djur med ET i härstamningen (EU). *Detta är tillåtet för att inte begränsa avelsmaterialet.*

5.1.6.4 Inga preparat är tillåtna för att kontrollera fortplantning

Det är inte tillåtet att synkronisera brunst eller att rutinemässigt framkalla förlossning med hjälp av artificiella medel, hormonpreparat eller liknande. (EU)

■ *Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.*

5.1.6.5 Inga genmodifierade djur

Genmodifierade djur är inte tillåtna i KRAV-certifierad produktion. (EU)

■ *Du får en större avvikelse om du håller genmodifierade djur i din KRAV-certifierade produktion.*

5.1.6.6 Sköt alla djur enligt KRAVs regler

Du ska sköta alla djur inom samma djurslag enligt KRAVs regler, alltså även de djur som inte kommer att KRAV-certifieras (K). *Det kan till exempel röra sig om inköpta, inbyrda eller medicinerade djur.*

5.1.7 Utevistelse och bete

Se även under respektive djurslag vad som gäller för utevistelse och bete.

5.1.7.1 Maximerad utevistelse

Du ska hålla djuren utomhus så mycket som möjligt utan att djuren eller marken tar skada.

Du ska planera djurens utevistelse och betesgång så att det i möjligaste mån fungerar väl även om det är ovanligt torrt eller regnigt. (K)

Att djuren får vistas ute är en av grundförutsättningarna i KRAV-certifierad djurhållning. Du ska kunna redogöra för dina rutiner för utevistelse under olika delar av året.

5.1.7.2 Bete för foder och sysselsättning

Du ska se till att alla djurslag kan beta under lämplig del av året. Betet ska ge djuren både foder och sysselsättning. (K)

Du ska kunna redogöra för hur du planerat för tillräckligt bete under hela betessäsongen, till exempel genom en skriftlig betesplan.

5.1.7.3 Produktion året om

Produktionen ska ske kontinuerligt och under hela året. Utevistelse och bete ska ingå för djurslaget men måste inte alltid göra det för varje individ, då det finns djur som har kortare levnadstid än ett år. Det är dock tillåtet att bedriva produktion enbart under betes- och utevistelsesäsongen. (EU)

Om du samverkar med en annan KRAV-certifierad *gård* för till exempel uppfödning av lamm och *kalvar* kan en av gårdarna föda upp djur endast under *stallperioden* och den andra under utevistelse- och *betesperioden*. (EU)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.7.4 Stängsel

Du ska hålla alla stängsel välskötta. Du ska undvika att använda stängsel med taggtråd, men om du använder det får taggtråden inte vara strömförande. (SL)

Om du kombinerar taggtråd med elektrifierad slät elstängseltråd ska stängslet följa Jordbruksverkets föreskrifter. Det innebär till exempel att du ska montera eltråden på en distanshållare minst 150 mm horisontellt från taggtråden. Taggtråden ska jordas och elstängseltråden ska vara monterad på djurens sida av stängslet. (SL)

5.1.7.5 Utevistelseytan

Du ska ordna så att djurens utevistelseyta inte läcker växtnäring under hösten, vintern och våren. Ytan ska också ge djuren ett fast och torrt underlag (K). Marktytor som är högt belastade av djuren ska vara hårdgjorda, dränerade eller naturligt ha motsvarande funktion. (SL)

5.1.7.6 Djur i fäboddrift

Om du har djur i fäboddrift som är registrerad av länsstyrelsen får du hålla dem inne under natten också under *betesperioden* om det är nödvändigt på grund av riklig förekomst av knott och mygg under en längre tid. Det innebär att du då inte behöver följa regeln om att djuren ska vara ute under större delen av dygnet. Du får också ha djuren inne under natten om det finns stor risk för rovdjursangrepp. (K)

5.1.8 Stallförhållanden

5.1.8.1 Stallar

Dina djur ska ha ändamålsenliga stallar.

Under respektive djurslag finns detaljregler.

5.1.8.2 Utegångsbesättningar

Du kan undantas från kravet på att ha ett ändamålsenligt stall om du har en utgångsbesättning av nötkreatur och du har fått Jordbruksverkets tillstånd att hålla dina djur utan ligghall.

5.1.8.3 Alla djur ska kunna röra sig fritt

Alla djur ska kunna röra sig fritt. Djuren får inte hållas uppbundna eller i någon form av *bur*. (EU)

Se undantag i särskild regel för nötkreatur i små jordbruksföretag, 5.2.4.9.

5.1.8.4 Tillfällig uppbindning

Du får av särskilda skäl tillfälligt binda upp djur, under förutsättning att du håller dem under uppsikt. *Med särskilda skäl menas när det sker av hänsyn till säkerhet, av djurskyddsskäl eller av veterinära skäl.*

Du ska begränsa tiden då djuret är uppbundet till vad som är absolut nödvändigt för att uppnå målet med det särskilda skälet, dock allra längst 2 veckor om inte veterinär föreskriver behandling som kräver längre uppbindning. (EU/K)

5.1.8.5 Minst halva golvytan ska vara hel

För alla djur utom fjäderfän ska minst hälften av minimiytan utgöras av helt golv. Resten får vara dränerande golv. (EU)

Under respektive djurslag hittar du mått för minimiytor och andra detaljregler.

5.1.8.6 Djurens liggplats

Du ska ge djuren en bekväm och rymlig liggplats som ska hållas torr, ren, dragfri och vid behov varm. Liggplatsen ska ha helt golv, vara beströdd och ge djuren en god komfort. Du ska sköta liggplatserna så att hygien är god och uppfödning av flugor förhindras. Halm som strömedel får vara konventionellt odlad. (EU/K)

Du kan ha en madrass eller en gummimatta på liggplatsen, men det måste också finnas strömaterial.

! *Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.*

5.1.8.7 Tillgång till ätplatser

Alla djur i en grupp ska kunna äta utan konkurrens, vilket i de flesta fall innebär att det krävs fler ätplatser än det minimiantal som djurskyddslagen anger. (K)

5.1.8.8 Tillgång till dagsljus

Djuren ska ha tillgång till mycket dagsljus och belysning som stödjer deras dygnsrytm och beteendebest. Ljusinsläppen ska ge dagsljus som är jämnt fördelat i hela stallet. (SL)

Om du nyansluter hus till certifieringen eller vid ny- och ombyggnad ska dagsljuset släppas in genom en yta som motsvarar minst 3 procent av golvytan. (K)

5.1.8.9 Eltråd får inte finnas i stallet

Du får inte montera eltråd i stallet. (SL)

Inomhus finns det risk att djur blir trängda mot eltråden eftersom rörelseytan är mer begränsad än utomhus.

! *Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.*

5.1.9 Foder och vatten

Alla foderuppgifter är uttryckta i torrsbstans (ts) om det inte står något annat.

5.1.9.1 Självförsörjning av foder

Till en viss grad ska du producera fodret till dina djur på din egen gård, eller i samverkan med en annan gård enligt regel 5.1.9.2.

Självförsörjningsgraden ska du beräkna utifrån den årliga foderåtgången på

gården, inklusive betesintaget. Du ska räkna på dina skördar under normala förhållanden. Har du flera KRAV-certifierade djurslag på gården kan du slå ihop självförsörjningskravet till ett enda för hela gården. (K)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.9.2 Samarbeta om foder och gödsel mellan KRAV-certifierade gårdar

Du kan samarbeta med en eller flera andra KRAV-certifierade *gårdar* om foder och gödsel så att era gårdar tillsammans uppnår minst den självförsörjningsgrad av foder som krävs för de djurslag ni har. Upprätta då ett samarbetsavtal med dem du samverkar med. (EU)

5.1.9.3 Inköpt foder

Om du köper in foder kan du i beräkningen av din självförsörjningsgrad kvitta följande grödor som antingen du själv eller en eller flera *gårdar* du samarbetar med odlar och säljer (EU):

- Alla grödor som kan användas som foder till de aktuella djuren.
- Utsåde.

5.1.9.4 Sprid gödsel på ekologisk mark

Gödsel från KRAV-certifierad djurhållning ska spridas på KRAV-certifierad eller *EU-ekologisk* mark. Avtal om gödselspridning kan upprättas med en annan KRAV-certifierad eller EU-ekologisk *gård* om du inte har tillräckligt med egen areal som brukas ekologiskt. (EU)

5.1.9.5 Vatten

Djuren ska alltid ha tillgång till vatten av god kvalitet. (SL)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.9.6 Foder av god kvalitet och anpassat till djurslaget

Djuren ska få ett foder de mår bra av. Fodret ska vara av god hygienisk kvalitet och sammansättningen ska vara anpassad till respektive djurslag och produktion. (SL)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.9.7 Allt foder ska vara KRAV-certifierat

Allt foder som är av jordbruksursprung ska vara KRAV-certifierat. Men fram till 31 december 2017 får du ge grisar och fjäderfän en liten andel konventionellt proteinfoder. (EU) *Se regler som anger procentsatser för detta under respektive djurslag.*

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.9.8 Räkna inte in mineralfoder

Du ska inte räkna in mineralfoder, kalk, snäckskal och liknande när du beräknar procentandelen KRAV-certifierat foder. (EU)

5.1.9.9 Inga genetiskt modifierade organismer i foder

Du får inte använda *genetiskt modifierade organismer* som foder eller vid fram-

ställning av foder, fodertillsatser eller foderkonserveringsmedel. (EU)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.9.10 Tillåtna animaliska fodermedel

Du får ge animaliska fodermedel av hög kvalitet till grisar och fjäderfän. Du får dock inte utfodra grisar och fjäderfän med köttbiprodukter. Vassle, skummjolk och andra restprodukter från KRAV-certifierad mjölkproduktion får även ges till idisslare. Vilka produkter du får använda framgår av bilaga 1. (EU)

Fiskmjöl ska komma från hållbart fiske, alltså fiske som följer ICES råd eller motsvarande, vilka är baserade på vetenskapliga beståndsbedömningar. KRAV rekommenderar att musselmjöl används. (K)

5.1.9.11 Foder skördat från mark i karens

Du får använda foder som odlas på mark i karens på olika sätt beroende av hur stor del av *karenstiden* som gått innan du skördar. Du ska hålla isär *karensfoder* av olika slag och hålla isär det från KRAV-certifierat foder.

5.1.9.12 Skörd från din egen gård de första 12 månaderna – upp till 20 procent

Om du tar skörd på din egen *gård* innan 12 månader gått sedan du påbörjade karensen för marken, får du använda skörden till dina egna KRAV-certifierade djur och dina egna djur i karens. Men det gäller bara om det är (EU):

- Bete, foder från fleråriga grödor eller proteingrödor.
- Maximalt 20 procent av den årliga fodergiven.

5.1.9.13 Skörd från din egen gård efter minst 12 månader – upp till 100 procent

När det gått 12 månader eller mer från början av *karenstiden* till skörd, får du använda alla grödor som *karensfoder*. Karensfodret från din egen *gård* får då utgöra hela den årliga fodergiven. (EU)

5.1.9.14 Inköpt karensfoder – upp till 30 procent

Du får köpa in *karensfoder* som skördats 12 månader eller mer efter att *karenstiden* påbörjats. Det inköpta fodret får då (EU):

- Som mest utgöra 30 procent av det årliga foderintaget.
- Utgöras av alla grödor aktuella för djuren.

Fodret ska vara märkt med "Karensfoder producerat under andra årets karensårsodling innan produktionen kan KRAV-certifieras".

5.1.9.15 Kombinationer – upp till 30 procent

Du får inte använda mer än sammanlagt 30 procent inköpt *karensfoder* och foder från din egen *gård* som du skördat under de första 12 månaderna. (EU)

5.1.9.16 Samtidig omställning – upp till 100 procent

Om du påbörjar karens för djur och växtodling samtidigt kan du välja 24 månaders karens för djurhållningen. Du får då använda allt eget *karensfoder* av olika gröds- lag även om det inte gått 12 månader från början av *karenstiden* till skörd. (EU)

5.1.9.17 Samarbetsavtal – flera gårdar ses som en enhet

Har du ett skriftligt samarbetsavtal som gäller samverkan om foderproduktion och gödsel med en eller flera **gårdar** får ni räkna gårdarna som en enhet enligt reglerna för växtnäring, foderförsörjning och **karensfoder**. Betande djur får då också flyttas mellan gårdarna. (K)

5.1.10 Processer, tillsatser och konservering av foder

5.1.10.1 Godkända foderprocesser

Allt processat foder du använder ska vara framställt med processer som är tillåtna i KRAVs regler. Dessa är (EU):

- Mekaniska och **fysikaliska processer**.
- Biologiska processer som till exempel **fermentering** och jäsning (exempelvis användning av mjölksyrakulturer och mögelkulturer).
- Koagulering med hjälp av enzymer (exempelvis löpe).
- Spjälkning med enzymer (exempelvis med enzymet amylas).
- Extraktion med vatten, etanol eller fetter.
- Fällning.

Foder som är certifierade enligt kapitel 11 finns i produktlistan på KRAVs hemsida (www.krau.se/produkter). Fodermedel som är bedömda som tillåtna enligt regel 11.2.7 finns på en annan lista på KRAVs hemsida (www.krau.se/tillatna-foder).

5.1.10.2 Salt i fodret

Du får komplettera fodret med koksalt och snäckskal. Se bilaga 1. (EU)

5.1.10.3 Spårämnen, vitaminer och mineraler

Du ska använda spårämnena, vitaminer och mineraler från naturliga källor om du kan. De spårämnena, vitaminer och mineraler som är tillåtna hittar du i bilaga 1 (EU). Du får använda syntetiska fodertillsatser under en begränsad tid om följande tre villkor är uppfyllda (EU):

- en veterinär har rekommenderat det,
- tillsatserna är nödvändiga för djurens hälsa, och
- det saknas naturliga alternativ.

Sådana syntetiska fodertillsatser kan till exempel vara enzymer. (EU)

5.1.10.4 Aminosyror och urea

Du får inte använda renframställda aminosyror eller urea. (EU)

! Du får en större avvikelse om du bryter mot regeln.

5.1.10.5 Foderkonserveringsmedel

De kemiska foderkonserveringsmedel som är tillåtna till **grovfoder** är myrsyra, propionsyra och ättiksyra. Du får även konservera spannmål med propionsyra. Du får inte använda kemiska foderkonserveringsmedel som till exempel myrsyra, propionsyra och ättiksyra för att syra mjölk. (EU)

5.1.10.6 Inga tillsatser till halm

Du får inte använda halm som är behandlad med ammoniak eller andra foderkonserveringsmedel. (EU)

5.1.10.7 Tillsatser vid ensilering

Du får använda följande tillsatser vid ensilering:

- Bakteriepreat (EU). Du får bara använda bakteriepreat som innehåller natriumbensoat som konserveringsmedel i mjölkproduktion där du inte kan undvika problem med sporer på något annat sätt. (K).
- Myrsyra, natriumformiat, propionsyra och ättiksyra (EU).
- Enzymer (EU).
- Melass i den mängd som behövs för ensilering (EU).

På KRAVs webbplats finns en lista över ensileringsmedel som är bedömda som tillåtna enligt denna regel av ett certifieringsorgan. (www.krav.se/tillatna-ensileringsmedel).

5.1.10.8 Syrning av mjölk

För att syra mjölk får du använda syrad mjölk, till exempel filmjölk, bakteriekulturer och syrningsmedel av vegetabiliskt ursprung. (K)

5.1.11 Hälsa och skötsel

5.1.11.1 Tillsyn

Du ska ha god tillsyn över alla dina djur. (SL)

5.1.11.2 Djurens hälsa

Du ska arbeta förebyggande genom att ge djuren goda miljöer och bra skötsel samt ha goda betes- och utfodringsrutiner (EU).

! Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.11.3 Djurens renhet

Du ska hålla djuren rena. Djur som är kraftigt förorenade av gödsel eller från slaktanmärkningar som visar på bristande djuromsorg får inte KRAV-märkas. (K)

Slakterier är skyldiga att meddela djurhållarens certifieringsorgan om det finns slaktanmärkningar som tyder på bristande djuromsorg i besättningen (se regel 10.2.7)

! Du får en större avvikelse om dina djur inte är rena.

5.1.11.4 Förebyggande hälsoarbete

Du ska kunna visa att du arbetar förebyggande och att djurens hälsa är god.

Du ska ha och följa en genomtänkt plan för strategiskt förebyggande djurhälsoarbete inklusive smittskydd. Planen ska åtminstone omfatta (K):

- rutiner för smittskydd för besökare samt vid in- och utförsel av djur till/från besättningen,
- en plan för erforderliga provtagningar för till exempel parasiter, eller för juverhälsa,

- betesplanering för att bland annat minimera infektioner av inälvparasiter och begränsa uppförökning av smitta på markerna,
- eventuellt behov av *karantän*, vaccinationer eller andra åtgärder för att förbättra hälsan,
- *rengöring* av stallar och *desinfektion*.

5.1.II.5 Uppföljning med veterinär

I följande fall ska du ta hjälp av veterinär med det förebyggande hälsoarbetet (K):

- Onormalt hög dödlighet räknat för olika kategorier av djur.
- Återkommande problem med sjukdom av visst slag.
- Återkommande problem med hälta eller andra fysiska skador.
- Ökande antal sjukdomsfall.
- Ökande frekvens av besiktningsfynd enligt slaktskadestatistiken.
- Annat som ditt *certifieringsorgan* bedömer som otillfredsställande.

Du ska därefter årligen tillsammans med din veterinär följa upp åtgärderna i det förebyggande hälsoarbetet under minst 2 år. (K)

5.1.II.6 Omhändertagande av sjuka djur

Du ska omgående ta hand om djur som visar tecken på att vara sjuka eller skadade och ge dem den vård de behöver. Om hälsostörningar uppstår som kan bero på brister i djurens miljö, skötsel eller utfodring ska du omedelbart åtgärda bristerna. Svårt sjuka djur som inte kan behandlas ska avlivas. (SL)

! Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.II.7 Injektioner med vitaminer och mineraler

En veterinär eller någon annan som är behörig får ge injektioner med vitamin- och mineralpreparat som en enstaka åtgärd. För att undvika att denna typ av problem återkommer ska du därefter komplettera fodret med vitaminer eller mineraler. I områden där halten av selen är dokumenterat låg får du i förebyggande syfte låta injicera djuren med selenpreparat. (K)

🕒 5.1.II.8 Behandla inte rutinmässigt eller förebyggande

Du får inte behandla dina djur rutinmässigt eller förebyggande med läkemedel eller kemiska bekämpningsmedel (EU). Men det finns två undantag:

- Du får använda vaccin om det finns ett uppenbart behov och andra behandlingsmetoder bedöms som sämre (EU). Du ska ha en plan över vilka vaccinationer som behövs i besättningen (K).
- Du får använda *smärtstillande medel* och *lokalbedövningsmedel* vid ingrepp som avhorning och kastrering (EU).

! Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.II.9 Du ska använda läkemedel vid behov

Du ska använda läkemedel om det finns ett djurskyddsmässigt behov av det. Använder du läkemedel eller veterinärmedicinska preparat ska du följa de *karens-tider* som finns angivna i reglerna 5.1.II.12 och 5.1.II.14. Du får även använda

läkemedel eller vacciner som är framtagna med eller av **GMO**. (EU)

Kor med konstaterat böga celltal får behandlas under sinperioden.

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

+ 5.1.11.10 Parasitbekämpning

Parasitbekämpning med medicinska preparat får inte ske förebyggande utan bara när behov kan påvisas. Behov av parasitbekämpning kan du påvisa genom att ta prov som visar att djuren är infekterade av parasiter och/eller att behandling rekommenderats av veterinär. Du får inte använda preparat med långtidsverkan som flugbrickor och kapslar som placeras i våmmen eftersom de räknas som förebyggande behandlingar.

Beslut om parasitbekämpning ska grundas på en avvägning mellan god djuromsorg och målsättningen att inte vara beroende av kemiskt syntetiska läkemedel eller bidra till ökad resistens mot avmaskningsmedel.

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.11.11 Avmaskning med avermectiner

Du får bara använda avermectiner för avmaskning när andra preparat inte väntas ge önskad effekt. När djuren går på naturbetesmark ska du undvika preparat som innehåller svårnedbrytbara substanser som till exempel avermectiner. (K)

5.1.11.12 Dubbla karenstider eller 2 dygns karenstid

För preparat där Läkemedelsverket har fastställt en **karenstid**, ska du tillämpa en dubbelt så lång karenstid som den angivna (EU). *På behandlingskvittot som du får av veterinären framgår vilken karenstid preparatet har. Det är alltså den tiden du ska dubblera.*

Om du använder ett preparat med noll dagars karenstid angiven eller där det saknas uppgift om karenstid ska du tillämpa 2 dygns karenstid (EU). *Vilka behandlingar som är karensfria framgår av regel 5.1.11.13.*

Under karenstiden ska du särskilja de behandlade djurens mjölk och ägg, från de friska djurens produkter. Mjölken och äggen från behandlade djur får inte levereras som KRAV-certifierade.

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

o 5.1.11.13 Karensfria preparat och behandlingar

Under förutsättning att preparaten du använder inte har en fastställd **karenstid** så är följande preparat och behandlingar karensfria (K):

- Kalciumbehandling vid kalvningsförlamning.
- Blodsockerhöjande medel som propylenglykol om djuren saknar aptit.
- Kolpreparat.
- Injektioner med vitaminer och mineraler.
- Tvätt med desinfektionsmedel.
- Alla utvärtes behandlingar utom parasitbehandlingar.
- Vaccinationer.

Preparat för utvärtes behandling får innehålla ingredienser baserade på mineralolja. (EU)

5.1.11.14 *Karenstid vid upprepad läkemedelsbehandling*

Vid vissa typer av upprepad läkemedelsbehandling ska djuren gå igenom en ny *karenstid*. Det gäller djur som blivit behandlade med kemiskt syntetiska läkemedel fler än 3 gånger under ett år, eller djur med kortare livslängd än 12 månader som behandlats mer än en gång under sin livstid. I dessa fall är karenstidens längd (EU):

- 12 månader för nötkreatur, dock minst $\frac{3}{4}$ av livet.
- 6 månader för grisar, får och getter.
- 6 månader för mjölkproduktion.
- 10 veckor för fjäderfä som ska gå till köttproduktion.
- 6 veckor för äggproduktion.

Som en behandling räknas alla de behandlingar som är avsedda att bota en och samma sjukdom. I antalet behandlingar ska du inte räkna in vaccinationer, parasitbekämpningar eller *lokalbedövnings-* och *smärtstillande medel*. Du ska inte heller räkna in obligatoriska behandlingar som är föreskrivna av myndigheter. (EU)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.11.15 *Djur får inte stympas*

Du får inte stympa djur. Under vissa förutsättningar får du dock låta kastrera *kalvar* och grisar samt avhorna djur så att de inte kan skada varandra. (SL)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.1.12 *Hantering och transport*

5.1.12.1 *Ilastning, transport och urlastning*

Du ska se till att alla djur utsätts för minimal fysisk och psykisk påfrestning när de lastas, transporteras och lastas ur. (EU)

Du ska kunna beskriva hur du hanterar djur för att minimera negativ påverkan vid lastning, transport och urlastning.

5.1.12.2 *Sammanhållning av djurgrupper*

Du ska undvika att sätta samman nya djurgrupper inför slakt. Om du ändå sätter samman nya djurgrupper bör du inte göra det senare än två veckor före transport, så att djurgruppen ska hinna etableras. (K)

5.1.13 *Ull och hudar*

5.1.13.1 *Vem får använda KRAVs namn vid försäljning av ull eller hudar?*

Om du har KRAV-certifierad djurhållning och säljer dina egna produkter till konsument får du ange att ull eller hudar kommer från KRAV-certifierad produktion. (K)

5.1.13.2 *Hur får du använda KRAVs namn?*

När du märker eller marknadsför en hud från KRAV-certifierad djurproduktion kan du exempelvis skriva:

”Fårskinn kommer från KRAV-certifierad djurhållning”.

Skriv ordet KRAV i versaler. (K)

Tänk på att du inte får märka ull-, skinn- eller hudprodukter som KRAV-certifierade eller med KRAVs märke.

5.1.13.3 Var märkningen får sitta

När du märker en hud får du göra det med insydda etiketter, med hänetikett, genom att märka den omslutande förpackningen eller genom präglning. (K)

5.1.13.4 Företag som berett ull eller hudar

Om du säljer beredda hudar eller ull ska du ange av vilket företag de beretts. (K)

5.2 Nötkreatur

I detta avsnitt finns de djurslagsspecifika reglerna för KRAV-certifierade nötkreatur, som du ska följa och tillämpa tillsammans med avsnitt 5.1 Gemensamma regler för alla djurslag. Avsnittet innehåller:

- 5.2.1 Karenstider vid inträde och inköp
- 5.2.2 Inköp av djur
- 5.2.3 Utevistelse och bete
- 5.2.4 Stallförhållanden
- 5.2.5 Självförsörjning och foder
- 5.2.6 Utfodring av kalvar
- 5.2.7 Förebyggande hälsoarbete för mjölkkor
- 5.2.8 Operativa ingrepp

5.2.1 Karenstider vid inträde och inköp

5.2.1.1 Karenstider vid inträde

Karenstiderna för nötkreatur är (EU):

- 12 månader för produktion av kött och hudar, dock minst tre fjärdedelar av djurets livstid.
- 6 månader för produktion av mjölk.
Du får sälja *kalvar* som föds under karenstiden som KRAV-certifierade när 12 månader gått från karenstarten.
Alternativt kan du välja:
- 24 månader för mjölk, kött och hudar när mark och djur samtidigt läggs om till KRAV-certifierad produktion. Du ska utfodra djuren huvudsakligen (till mer än 50 procent) med eget foder från den mark som ingår i omställningen. *Du behöver då inte ta hänsyn till reglerna för användning av eget karensfoder.* (EU)

Exempel: Ett ungdjur som är ett år när du ansluter dig till certifieringen kan du sälja som KRAV-certifierat tidigast vid 4 års ålder eftersom det först då varit i certifiering under tre fjärdedelar av sin livstid. Om du inte redan har växtodlingen omställd är det därför en fördel att välja 24-månaders samtidig omställning. Efter 24 månader kan samtliga djur som påbörjat karens vid karenstarten säljas som

KRAV-certifierade, oavsett ålder på djuret.

Du får en större avvikelse om produkter eller djur sålts som KRAV-certifierade innan karenstiden är över.

5.2.1.2 *Karenstid för inköpta konventionella nötkreatur*

Om du redan har en KRAV-certifierad nötkreatursbesättning och köper in konventionella nötkreatur för rekrytering eller avel ska de inköpta djuren genomgå en **karenstid** innan du får sälja produkterna från dem som KRAV-certifierade. Kalvar till dessa inköpta djur har ingen karenstid.

Karenstiderna är (EU):

- 12 månader för produktion av kött och hudar dock minst tre fjärdedelar av djurets livstid.
- 6 månader för produktion av mjölk.

Om du har en nötkreatursbesättning i karens och köper in konventionella nötkreatur för rekrytering eller avel ska de nyköpta djuren också genomgå samma karenstid innan du får sälja produkterna från dem som KRAV-certifierade. Kalvar från dessa inköpta djur kan säljas som KRAV-certifierade när karenstiden för den ursprungliga besättningen är över. (EU)

Du får en större avvikelse om produkter eller djur sålts som KRAV-certifierade innan karenstiden är över.

5.2.2 *Inköp av djur*

5.2.2.1 *Inköp av KRAV-certifierade kalvar för uppfödning till slakt*

Du får köpa in kalvar från maximalt tre olika besättningar inom en tolv månadersperiod. Köper du in kalvar från fler än tre besättningar inom en tolv månadersperiod ska din produktion vara ansluten till ett **hälsoprogram**. (K)

Om köparen har amkor, eller tillgång till KRAV-certifierad mjölk för utfodring på annat sätt, får kalvar flyttas tidigare än vid avvänjning om det sker på ett sådant sätt att kalvarnas hälsa och utveckling inte påverkas negativt av den tidiga flytten. (K)

5.2.2.2 *Inköp av enstaka konventionella nötkreatur*

Du får bara köpa in enstaka konventionella djur i avelssyfte. För rekrytering får du dessutom köpa in maximalt 10 procent konventionella kvigor per år, räknat på det antal kor och dräktiga kvigor som du kommer att ha efter inköpen. Finns det färre än 10 moderdjur i besättningen får du köpa in högst ett konventionellt djur per år. (EU)

5.2.3 *Utevistelse och bete*

5.2.3.1 *Tid på betet för nötkreatur (ej mjölkkor)*

Du ska ordna så att nötkreatur över 6 månaders ålder är ute på betesmark större delen av dygnet under **betesperioden**. (K)

Med större delen menas mer än 12 timmar per dygn.

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.2.3.2 Betesintag under betesperioden

Alla nötkreatur över 6 månaders ålder, utom mjölkkor och ungtjurar, ska under **betesperioden** ha ett bete som ger dem minst 50 procent av det dagliga intaget av foder räknat som **torrsubstans** (ts). (K)

- Om det blir torka och djuren får brist på bete, ska du dokumentera det. (K)
Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

🔄 5.2.3.3 Bete för mjölkkor

Du ska aktivt arbeta för att dina mjölkkor ska vistas ute på betesmark under större delen av dygnet under **betesperioden**. Det dagliga betesintaget ska vara minst 6 kg ts. (K)

- *Med större delen menas mer än 12 timmar per dygn.*
Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.2.3.4 Betesintag för ungtjurar

Det dagliga betesintaget för ungtjurar ska under **betesperioden** vara minst 50 procent av grovfoderintaget. (K)

5.2.3.5 Utevistelse för kalvar

Du ska ordna utevistelse för **kalvar** senast från 4 månaders ålder under **betesperioden**. Kalvarna ska vid utevistelsen ha tillgång till hydda eller annat skydd, till exempel träd. Utevistelsen får vara i rastgård och ska ske under en del av dagen. (K)

Kalvar som är 4 månader gamla i augusti får hållas inne resten av betes- och **utevistelseperioden**. (K)

5.2.3.6 Utevistelse för avelstjurar

Tjurar för avel får du hålla i obevuxna rastgårdar under både betes- och utevistelseperioden. (EU)

5.2.3.7 Utevistelse för nötkreatur övrig tid

Under utevistelseperioden ska du ordna så att djuren är ute under åtminstone en del av dagen. Utevistelseperioden ska sammantaget vara minst 2 månader men om möjligt längre. Resten av året, under **stallperioden**, får nötkreatur hållas inomhus. (EU/K)

- *Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.*

5.2.3.8 Tillfällig innevistelse för nötkreatur

I vissa fall kan du hålla djur inne som annars skulle vara ute varje dag. Du får under **betes-** och **utevistelseperioden** tillfälligt hålla nötkreatur inne högst 2 veckor vid betäckning, inseminering, sinläggning, för att föda eller före slakt. Du får också tillfälligt hålla djuren inne vid sjukdom, knottangrepp, otjänligt väder eller vid stor risk för rovdjursangrepp. Under **karenstiden** efter läkemedelsbehandling ska du ge djuren tillgång till utevistelse. (EU)

5.2.3.9 Ungtjurar anmälda till slakt

Du får hålla ungtjurar inne om de är anmälda till slakt och ska slaktas före (K):

- 15 juni i Götaland.
- 1 juli i Svealand och Norrland.

! Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.2.4 Stallförhållanden

5.2.4.1 Mått i stallar för nötkreatur

Det utrymme inomhus och utomhus som alltid ska vara tillgängligt för djuren finns specificerat i tabellen nedan. För liggbås och andra detaljer som inte anges i KRAVs regler gäller minimimått enligt svenska djurskyddsbestämmelser. (K)

Utrymmeskraven är miniminivåer. Funktionskraven kan göra att större ytor behövs i ditt stall.

Tabell 1 Utrymmeskrav för nötkreatur

Kategori av djur	A. Minsta utrymme inomhus (m ² per djur)	B. Minsta utrymme utomhus/rastgård (m ² per djur)
Kalv, ungdjur och diko:		
Levande vikt (kg);		
< 60	1,5 (SL)	1,1 (EU)
< 90	1,7 (SL)	1,1 (EU)
< 150	2,2 (SL)	1,9 (EU)
< 200	2,5 (EU)	1,9 (EU)
< 250	2,9 (SL)	2,2 (EU)
≤ 350	4,0 (EU)	3,0 (EU)
> 350	1 m ² /100 kg (dock minst 5,0) (EU)	0,75 m ² /100 kg (dock minst 3,7) (EU)
Mjök-/amko på ströbädd	8,5 (SL)	4,5 (EU)
Mjök-/amko, övrig lösdrift	6,0 (EU)	4,5 (EU)
Sinko	6,0 (EU)	4,5 (EU)
Avelstjur	10,0 (EU)	30,0 (EU)
Uppbundna vuxna nöt	Djurskyddsbestämmelser	4,5 (EU)

Måtten i tabellen bygger på såväl svensk djurskyddslagstiftning som EU-förordningens krav.

+ 5.2.4.2 Inomhusyta

Du kan räkna in tillgängligt utrymme utanför stallet i det totala utrymmet inomhus (tabell 1, kolumn A) under **stallperioden**, om djuren har ständig tillgång till detta utrymme.

+ 5.2.4.3 Utomhusyta (Rastgård)

Under *utevistelseperioden*, då djuren ska vistas ute åtminstone en del av dagen, ska utomhusytan uppfylla minimimåtten i tabell 1, kolumn B, om du inte släpper ut djuren på betesmark.

Rastgården får vara täckt med tak upp till 75 procent av ytan (EU).

+ 5.2.4.4 Nötkreatur i ligghall

För nötkreatur som hålls i ligghall med ständig tillgång till utevistelse, får ytan under tak motsvara minimimåtten för liggyta enligt svensk djurskyddslag. Den totala tillgängliga ytan inom- och utomhus ska dock vara (EU):

- minst enligt måtten i tabell 1 kolumn A under *stallperioden*.
- minst enligt måtten i tabell 1 kolumn A+B under *utevistelseperioden*.

5.2.4.5 Tillgång till ligglplatser

I stall med liggbås ska det finnas minst ett liggbås per djur. (SL)

5.2.4.6 Nybygge till nötkreatur ska vara lösdrift

När du bygger nytt, eller gör en omfattande om- eller tillbyggnad av stallar till nötkreatur, ska du bygga för lösdrift. (SL)

🔄 5.2.4.7 Möjlighet att kalva avskilt

Kor ska kunna kalva avskilt från andra djur. Kalvning inomhus ska ske i en kalvningsbox, som kan vara permanent eller tillfällig. Du ska planera så att du har tillgång till tillräckligt många kalvningsboxar i förhållande till hur kalvningarna fördelar sig över året. (K)

Om kalvning sker på *djupströbädd* inomhus får den endast ske i flocken om du bevakar djuren för att vid behov kunna avskilja ko och kalv från den övriga flocken i samband med födseln. (K)

Du får endast i undantagsfall binda upp kon när hon ska kalva. Platsbrist är inte skäl nog för att binda upp kon vid kalvning. (K)

Avskildhet i samband med födsel är viktigt bland annat för att kalven ska få råmjölk från sin mor. På bete finns gott om plats och korna kan själva söka sig undan flocken.

5.2.4.8 Kalvar i grupp

Du ska hålla *kalvar* i grupp. Du får hålla en kalv i ensambox i maximalt en vecka (EU). Om du, i undantagsfall, måste hålla kalven ensam i en box en längre tid ska boxen vara minst lika stor som två ensamboxar (K). *Det är viktigare att kalvarna i en grupp är i ungefär samma ålder, så att utfodringen fungerar väl, än att de är många i en grupp. Därför räcker det med två kalvar i en grupp om du då får bättre åldersfördelning.*

5.2.4.9 Undantag för bundna nötkreatur i små jordbruksföretag

Nötkreatur som är över 20 månader och hålls på små jordbruksföretag får vara uppbundna under *stallperioden*, förutsatt att de rastas utomhus minst 2 gånger

per vecka. Som små jordbruksföretag räknas besättningar som har 45 uppbundna nötkreatur eller färre (räknat som antal användbara båsplatser), oavsett total besättningsstorlek. Undantaget gäller tillsvidare. (EU)

Vid åldern 9-20 månader får nötkreatur i små besättningar vara uppbundna under sammanlagt en månad för att vänjas vid att vara uppbundna. (K)

Du ska kunna visa rutinerna för rastningen (se detaljregler för tillämpning av rastning i Nationella Riktlinjer för ekologisk produktion).

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.2.5 Självförsörjning och foder

5.2.5.1 Självförsörjningsgrad för nötkreatur

Till en viss grad ska du producera fodret på din egen **gård**, eller i samverkan med en annan gård. Självförsörjningsgraden för nötkreatur ska vara:

- Minst 60 procent för mjölkkor och rekryteringsdjur (EU).
- Minst 75 procent för övriga nötkreatur (K).

Nötbesättningar i områden med begränsad tillgång till eget foder och begränsad möjlighet att samarbeta om foder och gödsel med en annan KRAV-gård, till exempel på öar, kan undantas från självförsörjningskravet på 75 procent. Detta kan då sänkas till en lägre nivå, dock lägst 60 procent. (K)

Ditt certifieringsorgan bedömer vad som är en rimlig nivå för din gård.

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.2.5.2 Andel kraftfoder i foderstaten för nötkreatur

Du får utfodra enligt följande:

- Högst 30 procent **kraftfoder** till slaktdjur och ungdjur. (K).
- Högst 40 procent kraftfoder till kor. Du får höja andelen till högst 50 procent under 3 månader tidigt i laktationen. (EU)
- Högst 40 procent kraftfoder till **kalvar** vid övergång från mjölkutfodring till normal grovfoderstat. Perioden får som längst vara upp till sex månaders ålder. (K)

Du ska beräkna andelen kraftfoder i foderstaten på det dagliga intaget av foder som **torrsubstans**.

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.2.5.3 Fri tillgång till grovfoder

Du ska ge dina djur fri tillgång till **grovfoder** av god kvalitet (EU). Bete, hö eller ensilage ska ingå i djurens foderstat. Du får tillfälligt utfodra med enbart halm, till exempel vid sinläggning av kor. (K)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.2.5.4 Ureahalt och foderstat för mjölkkor

Du ska följa ureahalten och korrigera utfodringen av dina mjölkkor vid halter över 5,5 eller under 2,5 mMol/l. För korrigerings ska du följa värdena för de tre senaste månaderna. Om värdet avviker vid enstaka tillfällen eller vid hög beteskonsum-

tion betraktas det som normal variation. Du ska använda analysvärdena från din mjölk tank. Om dina korrigeringar inte ger resultat ska du kontakta rådgivare. (K)

5.2.5.5 Klimat och miljönytta i utnyttjandet av grovfoder

För andra djur än mjölkkor ska du uppfylla minst ett av följande regelalternativ (K):

- Du ska huvudsakligen hålla dina djur på betesmark under **betesperioden**. För slaktdjur innebär det minst en betesperiod. Som betesmark räknas mark med kod 52 enligt Jordbruksverket och liknande marker. Även permanenta betesvallar på åkermark, där vallen inte brutits på de senaste 10 åren räknas som betesmark.
- Du ska ha en god utfodringsstrategi för att minimera risken för över- eller underutfodring. *Du ska kunna beskriva hur utfodringsstrategin ser ut, till exempel att du analyserar ditt skördade grovfoder eller gör annan bedömning av näringsinnehållet i olika skördepartier och utfodrar till olika djurgrupper därefter.*
- Du ska följa upp att dina slakt- och rekryteringsdjur har en bra tillväxt genom vägning eller annan bedömning av tillväxten. *Du ska kunna visa på en bra tillväxt hos dina slaktdjur genom till exempel normala slaktvikter på slaktavräkningarna. Vid återkommande problem, med exempelvis slaktvikter eller oplanerad hög inkalvningsålder krävs en dokumenterad uppföljning av tillväxt och utfodringsstrategi tills problemen har avhjälpats.*

Du kan använda olika alternativ för att uppfylla regeln för olika djurgrupper.

5.2.6 Utfodring av kalvar

5.2.6.1 Digivning

Kalvar ska dia minst ett dygn, alltså minst 24 timmar, men de får gärna dia under längre tid än så. (K)

Om din besättning går igenom en period med sanering av en speciell sjukdom då diande inte kan tillåtas under saneringen, får du göra undantag från regeln.

Du ska då informera ditt certifieringsorgan i förväg.

Du får en större avvikelser om du inte följer regeln.

5.2.6.2 Mjölktutfodring under mjölkperioden

Efter digivningsperioden ska kalvar huvudsakligen födas upp på det egna djurslagets KRAV-certifierade mjölk till dess att de är 12 veckor gamla. (EU)

Om kalven inte har möjlighet att dia ska den kunna suga mjölk i en naturlig ställning genom en konstgjord spene, som inte ska vara placerad för högt. För att tillfredsställa djurets sugbehov ska du låta mjölkbaren, napphinken eller motsvarande finnas tillgänglig en tid efter att djuren har druckit upp mjölken. (K)

Nedtrappningen får påbörjas tidigast när en vecka av mjölktutfodringsperioden återstår. Med huvudsakligen menas minst hälften av det dagliga energiintaget.

5.2.6.3 Kraft-och grovfoderutfodring under mjölkperioden

Du ska se till att *kalvar* som föds upp med mjölkutfodring har fri tillgång till *kraftfoder* och lämpligt *grovfoder* under mjölkperioden. Du får anpassa kalvar till annan utfodring en vecka före eventuell försäljning till konventionell uppfödning. (K)
Reglerna för andelen kraftfoder, 5.2.5.2, tillämpas efter mjölkperiodens slut.

5.2.6.4 Utfodring med mjölk från kor i karens

Du får utfodra *kalvarna* med mjölk från konventionellt inköpta kvigor som kalvat in när det har gått 2 månader från kvigornas karensstart. (K)

5.2.6.5 Utfodring med mjölk från läkemedelsbehandlade kor

Du får endast ge mjölken från en läkemedelsbehandlad ko till dess egen *kalv* under den *karenstid* som Läkemedelsverket har fastställt. Därefter får du ge mjölken också till andra kalvar. (K)

Ovanstående gäller också mjölk från kor som behandlats upprepade gånger och som ska gå igenom en extra karensperiod enligt regel 5.1.11.14. (K)

5.2.6.6 Utfodring med annan mjölk och mjölkersättning

Du får använda konventionell mjölk eller mjölkersättningsmedel som en enstaka nödåtgärd. Om utfodringen med mjölkersättning eller konventionell mjölk sker under högst en vecka kan kalven ändå fortsätta att vara KRAV-certifierad. (K)

Kalvar som föds upp för slakt kan inte bli KRAV-certifierade om du föder upp dem med konventionell mjölk eller mjölkersättning i mer än en vecka. Däremot kan kalvar som behålls i besättningen för rekrytering bli KRAV-certifierade efter en *karenstid* på 12 månader. (K)

Det är tillåtet att hetta upp mjölk för att bekämpa sjukdomar om en veterinär har rekommenderat det. (K)

5.2.6.7 Syrning av mjölk

För att syra mjölk får du använda syrad mjölk, till exempel filmjölk, bakteriekulturer och syrningsmedel av vegetabiliskt ursprung. (K/EU)

5.2.7 Förebyggande hälsoarbete för mjölkkor

"Fråga Kon" eller motsvarande djurvälståndsbedomning fungerar som ett hjälpmedel för att identifiera områden där åtgärder behövs för att förbättra djurvälstånden.

Läs mer om "Fråga kon", "Hälsopaket Mjölk" och "Kokontrollen" på www.vxa.se.

5.2.7.1 Besättningar som är anslutna till Kokontrollen

Du ska regelbundet följa upp nedanstående *nyckeltal* i "Signaler Djurvälstånd" (K):

- Spädkalvsdödlighet 0-24 timmar
- Kalvdödlighet 1-60 dagar (kvigkalvar)
- Kalvdödlighet 2-6 månader (kvigkalvar)
- Ungdjursdödlighet 6-15 månader (kvigor)
- Självdöda/avlivade kor
- Utgång totalt (kor) (ej liv)

- Sjukdomsrapporterade kor totalt
- Mastitbehandlingar
- Klöv-och bensjukdomar (kor)

Du ska låta göra "Fråga kon", eller motsvarande, om något av ovanstående nyckeltal i "Signaler djurvälstånd" visar röd gubbe (vilket betyder att besättningen tillhör de 10 procent som har sämst värde för nyckeltalet ifråga) eller om andra tecken i djurhållningen tyder på djurvälståndsproblem i besättningen. (K)

Undantaget är om något nyckeltal visar röd gubbe och orsaken kan härledas till ett genomtänkt strategiskt arbete som inte äventyrar *djurvälstånden* eller till en enskild händelse (till exempel ett tillfälligt sjukdomsutbrott). Då behöver du inte låta göra Fråga Kon eller motsvarande. Du ska däremot följa upp att redan vidtagna åtgärder fått effekt genom att kontrollera att nyckeltalet ändras till gul eller grön gubbe efter att 12 månader passerat. (K)

5.2.7.2 Besättningar som inte är anslutna till Kokontrollen

Du ska ha ett system för uppföljning av *djurvälstånd* genom att årligen dokumentera åtminstone följande *nyckeltal* (K):

NYCKELTAL	GRÄNSVÄRDEN*
• Spädkalvsdödlighet 0-24 tim.	11 %
• Kalvdödlighet 1-180 dagar (kvigkalvar)	10 %
• Ungdjursdödlighet 6-15 månader (kvigor)	4 %
• Självdöda/avlivade kor.....	10 %
• Utgångna kor (ej liv).....	47 %
• Totalt antal sjukdomsfall (kor)	44 %
• Mastitbehandlingar	22 %
• Veterinärbehandlade klöv-och bensjukdomar	5 %

* Siffrorna motsvarar gränsvärdena för de 10 procent som har sämst värden bland besättningarna i Signaler Djurvälstånd (= röd gubbe).

På www.krav.se hittar du en lathund för hur ovanstående parametrar beräknas.

Om något av ovanstående nyckeltal överskrider de gränsvärden som anges i tabellen eller om andra tecken tyder på djurvälståndsproblem ska du låta göra "Fråga kon" eller motsvarande. (K)

Undantaget är om något nyckeltal överskrider gränsvärdena och orsaken kan härledas till ett genomtänkt strategiskt arbete som inte äventyrar *djurvälstånden* eller till en enskild händelse (till exempel ett tillfälligt sjukdomsutbrott). Då behöver du inte låta göra "Fråga Kon" eller motsvarande. Du ska däremot följa upp att redan vidtagna åtgärder fått effekt genom att kontrollera att nyckeltalet visar ett värde under gränsvärdena när 12 månader passerat. (K)

5.2.7.3 Ny i certifieringen

När du anmäler din mjölkproduktion till KRAV-certifiering ska du låta göra en *djurvälståndsbedömning*, som "Fråga kon", "Hälsopaket Mjölk" eller motsvarande. (K)

5.2.7.4 Efter en djurvälståndsbemötning

Du ska genomföra de åtgärdsförslag som tas fram i ”Fråga kon” eller ”Hälsopaket Mjolk” (eller motsvarande). Du ska följa upp om åtgärderna haft effekt genom nyckeltalen, och vid behov genomföra en ny djurvälståndsbemötning efter en viss tid. (K)

5.2.8 Operativa ingrepp

5.2.8.1 Kastrering av kalvar

Du får låta kastrera kalvar som är yngre än 8 veckor. Kalvarna ska vara lokalbedövade och få smärtstillande medel vid ingreppet. Vid enstaka tillfällen kan du få låta kastrera äldre djur. (EU/K)

5.2.8.2 Avhorning av kalvar

Du får låta avhorna kalvar som är yngre än 8 veckor genom bränning (K). Kalven ska vara lokalbedövad (SL) och ska ges smärtstillande medel vid ingreppet (K). Vid speciella omständigheter, som till exempel sena hornanlag, kan avhorning genom bränning göras vid något högre ålder. (EU)

Avhorning av enstaka äldre djur är tillåten av djurskydds- eller hanteringskäl. Sederling av kalven i samband med kastrering och avhorning är tillåten men inget krav. På KRAVs hemsida hittar du information om lokalbedövning, smärtlindring och sederling. (www.krav.se/bedovning-och-smartlindring)

5.3 Får och getter

I detta avsnitt finns de djurslagsspecifika reglerna för KRAV-certifierade får och getter, som du ska följa och tillämpa tillsammans med avsnitt 5.1 Gemensamma regler för alla djurslag. Avsnittet innehåller:

- 5.3.1 Karenstider vid inträde och inköp
- 5.3.2 Inköp av djur
- 5.3.3 Utevistelse och bete
- 5.3.4 Stallförhållanden
- 5.3.5 Självförsörjning och foder
- 5.3.6 Utfodring av lamm och killingar
- 5.3.7 Operativa ingrepp

5.3.1 Karenstider vid inträde och inköp

5.3.1.1 Karenstider vid inträde

Karenstiderna för får och getter är (EU):

- 6 månader för produktion av kött, hudar och ull
- 6 månader för produktion av mjölk

Du får sälja lamm och killingar som föds under karenstiden som KRAV-certifierade när 6 månader gått från karenstarten. (EU)

Alternativt kan du välja:

- 24 månader för mjölk, kött, hudar och ull när mark och djur samtidigt läggs om till KRAV-certifierad produktion. Du ska utfodra djuren huvudsakligen (till mer än 50 procent) med eget foder från den mark som ingår i omställningen. (EU)

Du behöver då inte ta hänsyn till reglerna för användning av eget karensfoder. Du får en större avvikelse om produkter eller djur sålts som KRAV-certifierade innan karenstiden är över.

5.3.1.2 Karenstid för inköpta konventionella får och getter

Om du redan har en KRAV-certifierad djurhållning och köper in konventionella djur av samma slag för rekrytering eller avel ska de inköpta djuren genomgå en **karenstid** innan du får sälja produkterna från dem som KRAV-certifierade. Lamm och killingar till dessa inköpta djur har ingen karenstid. (EU)

Karenstiderna för får och getter är (EU):

- 6 månader för produktion av kött, hudar och ull
- 6 månader för produktion av mjölk

Om du har en besättning i karens och köper in konventionella djur av samma slag för rekrytering eller avel ska de inköpta djuren också genomgå samma karenstid innan du får sälja produkterna från dem som KRAV-certifierade. Lamm och killingar till dessa inköpta djur kan säljas som KRAV-certifierade när karenstiden för den ursprungliga besättningen är över. (EU)

Du får en större avvikelse om produkter eller djur sålts som KRAV-certifierade innan karenstiden passerat.

5.3.2 Inköp av djur

5.3.2.1 Inköp av KRAV-certifierade djur för uppfödning till slakt

Du får köpa in lamm och killingar från maximalt tre olika besättningar inom en tolv månadersperiod. (K)

5.3.2.2 Inköp av enstaka konventionella får och getter

Du får bara köpa in enstaka konventionella djur i avelssyfte. För rekrytering får du dessutom köpa in maximalt 20 procent ungtackor/-getter som inte lammat/killat per år, räknat på det antal moderdjur och dräktiga ungdjur du har efter rekryteringen. Finns det färre än 5 moderdjur i besättningen får du köpa in högst ett konventionellt djur per år. (EU)

5.3.3 Utevistelse och bete

5.3.3.1 Tid på bete under betesperioden

Du ska ordna så att dina får och getter är ute på betesmark dygnet runt under **betesperioden**. (EU)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.3.3.2 Betesintag under betesperioden

Djuren ska ha ett bete som ger dem minst 50 procent av det dagliga intaget av foder räknat som **torrsubstans** (ts). (K)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.3.3.3 Utevistelse för baggar och bockar

Baggar och bockar för avel får du undantagsvis hålla i obe vuxna rastgårdar under **betesperioden** och **utevistelseperioden**. På vintern får de hållas inne, om du uppfyller de extrakrav som finns i regel 5.3.4.4. (K)

5.3.3.4 Utevistelse för får och getter övrig tid

Under annan tid än **betesperioden** ska får och getter kunna vara ute åtminstone en del av dagen. Du kan dock få göra undantag från kravet på utevistelse vintertid om du uppfyller de extrakrav som finns i regel 5.3.4.4. (K)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.3.3.5 Tillfällig innevistelse för får och getter

I vissa fall kan du hålla djur inne som annars skulle vara ute varje dag. Du får under **betesperioden** och övrig tid som djuren ska ha daglig utevistelse, tillfälligt hålla dem inne i högst 2 veckor vid betäckning, inseminering, sinläggning, för att föda eller före slakt. Du får också tillfälligt hålla djuren inne vid sjukdom, knottangrepp, otjänligt väder, stor risk för rovdjursangrepp eller efter klippning. Under perioden med lamning och killning får du hålla gruppen eller grupper av besättningen inne. Under **karenstiden** efter läkemedelsbehandling ska du ge djuren tillgång till utevistelse. (EU)

5.3.4 Stallförhållanden

5.3.4.1 Mått i stallar för får och getter

Det utrymme inomhus och utomhus som alltid ska vara tillgängligt för djuren finns specificerat i tabellen nedan. För detaljer som inte anges i KRAVs regler gäller minimimått enligt svenska djurskyddsbestämmelser. (K)

Utrymmeskraven är minimivåer. Funktionskraven kan göra att större ytor behövs i ditt stall.

Tabell 2. Utrymmeskrav för får och getter

	Minsta utrymme inomhus (m ² per djur)	Minsta utrymme utomhus/rastgård (m ² per djur)
Vuxet får eller get	1,5 (EU)	2,5 (EU)
Dräktig tacka	1,7 (SL)	2,5 (EU)
Lamm eller killning, levande vikt (kg):		
<15	0,35 (EU)	0,5 (EU)
< 30	0,5 (SL)	0,5 (EU)
> 30	1,0 (SL)	1,0 (K)

Måtten i tabellen bygger på såväl svensk djurskyddslagstiftning som EU-förordningens krav.

+ 5.3.4.2 Utomhusyta (Rastgård)

Får och getter ska ha tillgång till rastgård hela året, utom när de är på bete, såvida du inte håller dem i ett stall som uppfyller kraven i regel 5.3.4.4. (K)

Rastgården får vara täckt med tak upp till 75 procent av ytan (EU).

+ 5.3.4.3 Får och getter i ligghall

För djur som hålls i ligghall med ständig tillgång till utevistelse, kan ytan under tak motsvara minimimåttén för liggyta enligt svensk djurskyddslag. Den totala tillgängliga ytan ska då vara lika stor som den sammanlagda ytan för minsta utrymme inomhus respektive utomhus/rastgård, enligt tabell 2.

Exempel: Du har 10 dräktiga tackor i en grupp i en ligghall med ständig tillgång till utevistelse. Tackorna har i enlighet med svensk djurskyddslag ett utrymme på 1,2 m² per djur, det vill säga 12 m², i ligghallen. Om man lägger ihop ytorna inomhus och utomhus/rastgård (17 m²+ 25 m²) framgår det att tackorna ska ha minst 42 m² totalt. Då du har minskat ytan "inomhus" till 12 m² ska ytan i rastgården därför vara minst 30 m².

5.3.4.4 Får och getter i stall vintertid

Du får hålla får och getter inne under vintern utan tillgång till rastgård, om stallet har (K):

- 1,5 gånger större yta än minimiytan inomhus enligt tabell 2 för vuxna djur.
- 2 gånger större yta än minimiytan inomhus enligt tabell 2 för lamm och killingar.
- Ljusinsläpp i stallet motsvarande minst 10 procent av golvytan.
- Insläpp av frisk luft så att stallmiljön blir utomhusliknande, men torr och vindskyddad.

Dessutom ska dina får och getter vara ute dygnet runt under längre tid än enbart betesperioden, så länge vädret gör det möjligt. (K)

Regeln gäller även lamm som föds under vintern och slaktas före betesperioden, om detta är förenligt med EU-förordningen för **ekologisk** produktion. Om så inte är fallet gäller att dessa lamm ska ha tillgång till utevistelse på rastgård efter lamningsperioden för att kunna säljas som KRAV-certifierade. (K)

! *Du får en större avvikelse om dina får eller getter saknar tillgång till utevistelse under vintern utan att stallet uppfyller villkoren ovan.*

+ 5.3.4.5 Avskildhet vid lamning/killning

Får och getter ska vid behov kunna lamma/killas avskilt från andra djur. Inomhus ska du bevaka djuren för att kunna avskilja dem från den övriga flocken i samband med födseln.

Avskildhet i samband med födsel är viktigt. Utomhus finns gott om plats och djuren kan själva söka sig undan flocken.

Obs! Fortsätter på nästa sida.

5.3.5 Självförsörjning och foder

5.3.5.1 Självförsörjningsgrad för får och getter

Till en viss grad ska du producera fodret på din egen **gård**, eller i samverkan med en annan gård. Självförsörjningsgraden för får och getter ska vara:

- Minst 60 procent för mjölkande djur (EU)
- Minst 75 procent för övriga (K).

Besättningar i områden med begränsad tillgång på eget foder och begränsad möjlighet att samarbeta om foder och gödsel med en annan KRAV-gård, till exempel på öar, kan undantas från självförsörjningskravet på 75 procent. Detta kan då sänkas till en lägre nivå, dock lägst 60 procent. (K)

Ditt certifieringsorgan bedömer vad som är en rimlig nivå för din gård.

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.3.5.2 Andel kraftfoder i foderstaten för får och getter

Du får utfodra enligt följande:

- Högst 30 procent **kraftfoder** till slaktdjur och unga djur (K).
- Högst 40 procent kraftfoder till mjölkproducerande djur (EU). Du får höja andelen till högst 50 procent under 3 månader tidigt i laktationen (EU). Du får också tidigarelägga 3-månadersperioden för högräktiga tackor och getter då de på grund av fostrens tillväxt inte har utrymme för att konsumera tillräckligt mycket **grovfoder**. (K)
- Högst 40 procent kraftfoder till lamm och killingar vid övergång från mjölkutfodring till normal grovfoderstat. Perioden får vara längst 1 månad efter avvänjning. (EU)

Du ska beräkna andelen kraftfoder i foderstaten på det dagliga intaget av foder som **torrsubstans**.

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.3.5.3 Fri tillgång till grovfoder

Du ska ge djuren fri tillgång till **grovfoder** av god kvalitet (EU). Bete, hö eller ensilage ska ingå i djurens foderstat. Getter ska ha tillgång till vedartade växter eller grenar året om. (K)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.3.5.4 Klimat och miljönytta i utnyttjandet av grovfoder

För får och getter ska du uppfylla minst ett av följande regelalternativ (K):

- Du ska huvudsakligen hålla dina djur på betesmark under **betesperioden**. För slaktdjur innebär det minst en betesperiod. Som betesmark räknas mark med kod 52 (enligt Jordbruksverket) och liknande marker. Även permanenta betesvallar på åkermark, där vallen inte brutits på de senaste 10 åren, räknas som betesmark.
- Du ska ha en god utfodringsstrategi för att minimera risken för över- eller underutfodring. *Du ska kunna beskriva hur utfodringsstrategin ser ut, till exempel att du analyserar ditt skördade grovfoder eller gör annan be-*

domning av näringsinnehållet i olika skördepartier och utfodrar till olika djurgrupper därefter.

- Du ska följa upp att dina slakt- och rekryteringsdjur har en bra tillväxt genom vägning eller annan bedömning av tillväxten. Du ska kunna visa på en bra tillväxt hos dina slaktdjur genom till exempel normala slaktvikter på slaktavräkningarna. *Vid återkommande problem med slaktvikter krävs en dokumenterad uppföljning av tillväxt och utfodringsstrategi tills problemen har avhjälpes.*

Du kan använda olika alternativ för att uppfylla regeln för olika djurgrupper.

5.3.6 Utfodring av lamm och killingar

5.3.6.1 Digiuning

Lamm och killingar ska dia minst tre dygn, men de får gärna dia under längre tid än så. (K)

Om din besättning går igenom en period med sanering av en speciell sjukdom då diande inte kan tillåtas, till exempel CAE hos get, får du göra undantag från regeln. Du ska då informera ditt certifieringsorgan i förväg.

Du får en större avvikelser om du inte följer regeln.

5.3.6.2 Mjölktutfodring under mjölkperioden

Efter råmjölkperioden ska lamm och killingar huvudsakligen födas upp på det egna djurslagets KRAV-certifierade mjölk till dess att lammen är minst 8 veckor och killingarna är minst 6 veckor gamla. (EU)

Om ungarna inte har möjlighet att dia ska de kunna suga mjölk i en naturlig ställning genom en konstgjord spene som inte ska vara placerad för högt. För att tillfredsställa djurets sugbehov ska du låta mjölkbaren, napphinken eller motsvarande finnas tillgänglig en tid efter att djuren har druckit upp mjölken. (K)

5.3.6.3 Utfodring med mjölk från moderdjur i karens

Du får utfodra lamm och killingar med mjölk från konventionellt inköpta moderdjur när det har gått 2 månader från moderjurens karensstart. (K)

5.3.6.4 Utfodring med mjölk från läkemedelsbehandlade djur

Du får endast ge mjölken från ett läkemedelsbehandlat djur till dess egna diande ungar under den *karenstid* som Läkemiddelsverket har fastställt. Därefter får du ge mjölken också till andra lamm och killingar. (K)

Ovanstående gäller också mjölk från moderdjur som behandlats upprepade gånger och som ska gå igenom en extra karensperiod enligt regel 5.1.11.14. (K)

5.3.6.5 Utfodring med annan mjölk och mjölkersättning

Du får använda konventionell mjölk eller mjölkersättningsmedel som en enstaka nödåtgärd. Om utfodringen med mjölkersättning eller konventionell mjölk sker under högst en vecka kan det utfodrade djuret ändå fortsätta vara KRAV-certifierat. (K)

Djur som föds upp för slakt kan inte bli KRAV-certifierade om du föder upp dem med konventionell mjölk eller mjölkersättning i mer än en vecka. Däremot kan djur som behålls i besättningen för rekrytering bli KRAV-certifierade efter 6 månaders karens. (K)

Det är tillåtet att hetta upp mjölk eller att använda mjölk från ett annat djurslag för att bekämpa sjukdomar, om en veterinär har rekommenderat det. (K)

5.3.7 Operativa ingrepp

5.3.7.1 Avhorning

Du får låta avhorna djur som är yngre än 8 veckor genom bränning (K). Djuren ska vara *lokalbedövade* (SL) och ska ges *smärtstillande medel* vid ingreppet (K). Vid speciella omständigheter, som till exempel sena hornanlag kan avhorning genom bränning göras vid något högre ålder. Avhorning av äldre djur är tillåten av djurskydds- eller hanteringsskäl. (EU)

Sedering i samband med avhorning är tillåten men inget krav. På KRAVs hemsida hittar du information om lokalbedövning, smärtlindring och sedering. www.krav.se/bedovning-och-smartlindring

5.4 Grisar

I detta avsnitt finns de djurslagsspecifika reglerna för KRAV-certifierade grisar, som du ska följa och tillämpa tillsammans med avsnitt 5.1 Gemensamma regler för alla djurslag. Avsnittet innehåller:

- 5.4.1 Karensstider vid inträde och inköp
- 5.4.2 Inköp av djur
- 5.4.3 Utevistelse och bete
- 5.4.4 Naturligt beteende
- 5.4.5 Stallförhållanden
- 5.4.6 Självförsörjning och foder
- 5.4.7 Utfodring av smågrisar
- 5.4.8 Operativa ingrepp

5.4.1 Karensstider vid inträde och inköp

5.4.1.1 Karensstider vid inträde

Karensstiderna för grisar är (EU):

- 6 månader för produktion av kött och hudar

Du får sälja grisar som föds under karenstiden som KRAV-certifierade, när 6 månader gått från karenstarten. (EU)

Alternativt kan du välja:

- 24 månader för kött och hudar när mark och djur samtidigt läggs om till KRAV-certifierad produktion. Du ska utfodra djuren huvudsakligen (till mer än 50 procent) med eget foder från den mark som ingår i

omställningen. *Du behöver då inte ta hänsyn till reglerna för användning av eget karensfoder.* (EU)

■ *Du får en större avvikelse om produkter eller djur sålts som KRAV-certifierade innan karenstiden är över.*

5.4.1.2 Karenstid för inköpta konventionella grisar

Om du har en KRAV-certifierad grisbesättning och köper in konventionella gyltor eller galtar för rekrytering eller avel ska de inköpta djuren genomgå en **karenstid** innan du får sälja produkterna från dem som KRAV-certifierade. Avkomor till de inköpta gyltorerna har ingen karenstid. (EU)

Om du har en grisbesättning i karens och köper in konventionella gyltor och galtar för rekrytering eller avel ska de inköpta djuren också genomgå samma karensperiod innan du får sälja produkterna från dem som KRAV-certifierade. Avkomor till de inköpta gyltorerna kan säljas som KRAV-certifierade när karens-tiden för den ursprungliga besättningen är över. (EU)

■ *Du får en större avvikelse om produkter eller djur sålts som KRAV-certifierade innan karenstiden är över.*

5.4.2 Inköp av djur

5.4.2.1 Inköp av KRAV-certifierade grisar för uppfödning till slakt

Du får köpa in KRAV-certifierade smågrisar från maximalt tre olika besättningar inom en tolv månadersperiod. (K)

Du ska hålla smågrisar som är inköpta från olika besättningar, liksom inköpta grisar av olika åldrar, inom sina grupper och separerade från andra grupper. (K)

5.4.2.2 Inköp av enstaka konventionella djur

Du får bara köpa in enstaka konventionella djur i avelssyfte. För rekrytering får du dessutom köpa in maximalt 20 procent konventionella gyltor per år, räknat på det antal suggor och dräktiga gyltor du har efter rekryteringen. Finns det färre än 5 moderdjur i besättningen får du köpa in högst ett konventionellt djur per år. (EU)

5.4.2.3 Karantän för inköpta djur

Du ska hålla grisar som köpts in för rekrytering i **karantän** under minst tre veckor för att säkerställa besättningens smittskydd. (K)

5.4.3 Utevistelse och bete

5.4.3.1 Tid på bete under betesperioden

Du ska ordna så att grisar är ute på huvudsakligen beväxt mark större delen av dygnet under en sammanhängande period om minst 4 månader under **betesperioden**. (K)

■ *Du får en större avvikelse om dina grisar inte får tillräckligt med utevistelse eller bete.*

5.4.3.2 *Bete för foder och sysselsättning*

Betet ska ge grisarna både foder och rikliga tillfällen till sysselsättning. Grisarna ska vid stripbetning och andra betesystem alltid ha tillgång till beväxt mark. Du ska flytta dem till nya beten så snart allt är uppbökat på den aktuella arealen. (K)

5.4.3.3 *Utevistelse övrig tid*

Under den tid av året som grisarna inte hålls på bete, ska du ge dem tillgång till rastgård. (EU)

5.4.3.4 *Grisar som ska slaktas under betesperioden*

Grisar ska släppas på bete så snart mark- och väderförhållanden tillåter det. Växande grisar som ska slaktas i juli eller senare under *betesperioden* ska gå på betesmark senast 1 juni. (K)

5.4.3.5 *Utevistelse för avelsgaltar*

Du får hålla galtar för avel i obevuxna rastgårdar under utevistelsen (EU).

5.4.3.6 *Tillfällig innevistelse för grisar*

Du får tillfälligt hålla djuren inne vid sjukdom, knottangrepp eller otjänligt väder. Under *karenstiden* efter läkemedelsbehandling ska du erbjuda djuren utevistelse på rastgård eller bete. (EU)

5.4.3.7 *Innevistelse vid betäckning/inseminering*

Du får hålla suggor och gyltor som tas in för betäckning eller inseminering utan bete i upp till fyra veckor, efter en betäckning eller inseminering som leder till dräktighet. De ska ha tillgång till utevistelse på rastgård om de måste vara inne under mer än en vecka. (K)

🕒 5.4.3.8 *Innevistelse vid grisning*

Senast tre veckor efter grisning ska suggan och smågrisarna vistas ute på bete under *betesperioden* eller på rastgård under övrig tid på året. Vid gruppållning i omgångsuppfödning räknas tre veckor för den senast födda kullen. (K)

🕒 5.4.3.9 *Hämtning från bete inför slakt*

Du får hämta grisar från betet högst två veckor före planerad leverans till slakt. Under denna period ska grisarna ha tillgång till utevistelse på rastgård.

🕒 5.4.3.10 *Vattensvalka på bete*

Under den varma årstiden ska grisar ha tillgång till gyttjebad eller annan vattensvalka på betet. (K)

! Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.4.4 *Naturligt beteende*

5.4.4.1 *Avskildhet vid grisning*

Suggor ska grisa avskilt och i skydd, till exempel i grisningshydda. Suggan får

grisa inomhus om hon får tillräcklig frihet, utrymme för att bygga bo och riklig tillgång på material att bygga bo med. (K)

Du får flytta suggan till en grisningsbox tidigast en vecka före beräknad grising. Dina rutiner för djurens skötsel och andra förutsättningar i samband med grising ska göra det möjligt för suggorna att vistas i flock fram till dagarna före grising. (EU)

Du får en större avvikelse om du inte ordnar så att dina suggor och gyltor kan grisa avskilt.

5.4.4.2 Grisar ska hållas i grupp

Du ska hålla växande grisar och suggor utan smågrisar i grupp både inne och ute. (EU)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.4.4.3 Grisar ska kunna böka

Du ska ge grisar tillgång till naturlig sysselsättning och ett aktivt födosöksbeteende genom att ge dem möjlighet att böka till exempel inför vallbrott, som skogsmarksberedning, vid trädesbearbetning eller i djup **ströbädd**. (EU)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.4.5 Stallförhållanden

5.4.5.1 Mått i stallar för grisar

Det utrymme inomhus och utomhus som alltid ska vara tillgängligt för djuren finns specificerat i tabell 3. För detaljer som inte anges i KRAVs regler gäller minimimått enligt svenska djurskyddsbestämmelser. (K)

Utrymmeskraven är miniminivåer. Funktionskraven kan göra att större ytor behövs i ditt stall.

Tabell 3. Utrymme inomhus och i rastgård för grisar

	Levande vikt (kg)	Minsta utrymme inomhus (m ² per djur)	Minsta utrymme utomhus (i rastgård, inte betesmark) (m ² per djur)
Sinsugga, dräktig gylta		2,5 (SL)	1,9 (EU)
Galt för avel		7,0 (SL)	8,0 (EU)
Modersugga med upp till 40 dagar gamla smågrisar		7,5 (EU)	2,5 (EU)
Växande grisar	< 30	0,6 (SL)	0,4 (K)
	< 50	0,8 (SL)	0,6 (EU)
	< 85	1,2 (SL)	0,8 (EU)
	< 110	1,5 (SL)	1,0 (EU)

Du ska beräkna utrymmet i boxar för flera djur utifrån de största individerna i grupperna.

5.4.5.2 Stallbyggnader för grisar

Om du bygger nytt stall för grisar eller nyetablerar grisproduktion ska byggnaden planeras och sektioneras för bästa möjliga smittskydd. (K)

5.4.5.3 Grisars ät-, ligg- och gödslingsplats

Inomhus ska grisar ha tillgång till en avskild liggplats med djupströ och ett separat gödslingsutrymme. De ska också ha en väldefinierad ätplats. Utrymmet ska vara luftigt och så pass stort att alla djur kan äta samtidigt eller vila samtidigt utan att börja konkurrera. Grisar som får fri tillgång till **kraftfoder** behöver inte kunna äta alla samtidigt, men du ska se till att det finns tillräckligt med ätplatser så att alla grisar ges möjlighet att äta utan trängsel och konkurrens. (K)

5.4.6 Självförsörjning och foder

5.4.6.1 Självförsörjningsgrad för grisar

Till en viss grad ska du producera fodret på din egen **gård**, eller i samverkan med en annan gård. Självförsörjningsgraden för grisar ska vara minst 50 procent. (K)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.4.6.2 Självförsörjningsgrad för gårdar i Norrland samt i skogs- och mellanbygd

Grisbesättningar i Norrland samt skogs- och mellanbygd kan undantas från självförsörjningskravet på 50 procent. Detta kan då sänkas till en lägre nivå, dock lägst 20 procent (EU). Du ska sträva efter att successivt öka din självförsörjningsgrad. (K)

Ditt certifieringsorgan bedömer vad som är en rimlig nivå för din gård.

5.4.6.3 Självförsörjningsgrad för gårdar med specialodlingar

Gårdar med grisuppfödning som också har specialodlingar, till exempel grön-saksodling, kan undantas från självförsörjningskravet på 50 procent. Detta kan då sänkas till en lägre nivå, dock lägst 20 procent. (EU)

Undantaget gäller enbart om gödseln behövs i den egna odlingen. (K)

Ditt certifieringsorgan bedömer vad som är en rimlig nivå för din gård, i förhållande till gödselbehovet.

5.4.6.4 Maximalt 5 procent konventionellt foder

Enligt EU-kommissionens förlängda undantag får du ge grisar högst 5 procent konventionellt proteinfoder av jordbruksursprung. Detta gäller fram till 31 december 2017. (EU)

Konventionellt foder som inte är av jordbruksursprung, till exempel fiskmjöl, får ingå i foderstaten till grisar (EU). Du får ge högst 10 procent sådant konventionellt foder, beräknat på det årliga foderintaget (K).

Förutsättningen för att få ge konventionella fodermedel oavsett ursprung är att fodermedlen är nödvändiga för att ge en fullvärdig foderstat och att de är tillåtna i **ekologisk** djurhållning. (EU)

Du ska beräkna foderandelarna per djur och år, inte per besättning och år. För djur med kortare levnadstid än ett år gäller konsumtionen för djurets livstid. (EU)

De konventionella fodermedel som inte är av jordbruksursprung och som är tillåtna framgår av bilaga 1.

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.4.6.5 Maximalt 15 procent konventionellt foder per dag

Om du ger dina grisar konventionellt foder får högst 15 procent av det dagliga foderintaget vara konventionellt. (K)

5.4.6.6 Fri tillgång till grovfoder

Du ska ge grisarna fri tillgång till **grovfoder** av god kvalitet (EU). Bete, hö eller ensilage ska ingå i djurens foderstat (K).

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.4.6.7 Foderåtgång i grisproduktion

Du ska årligen beräkna hur mycket **kraftfoder** som går åt per kilo slaktsvin eller smågrisar som du säljer. Du väljer själv om du vill göra en särskild beräkning för smågrisdelen av din produktion och en annan för slaktsvinsdelen. (K)

5.4.7 Utfodring av smågrisar

5.4.7.1 Avvänjning av smågrisar

Du får avvänja smågrisar tidigast när de är 40 dagar gamla, om du har gruppållning i omgångsuppfödning. Du ska då följa en **hälsoplan**. (EU) *Hälsoplanen ska hjälpa dig att upprätthålla ett bra smittskydd och en strikt gruppållning så att djuren är vid god hälsa.*

Tillämpar du inte strikt gruppållning och omgångsuppfödning får smågrisar-
na avvänjas tidigast vid 49 dagars ålder. (K)

Du får en större avvikelse om du avvänjer smågrisarna för tidigt.

5.4.7.2 Järn till smågrisar

Du ska se till att smågrisar får tillräckligt med järn. De ska ha tillgång till jord eller järnberikad torv. Om du ger smågrisarna järnpasta inom 24 timmar från födseln ska du senast efter en vecka ge dem jord eller torv. (K)

Du får berika jorden med till exempel järnsulfat. Järntillskottet du använder får inte innehålla otillåtna fodertillsatser. (EU)

5.4.7.3 Utfodring med mjölkersättning

Du får använda konventionell mjölk eller mjölkersättningsmedel som en enstaka nödåtgärd, eller vid sjukdom om en veterinär rekommenderat det. Om utfodringen med mjölkersättning eller konventionell mjölk sker under högst en vecka kan djuren ändå fortsätta att vara KRAV-certifierade. (K)

Djur som föds upp för slakt kan inte bli KRAV-certifierade om du föder upp dem med konventionell mjölk eller mjölkersättning i mer än en vecka. Däremot kan djur som behålls i besättningen för rekrytering bli KRAV-certifierade efter en **karenstid** på 6 månader. (K)

5.4.8 Operativa ingrepp

5.4.8.1 Kastrering av grisar

Du får låta kastrera grisar som är yngre än 7 dagar (SL). Grisarna ska vara *lokalbedövade* (SL) och få *smärtstillande medel* vid ingreppet (K).

På KRAVs hemsida hittar du information om lokalbedövning och smärtlindring. www.krav.se/bedovning-och-smartlindring

5.4.8.2 Tandslipning på smågrisar

Du får slipa tänderna på smågrisar som tillhör en stor kull om det utförs under grisens första levnadsdygn (innan tandemaljen hårdnat). (SL)

5.5 Fjäderfän

I detta avsnitt finns de djurslagsspecifika reglerna för KRAV-certifierade fjäderfän, som du ska följa och tillämpa tillsammans med avsnitt 5.1 Gemensamma regler för alla djurslag. Avsnittet innehåller:

- 5.5.1 Karenstider vid inträde och inköp
- 5.5.2 Inköp av djur
- 5.5.3 Utevistelse och bete
- 5.5.4 Stallförhållanden
- 5.5.5 Självförsörjning och foder
- 5.5.6 Hantering inför slakt

Observera att EU-kommissionen håller på att ta fram en ny EU-förordning för ekologisk produktion som ska börja gälla från och med halvårsskiftet 2017.

I det förslag som ligger för beslut i nuläget föreslås många regeländringar som påverkar fjäderfäproduktionen. Det finns regelförslag gällande beläggning i stallar, unghönsuppfödning och föräldradjurproduktion. Det finns även förslag på krav för verandor, utgångshål, avstånd till närmaste utgångshål med mera. Om du ska göra stora nya eller ombyggnationer så är det viktigt att du stämmer av dina planer med rådgivare.

5.5.1 Karenstider vid inträde och inköp

5.5.1.1 Karenstider vid inträde

Karenstiderna för fjäderfän är:

- 6 veckor för produktion av ägg från andra fjäderfän än värphöns (EU)
- 6 veckor för produktion av ägg från värphöns, om du ställer om en åldersblandad flock som finns på din *gård* sedan tidigare (EU)
- 6 veckor för produktion av ägg från värphöns om du ställer om befintliga konventionella flockar i samband med att du köper in nya omgångar unghöns uppfödda enligt 5.5.2.1 (K)
- 10 veckor för produktion av kött (EU)

Om du startar äggproduktion med inköpta unghöns ska de vara uppfödda enligt regel 5.5.2.1 och då krävs ingen karenstid. (EU)

Alternativt kan du välja:

- 24 månader för ägg och kött när mark och djur samtidigt läggs om till KRAV-certifierad produktion. Du ska utfodra djuren huvudsakligen (till mer än 50 procent) med eget foder från den mark som ingår i omställningen. *Du behöver då inte ta hänsyn till reglerna för användning av eget karensfoder.* (EU)

Detta alternativ kan till exempel vara aktuellt när flera djurslag på gården läggs om till KRAV-certifierad produktion samtidigt.

Du får en större avvikelse om produkter eller djur sålts som KRAV-certifierade innan karenstiden är över.

5.5.1.2 Karenstid för inköpta konventionella fjäderfän

För andra fjäderfän än värphöns, får du för närvarande köpa in kycklingar och andra ungar från konventionella fjäderfän, om de är yngre än tre dygn. De inköpta djuren ska genomgå en **karenstid** innan du får sälja produkterna från dem som KRAV-certifierade.

Karenstiderna är (EU):

- 6 veckor för produktion av ägg från andra fjäderfän än värphöns
- 10 veckor för produktion av kött

Köper du in unghöns ska de vara uppfödda enligt regel 5.5.2.1. (EU)

Du får en större avvikelse om produkter eller djur sålts som KRAV-certifierade innan karenstiden är över.

5.5.1.3 Lägsta slaktålder för fjäderfän

Fjäderfän som inte är av en **långsamt växande ras** får slaktas först när de uppnått följande ålder, oavsett om de köps in när de är yngre än tre dygn eller föds upp på gården (EU):

- 81 dagar för kyckling
- 140 dagar för gås
- 49 dagar för pekingankor
- 70 dagar för honor av myskänder
- 84 dagar för hanar av myskänder

5.5.1.4 Slaktålder för långsamt växande raser

Fjäderfän av **långsamt växande ras** får slaktas (EU):

- tidigast efter 10 veckors **karenstid**, om de dagsgamla kycklingarna är konventionellt kläckta
- oberoende av ålder, om föräldradjuren är KRAV-certifierade.

Långsamt växande fjäderfäras definieras som en ras där djuren i genomsnitt växer maximalt 45 gram per dag.

Obs! Fortsätter på nästa sida.

5.5.2 Inköp av djur

5.5.2.1 Inköp av unghöns till värphönsbesättning

Du ska köpa unghöns från KRAV-certifierad uppfödning senast från 1 januari 2018. (EU) *Från 2018 gäller EUs regler för ekologisk uppfödning av unghöns. Dessa EU-regler ska också gälla för uppfödning av KRAV-certifierade unghöns.* Fram till dess ska unghöns som köps in, från tre dagars ålder uppfylla följande villkor (EU):

- Uppfödningen följer KRAVs regler för foder (utom krav på självförsörjning) och regler för hälso- och sjukvård.
- Unghönsen är högst 18 veckor gamla vid insättning.
- Unghönsen är inköpta från en uppfödare som anmält sin uppfödning till ett certifieringsorgan.

! Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.5.2.2 Inköp av andra fjäderfän än värphöns

För andra fjäderfän än värphöns får du tills vidare köpa in djur som är högst 3 dygn gamla, om du inte har möjlighet att kläcka fram dem i egen regi (EU). Du ska i första hand välja KRAV-certifierade djur. (K)

5.5.3 Utevistelse och bete

🕒 5.5.3.1 Tid för utevistelse

Du ska aktivt arbeta för att fjäderfän ska vistas ute i rastgården under större delen av året. Fjäderfän ska:

- Kunna vistas ute större delen av dygnet under minst fyra månader sammanhängande från maj till september. Stallet ska vara öppet mer än 12 timmar varje dag. (K)
- Kunna vistas ute från tidig vår till sen höst under en del av dagen, så länge väder- och markförhållanden är lämpliga (K).
- Kunna vistas ute under minst en tredjedel av sitt liv (EU).

Du kan inte ersätta utevistelsen med att djuren har tillgång till *verandavistelse* (EU).

Slaktkyckling får hållas utan rastgård upp till en månads ålder. (K)

Fjäderfän får hållas inne under natten.

! Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

+ 5.5.3.2 Utevistelse efter insättning

Du ska ordna utevistelse för unghönsen så snart som möjligt, och allra senast 4 veckor efter insättning. (K) Unghönsen kan vänjas vid utevistelsen successivt och behöver inte vistas ute större delen av dygnet inledningsvis, även om de sätts in under maj till september. Senast när unghönsen är 25 veckor gamla ska dock stallet vara öppet mer än 12 timmar varje dag.

🕒 5.5.3.3 Rastgård för alla fjäderfän

Rastgårdar och beten för fjäderfän ska:

- Innehålla träd, buskar eller andra anordningar där djuren kan söka skydd

och få trygghet. Du ska placera växter eller andra skydd så att det hjälper fjäderfåna att utnyttja hela rastgården. (K)

- Ge djuren både bete och rikliga tillfällen till sysselsättning. (EU)
- Vara huvudsakligen beväxta under hela användningstiden. (K)
- Lämnas tomta minst 2 månader mellan varje omgång fjäderfån. (EU)
Våren 2015 remissade Jordbruksverket Föreskriften om ekologisk produktion. Branschen har föreslagit kortare tombållningstider för värphöns respektive slaktkyckling. Om föreskriften, när den träder i kraft, innebär en ändring gäller detta även KRAV-certifierad produktion.
- Gränsas av mellan de olika flockarna så att grupperna inte blandas. Rastgårdarna ska vara utformade för att uppfylla kravet på avgränsning mellan flockarna, men om du har problem med rovdjursangrepp och därför sambetar med ett annat djurslag behöver du inte avgränsa rastgården mellan flockarna. (K)
- Inte innehålla flaskhalsar. Detta gäller om du bygger nytt hus eller nyansluter hus till certifieringen. (K) För befintliga hus som var KRAV-certifierade före 1 januari 2016 gäller att flaskhalsar som hindrar betesutnyttjandet ska åtgärdas. (K) *Flaskhals är en passage som är smalare än utgångshålen från veranda till rastgård. Det innebär för höns minst 6,7 meter per 1000 höns och för slaktkyckling 4 meter per 100 kvadratmeter golvyta.*

Du får inte utfodra fjäderfån utomhus med annat än **grovfoder** och vatten. (K)
Du får en större avvikelse om din rastgård inte är rätt utformad.

5.5.3.4 Detaljkrav för rastgård för värphöns

Varje värphöna ska under sin livstid ha tillgång till minst 4 kvadratmeter rastgårdsyta.

Om du bygger nytt hus eller nyansluter hus till certifieringen ska rastgården finnas inom som mest 150 meters avstånd från närmaste utgångshål i stallet. För befintliga hus som var KRAV-certifierade före 1 januari 2016 kan rastgården finnas inom som mest 250 meters avstånd från närmaste utgångshål i stallet. (K)

Du ska aktivt verka för att värphönsen utnyttjar en så stor del av rastgården som möjligt, genom att erbjuda en stimulerande och intressant miljö som lockar dem till vistelse utomhus. Du ska utföra åtgärder i din rastgård baserat på aktuella kunskapsrön och rådgivning.

Exempel på möjliga åtgärder för att få ut hönsen är:

- att unghönsen släpps ut så fort de kommer till gården
- fler tuppar i flocken
- plantering av träd eller buskar
- vatten på flera ställen i rastgården.

På KRAVs hemsida finns en checklista med fler förslag om åtgärder och stöd för att främja hönsens utvistelse under betesperioden.

Om du tillämpar en rotationsplan får du dela av rastgårdsytan i olika fallor för att till exempel kunna så in ny växtlighet eller minska parasittrycket. Om du tillämpar rotationsbete under perioden maj till september och har fasta byggnader, ska varje höna i flocken vid varje enskilda tillfälle ha tillgång minst 2 kvadratmeter yta. Du ska kunna visa hur din rotationsplan ser ut.

Under utevistelsen tidig vår och sen höst får du begränsa tillgången till en del av rastgårdsytan, då även till mindre än 2 kvadratmeter per djur, för att kunna erbjuda värphönsen utevistelse utan att marken och betet tar skada.

Du får en större avvikelse om din rastgård inte är rätt utformad.

+ 5.5.3.5 Detaljkrav för rastgård för slaktkycklingar

Varje slaktkyckling ska under sin livstid ha tillgång till minst 4 kvadratmeter rastgårdsyta. Rastgården ska finnas inom som mest 150 meters avstånd från närmaste utgångshål i stallet. Du ska aktivt verka för att slaktkycklingarna utnyttjar en så stor del av rastgården som möjligt genom att erbjuda en stimulerande och intressant miljö som lockar dem till vistelse utomhus. Du ska utföra åtgärder i din rastgård baserat på aktuella kunskapsrön och rådgivning. (K)

Du får en större avvikelse om din rastgård inte är rätt utformad.

5.5.3.6 Tillfällig innevistelse för fjäderfän

Du får i vissa fall tillfälligt hålla fjäderfän inne under den tid då de ska ha tillgång till utevistelse. Detta gäller när myndighet beslutat om restriktioner, till exempel vid utbrott av smittsamma sjukdomar. (EU)

5.5.3.7 Gäss och ankor ska ha tillgång till vattensamlingar

Gäss och ankor ska under perioden maj-augusti ha tillgång till vattensamlingar i sådan utsträckning att alla djur fritt och efter behov kan utnyttja dem för bad. (EU)

Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.

5.5.4 Stallförhållanden

5.5.4.1 Mått i stall och rastgård för fjäderfän

Det utrymme inomhus och utomhus som alltid ska vara tillgängligt för djuren finns specificerat i tabellerna nedan. För detaljer som inte anges i KRAVs regler gäller minimimått enligt svenska djurskyddsbestämmelser. (K)

Utrymmeskraven är miniminivåer. Funktionskraven kan göra att större ytor behövs i ditt stall.

Tabell 4a. Antal fjäderfän per avdelning samt byggnadsyta per stall

Maximalt antal djur per avdelning i stall:	Maximalt antal djur eller byggnadsyta per stall:
Värphöns 3 000 (EU)	För 18 000 djur (K)
Slaktkyckling 4 800 (EU)	1 600 m ² (EU)
Pärilhöns 5 200 (EU)	1 600 m ² (EU)
Honor av muskänder/pekingankor 4 000 (EU)	1 600 m ² (EU)
Hanar eller andra ankor 3 200 (EU)	1 600 m ² (EU)
Gäss 2 500 (EU)	1 600 m ² (EU)

Måtten gäller för alla grupper av djur, även de som nyss är insatta i fjäderfästallet. I den tillgängliga golvytan eller utrymmet inomhus ingår våningsplan, redesinsteg (exempelvis lock över äggband) och ströyta. (K)

Tabell 4b. Utrymme inomhus och utomhus för fjäderfän

	Antal djur per kvadratmeter inomhus	Sittpinne inomhus (cm per djur)	Rede***	Utrymme utomhus – tillgänglig yta i rotation (m ² per djur)
Värphöns*	6 höns Redesyten får inte räknas in i tillgänglig yta. (EU)	18 (EU)	6 höns /rede eller vid gemensamt rede 120 cm ² /höna	4 (EU) Obs! Maximalt 170 kg kväve per ha och år får tillföras via gödseln.
Slaktfågel	10 djur med max levande vikt/m ² : 16 kg (ankor) (SL) 14 kg (gäss) (SL) 20 kg (slaktkyckling) (SL)	20 (endast för pärlhöns) (EU)		4 (slaktkyckling och pärlhöns) (EU) 4,5 (ankor) (EU) 15 (gäss) (EU) Obs! Maximalt 170 kg kväve per ha och år får tillföras via gödseln.
Slaktfågel i mobila byggnader	16 djur,** med max levande vikt per m ² : 20 kg (ankor) (SL) 18 kg (gäss) (SL) 20 kg (slaktkyckling) (SL)			2,5 (EU) Obs! maximalt 170 kg kväve per ha och år får tillföras via gödseln.

*För unghöns gäller tills vidare samma krav på utrymme som i djurskyddsbestämmelserna.

**Endast när den mobila byggnaden har högst 150 m² golvyta.

***Värpredets yta mäts som redets längd gånger den utvändiga bredden, exklusive ytan för äggband.

5.5.4.2 Mått på öppningar i stallar för fjäderfän

För värphöns ska du anpassa den sammanlagda öppningslängden för utgångshålen i stallväggen respektive verandan till djurantalet, enligt angivelserna i tabell 4 c.

För övriga fjäderfän ska du ha en sammanlagd öppningslängd ut till rastgården om 4 meter per 100 kvadratmeter golvyta (EU). Mellan stallet och verandan ska öppningslängden vara minst 2 meter per 100 kvadratmeter golvyta. (K)

Utgångshålen ska vara jämnt fördelade längs de väggar som har kontakt med rastgården. Utgångshålens sammanlagda öppningsbredd per sida ska dock stå i proportion till hur stor andel av rastgården som finns utanför. Detta gäller om du bygger nytt hus eller nyansluter hus till certifieringen. För befintliga hus som var KRAV-certifierade före 1 januari 2016 gäller att utgångshålens jämna fördelning och proportionalitet i förhållande till rastgården ska eftersträvas i så stor utsträckning som möjligt utan att äventyra byggnadssäkerheten. (K)

Obs! Fortsätter på nästa sida.

Tabell 4c. Öppningar i stallar för värphöns

Antal värphöns i gruppen	1. Öppningar i stallvägg till veranda/utgångssluss (sammanlagd längd)	2. Öppningar i passage från utgångssluss vid stallvägg eller från veranda till rastgård/bete (sammanlagd längd) (K)
Upp till 200	0,4 m	1,4 m
500	1 m	3,4 m
1000	2 m	6,7 m
2000	4 m	13,3 m
3000	6 m	20,0 m

Har du en sluss eller veranda mellan stallet och rastgården kan du ha en mindre sammanlagd öppning mellan stallet och slussen/verandan (kolumn 1) och större öppningar mellan slussen/verandan och rastgården (kolumn 2). Om dina höns går direkt från stallet till rastgården ska de sammanlagda öppningarna vara större, alltså enligt kolumn 2.

5.5.4.3 Byggnader till värphöns

Byggnader och inomhusmiljö för värphöns ska uppfylla följande krav:

- Du får maximalt hålla 18 000 höns i en sammanhängande byggnad. Stall som blev certifierade enligt KRAV:s regler senast 2010 och som har äggproduktion med fler hönsplatser än 18 000 får användas för fler än 18 000 höns fram till utgången av 2020. (K)
- Du får maximalt hålla 3 000 höns per avdelning. Om du har flera avdelningar under samma tak, ska du avgränsa varje avdelning med en fast vägg eller en nätvägg. (EU)
- Redesyten får inte räknas in i den tillgängliga ytan. (EU)

5.5.4.4 Veranda i byggnader för fjäderfän

Om du bygger nytt hus ska veranda ingå. Detsamma gäller om du nyansluter hus till certifieringen. (K)

5.5.4.5 Veranda som tillgänglig stallyta

Om du har en veranda i anslutning till ditt stall, får du räkna in verandans yta i den tillgängliga stallytan om djuren har tillgång till den under sin vakna tid, året om. Verandan får då endast stängas när det är mörkt i stallet (nattvila). Verandan måste förses med ljus och får inte vara mörklagd när den ska utnyttjas av fjäderfäna. (K)

För värphöns ska den isolerade delen av stallet ytmässigt uppfylla svenska djurskyddsbestämmelser för fjäderfän. (SL)

5.5.4.6 Tillgång till sandbad, sittpinnar och värpreden för höns

Höns ska ha tillgång till sandbad, sittpinnar och värpreden i sådan utsträckning att alla djur fritt och efter behov kan utnyttja dem. Sandbadet ska finnas inomhus eller på verandan, under förutsättning att hönsen har ständig tillgång till denna. Från maj till september kan underlaget i rastgården ersätta kravet på sandbad

inomhus, förutsatt att värphönsen sandbadar ute. (K)

I tabell 4b, finns specifika krav på mått för sittpinnar och värpreden för olika fjäderfän.

■ *Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.*

5.5.4.7. Tillgång till sandbad och upphöjda sittplatser för slaktkycklingar

Slaktkycklingar ska ha tillgång till sandbad i sådan utsträckning att alla djur fritt och efter behov kan utnyttja dem. Sandbaden ska finnas inomhus eller på verandan, under förutsättning att kycklingarna har ständig tillgång till denna. Från maj till september kan underlaget i rastgården ersätta kravet på sandbad inne, förutsatt att kycklingarna sandbadar ute. (K)

I kycklingars innemiljö ska det också finnas objekt som de kan hoppa upp på. (K)

Exempel på sådana objekt är halmbalar, sittpinnar och hyllor.

■ *Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.*

5.5.4.8 Ströbädd för fjäderfän

Minst en tredjedel av värphönsens inomhusyta ska vara ströbädd (EU). För övriga fjäderfän ska hela inomhusytan vara **ströbädd**. (SL)

Till ströbäddsytan räknas även sandbad.

■ *Du får en större avvikelse om dina djur saknar tillräcklig ströbädd.*

5.5.4.9 Dagsljusinsläpp för fjäderfän

Fjäderfän ska ha tillgång till dagsljus och belysning som stödjer deras dygnsrytm och beteendeböj. Ljusinsläppen ska ge dagsljus som är jämnt fördelat i hela stallet. (SL)

Om du nyansluter hus till certifieringen eller vid ny- och ombyggnad ska dagsljuset släppas in genom en yta motsvarande minst 3 procent av golvytan. (K)

I fjäderfästallar bör du dock vid behov kunna reglera dagsljusinsläppet. Fönster får bara tillfälligt täckas med material som inte släpper igenom ljus. Om det finns behov av att regelbundet begränsa den direkta solinstrålningen ska det ske på något annat sätt. Om du tillfälligt täcker dagsljusinsläppen ska du dokumentera det. (K) *Exempel på sätt att begränsa direkt solinstrålning är att ändra fönstrens placering, använda markiser eller använda film som släpper igenom ljus.*

5.5.4.10 Nattvila för fjäderfän

Fjäderfän ska ha minst 8 timmars nattvila utan artificiellt ljus. Under nattvilan ska stallet vara mörklagt. Mörklagningen gäller det elektriska ljuset; under ljusa delar av året accepteras insläpp av naturligt ljus under nattvilan. (EU) Du ska dokumentera vilka tider belysningen är tänd i stallet under olika delar av året (K).

5.5.5 Självförsörjning och foder

5.5.5.1 Självförsörjningsgrad för fjäderfän

Till en viss grad ska du producera fodret på din egen **gård**, eller i samverkan med en annan gård. Självförsörjningsgraden för fjäderfä ska vara minst 50 procent. (K)

■ *Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.*

5.5.5.2 Självförsörjningsgrad för gårdar i Norrland samt i skogs- och mellanbygd

Fjäderfäbesättningar i Norrland samt i skogs- och mellanbygd kan undantas från självförsörjningskravet på 50 procent. Detta kan då sänkas till en lägre nivå, dock lägst 20 procent (EU). Du ska sträva efter att successivt öka din självförsörjningsgrad. (K)

Ditt certifieringsorgan bedömer vad som är en rimlig nivå för din gård.

5.5.5.3 Självförsörjningsgrad för gårdar med specialodlingar

Gårdar med fjäderfäbesättningar som också har specialodlingar, till exempel grönsaksodling, kan undantas från självförsörjningskravet på 50 procent. Detta kan då sänkas till en lägre nivå, dock lägst 20 procent (EU).

Undantaget gäller enbart om gödseln behövs i den egna odlingen. (K)

Ditt certifieringsorgan bedömer vad som är en rimlig nivå för din gård i förhållande till gödselbehovet.

5.5.5.4 Maximalt 5 procent konventionellt foder

Enligt EU-kommissionens förlängda undantag får du ge fjäderfän högst 5 procent konventionellt proteinfoder av jordbruksursprung. Detta gäller fram till den 31 december 2017 (EU).

Konventionellt foder som inte är av jordbruksursprung, till exempel fiskmjöl, får ingå i foderstaten till fjäderfän (EU). Du får ge högst 10 procent sådant konventionellt foder, beräknat på det årliga foderintaget (K).

Förutsättningen för att få ge konventionella fodermedel, oavsett ursprung, är att fodermedlen är nödvändiga för att ge en fullvärdig foderstat och att de är tillåtna i **ekologisk** djurhållning. (EU)

Du ska beräkna foderandelarna per djur och år, inte per besättning och år. För djur med kortare levnadstid än ett år gäller konsumtionen för djurets livstid. (EU) De konventionella fodermedel som inte är av jordbruksursprung och som är tillåtna framgår av bilaga 1.

! *Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.*

5.5.5.5 Maximalt 15 procent konventionellt foder per dag

Om du ger dina fjäderfän konventionellt foder får högst 15 procent av det dagliga foderintaget vara konventionellt (K).

5.5.5.6 Fri tillgång till grovfoder

Du ska ge dina fjäderfän fri tillgång till **grovfoder** (EU). Du kan utfodra med rotfrukter istället för grovfoder. Grovfodret ska finnas inomhus eller på verandan, under förutsättning att dina fjäderfän har ständig tillgång till denna. Från maj till september kan betet på rastgården ersätta kravet om grovfoder inomhus, förutsatt att värphönsen betar ute. (K)

Du får begränsa mängden grovfoder under uppvärpningen, om detta behövs för att inte påverka den övriga foderkonsumtionen. (K)

Grovfoderbriketter som är långstråiga behöver inte kompletteras med mer än 20 procent annat grovfoder.

! *Du får en större avvikelse om du inte följer regeln.*

5.5.5.7 Foderåtgång i fjäderfäproduktion

Du ska årligen beräkna hur mycket *kraftfoder* som går åt per kilo kött eller ägg som du säljer. (K)

5.5.6 Hantering inför slakt

5.5.6.1 Insamling av fjäderfän inför slakt

Insamling och placering av fjäderfän i transportmoduler inför slakt ska göras av erfarna personer, eller under handledning av erfarna personer. Slaktkycklingar kan med fördel samlas in genom maskinell hantering. (K)

Vid manuell insamling ska slaktkyckling samlas enskilt genom att lyftas i kroppen runt vingarna och bäras samt hanteras upprätt. (K)

KRAV rekommenderar att höns hanteras på samma sätt. I annat fall ska de samlas in genom att varsamt fattas i bägge benen och att den som samlar in har högst tre djur i varje hand. (K)

Gäss och ankor ska också samlas in under lugna förhållanden och hanteras varsamt för att undvika skador. (SL)

Du ska kunna beskriva hur dina fjäderfän hanteras vid insamling. (K)

6

Biodling

🔄 Du som är certifierad för biodling ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 6.1 Inträde och omläggning
- 6.2 Inköp av bin
- 6.3 Foder och risk för föroreningar med foder
- 6.4 Läkemedel, biologiska och kemiska bekämpningsmedel
- 6.5 Kupor
- 6.6 Övrigt

6.1 Inträde och omläggning

Biodlingen ska genomgå en karenstid innan den kan bli KRAV-certifierad. Du måste också byta ut det konventionella vaxet.

6.1.1 Karensår

Biodling kan certifieras först sedan den följt KRAVs regler och kontrollerats av certifieringsorganet under ett år, ett så kallat karensår. Det är inte möjligt att räkna *karenstid* retroaktivt (EU). Även om du kan visa att du följt KRAVs regler innan du anslutit din biodling måste biodlingen genomgå ett karensår. Du kan inte ansöka om att bli KRAV-certifierad efter 1 maj innevarande år (K).

6.1.2 Parallellproduktion tillåts inte

Du får inte ha parallellproduktion, alltså både KRAV-certifierad biodling och biodling som inte är KRAV-certifierad i ditt företag. (K)

🔄 6.1.3 Hantering av vax vid inträde

Du ska använda KRAV-certifierat vax när du påbörjar din omläggning till KRAV-certifierad produktion. Vax producerat under karensåret räknas som KRAV-certifierat vax. Om det inte finns KRAV-certifierat vax i tillräckliga mängder till försäljning när du ansluter dig kan du använda konventionellt avtäckningsvax under förutsättning att det inte innehåller några rests substanser av bekämpningsmedel eller andra otillåtna ämnen (EU). Du ansvarar för att det befintliga vaxet provtas och analyseras för att visa detta.

6.1.4 Kunskapskrav

Du ska ha nödvändiga bas- och yrkeskunskaper om biodling. (EU)

6.1.5 Dokumentera din biodling

Du ska märka bigårdarna så att de kan identifieras (EU). Ditt namn ska framgå så att du kan kontaktas.

Du ska ha ett register över dina bigårdar där varje samhälle kan följas.

Följande ska framgå: (EU)

- Placering av bisamhällen samt flytt av bisamhällen.

- Utfodring: när, med vad och hur mycket de olika bisamhällena har utfodrats.
- Veterinärmedicinska behandlingar: vad som använts, dos, hur det givits, diagnos, behandlingstid och karenstid.
- Skörd, förädling, lagring samt skattning av bigårdar. Varje fyllt kärl ska noteras med kod. Notera hur mycket som förädlats och hur mycket som har smaksatts.

6.2 Inköp av bin

Dessa regler beskriver vad du ska tänka på innan du köper in bisamhällen och drottningar.

6.2.1 Köp bisamhällen och drottningar från KRAV-certifierade producenter

Du får bara köpa bisamhällen och drottningar från KRAV-certifierade producenter. Om det inte finns några KRAV-certifierade bisamhällen eller drottningar att köpa får du köpa in max 10 procent konventionella samhällen och drottningar per år. Du ska räkna procentsatsen utifrån antalet samhällen du vintrade in föregående år. Hälsan ska vara god hos de samhällen som ska köpas in.

6.2.2 Välj raser som klarar lokala förhållanden

När du väljer raser ska du ta hänsyn till om bina kan anpassa sig till lokala förhållanden och vilken livskraft och motståndskraft mot sjukdomar de har. I första hand ska du använda europeiska raser av arten *Apis mellifera* och lokala ekotyper av dem, alltså lokala varianter av raserna. Genetiskt modifierade organismer är inte tillåtna. (EU)

6.2.3 Hantering av vax om du köper konventionella samhällen

Om du köper konventionella bisamhällen ska du placera drottningen på KRAV-certifierat vax och spärra henne från att gå på det konventionella vaxet. Byt ut det konventionella vaxet ur biodlingen efterhand som ynglen kryper ut ur det, och ersätt med KRAV-certifierat vax. Det konventionella vaxet ska vara helt utbytt inom 2 månader, annars blir det ett års *karenstid* för det bisamhället. Om det finns honung i borttagna ramar klassas den som konventionell och ska särhanteras. (K)

6.2.4 Rekrytering vid katastrofer

Om du har hög dödlighet bland dina bin eller om de måste avlivas på grund av någon smittsam sjukdom eller katastrof kan du ansöka hos Jordbruksverket om att få köpa in konventionella bin för att bygga upp din biodling igen. Detta tillåts bara om det inte finns certifierade *ekologiska* bisamhällen eller avläggare att köpa. Om det konventionella vaxet i de nya samhällena är utbytt inom två månader behövs ingen karens, såvida de inte är Apistanbehandlade.

EU-ekologiska bin har ingen *karenstid* när du köper dem till din KRAV-certifierade produktion.

6.2.5 Svärmar och paketbin

Du får ta svärmar och införskaffa paketbin som härstammar från KRAV-certifierade bisamhällen. Fångar du en svärm eller införskaffar paketbin som du inte säkert vet att de kommer från ett KRAV-certifierat bisamhälle ska du hantera dem som ett nytt konventionellt bisamhälle. Du måste räkna in dessa bin i det antal nya drottningar och bisamhällen du får köpa per år enligt KRAV regel 6.2.1. (EU)

6.2.6 Karensår vid inköp av bin

I följande fall ska dina inköpta bin och bisamhällen genomgå ett års karenstid innan du får sälja honungen som KRAV-certifierad:

- Paketbin, svärmar eller inköpta bisamhällen behandlade med otillåtna läkemedel (Apistan).
- Inköpta konventionella bisamhällen där du inte bytt vax senast 2 månader efter inköpet.
- Om du tar hand om en bisvärm med okänt ursprung.

Karenstiden räknas per säsong, inte 12 månader.

6.3 Foder och risk för föroreningar med fodret

Reglerna beskriver både vad som gäller när bina söker efter föda på naturligt sätt och hur du får utfodra dem. Bina flyger i regel inte mer än tre kilometer för att samla foder. Placeringen av kuporna har därför stor betydelse för om honungen riskerar att bli förorenad.

6.3.1 Binas födosök

Nektar och pollenkällor inom tre kilometers radie från bigården ska huvudsakligen vara av KRAV-certifierat, ekologiskt eller från naturligt ursprung, som vilda växter, skog eller odlingar som sköts med metoder med liten miljöpåverkan.

Det är inte tillåtet att flytta kupor till odlingar där det finns kemisk bekämpning, till exempel konventionella oljeväxt-, frukt- och bärödlingar. Du får dock ha dina bigårdar permanent placerade på ett ställe där det enstaka år förekommer konventionella oljeväxter. (EU)

6.3.2 Utfodring utanför dragsäsongen

Du ska använda KRAV-certifierat socker eller KRAV-certifierad honung till utfodring utanför dragsäsongen. (EU)

6.3.3 Nödutfodring under normal dragsäsong

Om du råkar ut för exceptionella väderförhållanden eller katastrofer som gör att bina inte kan samla föda kan de behöva stödutfodring. Du får utfodra dem med KRAV-certifierad honung eller KRAV-certifierat socker. Innan du gör detta måste du få dispens från Jordbruksverket. Får du dispens ska du dokumentera vad du gör. (EU)

6.3.4 Placering av bikupor

Du får inte placera bikupor så nära föroreningskällor, till exempel genetiskt modifierade grödor, industriområden och soptippar, så att det kan förorena honungen. Om det förekommer odlingar med genetiskt modifierade organismer i ditt närområde måste du placera dina bikupor minst tre kilometer från de odlingarna. (EU)

6.3.5 Kemisk bekämpning

Du får inte använda kemiska bekämpningsmedel runt bikuporna. (K)

6.3.6 Nyetablering och flytt av bigårdar

När du nyetablerar eller flyttar en bigård ska du informera ditt certifieringsorgan om detta inom en tidsfrist som du kommit överens med ditt certifieringsorgan om. (EU)

6.4 Läkemedel, biologiska och kemiska bekämpningsmedel

Sjukdomar ska i första hand förebyggas men det finns tillåtna bekämpningsmedel som du får använda.

6.4.1 Förebyggande åtgärder

Förebyggande av sjukdomar ska bygga på: (EU)

- Val av lämpliga hårdiga raser.
- Åtgärder som främjar motståndskraft mot sjukdomar, förhindrar infektioner och bidrar till tidig upptäckt av sjukdomar, till exempel att regelbundet byta bidrottningar, regelbunden tillsyn, kontroll av drönarlarver, att förstöra förorenat material och att ge bina tillräckligt med foder.
- Att kupor, ramar och utrustning du använder hålls rena.

6.4.2 Behandling

Du ska behandla sjuka bisamhällen. Det är tillåtet att döda drönarlarver endast för att begränsa angrepp av kvalstret *Varroa destructor* (EU). Du får avliva samhällen som är kraftigt försvagade av sjukdom.

6.4.3 Tillåtna bekämpningsmedel

Utöver kallförvaring får du använda oxalsyra, myrsyra, ättiksyra, mjölksyra, mentol och tymol för att behandla sjukdomar eller skadegörare, för att utföra hälsokontroll i bikupan samt för att lagra ramar. Övriga kemiska bekämpningsmedel är inte tillåtna. (EU)

Du får använda medel med sporer från *Bacillus thuringiensis* för att motverka vaxmott i förrådet för skattlådor. (EU)

6.4.4 Inga petroleumprodukter för bekämpning

Du får inte använda olja, diesel och andra petroleumprodukter för att förhindra myrangrepp eller till någon annan form av bekämpning. (K) Du får använda klippastor och liknande som kan utgöra ett fysiskt hinder för insekter. (K)

6.4.5 Läkemedelsbehandlade bisamhällen

Det finns två registrerade läkemedel för biodling, båda mot Varroa-kvalster. Det ena är Apistan som innehåller tau-fluvalinat. Du får inte behandla dina bisamhällen med Apistan, behandlade samhällen underkänns.

Det andra läkemedlet, Apiguard innehåller tymol. Du får använda Apiguard enligt bruksanvisningen och de behandlade kuporna behöver ingen karens.

6.5 Kupor

Dessa regler beskriver vilket material du får använda i kuporna och kakmellanväggarna för att förhindra att honungen eller andra produkter från bisamhället förorenas.

6.5.1 Kakmellanväggar

Du ska använda KRAV-certifierat vax i kakmellanväggarna. Mellanväggar av plast är inte tillåtna. (EU)

Du som hade kakmellanväggar av livsmedelsgodkänd plast i maj 2012, ska göra en plan för att succesivt byta ut dessa. Utbytet ska vara helt avslutat senast efter säsongen 2018. Ditt certifieringsorgan bedömer i vilken takt utbytet ska göras.

6.5.2 Material i bikuporna

Bikupor ska i huvudsak bestå av material med naturligt ursprung. Du ska räkna på vikten från lådor, ramar, botten och tak som används året om. (EU)

Byggnadsmaterial som kan innehålla giftiga ämnen är förbjudna att använda. Du får bara använda naturliga produkter som vax, propolis och vegetabiliska oljor inne i kupan. (EU)

6.6 Övrigt

Avsnittet behandlar vingklippning, vad du får ha i rökpusten och att bisamhällen inte får förstöras när du skördar honungen.

6.6.1 Vingklippning

Du får inte vingklippa drottningar. (EU)

6.6.2 Material till rökpusten

Du får använda rökpust. Endast obehandlade träprodukter och andra icke-fossila bränslen av växtmaterial är tillåtna i rökpusten. Du får använda vatten och ättika för att driva bort och lugna bin.

6.6.3 Varsambet vid skörd

Du får inte förstöra bisamhällen när du skördar honung eller andra produkter från bina. Det är förbjudet att döda larver på vaxkakorna när du skördar. Du får använda bi-blås vid skörd, bi-blåsen ska användas varsamt så att bina inte tar skada. Du får inte använda kemiskt syntetiska medel för att mota bort bin.

Vattenbruk kan certifieras enligt KRAVs regler om det:

- bedrivs i enlighet med tillämpningsföreskrifterna i kommissionens förordning (EG) nr 889/2008
- följer KRAVs allmänna regler i kapitel 2 och 3 samt regler för märkning och marknadsföring i kapitel 20.

Reglerna för fångstbaserat vattenbruk utgår från och med 1 januari 2016.

Du som är certifierad för vildväxande produktion ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 8.1 Anmälan och utredning
- 8.2 Miljön, social hänsyn, marken och de arter du ska samla in
- 8.3 Skörd, information till och arbetsvillkor för plockare

8.1 Anmälan och utredning

Det här avsnittet handlar om vad du ska anmäla och visa innan du börjar samla in vildväxande växter eller svampar från ett område.

8.1.1 Anmäl området till certifieringsorganet

Du ska definiera ditt område för vildväxande produktion och anmäla området till ett ackrediterat **certifieringsorgan**. Certifieringsorganet ska godkänna området för vildväxande produktion innan du får börja skörda. (EU)

8.1.2 Utredningen ska vara godkänd

Du ska presentera en utredning för markområdet i din anmälan av vildväxande produktion. Utredningen ska ge svar på om de krav som ställs i reglerna i avsnitt 8.2 uppfylls eller inte. Utredningen ska också innehålla en riskanalys som bedömer alla risker för föroreningar vid hanteringen i samband med skörden och riskerna för att skörden inte blir uthållig. (EU)

Underlaget till din utredning kan komma från myndigheter, miljöorganisationer och humanitära organisationer eller från markägaren. Om det inte finns någon myndighetstillsyn för de aktuella frågorna eller om markägarförhållandena är komplexa i området krävs det lokal områdesinformation och markägarintyg för att komplettera utredningen.

Innan du börjar skörda ska ditt certifieringsorgan godkänna utredningen.

8.2 Miljön, social hänsyn, marken och de arter du ska samla in

Detta avsnitt visar vilka miljöhänsyn du ska visa utöver de som framgår av avsnitt 2.17 samt vad du ska ta hänsyn till i sociala frågor utöver det som framgår i avsnitt 2.13. Avsnittet innehåller också regler om hur du säkerställer att produkterna inte blir förorenade.

8.2.1 Otillåten användning av gödsel- och växtskyddsmedel

Området som du skördar vildväxande produktion från får inte vara behandlat med otillåtna gödsel- och **växtskyddsmedel** under de tre senaste åren före skörd. Skogsplanter behandlade med kemiska bekämpningsmedel får heller inte ha planterats

under de senaste tre åren. Däremot får området ha kalkats. (EU)

Otillåtna medel är de som inte är certifierade eller tillåtna enligt KRAVs regler för växtodling, se regelavsnitt 4.3 för gödselmedel och avsnitt 4.4 för växtskyddsmedel.

8.2.2 Föreningar i det certifierade området

Du får inte samla in vildväxande produktion som har nedsatt värde som livsmedel eller foder på grund av föreningar i området. (EU)

8.2.3 Tillåtna preparat ska ha tillförts i lämplig mängd

Du får inte samla in vildväxande produktion i ett område där marken tillförts tillåtna medel i sådana mängder att skörden riskerar att innehålla höga halter av oönskade ämnen. (K)

Ett exempel på ett tillåtet medel som kan förekomma i skogsbruket är återföring av aska. Men aska får inte återföras i sådana mängder att det finns risk för att skörden kan ta upp oönskade halter av exempelvis tungmetaller. Du får bara samla in produkter från områden där den som brukar skogen följer Skogsstyrelsens eller motsvarande myndighets rekommendationer för återföring av aska. (K)

8.2.4 Cesiumhalt i mark

Du får inte samla in vildväxande produktion i områden där marken innehåller mer cesium än de gränsvärden som anges i tabellen nedan. Produkter från mark med högre cesiumhalt blir underkända. (K)

Produkt	Maximal cesiumhalt i mark
Bär (utom hjortron)	60 kBq/m ²
Hjortron	40 kBq/m ²
Svamp	5 kBq/m ²

8.2.5 Skyddszon på 25 meter från föroreningskällor

Du får inte samla in vildväxande produktion närmare än 25 meter från vägar där trafiken överstiger i genomsnitt 3 000 fordon per dygn räknat under ett helt år, eller närmare än 25 meter från andra föroreningskällor, till exempel industrier, soptippar, järnvägar och jordbruksmark. (K)

8.2.6 Uthållig skörd

Du ska skriftligt beskriva för ditt certifieringsorgan hur du tänker skörda och ange hur stor skörd som är möjlig utan att hota en uthållig produktion. Ditt insamlande får inte påverka miljön negativt eller hota någon växt- eller djurarts existens. (EU)

8.2.7 Hänsyn till de människor som bor i området

Du ska skörda så att din verksamhet inte på ett påtagligt sätt påverkar människors levnadssätt negativt eller minskar deras möjlighet att försörja sig. Du ska ta hänsyn till lokala traditioner och de människor som bor i området. Du ska även ta skäligen hänsyn till markägares intressen. (K)

8.2.8 Arter som finns inom bevarandeprogram eller är föremål för restriktioner

De arter som du ska samla in får inte ingå i internationella bevarandeprogram eller på annat sätt omfattas av restriktioner som visar att de är olämpliga att skörda. Du ska följa CITES särskilda föreskrifter om arterna finns upptagna på CITES. (K)

(CITES; *The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Flora and Fauna*) (www.cites.org).

8.2.9 Rödlistade och hotade arter

Du får inte samla in växter som är rödlistade och angivna som hotade i det land där du ska skörda dem. (K)

8.3 Skörd, information till och arbetsvillkor för plockare

Detta avsnitt omfattar den dokumentation som du ska redovisa till ditt certifieringsorgan. Tänk särskilt på att KRAVs sociala villkor för arbetstagare gäller för vildväxande produktion, i alla relevanta delar, både för anställda och fristående plockare. Se KRAVs regler avsnitt 3.1.

+ 8.3.1 Friplockare

Friplockare är inte tillåtna inom KRAV-certifierad vildväxande produktion. (K)

8.3.2 Egenkontroll och spårbarhet

Du ska hantera din produktion så att skörden kan spåras i alla led fram till att varan säljs eller går vidare till egen förädling. (EU)

Den vildväxande produktionen ska alltid gå att spåra tillbaka till ombud, plockare eller plockargrupp och plockningsplats eller plockningsområde från den förpackade råvaran, till exempel pall, container eller säck med fryst, torkad eller rå råvara. (EU)

Du ska dokumentera hanteringen i alla led från insamling till försäljning eller förädling. Dokumentationen ska beskriva hur du uppfyller reglerna i detta kapitel och andra relevanta kapitel. (EU)

Du ska ha en rutin som beskriver hur information om KRAVs regler förmedlas till plockarna. (K)

🕒 8.3.3 Betalning

Du som anlitar bemanningsföretag ska se till att kollektivavtalsenlig lön utbetalas till plockare. (K)

8.3.4 Registrering av plockare

Du ska registrera alla plockare och de ska kunna identifieras via passnummer eller id-handling. Du ska registrera var alla plockare bor. När du registrerar plockare som har arbetstillstånd och visum ska du ange vilket bemanningsföretag de tillhör. Alla plockare ska bekräfta att de kommer att följa reglerna för KRAV-certifierad vildväxande produktion. (K)

8.3.5 Avtal med ombud

Du ska teckna avtal med alla ombud. Ombuden ska bekräfta att de kommer att följa reglerna för KRAV-certifierad produktion. (K)

8.3.6 Skriftlig och muntlig information vid inköpsplats

Du ska ha följande skriftliga information vid varje inköpsplats, uppsatt på en väl synlig plats (K):

- Karta över det godkända området, med eventuellt underkända områden markerade, i skala 1:100 000 eller mer detaljerad. Om plockarna har informationen i navigatör, GPS eller annat digitalt sätt som är tillgängligt hela tiden och motsvarande information finns tillgänglig på inköpsplatsen behöver papperskarta inte finnas uppsatt där.
- Regler för KRAV-certifierad vildväxande produktion.
- Plockningsinstruktion som beskriver hur växterna skördas.
- Om ansvar och varsamhet för god markomsorg och hänsyn mot markägare, till exempel information om allemansrätten i Sverige.

Ombudet ska informera plockarna om ovanstående både skriftligt och muntligt.

8.3.7 Skriftlig information på ett språk plockaren förstår

Du ska ha all skriftlig information inklusive inköpslistor på ett språk som plockarna förstår. (K)

8.3.8 Redovisa avtal och betalning

Till ditt certifieringsorgan ska du redovisa:

- avtal
- betalning
- var plockarna bor
- överenskommelser mellan dig som *KRAV-ansluten* och de som samlar in den vildväxande produktionen. (K)

Mejeriet

KRAV-märkt ost

Du som är certifierad för livsmedelsförädling ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 9.1 KRAV-certifierade råvaror
- 9.2 Sammansatta produkter
- 9.3 Konventionella råvaror
- 9.4 Processer
- 9.5 Lösningsmedel
- 9.6 Bestrålning
- 9.7 Tillsatser, aromer och processhjälpmedel
- 9.8 Berikningsmedel
- 9.9 Ämnen i kontakt med livsmedel
- 9.10 Äggvätt
- 9.11 Filtrering. Utgått
- 9.12 Jäst kan KRAV-certifieras
- 9.13 Vin kan KRAV-certifieras
- 9.14 Ingrediensmärkning av KRAV-certifierade ingredienser
- 9.15 Hantering av KRAV-certifierade produkter
- 9.16 Matkassar kan KRAV-certifieras

9.1 KRAV-certifierade råvaror

Du ska enbart använda KRAV-certifierade råvaror i livsmedel som ska marknadsföras med KRAVs namn eller märke.

9.2 Sammansatta produkter

I sammansatta produkter behöver inte följande råvaror vara KRAV-certifierade:

- koksalt (natriumklorid, kaliumklorid) (EU)
- vatten (EU)
- vilt som inte är uppfött i hägn (ren räknas inte som vilt) (EU)
- andra vegetabiliska råvaror när du kan visa att det inte går att få tag på KRAV-certifierad ingrediens i tillräcklig mängd eller kvalitet. I första hand ska du välja en *EU-ekologisk* ingrediens. Går inte det kan du välja en konventionell ingrediens enligt vad som anges i regel 9.3.

Du får använda KRAVs namn och märke på produkter med minst 95 viktprocent KRAV-certifierade ingredienser. Koksalt och vatten ska inte räknas med vid beräkning av konventionell andel i produkten. Vatten som tillsats vid *rekonstitution* ska du dock räkna med.

9.3 Konventionella råvaror

En konventionell råvara får inte:

- användas i en *produkt* med en KRAV-certifierad ingrediens av samma slag (I)
- innehålla eller vara framtagen med hjälp av genetiskt modifierade organismer (EU)
- framställas med processer som inte tillåts enligt regel 9.4
- bestå av eller innehålla *teknologiskt framställda nanomaterial*.

Konventionella råvaror av jordbruksursprung får endast användas om råvaran tillåts enligt Bilaga IX till förordning (EG) nr 889/2008 eller har godkänts av Livsmedelsverket enligt samma förordnings artikel 29. Livsmedelsverket utfärdar då ett tidsbegränsat tillstånd för dig att använda en viss konventionell ingrediens i en viss produkt. (EU)

Tänk särskilt på

Att kontrollera att du har ett giltigt tillstånd från Livsmedelsverket för konventionell råvara när det krävs.

9.3.1 Konventionella råvaror i produkter som innehåller vildfångad fisk certifierad enligt kapitel 17

En konventionell råvara får inte:

- användas i en *produkt* med en KRAV-certifierad råvara av samma slag
- innehålla eller vara framtagen med hjälp av genetiskt modifierade organismer
- framställas med processer som inte tillåts enligt regel 9.4
- bestå av eller innehålla *teknologiskt framställda nanomaterial*.

Ditt *certifieringsorgan* avgör om råvaran är tillåten att använda.

9.4 Processer

Du får endast använda följande produktionsprocesser:

- mekaniska och *fysikaliska processer* (EU)
- *biologiska processer* som till exempel fermentering och jäsning (exempelvis användning av mjölksyrakulturer och mögelkulturer) (EU)
- enzymatiska processer vilkas effekt är att koagulera (exempelvis löpe) eller spjälka ämnen (exempelvis enzymet amylas) (K)
- extraktion (EU)
- rökning (EU)
- fällning (EU).

9.5 Lösningsmedel

Du får enbart använda vatten, etanol, koldioxid eller fetter som lösningsmedel. Som *bärare* till enzymer är de ämnen tillåtna som behövs för enzympreparatets funktion. (I)

9.6 Bestrålning

Du får inte bestråla dina råvaror eller produkter med joniserande strålning (EU).

9.7 Tillsatser, aromer och processhjälpmedel

I bilaga 2 finns en lista på vilka *tillsatser* du får använda. Tillåtna *processhjälpmedel* finns upptagna i bilaga VIII B till förordning (EG) 889/2008. (I)

Du får enbart använda naturliga *aromer*. (EU)

Bärare till aromer och tillsatser ska vara råvaruingredienser, tillåtna tillsatser enligt bilaga 2, vatten, etanol eller fetter. (K)

Tillsatser, aromer, bärare, *lösningsmedel* och processhjälpmedel får inte innehålla eller vara framtagna med hjälp av genetiskt modifierade organismer (EU).

9.8 Berikningsmedel

Berikningsmedel får du bara använda när det är särskilt föreskrivet av myndighet att de ska användas i livsmedlet i fråga. (EU)

9.9 Ämnen i kontakt med livsmedel

Konserveringsmedel (till exempel antimögemedel) som inte finns i bilaga 2, *bekämpningsmedel* och syntetiska eller naturidentiska *färgämnen* får inte tillsättas till ämnen som kommer i kontakt med livsmedel (till exempel ostvax). (EU)

9.10 Äggtvätt

För att tvätta ägg krävs tillstånd från Livsmedelsverket.

9.11 Filtrering. Utgått

9.12 Jäst kan KRAV-certifieras

Om du följer EU:s regler för *ekologisk* jäst och i övrigt tillämpliga delar av KRAVs regler kan din produktion av jäst KRAV-certifieras.

9.13 Vin kan KRAV-certifieras

Om du följer EU:s regler för ekologiskt vin ((EU) No 203/2012 inklusive bilagor med tillåtna *tillsatser* och *processhjälpmedel*) och i övrigt tillämpliga delar av KRAVs regler kan din produktion KRAV-certifieras.

9.14 Ingrediensmärkning av KRAV-certifierade ingredienser

Du får ange att en KRAV-certifierad ingrediens ingår i en sammansatt *produkt* som inte får KRAV-märkas i vissa fall. Reglerna för det finns i det här avsnittet.

9.14.1 Ingrediens av samma slag får inte blandas

Du får inte använda både en KRAV-certifierad ingrediens och en ingrediens som inte är KRAV-certifierad av samma slag i samma *produkt*.

9.14.2 Tillsatser, aromer och processhjälpmedel

De *tillsatser* du får använda finns i bilaga 2 och dessutom i bilaga VIII i (EG) 889/2008. Tillåtna *processhjälpmedel* finns i bilaga VIII B i samma förordning.

Du får enbart använda naturliga aromer. (EU)

Råvaruingredienser, tillsatser, *aromer*, bärare, *lösningsmedel* och *processhjälpmedel* får inte innehålla eller vara framtagna med hjälp av genetiskt modifierade organismer. (EU)

9.14.3 Märkning och marknadsföring av produkt med KRAV-certifierad ingrediens

För en produkt som inte är KRAV-certifierad men har KRAV-certifierade ingredienser får du på vissa villkor ange på förpackningen att den innehåller KRAV-certifierade ingredienser. Du får inte använda KRAVs märke. Märkning eller marknadsföring av produkter med KRAV-certifierade ingredienser får inte på något vis vilsledda så att det uppfattas som om det rör sig om en KRAV-certifierad produkt.

Skriv ordet KRAV i versaler.

Det ska klart framgå vilka ingredienser som är KRAV-certifierade. I ingrediensförteckningen ska det framgå vilken viktprocent de KRAV-certifierade ingredienserna har.

Använd något av följande uttryck vid märkning eller marknadsföring:

- ”Innehåller KRAV-certifierad XX”
- ”XX kommer från KRAV-certifierad produktion”.

Innehåller produkten mindre än 95 % ekologiska råvaror får innehållet av KRAV-certifierade ingredienser endast anges i ingrediensförteckningen, se regel 9.14.5.

9.14.4 Märkning och marknadsföring av ingrediensen i en ekologisk produkt

Om produkten innehåller minst 95 % ekologiska råvaror av jordbruksursprung eller från vattenbruk får den kallas ekologisk och information om KRAV-certifierad ingrediens kan finnas på etiketten. Om och hur du ska utforma märkningen för att uppfylla EU-förordningen framgår av avsnitt 20.3.

9.14.5 Märkning och marknadsföring av ingrediensen i en produkt som inte är ekologisk

Om din **produkt** sammanlagt innehåller mindre än 95 procent EU-ekologiska och KRAV-certifierade ingredienser får du bara ange i ingrediensförteckningen vilka ingredienser som är KRAV-certifierade, inte i övrigt på förpackningen.

9.15 Hantering av KRAV-certifierade produkter

Du som endast hanterar eller lagrar KRAV-certifierade produkter ska vara certifierad enligt kapitel 9. Du ska särskilt följa reglerna i avsnitt 3.2 som berör **hantering** av KRAV-certifierade råvaror och produkter. Du ska även följa alla andra allmänna regler, det vill säga reglerna i kapitel 2, 3 och 20. (K)

Reglerna 9.1-9.14 berör inte dig som enbart hanterar KRAV-certifierade produkter.

+ 9.16 Matkassar kan KRAV-certifieras

Du som är certifierad för KRAVs förädlingsregler får sätta samman matkassar för hemleverans. Matkassen klassas som en sammansatt produkt och ska följa reglerna för sammansatta produkter. Du får använda KRAVs märke och namn på matkassen. (K)

Slakteri

10

Slakt

Ett slakteri som är certifierat för slakt ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 10.1 Slakteriets ansvar
- 10.2 Hantering och djuromsorg
- 10.3 Märkning, identifiering och särskilt hållning
- 10.4 Transport
- 10.5 Tidpunkt för slakt
- 10.6 Drivning
- 10.7 Bedövning och avblodning
- 10.8 Nötkreatur
- 10.9 Får och get
- 10.10 Gris
- 10.11 Fjäderfä

10.1 Slakteriets ansvar

I avsnitt 10.1 finns övergripande regler för slakterier, bland annat om *djurskyddsansvarigs* roll och kompetens. Slakten ska ske på ett KRAV-certifierat slakteri för att köttet ska kunna säljas som KRAV-certifierat. Slakteriet ska följa reglerna i kapitel 10 för åtminstone alla djur som är KRAV-certifierade. I vissa regler där det särskilt anges, gäller reglerna alla djur som slaktas på slakteriet.

10.1.1 Dokumentera standardrutiner och arbetsinstruktioner

Slakteriet ska ha och följa en dokumenterad *manual* som innehåller standardrutiner och arbetsinstruktioner.

10.1.2 Slakteriet ska ha en djurskyddsansvarig vid varje slaktanläggning

Slakteriet ska ha en *djurskyddsansvarig*. Om fler än 1000 djurenheter slaktas årligen är det ett lagkrav, men alla KRAV-certifierade slakterier ska ha det oavsett storlek. (K) Djurskyddsansvarig ska:

- ha fullgjort utbildning för det kompetensbevis som krävs (förenklat förfarande godkänns inte) vid inträde i certifieringen.
- ha fullgjort utbildning för det kompetensbevis som krävs (förenklat förfarande godkänns inte).
- utarbeta standardrutiner, övervaka och revidera dem, samt dokumentera eventuella brister i djurvälståndet på slakteriet.
- upprätta en plan för ständiga förbättringar i hanteringen av levande djur. Denna plan ska revideras vid rådgivningstillfällena (se regel 10.1.3) och kunna visas för ditt certifieringsorgan vid *kontroll*.

När det gäller ansvar för att KRAVs regler är kända och följs se regler 2.3.1-2.

10.1.2.1 Årligt möte

Djurskyddsansvarig ska delta i KRAVs årliga möte för djurskyddsansvariga. Vid förhinder kan någon annan från slakteriet som är väl insatt i slakteriets rutiner ersätta djurskyddsansvarig. Slakteri som inte deltar alls under tre år på rad underkänns. (K)

10.1.3 Rådgivning med fokus på djurvälstånd

Slakteriet ska i nedanstående fall ta hjälp av extern rådgivning med specialkompetens i hantering, *drivning* och bedövning av djur samt i hur utrustning och inredning ska vara utformad för att få bra *djurvälfärd* på slakterier. (K)

Slakterier ska ta hjälp:

- inför inträde i certifieringen.
- senast 2016-12-31 i de fall slakteriet var KRAV-certifierat 2014-01-01.
- minst vart tredje år. För *mindre slakterier* gäller minst vart tionde år.
- vid omfattande ny- eller ombyggnader av avlastningsplats, drivgångar, uppställningsboxar eller bedövningsbox.
- vid hög/ökande frekvens av besiktningsfynd av slaktanmärkningskod 42 (färsk skada).
- vid andra anmärkningar eller tecken som tyder på återkommande djurvälståndproblem.
- vid andra händelser som ditt certifieringsorgan bedömer inte är tillfredsställande när det gäller djurvälstånd.

Rådgivningens syfte är att identifiera kritiska punkter i samtliga moment, från avlastning av djuren till bedövning och avlivning. Rådgivningen ska omfatta samtliga djurslag som slaktas på slakteriet. Rådgivningen ska användas som ett verktyg som den *djurskyddsansvarige* använder för att ta fram en plan med förbättringsförslag och tidpunkter för åtgärder som gäller djurvälstånd och djurmiljön på slakteriet.

10.1.3.1 Rådgivarens kompetens

Den som har dokumenterad bred praktisk erfarenhet av hantering av djur i samband med slakt och har utbildning i etologi får ge råd enligt ovan till ett slakteri där denna person inte är verksam. (K)

Rådgivaren ska också ha :

- Kännedom och förståelse för KRAVs regler så att även regelkrav identifieras.
- Kännedom om senaste utvecklingen av djurvälståndfrågor som gäller hantering och bedövningssystem.

10.1.4 Slakteriets åtaganden mot uppfödaren

Slakteriet ska (K):

- ge djurens uppfödare eller skötare möjlighet att närvara vid slakten fram till och med att djuren avlivas.
- ordna så att djuruppfödaren får ta del av de slaktanmärkningar som Livsmedelsverkets officiella veterinär gör i samband med slakt.

10.1.5 Ett årligt kontrollbesök och en extra oanmäld kontroll

Slakterier ska ha minst ett årligt kontrollbesök (EU).

Med undantag för *mindre slakterier* ska certifieringsorganen dessutom göra en årlig extra *oanmäld kontroll* på slakterier. Hanteringen av levande djur är den mest väsentliga delen i KRAVs slaktregler och ska bedömas vid varje *kontroll*. Det extra oanmälda besöket ska endast fokusera på hanteringen av levande djur. (K)

Certifieringsorganen kan utöver detta behöva göra extra kontroller till exempel vid uppföljning av avvikelser. Se avsnitt 2.5. (K)

10.2 Hantering och djuromsorg

Reglerna i detta avsnitt handlar om hur djuren ska hanteras, personalens kompetens och vad slakteriet ska göra om man upptäcker brister i hanteringen.

Under hela tiden på slakteriet ska personalen arbeta för att hålla stressen nere för djuren. Djur kan stressas av oro från andra djur, starkt ljus, luftströmmar, buller och höga ljud, smärta, slag och stötar. Det är viktigt att djuren är sysselsatta.

10.2.1 Hantering av djuren

Hantera djuren lugnt och varsamt under pålastning, transport, avlastning och på slakteriet så att de stressas så lite som möjligt. (SL)(EU)

Djuren ska hanteras, drivas och uppställas så att hänsyn tas till deras naturliga beteende. Slakteriet ska ha rutiner för hantering av skadade och sjuka djur. (SL)

10.2.2 Kompetenskrav på personal

Samtlig personal som deltar i och vid fixering och avlivning ska ha kompetensbevis utfärdat av Jordbruksverket för djurslaget i fråga. (SL) *Djurskyddsansvarig* ska se till att personalen behärskar och använder de metoder som beskrivs i standardrutinerna.

10.2.3 Blanda inte djur eller djurgrupper

För att undvika att djuren oroar varandra får slakteriet inte blanda *etablerade djurgrupper* med andra djur. Det är producentens ansvar att sätta samman grupperna innan de transporteras till slakteriet, se regel 5.1.1.2.2. (K)

10.2.4 Använd inte elektrisk pådrivare - KRAV-märkta djur underkänns

Använd inte elektrisk pådrivare på KRAV-certifierade djur i något led i kedjan från pålastning till avlivning (gäller samtliga djurslag). (K)

För följande djurslag får elektrisk pådrivare inte användas oavsett om djuren är KRAV-certifierade eller inte (K):

- Gris
- Får
- Get

Slakteriet ska även arbeta förebyggande för att elektrisk pådrivare överhuvudtaget inte ska användas på konventionella nötkreatur. (K)

Om slakteriet eller en transportör skulle använda elektrisk pådrivare gäller att:

- KRAV-certifierade djur på vilka elektrisk pådrivare använts ska avmärkas. De får inte säljas som KRAV-certifierade (gäller samtliga djurslag).
- Slakteriet ska rapportera antalet avmärkta KRAV-certifierade djur till sitt certifieringsorgan.
- Större avvikelser tilldelas av certifieringsorganet om elektrisk pådrivare används på djurslagen: gris, får och get. Det gäller både KRAV-certifierade djur och konventionella djur.
- Slakteriet ska för nötkreatur kunna redovisa till sitt *certifieringsorgan* vilka åtgärder som vidtas för att minimera antalet fall då elektrisk pådrivare används i fortsättningen.

10.2.5 Minimera hård drivning av samtliga djur

Slakteriet ska förutom att arbeta aktivt för att minimera användningen av elektrisk pådrivare även minimera förekomsten av onödig eller *hård drivning* av djuren och istället utnyttja djurens naturliga beteenden för att driva dem. Detta gäller både KRAV-certifierade djur och alla andra djur som hanteras på slakteriet. (K)

10.2.6 Allvarliga anmärkningar från besiktning

Kött eller slaktkroppar från djur som har fått allvarliga anmärkningar om bristande djuromsorg får inte KRAV-märkas. Sådana allvarliga anmärkningar från besiktning av levande djur eller kött är till exempel (K):

- djur som är kraftigt förorenade av gödsel
- djur som är utmärlade eller alltför magra
- djur med kraftigt förväxta klövar
- djur med allvarliga yttre skador.

10.2.7 Slakteriet ska meddela certifieringsorganet allvarliga anmärkningar

Slakteriet ska omgående meddela allvarliga anmärkningar som tyder på bristande djuromsorg i besättningen hos en enskild uppfödare. Aktuella anmärkningar är bland annat de som nämns i regel 10.2.6. Slakteriet ska meddela det certifieringsorgan som certifierat lantbrukaren vars djur har fått anmärkningar så att certifieringsorganet kan följa upp hela produktionen. (K)

10.3 Märkning, identifiering och särhållning

Detta avsnitt beskriver ansvar för märkning och hur märkningen ska hanteras för särhållning och spårbarhet. Dokumentation och märkning av djur är viktig för spårbarheten och för att de personer som hanterar djuren ska kunna veta vilket ursprung djuren har. KRAVs mål är att slakteriet ska använda den teknik som är skonsamast för djuren för att märka och hålla isär dem.

10.3.1 Märkning av djur och transportlådor

Alla nötkreatur, får och getter samt grisar som anländer till slakteriet ska vara märkta. Fjäderfä ska levereras i märkta lådor.

10.3.2 Märkning för spårbarhet

KRAV-märkningen ska följa slaktkroppen och kunna garantera spårbarhet genom hela hanteringskedjan. Enskilda djur eller grupper av djur ska kunna identifieras i varje steg av transport- och slaktprocessen. (K)

10.3.3 Djurägarens ansvar och slakteriets ansvar

De KRAV-certifierade djurens uppfödare eller skötare ansvarar för märkningen fram till dess att de lastar djuren för transport från gården. Slakteriet ansvarar för märkningen under resten av transport- och slaktprocessen. (K)

10.3.4 Dokumentation om KRAV-certifierat ursprung

När djuren kommer till slakteriet ska de följa med dokumentation som bekräftar att djuren är KRAV-certifierade. Om det inte finns någon dokumentation eller om den är ofullständig får slakteriet inte ta emot djuren som KRAV-certifierade. (K)

10.4 Transport

För djuren innebär transport att de utsätts för buller och rörelser som de inte är vana vid. Därför är det viktigt att chauffören kör med hänsyn till att lasten är levande och rörlig. Men de mest stressande momenten uppstår när djuren lastas på och av. Då ska personalen hantera djuren lugnt och systematiskt. Personalen ska utnyttja djurens naturliga beteende för att driva dem i samband med transport och slakt, samt hålla samman etablerade djurgrupper och inte blanda dem med främmande djur.

10.4.1 Slakteriets ansvar att säkerställa bra transporter

Slakteriet ska både när det använder sig av egna eller inhyrda transportörer samt när djurägare transporterar in djuren själva säkerställa att:

- fordonet har fullgod ventilation så att klimatet är bra för djuren
- chauffören kör lugnt
- chauffören har ett giltigt kompetensbevis (SL)
- den totala transporttiden (inklusive vila) inte överskrider 8 timmar, vilket är det angivna i svensk lagstiftning. För fjäderfä kan denna tid förlängas under vissa förutsättningar som anges i lagstiftningen (SL)
- fordonet är besiktigt och godkänt av länsstyrelsen (SL)
- transportören är registrerad hos Jordbruksverket (SL)
- transportören har kännedom om KRAVs regler (K)
- slakteriets certifieringsorgan vid behov får inspektera djurtransporten, närvara vid lastning och avlastning samt får ta del av relevanta dokument (till exempel kompetensbevis)

Ovanstående säkerställes genom slakteriets egna rutiner för chaufförer anställda av slakteriet eller genom ett transportavtal med externa åkare samt överenskommelser med producenter som transporterar djuren själva. (K)

För den som själv transporterar sina djur till slakteriet gäller undantag från punkterna 3, 5 och 6 om det är förenligt med djurskyddslagstiftningen. Det innebär att transportsträckan ska vara kortare än 65 kilometer och att transporterna görs åtta gånger eller färre per år. (SL)

10.4.2 Använd inte stimulerande eller lugnande medel

Behandla inte djuren med stimulerande eller lugnande läkemedel före eller under transporten. (EU)

10.5 Tidpunkt för slakt

Detta avsnitt anger när djur får övernatta och vilken dokumentation som krävs om de övernattar.

10.5.1 Djur ska normalt slaktas samma dag som de anländer till slakteriet

KRAVs målsättning är att inga djur ska behöva övernatta på slakteriet, men i dagsläget är det inte helt tillämpligt på nötkreatur, får och getter av logistik- eller djurvälståndsskäl. Därför gäller för de KRAV-certifierade djuren att:

- Minst 80 procent av nötkreaturen ska slaktas samma dag de kommer till slakteriet. Räkna per månad.
- Nötkreatur från *ranchdriftsystem*, och lakterande kor inte får övernatta.
- Minst 80 procent av fåren och getterna ska slaktas samma dag de kommer till slakteriet. Räkna per månad.
- Lakterande tackor och getter inte får övernatta.
- Grisar inte får övernatta.
- Fjäderfä inte får övernatta.

I följande fall medges undantag från ovanstående punkter:

- Slakterier som var certifierade 2013-12-31 och som i dagsläget inte klarar att övernatta maximalt 20 procent nötkreatur, får och getter kan under vissa månader ha en högre andel övernattnings än 20 procent av dessa djurslag till som längst 2017-12-31. Detta förutsätter att slakteriet succesivt minskar övernattnings av KRAV-certifierade djur. Förbudet mot övernattnings av nötkreatur från ranchdrift och lakterande djur kvarstår.
- Slakterier kan övernatta djur som levereras av djurägaren oavsett procentandel under förutsättning att:
 - Djuren levereras senast möjligt kvällen före slakt.
 - Djuren är en *etablerad grupp*.
 - Djurägaren ansvarar för uppstallning och att djuren har riklig tillgång till foder, vatten och strö.

Djurvälståndsskäl kan vara att andra djur, mindre lämpade för att klara en övernattnings behöver gå före i slaktkän. (K)

10.5.2 Dokumentation om hur ofta och varför djur övernattar

Slakteriet ska dokumentera antal djur, datum, tiden för ankomst till slakteriet och

orsak till varför KRAV-certifierade djur måste övernatta på slakteriet. Varje månad tas en rapport fram på hur stor procentandel av KRAV-djuren som övernattat. (K)

10.6 Drivning

Reglerna i detta avsnitt beskriver hur slakteriet ska arbeta för att minimera stressen som djuret utsätts för på slakteriet. Ett väl fungerande slakteristall anpassat till djuren underlättar hanteringen och minimerar **stress** och risken för att djuren skadas.

10.6.1 Drivränna

Drivning i drivränna är inte tillåtet. (K)

10.6.2 Utformning av drivgångar

Drivgångar ska vara utformade så att drivningen går smidigt utan att djuren stressas. Drivningen ska underlättas till exempel genom:

- att drivgången saknar tvära krökar och blindgångar
- att undvika motgående luftströmmar, bländande belysning och reflekterande ytor
- att drivgångarna har ett bra klimat för djuren
- att minimera buller, höga ljud och lukter
- att drivgången har rätt lutning

10.6.3 Utnyttja djurens naturliga beteende

Utnyttja djurens naturliga beteende vid **drivning**, till exempel genom att hålla samman gruppen, att låta djuren gå från mörker till ljus och/eller att låta dem följa ledardjuret. (K)

10.6.4 Väntetid i drivgång

Minimera väntetiden i drivgången. Djuren ska inte behöva vänta mer än 15 minuter i drivgången. Något längre väntetid kan dock accepteras om det innebär att en grupp hålls intakt hela vägen fram till bedövningsboxen. (K)

10.6.5 Avskärmning mot bedövning och avblodning

Djuren ska skyddas mot **stress** genom att det finns en avskärmning som hindrar obedövade djur från att se **avblodning** och vidare hantering av slaktkroppar. För nötkreatur gäller att även bedövningen ska ske utan att obedövade djur kan se det. (K)

10.7 Bedövning och avblodning

Reglerna i detta avsnitt beskriver hur slakteriet ska arbeta för att minimera den stress som djuret utsätts för när det ska bedövas och avlivas. Avsnittet tar också

upp hur slakteriet ska hantera de bedövade djuren samt att slakteriet ska kontrollera såväl bedövningens effekt som att djuren är döda efter avlivningen.

10.7.1 Bedöva och avbloda så snart som möjligt

När djuren kommer till bedövningen ska de bedövas snarast möjligt och omedelbart därefter avblodas. Dessa moment får endast utföras av personer som har kompetensbevis för bedövning och avblodning för det djurslag som hanteras. (SL)

10.7.2 Sammanhållning av djurgrupper vid bedövning

Slakteriet ska hålla samman etablerade grupper av får, grisar och lamm så långt som möjligt när de ska bedövas.

10.7.3 Antal djur i bedövningsbox

Slakteriet ska se till att det inte är så många djur i en bedövningsbox att de oroar varandra eller skadar sig på grund av trängseln.

10.7.4 Övervakning av djur i bedövningsbox

Slakteriet ska övervaka de djur som är kvar i bedövningsboxen när en sammanhållen grupp av grisar, får eller lamm bedövas. (K)

10.7.5 Kontrollera bedövningens effekt

Slakteriet ska omgående kontrollera att bedövningen fungerar på varje enskilt djur. Bedövningen ska kontrolleras utifrån bedövningsmetod och djurslag.

10.7.6 Övervakning av anläggning för gasbedövning

Anläggningen ska kunna inspekteras när den är i drift. Slakteriet ansvarar för att det finns kontrollsystem för att upprätthålla rätt gasnivåer och exponeringstider samt ha larm som varnar vid driftsstörningar. (SL) Slakteriet ska ha ett annat sätt att bedöva djur tillgängligt om gasbedövningen vid kontroll visat sig inte fungera. Djuren får inte gasbedövas igen.

När det i framtiden finns mindre aversiva gaser, än höga koncentrationer av koldioxid som fungerar väl för bedövning, ska dessa användas.

10.7.7 Reservvapen och utvärdering av bedövningens effekt

Slakteriet ska se till att det alltid ska finnas reservutrustning för bedövning nära till hands vid alla typer av bedövning om bedövningen inte skulle fungera. (SL) Vid minsta misstanke om att bedövningen inte fungerat ska djuret ombedövas.

Slakteriet ska också ha standardrutiner för underhåll, *rengöring* och kalibrering av bedövningsutrustningen. Kontrollen av utrustningen ska journalföras. (SL) Utvärdering av hur bedövningen fungerar ska göras. (K)

10.7.8 Avblodningskontroll

Slakteriet ska kontrollera att djuret är helt avblodat innan slaktkroppen får gå vidare till nästa steg i slakten. (SL)

10.8 Nötkreatur

Det här är regler som gäller för nötkreatur under transport till slakteriet och på slakteriet.

10.8.1 Uppbindning av djur

Bara djur som varit uppbundna förut får bindas upp. Om djuren binds upp ska hjälpmedel som används vara utformade så att det inte finns risk för strypning eller skada och så att djuren snabbt kan släppas lösa. (SL)

10.8.2 Foder, vatten, strö och sysselsättning

Dagtid i väntan på slakt ska djuren ha tillgång till vatten (SL) och till grovfoder. Vid övernattnings ska djuren ha tillgång till vatten och grovfoder. De ska också ha en torr, hel och ströad liggyta eller mjuk spalt.

10.8.3 Uppstallning i gruppboxar

Vid *uppstallning* i gruppbox ska djuren minst få följande utrymme (SL):

Vikt (kg)	Utrymme (kvadratmeter)
mindre än 100	1
100–250	1,5
250–400	1,9
400–600	2,3
mindre än 600	2,7

10.8.4 Uppstallning av djur i endjursboxar

Nötkreatur ska i första hand övernatta med sin grupp. Till nötkreatur som inte hör till någon grupp får endjursboxar i *Uddevallssystem* användas om de uppfyller följande krav:

- Hel nedre kant (minst 30 cm från golvytan)
- Utrymmeskrav enligt svensk lag (L22).

10.9 Får och get

De här är regler som gäller för får och get under transport till slakteriet och på slakteriet.

10.9.1 Hantering av djur

Slakteriets eller transportörens personal får inte lyfta eller dra djuren i pälsen eller ull.

10.9.2 Foder, vatten, strö och sysselsättning

- Dagtid i väntan på slakt ska djuren ha tillgång till vatten och till grovfoder.
- Vid övernattnings ska djuren ha tillgång till vatten och grovfoder. De ska också ha en torr, hel och ströad liggyta.

10.9.3 Uppstallning i gruppboxar

Vid uppstallning i gruppboxar ska djuren minst ha ett utrymme per djur på:

- 0,5 m² om de väger mindre än 50 kg
- 1 m² om de väger mer än 50 kg.

10.9.4 Uppstallning av djur i endjursboxar

Djuren får bara undantagsvis stallas upp i endjursboxar. Endjursboxarna ska i så fall vara minst 2 m² stora.

10.10 Gris

De här är regler som gäller för grisar under transport till slakteriet och på slakteriet.

10.10.1 Foder, vatten, strö och sysselsättning

På slakteriet under dagtid i väntan på slakt ska djuren ha fri tillgång till vatten. (SL) De ska också ha tillgång till halm eller annat lämpligt material för sysselsättning. (K)

10.10.2 Uppstallning i gruppboxar

Vid uppstallning i gruppboxar ska djuren minst ha ett utrymme per djur på (SL):

- 0,75 m² för grisar (slaktsvin) som väger mindre än 120 kg
- 1,5 m² för vuxna grisar som väger mer än 120 kg

10.10.3 Uppstallning av djur i endjursboxar

Djuren får bara undantagsvis stallas upp i endjursboxar. Endjursboxen ska i så fall vara minst 2 m² för grisar som väger maximalt 120 kg. Suggor och galtar som stallas upp ensamma ska ha 6 respektive 7 m² stora boxar. (SL)

10.11 Fjäderfä

De här är regler som gäller för fjäderfä under transport till slakteriet och på slakteriet.

10.11.1 Slakt samma dag

Fjäderfä ska alltid slaktas samma dag som de kommer till slakteriet. Det gäller även strutsfåglar.

10.11.2 Upphängning i fotbyglar

Upphängning av höns och slaktkyckling i fotbyglar före bedövningen ska ske lugnt. (SL)

Linjen med fotbyglar ska vara så kort som möjligt och utformas utan tvära krökar så att upphängda fåglar inte stöter mot hinder. De ska utsättas för minsta möjliga stress. (SL)

Det ska därtill finnas ett rullband eller liknande som ger stöd under bröst-korgen och har en lugnande inverkan. Ett annat alternativ är att hålla i fåglarna sedan de hängts upp och fram till bedövningen. (K)

Linjen med fotbyglar ska utformas så att fåglar som hängs upp inte hänger längre än 30 sekunder, så länge de är vid medvetande. (K)

Fotbyglarna ska vara anpassade efter fåglarnas storlek. (SL)

10.11.3 Hantering av djuret efter upphängning

Håll i varje djur en kort stund efter att de hängts upp i fotbyglarna. (K)

10.11.4 Hantering av andra fjäderfän än höns och kyckling

Inga andra fjäderfän än höns och kyckling får slaktas med hjälp av upphängning i fotbyglar, om du inte håller i fåglarna hela tiden från upphängning och fram till bedövningsbadet. (K)

10.12 Hjort - utgått

Regelavsnittet har utgått.

Hönsfoder

Du som är certifierad för fodertillverkning ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 11.1 Allmänna regler för alla sorters foder
- 11.2 Råvaror
- 11.3 Förädling
- 11.4 Innehåll och märkning
- 11.5 Foder till sällskapsdjur
- 11.6 Hantering av KRAV-certifierat foder

11.1 Allmänna regler för alla sorters foder

Den allmänna fodermedelslagstiftningen gäller utöver vad som står i detta kapitel. Fodermedelslagstiftningen reglerar till exempel tillåtna halter av eventuella främmande ämnen som inte tas upp i KRAVs regler.

11.1.1 Inga genetiskt modifierade organismer

Du får inte använda *genetiskt modifierade organismer* (GMO) som foder eller för att framställa foder, fodertillsatser, bindemedel eller konserveringsmedel för foder. (EU)

Du måste göra vad du kan för att vara säker på att de produkter eller råvaror du använder inte innehåller GMO eller är framställt från GMO. Om det finns risk för att en **produkt** eller råvara innehåller GMO eller är framställd från GMO så ska du skaffa ett intyg som försäkrar att produkten inte innehåller GMO eller är framställd av GMO, eller begära en analys av produkten. För bedömning av GMO-risk och riktlinjer för GMO-frihetsintyg, se KRAVs risklistor för GMO (utgåva 2015-07-01) på KRAVs webbplats www.krav.se/gmo-risklistor (K)

11.1.2 Besträlning

Du får inte bestråla dina råvaror eller produkter och du ska försäkra dig om att dina leverantörer inte bestrålat råvarorna. (EU)

11.1.3 Ämnen i kontakt med foder

Konserveringsmedel (förutom de uppräknade i bilaga VI till förordning (EG) 889/2008), **bekämpningsmedel** och syntetiska eller naturidentiska **färgämnen** får inte tillsättas till ämnen som kommer i kontakt med foder. (EU)

11.1.4 Filtrering

Filtreringsteknik som leder till kemiska förändringar på molekylnivå tillåts inte om filtreringsutrustning innehåller asbest eller om den på annat sätt leder till kemiska förändringar på molekylnivå som påverkar produkten negativt.

11.2 Råvaror

I det här avsnittet finns regler som styr vilka råvaror du får använda i ett KRAV-certifierat foder.

Tänk särskilt på

Allt foder som är av jordbruksursprung ska vara KRAV-certifierat. Men till grisar och fjäderfä får konventionellt proteinfoder ges enligt undantaget i regel 5.1.9.7 till 31 december 2017. (EU)

Särskilda regler för råvaror till foder för sällskapsdjur finns i avsnitt 11.5.

11.2.1 Använd KRAV-certifierad råvara

Du ska använda KRAV-certifierade råvaror. Bara om det inte är möjligt får du använda de icke KRAV-certifierade foderråvarorna av animaliskt ursprung som finns med i bilaga 1. Du får bara använda de råvaror för mineraler, spårelement och vitaminer som finns med i bilaga 1. (EU)

Enligt EU-kommissionens förlängda undantag, får grisar och fjäderfä årligen ges maximalt 5 procent konventionellt proteinfoder av jordbruksursprung till 31 december 2017 (EU). Du får inte använda foderråvaror av samma slag som kommer från både KRAV-certifierat och från icke KRAV-certifierat jordbruk tillsammans i en foderblandning. Du får heller inte använda foderråvaror av samma slag som kommer från både andra årets *karensårsodling* och från icke KRAV-certifierat jordbruk tillsammans i en foderblandning (I). Du ska inte räkna med mineralfoder, kalk, snäckskal och liknande mineraltillsatser, när du beräknar procentandelen av KRAV-certifierad råvara.

11.2.2 Icke KRAV-certifierade foderråvaror som inte är av jordbruksursprung

Icke KRAV-certifierade foderråvaror som inte är av jordbruksursprung, till exempel fiskmjöl, får ingå i foderstaten till grisar och fjäderfä. De får utgöra maximalt 10 procent av det årliga foderintaget räknat som torrstubstansinnehåll. (I)

Om råvarorna är bearbetade ska de vara framställda med tillåtna produktionsprocesser enligt KRAV regel 11.3.1. (K)

11.2.3 Animaliska fodermedel

Alla animaliska foderråvaror som finns med i bilaga 1 är tillåtna i foder för grisar och fjäderfä.

Foder för idisslare får innehålla vassle, skummjolk och andra restprodukter från KRAV-certifierad mjölkproduktion.

Foder för KRAV-certifierad djurhållning får inte innehålla köttbiprodukter, utan detta är endast tillåtet i foder avsett för sällskapsdjur.

Fiskråvara ska komma från *hållbart fiske*. KRAV rekommenderar att mussel-mjöl används. (K)

11.3 Förädlingen

Här kan du läsa om vilka tillsatser och produktionsprocesser som är tillåtna i framställningen av KRAV-certifierat foder. Särskilda regler för tillsatser till foder för sällskapsdjur finns i regel 11.5.3.

11.3.1 Produktionsprocessen

Du får inte använda kemiska lösningsmedel eller tillsatser av andra kemiska ämnen när du framställer och bereder foder. Du får bara använda följande produktionsprocesser:

- mekaniska och *fysikaliska processer*, till exempel malning (EU)
- *biologiska processer* som till exempel *fermentering* och jäsning (exempelvis användning av mjölksyrakulturer och mögelkulturer) (EU)
- koagulering med hjälp av enzymer (exempelvis löpe) (K)
- spjällkning med enzymer (exempelvis enzymet amylas) (K)
- extraktion med tillåtna lösningsmedel (EU)
- fällning (EU)

Du får enbart använda vatten, etanol eller fetter som lösningsmedel. (I)

11.3.2 Tekniska tillsatser

Om det inte finns KRAV-certifierad melass får du använda icke KRAV-certifierad melass som bindemedel. Användningen begränsas för lantbrukaren till 1 procent av det årliga foderintaget för ett djur räknat på torrsubstansinnehåll för det foder som framställts av jordbruksprodukter. (EU)

Med undantag för melass får fodertillsatser som ingår i produkter för att fylla en teknisk funktion (exempelvis som bindemedel eller dammbindare) utgöra maximalt 0,1 procent av en foderblandning eller ett *fodertillskott* (K). Tillsatser får inte vara framtagna med hjälp av *GMO* eller kemiska lösningsmedel. Du får bara använda de tekniska tillsatser som finns med i bilaga 1. (EU)

11.4 Innehåll och märkning

Här kan du läsa om hur du ska informera om din *produkt*.

Särskilda regler för märkning av foder till sällskapsdjur finns i avsnitt 11.5.

Tänk särskilt på

Det är viktigt att varje foderblandning är märkt med andelen KRAV-certifierat foder.

11.4.1 Gränsvärden för tungmetaller i foder

Du ska säkerställa att fodermedel du säljer innehåller låga halter av tungmetaller. I foder som ska KRAV-certifieras får halten av tungmetaller inte överskrida gränsvärdena i tabellen nedan. Du ska ha ett kontrollsystem för att kunna garantera att dessa gränsvärden inte överskrids. Ditt certifieringsorgan kan kräva att du tar stickprov eller att få se myndigheternas provtagning.

mg/kg foder (12 % vattenhalt)					
Tungmetall	Krom	Kadmium	Bly	Kvicksilver	Nickel
Helfoder	9	0,10	5	0,1	6
Tillskottsfoder	16	0,18	10	0,1	10

11.4.2 Innehållsdeklaration behövs alltid

Du ska på förpackningen, produktbladet för foder eller liknande redovisa vilka KRAV-certifierade råvaror som ingår i produkten, samt hur stor andel av vikten i **torrsubstans** som de respektive råvarorna utgör. Du ska ange innehållet av råvaror från 2:a årets **karensårsodling** på samma sätt. Det ska på produktens innehållsdeklaration också stå hur mycket foderråvaror av jordbruksursprung produkten innehåller. (EU)

11.4.3 Märkning

Du får bara använda KRAVs märke på säckar och produktblad om alla foderråvaror är KRAV-certifierade och om alla tillsatser följer KRAVs regler. (K)

Du får marknadsföra foderblandningar som även innehåller råvaror som inte är KRAV-certifierade, men som bara innehåller tillåtna fodertillsatser, genom att ange KRAVs namn om du direkt efter KRAVs namn lika tydligt skriver hur stor andelen KRAV-certifierade råvaror är uttryckt i viktprocent. Använd råvarornas vikt som **torrsubstans** när du räknar och dra bort mineraltillsatser enligt regel 11.2.1. (EU)

11.4.4 Tillåtetbedömning av vissa fodermedel som inte kan KRAV-certifieras

Du kan få ange i produktinformationen, men inte på förpackningen, att ett fodermedel, -tillsats eller -blandning är tillåten i KRAV-certifierad produktion. Då krävs att samtliga ingredienser är tillåtna enligt KRAVs regler i kapitel 5, 7 eller 11 och att ett godkänt certifieringsorgan gjort en tillåtetbedömning av det aktuella receptet för att säkerställa detta. En tillåtetbedömning gäller i tre år och måste sedan förnyas. (K)

I mineralfoder gäller att alla ingredienser som är av jordbruksursprung (till exempel majs, vete och lusern) ska vara KRAV-certifierade eller EU-ekologiska.

Du betalar ingen licensavgift till KRAV och du behöver inte redovisa försäljningsvärden för tillåtetbedömda fodermedel, -tillsatser och -blandningar. (K)

På KRAVs hemsida publiceras en lista över tillåtetbedömda fodermedel, -tillsatser och -blandningar.

11.5 Foder till sällskapsdjur

Här finns de särskilda regler som gäller för foder till sällskapsdjur.

Du som följer reglerna i avsnitt 11.5 får kalla ditt foder till sällskapsdjur för "ekologiskt", men inte använda EU:s logotyp för ekologisk produktion. Jordbruksverket har beslutat om detta enligt artikel 95.5 i förordning 889/2008.

11.5.1 *KRAV-certifierade råvaror*

Du ska använda KRAV-certifierade råvaror. Bara om det inte är möjligt får du använda icke KRAV-certifierade foderråvaror. (K)

11.5.1.1 *Råvaror som inte är KRAV-certifierade*

inga konventionella råvaror av vegetabiliskt ursprung är tillåtna. Du får använda de foderråvaror av animaliskt ursprung som finns i bilaga 1. Fiskråvara ska komma från **hållbart fiske**. Du får utöver detta även använda köttprodukter och köttbiprodukter av livsmedelskvalitet. (K)

11.5.2 *Produktionsprocessen*

Du ska producera foder till sällskapsdjur enligt KRAVs regler för förädling, se regel 11.3.1. När du beräknar procentandelen KRAV-certifierad råvara behöver du dock inte räkna in eventuella mineralfoder eller mineraltillsatser som ingår. (K)

11.5.3 *Tillsatser, aromer och processhjälpmedel*

Du får tillsätta vitaminer och mineraler från bilaga 1 och 2 till foder till sällskapsdjur. (K)

Tillåtna *processhjälpmedel* finns upptagna i bilaga VIII B till förordning (EG) 889/2008. (EU)

Du får enbart använda naturliga *aromer*. (EU)

Bärare till aromer och tillsatser ska vara råvaruingredienser, tillåtna tillsatser enligt bilaga VIII B till förordning (EG) 889/2008, vatten, etanol eller fetter. (K)

Tillsatser, aromer, bärare, lösningsmedel och processhjälpmedel får inte innehålla eller vara framtagna med hjälp av genetiskt modifierade organismer. (EU)

11.5.4 *Märkning av foder till sällskapsdjur*

Du får märka foder till sällskapsdjur med KRAVs märke om fodret innehåller 95 procent eller mer KRAV-certifierade råvaror. Om fodret innehåller mindre än 95 procent KRAV-certifierade råvaror så gäller reglerna om KRAV-certifierade ingredienser i avsnitt 9.14.

11.6 Hantering av KRAV-certifierat foder

Du som endast hanterar eller lagrar KRAV-certifierat foder ska vara certifierad enligt kapitel 11. Du ska särskilt följa reglerna i avsnitt 3.2 som berör *hantering* av KRAV-certifierade råvaror och produkter. Du ska även följa alla andra allmänna regler, det vill säga reglerna i kapitel 2, 3 och 20. (K)

Reglerna 11.1-11.5 berör inte dig som enbart hanterar KRAV-certifierade foder.

Såpa

Jord
förbättrings-
medel

GODKÄND FÖR
EKOLOGISK
ODLING

12

Tillverkning och marknadsföring
av produktionshjälpmedel

Du som är certifierad för tillverkning och marknadsföring av produktionshjälpmedel ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 12.1 Allmänna regler för produktionshjälpmedel
- 12.2 Jordar
- 12.3 Gödsel och jordförbättringsmedel
- 12.4 Växtskyddsmedel
- 12.5 Tillåtetbedömning av produktionshjälpmedel
- 12.6 Hantering och lagring

12.1 Allmänna regler för produktionshjälpmedel

Reglerna i det här avsnittet gäller olika typer av produktionshjälpmedel som används inom växtodling och trädgårdsodling.

12.1.1 Vilka produktionshjälpmedel kan KRAV-märkas?

Produktionshjälpmedel som kan KRAV-märkas är olika biologiska och kemiska produkter samt vissa mineralprodukter som lantbrukare använder i sin växtodling. KRAV-certifierade produkter kan också användas av enskilda konsumenter. Exempel på produktionshjälpmedel som kan KRAV-märkas är:

- jordblandningar
- jordförbättringsmedel
- gödselmedel
- växtskyddsmedel
- mikrobiologiska preparat

Följande kan inte KRAV-märkas som produktionshjälpmedel:

- teknisk utrustning
- kopparpreparat.

12.1.1.1 Produktionshjälpmedel för djurbäddning kan inte KRAV-märkas

Du som tillverkar produktionshjälpmedel för djurbäddning och hade produkter som var certifierade 2013-07-01 får fortsätta att sälja dem efter 1 januari 2014, dock som längst till utgången av 2015. Det förutsätter att du fortsätter följa KRAVs tidigare regler och att du är certifierad under tiden.

12.1.2 Miljö- och hälsoskydd/hänsyn

Du kan KRAV-märka ett produktionshjälpmedel om:

- Du har dokument som styrker att det inte medför någon allvarlig miljöstörning att tillverka, bryta eller samla in produkten. (SL)
- Det inte är klassat som skadligt för djurs och människors hälsa eller för miljön, se Kemikalieinspektionens föreskrifter om klassificering (KIFS 2005:7).
- Det inte innehåller *genetiskt modifierade organismer* eller är framställt med hjälp av genetiskt modifierade organismer.

- Det inte framställts genom uppodling eller annan varaktig förändring av primära ekosystem. (K)

12.1.3 Produktionsbeskrivning

Du ska ha en dokumentation av produktionsprocessen. Där ska råvarornas ursprung, förekomst och förråd i naturen framgå. Du ska även dokumentera produktionshjälpmedlets tillverkningsprocess i den egna verksamheten, när och var olika steg har skett samt vilka bearbetningsmetoder som använts. (K)

12.1.4 Analysera innehållet av tungmetaller och näring

För att du ska få KRAV-märka jordblandningar, jordförbättrings- och gödselmedel så måste du analysera hur mycket den färdiga produkten eller de ingående råvarorna innehåller av tungmetallerna bly, kadmium, koppar, krom, kvicksilver, nickel, zink och silver. Du ska också analysera hur mycket av relevanta makro- och mikronäringsämnen som de produkter som du marknadsför innehåller.

Analys ska göras:

- inför certifiering av ny **produkt**.
- vid ny **leverantör** av en råvara.
- regelbundet när innehållet av en produkt ligger nära ett gränsvärde för någon eller flera tungmetaller, hur ofta avgörs i samråd med ditt certifieringsorgan.
- om ditt certifieringsorgan anser att det behövs.

Du ska ta representativa prover av dina produktionshjälpmedel eller på de ingående råvarorna i produkten. Du ska anlita ackrediterade laboratorier som använder godkända analysmetoder.

Halten av tungmetaller får inte vara så hög att den **högsta tillåtna givan** gör att lantbrukaren inte har någon nytta av medlet i produktionen. Om till exempel ett gödselmedel innehåller så mycket tungmetaller i förhållande till den näring som tillförs att gödslingseffekten är försumbar kan gödselmedlet inte tillåtas.

12.1.5 Importerade och införda produktionshjälpmedel

Om du importerar eller för in produkter och råvaror som ska säljas som produktionshjälpmedel ska dessa följa alla regler i kapitel 12, samt dessutom (K):

- de delar av kapitel 20 som gäller för produktionshjälpmedel
- reglerna 3.3.4 och 3.3.5 om GMO-förbud
- regel 3.3.6 om förbud mot nanomaterial
- regelavsnitt 3.5 om förpackningar.

Om du låter en leverantör utanför Sverige, som inte är KRAV-ansluten, packa och KRAV-märka dina produkter ska du teckna ett avtal med leverantören. Avtalet ska ge dig kontroll över hur KRAV-märkningen används och ge dig och ditt certifieringsorgan rätt att kontrollera din leverantörs produktion vid behov. (K)

12.1.6 Information om produkten

I det här avsnittet finns regler för hur du ska märka och informera om ditt produktionshjälpmedel.

12.1.6.1 Information på förpackningar

Om du säljer ett KRAV-certifierat produktionshjälpmedel så ska du på förpackningen informera om följande:

- Vilka råvaror som ingår. För råvaror från lantbruket och för restprodukter från livsmedelsindustrin ska det stå om råvarorna kommer från konventionell eller *ekologisk* produktion.
- För en *produkt* som du vill marknadsföra som jordblandning, jordförbättrings- eller gödselmedel ska du ange hur mycket av relevanta makro- och mikronäringsämnen produkten innehåller. Innehållet får anges som ett intervall.
- Ange den *högsta tillåtna givan*. Du får som mest räkna på fem år.

För produkter som levereras i bulk skall tillverkaren tillhandahålla motsvarande information i form av ett produktblad.

Du ska märka produkterna så att det går att fastställa när och var produktionen och dess olika steg har skett, som exempelvis förädling och förpackning. Det ska gå att spåra råvarorna. Du ska utforma märkningen på ett lämpligt sätt.

12.1.6.2 Produktlistan på KRAVs hemsida

Du ska anmäla till KRAV vilka KRAV-certifierade produkter du tänker sälja innan du börjar marknadsföra dem, enligt regel 2.2.4. Anmälan görs via KRAVs webbplats. Ditt certifieringsorgan verifierar att uppgifterna är korrekta när de gör *kontroll*. (K)

12.1.6.3 Märkning

Du ska märka produktionshjälpmedel som är certifierade enligt reglerna i avsnitt 12.1-12.4 med KRAVs särskilda märke för produktionshjälpmedel. Mer information om märkning av produktionshjälpmedel finns i KRAVs regel 20.1.5.

12.1.6.4 Ekologiska produktionshjälpmedel

Bara de produktionshjälpmedel som innehåller 100 viktprocent *ekologiska* råvaror får kallas ekologiska. Då får du använda KRAVs ordinarie märke på produkten.

12.2 Jordar

I det här avsnittet finns särskilda regler för jordar och jordblandningar som du vill KRAV-certifiera.

12.2.1 Jordar och jordblandningar

Om du tillverkar jord eller jordblandningar och vill KRAV-märka dem så får du bara använda följande ingredienser:

- sand, krossmaterial, lera och torv från områden där inga kemiska *bekämpningsmedel* eller *konstgödsel* har använts 24 månader före uttag
- jord från KRAV-certifierad mark
- Organiska gödselmedel enligt regel 4.3.5.1
- Oorganiska gödselmedel enligt regel 4.3.6.1

12.2.2 Tungmetaller i jordar och jordblandningar

Om du vill marknadsföra så- eller planteringsjordjordar och jordblandningar så får de inte innehålla halter av tungmetaller som ligger över följande gränsvärden:

Ämne	mg/kg ts i jorden
Bly	30
Kadmium	0,3
Koppar	40
Krom	40
Kvicksilver	0,1
Nickel	25
Zink	120
Silver	0,25

12.3 Gödsel och jordförbättringsmedel

I det här avsnittet finns särskilda regler för gödsel och jordförbättringsmedel som du vill KRAV-certifiera.

12.3.1 Innehåll i gödsel- och jordförbättringsmedel

Om du tillverkar gödsel- eller jordförbättringsmedel och vill KRAV-märka dem får du bara använda följande ingredienser:

- sand, krossmaterial, lera och torv från områden där inga kemiska *bekämpningsmedel* eller *konstgödsel* har använts 24 månader före uttag
- organiska gödselmedel enligt regel 4.3.5.1
- oorganiska gödselmedel enligt regel 4.3.6.1

12.3.2 Begränsa tillförseln av tungmetaller

KRAVs växtodlingsregler har gränser för hur mycket tungmetaller som får tillföras till åkermark. Den högsta tillåtna totala tillförseln av tungmetaller per år under en femårsperiod är:

Ämne	g/ha och år
Bly	25
Kadmium	0,45
Koppar	300*
Krom	40
Kvicksilver	0,8
Nickel	25
Zink	600
Silver	3

* För koppar kan större mängder, maximalt 1 kg per hektar, godtas om du kan visa att den aktuella åkermarken behöver koppartillskott.

När en lantbrukare använder den *högsta tillåtna givan* av ditt produktionshjälpmedel får inte tillförseln av någon tungmetall vara större än vad som är tillåtet enligt tabellen.

Tänk på att om lantbrukaren tillför 1 ton/ha och år av en *produkt* som innehåller 1 ppm av ett visst ämne så resulterar det i ett tillskott av ämnet av 1 g/ha och år. Tänk också på att lägga ihop mängderna när du tillför flera olika medel.

12.3.3 Högsta tillåtna giva

Du beräknar den *högsta tillåtna givan* genom att ta hänsyn till innehållet av tungmetallerna bly, kadmium, koppar, krom, kvicksilver, nickel, zink och silver i ditt produktionshjälpmedel. Räkna sedan ut hur mycket av ditt produktionshjälpmedel som får tillföras utan att tillförseln av någon tungmetall överskrider gränsvärdena i regel 12.3.2, och att tillförseln av något växtnärsämne inte blir för stort. Du kan beräkna den högsta tillåtna givan på en årlig tillförsel, eller under en tidsperiod på som mest 5 år. Du ska ange hur du räknat.

12.4 Växtskyddsmedel

Du får bara KRAV-märka och marknadsföra *växtskyddsmedel* som är tillåtna enligt KRAVs regler för växtskydd, avsnitt 4.4.

12.5 Tillåtetbedömning av produktionshjälpmedel

Du kan få ange i produktinformationen, men inte på förpackningen, att ett produktionshjälpmedel är tillåtet i KRAV-certifierad produktion. Då krävs att samtliga ingredienser är tillåtna enligt KRAVs regler i kapitel 4 och att ett ackrediterat certifieringsorgan gjort en tillåtetbedömning av det aktuella receptet för att säkerställa detta. En tillåtetbedömning gäller i tre år och måste sedan förnyas. (K)

Du betalar ingen licensavgift till KRAV och du behöver inte redovisa försäljningsvärden för tillåtetbedömda produktionshjälpmedel. (K)
På KRAVs hemsida publiceras en lista över tillåtetbedömda produktionshjälpmedel, www.krav.se/lantbruk

12.6 Hantering och lagring

12.6.1 Hantering av KRAV-certifierade produktionshjälpmedel

Du som endast hanterar eller lagrar KRAV-certifierade produktionshjälpmedel ska vara certifierad enligt kapitel 12. Du ska särskilt följa reglerna i avsnitt 3.2 som berör *hantering* av KRAV-certifierade råvaror och produkter. Du ska även följa alla andra allmänna regler, det vill säga reglerna i kapitel 2, 3 och 20. (K)

Reglerna 12.1-12.5 berör inte dig som enbart hanterar KRAV-certifierade produktionshjälpmedel.

Detta regelkapitel har utgått från och med den 1 januari 2015. Producenter med djurhållning får även fortsättningsvis tillämpa kapitlets regler för hudar och ull, som finns i regel 5.1.13.

För ekologisk certifiering av textilier rekommenderar vi i stället den internationella certifieringen Global Organic Textile Standard (GOTS), www.global-standard.org

Butik

KRAV
Välkommen till oss på KRAV-certifierad butik

14

Butik

Du som är certifierad för butik ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 14.1 Butikens övergripande åtagande
- 14.2 Hur du hanterar och säljer KRAV-certifierade produkter
- 14.3 Märkning, skyltning och exponering
- 14.4 Dokumentation
- 14.5, 14.6, 14.7, 14.8 finns nu i kapitel 3, se avsnitt 3.7.

14.1 Butikens övergripande åtagande

Butiken ska locka kunder som söker KRAV-certifierade produkter att återkomma. Butiken ska göra det genom att:

- ha ett brett sortiment av KRAV-certifierade produkter och kontinuerligt sträva efter att utöka bredden
- exponera KRAVs namn och märke
- se till att de KRAV-certifierade produkterna är lättillgängliga och väl synliga för kunden
- se till att personalen har goda kunskaper om KRAV och *ekologisk* produktion.

14.1.1 Regler i andra kapitel som också gäller butik

Förutom reglerna i detta kapitel gäller KRAVs regler för märkning i kapitel 20 och allmänna regler i kapitel 2 och 3 dig som har butik. Observera särskilt följande punkter:

- 2.1-2.10 och 2.12 om certifiering och avtal
- 3.3 om ämnen och material
- 3.4 om minskad miljö- och hälsopåverkan från hygienarbete
- 3.5 om förpackningar
- 3.6.3 om farligt avfall
- 3.6.5 om systematiskt miljöarbete
- 3.7 om energianvändning
- 20.1.1-20.1.3 allmänna regler
- 20.2 om användning av KRAVs namn och märke
- 20.4.8 om ursprung för färskvaror
- 20.5 om märkning på följesedlar och fakturor
- 20.6 om marknadsföring.

14.1.2 Minimikrav på sortiment

Butiken ska tillhandahålla och med tydlig skyltning exponera KRAV-certifierade produkter inom åtminstone följande produktkategorier om butiken har ett sortiment inom dessa kategorier. Om några av produkterna bara finns som beställningsvara ska detta skyltas tydligt i butiken tillsammans med information om hur man beställer.

- Ris
- Bulgur eller matvete eller motsvarande
- Bröd
- Pastaprodukter
- Mjöl, gryner, flingor och brödmix
- Färskt eller fryst kött om möjligt av såväl nöt som gris och kyckling
- Färsk eller fryst fisk och färska eller frysta skaldjur
- Färdigrätter
- Mjölk
- Yoghurt och fil
- Ost
- Ägg
- Smör eller margarin
- Matolja
- Ketchup och senap
- Smaksättare som buljong, soja eller liknande.
- Färska eller torkade kryddor
- Frukt
- Frysta bär
- Blad- och stamgrönsaker (*till exempel sparris, fänkål*)
- Färsk eller fryst kål (*till exempel blomkål, broccoli*)
- Färska och konserverade grönsaker som odlas för fruktens skull (*till exempel gurk- och tomatväxter, oliver*)
- Rotfrukter
- Lökgrönsaker
- Svamp
- Konserverade och frysta ärtor
- Torkade och konserverade linser
- Torkade och konserverade bönor
- Nötter eller mandlar
- Groddar
- Potatis
- Socker
- Sylter och marmelader
- Fruktjuice
- Öl eller cider
- Saft
- Kaffe
- Te
- Glass
- Barnmat

14.1.3 Öka utbudet

Du ska arbeta aktivt för att efter hand öka utbudet av KRAV-certifierade produkter. Du ska kunna redovisa detta vid *kontroll*. Du ska också mäta hur det utvecklas och redovisa detta vid kontrollen. KRAV har rätt att ta del av statistiken.

14.1.4 Öka försäljningsandelen

Du ska arbeta aktivt för att öka försäljningsandelen av ekologiska produkter. Du ska också mäta hur den utvecklas och redovisa detta vid *kontroll*. KRAV har rätt att ta del av statistiken.

14.1.5 Utbilda personalen

Personalen ska ha goda kunskaper om *ekologisk* produktion och om KRAV. Din butik ska sträva efter att det alltid är någon av personalen i butiken under öppettiden som har gått igenom en utbildning om KRAV och ekologisk produktion eller studerat KRAVs särskilt framtagna skriftliga informationsmaterial. Ny och tillfällig personal ska informeras om vilka i personalen som har denna kunskap (se även reglerna 2.3.1 och 2.3.2).

Personal som genomgått utbildning ska kunna visa ett utbildningsintyg. Personal som läst den skriftliga informationen ska ha signerat ett utskrivet exemplar av informationen. Informationen ska innehålla följande moment:

- Basinformation om ekologisk produktion och vad den syftar till.
- Allmän information om KRAVs regler, KRAVs målsättning och KRAVs mervärden.
- Information om rutiner för särhållning av KRAV-certifierade produkter i butiken.
- Information om märkning och marknadsföring av KRAV-certifierade livsmedel.
- Basinformation om andra miljömärkningar.

14.2 Hur du hanterar och säljer KRAV-certifierade produkter

Du kan sälja KRAV-certifierade produkter som är färdigförpackade, alltså förpackade av din *producent* eller *leverantör*, men du kan också sälja KRAV-certifierade produkter som är förpackade i butik, liksom omärkta produkter i lösvikt över disk eller för självbetjäning.

14.2.1 Hantering

Hantera KRAV-certifierade produkter på ett sådant sätt att det inte finns någon risk för att de KRAV-certifierade produkterna blandas samman med icke KRAV-certifierade produkter. Det är till exempel viktigt att ha en säker separation av konventionell och KRAV-certifierad frukt. Du får inte heller blanda ihop eller förväxla KRAV-certifierade produkter med *EU-ekologiska* produkter.

14.2.2 Förädling och import

Om du *förädlar* produkter i butiken ska du följa reglerna för förädlade KRAV-certifierade produkter i kapitel 9 som handlar om livsmedelsförädling.

Om du själv *importerar* eller för in *ekologiska* produkter eller ingredienser

från utlandet för att KRAV-märka dem så ska du följa reglerna i kapitel 16 som handlar om import och *införsel*.

Innan du börjar marknadsföra produkter där du tillämpar reglerna i kapitel 9 eller kapitel 16 så ska du anmäla det till ditt *certifieringsorgan* och få ett nytt certifikat som omfattar även dessa regelkapitel.

14.2.3 Lösvikt för självbetjäning

Se till att det inte går att förväxla KRAV-certifierade produkter med icke KRAV-certifierade produkter vid lösviktsförsäljning. När du hanterar KRAV-certifierade och icke KRAV-certifierade produkter i lösvikt parallellt och där produkterna inte går att skilja utseendemässigt från varandra så ska du hantera dem så att det inte finns risk för att de blandas ihop med icke KRAV-certifierade produkter och säkerställa att det är tydligt för kunden vilka produkter som är KRAV-certifierade.

14.2.4 Lösvikt bakom disk

För att få hantera och sälja till exempel ost eller kött i lösvikt bakom disk ska du säkerställa att det är tydligt för kunden vilka produkter som är KRAV-certifierade.

14.2.5 Butiksförpackat

Du får packa och packa om KRAV-certifierade produkter. Hantera produkterna så att de inte blandas samman med eller kontamineras av produkter som inte är KRAV-certifierade.

Rengör maskiner, redskap och ytor som kommer i kontakt med produkterna innan du börjar hantera KRAV-certifierade produkter.

Du ska ha skriftliga rutiner som visar hur du uppfyller kraven ovan. Om det passar kan rutinerna läggas in i egenkontrollprogrammet som din butik har för att uppfylla livsmedelslagstiftningen.

14.3 Märkning, skyltning och exponering

Skytning och märkning är till för att det ska vara lätt att hitta KRAV-certifierade produkter. Här finns de särskilda regler som gäller för KRAV-anslutna butiker. I kapitel 20 finns regler för märkning som gäller alla KRAV-anslutna företag.

14.3.1 Märkning

Du får märka och förpacka KRAV-certifierade produkter med KRAVs märke. Du kan även märka KRAV-certifierade varor med leverantörens namn om du har en skriftlig överenskommelse med leverantören om det.

Om du har påsar eller annat särskilt packmaterial avsedda för att kunden ska packa de KRAV-certifierade produkterna så ska du lägga fram påsarna eller packmaterialet intill de KRAV-certifierade produkterna. Den som handlar varorna ska inte kunna misstolka för vilka produkter packmaterialet är tänkt.

14.3.2 Skyltning

Kunden ska tydligt se att butiken är KRAV-certifierad genom att skylt eller *certifikat* är väl exponerade i anslutning till entrén.

De KRAV-certifierade produkterna ska vara lättillgängliga och väl synliga för kunden. Du ska exponera KRAV-certifierade produkter så att de inte kan förväxlas eller blandas ihop med icke KRAV-certifierade produkter.

I diskar med enbart KRAV-certifierade produkter får du skylta för alla produkterna gemensamt.

I diskar med lösviktsförsäljning av både KRAV-certifierade produkter och icke KRAV-certifierade eller andra typer av *ekologiska* produkter så ska varje *produkt* som är KRAV-certifierad vara tydligt skyltad eller märkt. Du ska skriva på skylten vilken den ansvarige producenten är, om det inte framgår på annat sätt. Skylten ska ha ett KRAV-märke.

14.3.3 Informationsplats

För att det ska vara lätt för kunden att hitta information om KRAV-certifierade produkter ska du i butiken skapa en eller flera informationsplatser med information om KRAV och ekologisk produktion. Informationsplatserna ska finnas på en plats i butiken som är väl synlig för kunden.

14.4 Dokumentation

+ 14.4.1 Tillgänglig dokumentation

Du ska ha dokumentation som visar att du uppfyller KRAVs regler. Du ska kunna visa dokumentationen för ditt *certifieringsorgan*. Certifieringsorganet har rätt att få den dokumentation de tycker att de behöver av dig för att de ska kunna bedöma om du uppfyller KRAVs regler. Du kan välja om du vill göra dokumentationen på papper eller elektroniskt.

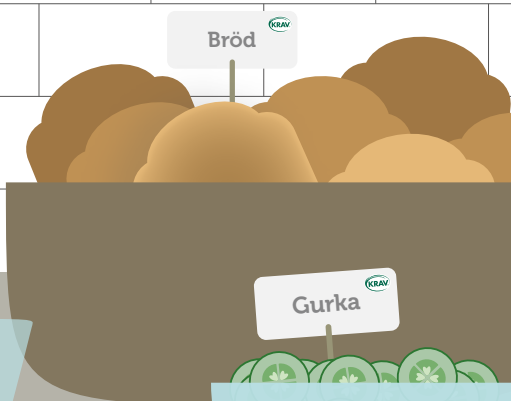
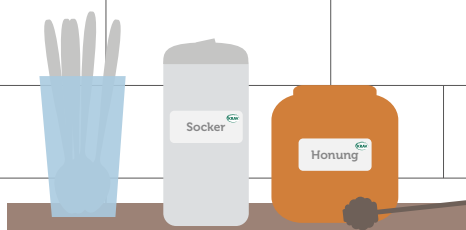
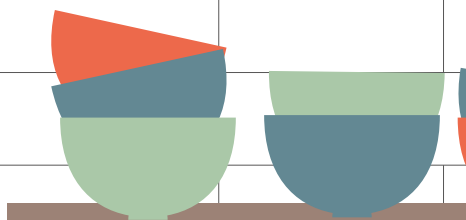
+ 14.4.2 Inköp, försäljning och leverantörer

Du ska löpande dokumentera vilka produkter och råvaror du köper in till den KRAV-certifierade verksamheten i butiken, hur stora mängder, samt vilken eller vilka leverantörer du har av KRAV-certifierade produkter. Du ska också dokumentera hur mycket KRAV-certifierade varor du säljer. För produkter som hantearas i lösvikt eller packas eller förädlas i butiken ska du kunna redovisa dokumentationen på produktnivå.

+ 14.4.3 Fakturor eller följesedlar

För att du ska kunna räkna inköpta råvaror och produkter som KRAV-certifierade måste det tydligt synas på fakturor eller följesedlar att produkterna är KRAV-certifierade. Du ska spara dokumentationen i två år så att certifieringsorganet kan kontrollera den.

Välkommen
till hotellets
KRAV-certifierade
frukost!

15

Restauranger och storhushåll

Du som är certifierad för restaurang och storhushåll ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20. Reglerna i det här kapitlet kan användas för kedjecertifiering.

Detta kapitel innehåller:

- 15.1 Allmänt
- 15.2 Användning av råvaror, ingredienser och livsmedel
- 15.3 Personalens kunskaper
- 15.4 Maträttskassar
- 15.5 Enproduktcertifiering

*I hela kapitel 15 och avsnitt 20.10 i kapitel 20 har vi valt att skriva **godkända livsmedel med fet och kursiverad stil** för att förtydliga det begreppet, se regel 15.2.1*

15.1 Allmänt

Reglerna i avsnitt 15.1-15.4 omfattar alla former av storhushåll, restauranger, caféer samt företag som levererar maträttskassar med recept och råvaror till kunder. Även mindre produktionsenheter som exempelvis gruppboenden och förskolor omfattas. Fortsättningsvis benämner vi alla dessa som restauranger i det här kapitlet.

🕒 15.1.1 Certifieringens avgränsning

Du får certifiera hela verksamheten eller delar av den. För att kunna certifiera endast en del av verksamheten ska bokföringen vara utformad så att inköp av livsmedel till den certifierade delen av verksamheten kan summeras från separata konton eller leverantörsstatistik.

Om bara en del av verksamheten är certifierad så ska det klart framgå av marknadsföring vilken del som avses.

Avgränsningen kan göras i tid, till exempel kan enbart frukosten i en restaurangverksamhet certifieras eller restaurangverksamhet under en festival. Avgränsningen kan också vara fysisk, till exempel kan enbart matserveringen på en nattklubb vara certifierad, medan barerna i samma verksamhet inte ingår i certifieringen.

+ 15.1.2 Verksamhet med flera lokaler

Om du har en verksamhet med både tillagningskök och serveringskök behöver du en egen certifiering för serveringsköken om de gör något av följande:

- Serveringsköken gör egna inköp.
- Någon tillagning utöver värmning. Bryggning eller kokning av kaffe räknas inte som tillagning.

Även om serveringsköken inte behöver egen certifiering gäller följande för serveringsköket:

- Personal ska vara utbildade enligt regel 15.3.2 och kunna informera kunder enligt regel 15.3.3.
- Alla relevanta regler i kapitel 2 Allmänna regler för certifiering och kapitel 3 Allmänna verksamhetsregler för alla KRAV-anslutna ska följas.
- KRAVs namn och märke får användas enligt regler i kapitel 20.

- Det gemensamma certifikatet ska finnas i serveringsköket och väl synligt för gäster.

Certifieringsorganet avgör hur många serveringskök som behöver årlig kontroll.

Du kan också bedriva din restaurangverksamhet på tillfälliga platser, som festivaler, mässor eller liknande.

+ 15.1.3 Certifiering gäller restaurangen

Du kan bara certifiera själva restaurangen enligt reglerna i det här kapitlet, inte maträtter som serveras i verksamheten. För att certifiera maträtter eller livsmedel ska du vara certifierad enligt KRAVs regler kapitel 9, Livsmedelsförädling.

15.1.4 Inga rödlistade fiskar eller GMO-märkta livsmedel

Du får inte servera:

- arter med rött ljus enligt Världsnaturfondens fiskguide, se www.wwf.se
- livsmedel som är märkta att de är framställda med **GMO**.

Den här regeln gäller hela restaurangens verksamhet, inte bara den KRAV-certifierade delen.

15.2 Användning av råvaror, ingredienser och livsmedel

I avsnittet 15.2 finns regler om inköp och de tre nivåer som en restaurang kan bli certifierad för.

15.2.1 Godkända livsmedel

Du får bara tillgodoräkna livsmedel med följande märkningar som **godkända livsmedel**:

MÄRKNING	BEGRÄNSNING
• KRAV-certifierad	Alla produkter kan tillgodoräknas.
• Ekologiskt certifierad	Vegetabiliska produkter kan tillgodoräknas.
• MSC-certifierad	Produkter utan tillsatser eller med tillsatser enligt KRAVs regler i bilaga 2, kan tillgodoräknas.

+ 15.2.2 Nivåbedömning vid inledande kontroll

Du ska vid den inledande kontrollen visa upp för ditt **certifieringsorgan** att du kan köpa in **godkända livsmedel** enligt den nivå du vill bli certifierad för. Detta gäller även vid byte av nivå för dig som redan är certifierad.

Du kan till exempel visa detta genom föregående års inköpsnivå eller via dina leverantörers utbud eller annat sätt som ditt certifieringsorgan anser trovärdigt.

15.2.3 Minsta andel godkända livsmedel

Du ska uppfylla minimikraven för en av följande tre nivåer. Du kan också välja att certifiera din verksamhet på nivå 1 enligt regel 15.2.8, KRAV-certifierad för minst 15 produkter.

Nivå 1: Minst 25 % av totala inköpsvärdet består av **godkända livsmedel**.

Nivå 2: Minst 50 % av totala inköpsvärdet består av **godkända livsmedel**.

Nivå 3: Minst 90 % av totala inköpsvärdet består av **godkända livsmedel**.

Vid **kontroll** ska du för certifieringsorganet redovisa andelen **godkända livsmedel** som köpts in under det senaste året. Beräkna andelen som ett medelvärde av alla inköp som du gjort under det senaste året, *inköpsstatistik baseras på till exempel fakturor och leverantörsstatistik*.

15.2.4 Andel KRAV-certifierade råvaror (%-nivå regel)

Minst 50 % av dina årliga inköp av **godkända livsmedel** ska vara KRAV-certifierade.

Detta verifieras vid den årliga kontrollen via inköpsstatistik eller genom att antal KRAV-certifierade livsmedel räknas i restaurangen vid just det kontrolltillfället.

15.2.5 Egenproducerade råvaror (%-nivå regel)

Har du tillgång till KRAV-certifierade råvaror från egen produktion får du tillgodoräkna dig dem som **godkända livsmedel** till ett skattat marknadspris.

15.2.6 Vilt undantas från ekonomisk beräkning (%-nivå regel)

Om du köper in viltkött så ska det inköpsvärdet undantas från det totala inköpsvärdet när du beräknar andelen **godkända livsmedel**.

Hjortar, vildsvin och andra djur som är uppfödda i hägn, samt ren, räknas inte som vilt.

15.2.7 Redovisning av inköp (%-nivå regel)

Du ska utforma din ekonomiska redovisning eller sammanställa leverantörsstatistik så att de **godkända livsmedlen** kan särskiljas från alla andra inköp.

Du kan också lägga upp ett eget system för att redovisa inköpen. Ditt certifieringsorgan måste göra en bedömning av trovärdigheten i ditt system.

🌀 15.2.8 KRAV-certifierad för minst 15 produkter

Du ska följa samtliga punkter i listan för att kunna vara certifierad för nivå 1 med minst 15 produkter:

- Minst 15 av de produkter som du använder ska vara helt utbytta till **godkända livsmedel**.
- Minst två av de valda produkterna ska utgöras av **basprodukter** i menyen på den certifierade delen av verksamheten till 31 december 2016. Från 1 januari 2017 ökas antalet basprodukter till fem.
- Minst 50% av de valda produkterna ska alltid vara KRAV-certifierade.
- Produkterna ska registreras hos ditt **certifieringsorgan**. Alla förändringar av detta urval ska anmälas till certifieringsorganet. Om en registrerad produkt tillfälligt inte finns att tillgå, ska den avvikelserna dokumenteras och orsaken till det dokumenteras och bevaras för **kontroll**. Restaurangens gäster ska tydligt informeras om detta.
- Antalet registrerade produkter ska öka med minst två per år tills restaurangen når 25% **godkända livsmedel**, enligt regel 15.2.3.

Förtydligande av begreppet "produkter". Uppdelningen grundar sig på att produkter som väsentligen är samma sak ska räknas som en produkt, medan produkter som är olika eller ger olika resultat kan räknas som olika produkter. Som hjälp för att förstå hur uppdelning ska göras kommer här exempel på produkter:

- Drickmjölk av olika fetthalt är EN produkt.
- Äppeljuice från olika företag, är EN produkt.
- Frukt- eller bärjuicer i olika smaker är OLIKA produkter,
- Mjöl som ger olika typer av bröd med vitt skilda egenskaper är OLIKA produkter.
- Olika kryddor, till exempel timjan och basilika, är OLIKA produkter. Samma krydda i olika former, till exempel hel och malen peppar, är EN produkt.
- Röda viner från en och samma vintillverkare är EN produkt. Röda viner från olika vintillverkare är OLIKA produkter. Ett rött vin och ett vitt vin från samma vintillverkare är OLIKA produkter.
- Filead och hel fisk av samma art räknas som EN produkt. Samma art i ett halvfabrikat räknas som EN produkt. Samma art i en råvarublandning räknas som EN produkt.

15.2.9 Registrering av livsmedel för restauranger som ingår i en kedja som är certifierad enligt kapitel 19 (15 produkter)

Om du har restauranger som ingår i en kedja som är certifierad enligt kapitel 19 behöver du inte anmäla förändringar i urvalet av registrerade livsmedel enligt regel 15.2.8, punkt fyra. Kedjan får istället upprätta egna interna rutiner som säkerställer att minimiantalet *godkända livsmedel* alltid finns i utbudet och att gästerna alltid får korrekt information om vilka livsmedel som är KRAV-certifierade. Kedjan ska ha central dokumentation om vilka livsmedel som är registrerade på varje enhet.

15.3 Personalens kunskaper

+ 15.3.1 Kontaktpersonens uppgifter

Kontaktperson för certifieringen på restaurangen ska se till så att det finns rutiner för att alla relevanta delar i KRAV-regler efterlevs.

Mer om kontaktpersonen finns i regel 2.3.2.

Om du är certifierad för kedjecertifiering kan kontaktperson vara en kökschef eller restaurangchef. Kontaktpersonen kan vara ansvarig för flera verksamhetsplatser.

15.3.2 Kunskap om KRAV-certifierad produktion

Du ska se till så att det alltid finns personal i restaurangen under tillagning och servering som genomgått utbildning om KRAV och ekologisk produktion.

Kontaktperson för certifieringen på restaurangen ska ha genomgått utbildningen. Utbildningen ska innehålla följande moment:

- Grundläggande information om ekologisk produktion och vad den syftar till.
- Allmän information om KRAVs regler, KRAVs målsättning och KRAVs mervärden.
- Information om rutiner för särhållning av KRAV-certifierade produkter i restaurangen.
- Information om märkning och marknadsföring av KRAV-certifierade livsmedel.
- Basinformation om andra miljömärkningar.

Personal som genomgått utbildning ska kunna visa ett utbildningsintyg. Information om utbildning och utbildare finns på www.krav.se

Ny och tillfällig personal ska informeras om vilka i personalen som har denna kunskap.

15.3.3 Information till kunder

Du ska se till att det alltid finns personal som kan besvara kunders frågor om vilka ingredienser som är *godkända livsmedel* och om ingrediensers ursprung.

15.4 Maträttskassar

Avsnittet tydliggör hur maträttskassar får sättas samman och hur råvaror ska märkas ut.

+ 15.4.1 Leverans av maträttskassar

Du som är KRAV-certifierad för restauranger och storhushåll får sätta samman maträttskassar med recept och portionerade råvaror för hemleverans. Du får marknadsföra maträttskassen med att maten kommer från en KRAV-certifierad restaurang, enligt reglerna i avsnitt 20.10. Du ska märka ut de KRAV-märkta ingredienserna på menyn. KRAV-certifikatet ska finnas tillgängligt för kund, till exempel på hemsida eller som kopia bifogat i maträttskassen.

En kasse med bara råvaror är inte en maträttskasse, det är en matkasse. Regler för KRAV-märkning av matkassar finns i kapitel 9, Livsmedelsförädling.

15.5 Enproduktcertifiering

Det här avsnittet är ett eget regelområde och förutsätter inte att du följer övriga regler för restaurang och storhushåll i det här kapitlet.

+ 15.5.1 Anmäl verksamhet

Du ska anmäla till ett godkänt *certifieringsorgan* att du vill bli certifierad enligt regelområdet enproduktcertifiering.

+ 15.5.2 Avgränsad certifiering

Du måste följa alla regler som berör dig i följande delar av KRAVs regler:

- Hela kapitel 2
- Avsnitt 15.5
- Avsnitt 20.1 och 20.2
- Regel 20.10.9

+ 15.5.3 Omfattning

Du får marknadsföra max tre produkter som tagits ur sin KRAV-märkta förpackning och serveras till kund. *Produkter som kan certifieras är till exempel kaffe och fatöl.* För att få göra detta gäller följande för varje vald produkt:

- Produkten ska vara väl beskriven och tydligt avgränsad mot andra produkter.
- Produkten som du använder ska vara helt utbytt till KRAV-märkt. *Det innebär att du till exempel inte kan servera ett kaffe som är KRAV-märkt och ett annat som inte är KRAV-märkt. Detta kan redovisas via leverantörsfakturor.*
- Produkten ska registreras hos ditt *certifieringsorgan*.
- Du använder KRAVs märke endast i anslutning till produkten, märket ska återges enligt KRAVs regler i avsnitt 20.2, *märket finns att ladda ner på www.krav.se*
- All personal som hanterar produkten ska veta hur produkten får märkas ut.
- Du ska säkerställa att det finns rutiner för att garantera att ingen sammanblandning sker mellan den KRAV-märkta produkten och andra produkter.
- Produkten får endast genomgå en enkel beredning, *till exempel brygning av kaffe.*

Du som är certifierad för import och införsel ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2 och 3, samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 16.1 Inledande regler
- 16.2 Olika sätt att verifiera tilläggskraven
- 16.3 Tilläggskrav för socialt ansvar för samtliga produkter eller råvaror
- 16.4 Kommande tilläggskrav för socialt ansvar för samtliga produkter eller råvaror
- 16.5 Övriga tilläggskrav för samtliga produkter eller råvaror
- 16.6 Tilläggskrav för vegetabilier
- 16.7 Tilläggskrav för animalier
- 16.8 Tilläggskrav för övriga produkter eller råvaror
- 16.9 Produkter eller råvaror certifierade enligt NOP
- 16.10 Produkter eller råvaror certifierade enligt andra regelverk som EU erkänner

16.1 Inledande regler

Reglerna i detta kapitel gäller importerade och införda ekologiska produkter och råvaror. Produktionshjälpmedel ingår inte i kapitel 16.

16.1.1 Vilka produkter och råvaror får KRAV-märkas?

För att du ska kunna KRAV-märka importerade eller införda **produkter** och råvaror ska de ha ett aktuellt **certifikat** enligt förordning (EG) nr 834/2007, eller ha certifikat från något av de länder eller certifieringsorgan som EU erkänner. Du ska dessutom ha dokumentation som visar att råvarorna och produkterna uppfyller de tilläggskrav som specificeras i avsnitt 16.3 – 16.9, nedan. (K)

Om du importerar eller för in produktionshjälpmedel och vill KRAV-märka dem med KRAVs särskilda märke för produktionshjälpmedel ska du följa reglerna i kapitel 12. Regel 12.1.5 beskriver vad som särskilt gäller vid import och införsel. (K)

Har produkten dessutom en IFOAM-ackrediterad certifiering är flera av tilläggskraven redan uppfyllda. I reglerna nedan kan du se vilka av tilläggskraven som du ska få verifierade också för produkter som har en IFOAM-ackrediterad certifiering.

16.1.2 Inte svenska produkter

Du får inte KRAV-märka produkter som är producerade i Sverige och certifierade enligt ett annat ekologiskt **regelverk** än KRAVs regler. (K)

16.1.3 Kontrollintyg

Om du **importerar** produkter från tredje land, alltså utanför EU och EES, ska du alltid få med ett kontrollintyg. Du ska skicka originalet av kontrollintyget till Tullverket innan varorna ska klareras, och en kopia till ditt **certifieringsorgan**. (EU)

Läs mer på KRAVs webbplats www.krav.se

16.2. Olika sätt att verifiera tilläggskraven

16.2.1 Verifiering av tilläggskrav

Verifieringen av samtliga tilläggskrav ska vara utförd fysiskt på plats i hela leverantörskedjan, hos din *leverantör* och deras *underleverantörer*. Du ansvarar för att en *produkt* eller råvara uppfyller KRAVs tilläggskrav genom verifiering på något av följande sätt (K):

- Den är certifierad enligt ett *regelverk* som KRAV erkänner
- En verifiering görs av ett certifieringsorgan mot någon av KRAVs checklistor
- En verifiering görs av en andrapart mot någon av KRAVs checklistor

16.2.2 KRAV kan erkänna andra regelverk

Ett *regelverk* kan erkännas som motsvarande delar av KRAVs regler eller KRAVs regler i sin helhet. (K)

Ett regelverk kan också erkännas som överensstämmande med ett eller flera av tilläggskraven i detta kapitel. (K)

Regelverk som KRAV erkänner presenteras på KRAVs webbplats www.krav.se/import-och-inforsel. Uppgifterna uppdateras kontinuerligt. Av erkännandena framgår för vilka delar av KRAVs regler de gäller, och om reglerna har olika nivåer, vilken nivå som erkänns. (K)

KRAV har erkänt IFOAM ackrediterade regelverk som överensstämmande för en del av tilläggskraven. Vilka de är framgår nedan i avsnitten med tilläggskrav.

16.2.3 Tredjepartsverifiering

Tredjepartsverifiering ska göras av ett *certifieringsorgan* som är ackrediterat för ekologisk produktion. Verifieringen av KRAVs tilläggskrav kan göras mot någon eller några av KRAVs checklistor. (K)

16.2.4 Andrapartsverifiering

Andrapartsverifiering ska göras av någon utanför det företag som tilläggskraven ska verifieras hos. Verifieringen ska göras av en person med revisorskompetens inom ekologisk produktion. Verifieringen kan göras mot någon eller några av KRAVs checklistor. (K)

16.2.5 Vem kan ansöka om erkännande

Om du är KRAV-certifierad enligt kapitel 16 import och införsel får du ansöka till KRAV om att få ett *regelverk* erkänt. (K)

16.2.6 KRAV kan återkalla erkännandet

KRAV har rätt att återkalla erkännandet av enskilda *regelverk* om det ändras.

16.2.7 Inte acceptera ett certifieringsorgan - utgått

16.2.8 Fiske

KRAV kan erkänna andra *regelverk* för fiske som motsvarande KRAVs regelverk. Produkter certifierade enligt ett sådant regelverk får KRAV-märkas. (K) Produkter från fiske är inte ekologiska. (EU)

16.3 Tilläggskrav för socialt ansvar för samtliga produkter eller råvaror

IFOAM-ackrediterade regelverk motsvarar tilläggskrav 16.3.1-16.3.7. Se även avsnitt 3.1.

16.3.1 Policy om socialt ansvar

Dina *leverantörer* och *underleverantörer* ska ha en skriftlig policy om socialt ansvar.

16.3.2 Inga brott mot mänskliga rättigheter eller social orättvisa

Produkter och råvaror kan inte KRAV-certifieras om brott mot mänskliga rättigheter eller tydliga fall av social orättvisa förekommer i samband med produktionen.

16.3.3 Inget ofrivilligt arbete

Dina *leverantörer* och *underleverantörer* får inte använda tvingad eller ofrivillig arbetskraft.

16.3.4 Ingen diskriminering

Dina *leverantörer* och *underleverantörer* ska behandla sina arbetstagare lika, ge dem samma möjligheter och inte agera diskriminerande.

16.3.5 Unga arbetstagare

Dina *leverantörer* och *underleverantörer* ska möjliggöra för anställda minderåriga att delta i grundläggande utbildning.

16.3.6 Fri organisering och rätt att förhandla kollektivt

Arbetstagare ska ges möjlighet att organisera sig och har rätt att förhandla kollektivt.

16.3.7 Dokumentera socialt ansvar

Du ska kunna visa dokumentation på att reglerna 16.3.1-16.3.6 följs i samband med produktion av råvaror och produkter för att du ska få KRAV-märka dem. Det gäller för alla led i produktionen men du behöver inte kunna visa upp dokumentation från producenter med färre än 10 anställda samt de som verkar i länder där policy om social rättvisa regleras i landets lagstiftning. De undantagna områdena och länderna är Europeiska unionen, EES-området, USA, Kanada, Australien, Nya Zeeland och Japan. (K)

IFOAM-ackrediterade regelverk motsvarar detta tilläggskrav.

+ 16.4 Kommande tilläggskrav för socialt ansvar för samtliga produkter eller råvaror

Reglerna är under utarbetande. Ett första förslag remissades 1 februari – 31 mars 2015. Du kan följa arbetet på www.krav.se/paverka-kravs-regler.

Ett nytt regelförslag kommer gå ut på remiss 1 februari – 31 mars 2016, och därefter omarbetas enligt KRAVs regelprocess som avslutas med beslut av KRAVs styrelse och acceptansbedömning av Swedac. Den slutliga lydelsen publiceras tidigast i KRAVs regler 2017, och då kommer det att framgå när de träder i kraft.

16.5 Övriga tilläggskrav för samtliga produkter eller råvaror

Här hittar du de tilläggskrav, utöver de som rör socialt ansvar, som ska uppfyllas för att du ska få KRAV-märka olika EU-ekologiska produkter eller råvaror, oavsett vilken typ av produkt eller råvara det är. (K)

16.5.1 Bevarande av skyddsvärd natur

Uppodling, eller annan varaktig förändring av områden med naturliga ekosystem, med högt skyddsvärde (HCV – High Conservation Value), är inte tillåten. Mark med höga skyddsvärden som uppodlats för mer än fem år sedan kan däremot accepteras för produktion. Regeln tillämpas vid odling av sockerrör, oljepalm, soja, kaffe, kakao eller kokospalm och vid vattenbruk. (K)

IFOAM ackrediterade regelverk motsvarar detta tilläggskrav.

16.5.2 Ingen GMO

Om det finns risk för att en produkt eller råvara innehåller GMO eller är framställd från eller av GMO så ska du ha ett intyg som försäkrar att produkten inte innehåller GMO eller är framställd från GMO, eller begära en analys av produkten. Det gränsvärde som gäller för oavsiktlig och tekniskt oundviklig förekomst av GMO är högst 0,1 procent. För bedömning ska du använda KRAVs risklistor för GMO (utgåva 2015-07-01) på KRAVs webbplats www.krav.se/gmo-risklistor. (K)

16.5.3 Tilläggskrav märkningsavtal

Om du låter en leverantör utanför Sverige som inte är KRAV-ansluten packa och KRAV-märka dina produkter ska du teckna ett avtal med leverantören. Avtalet ska ge dig kontroll över hur KRAV-märkningen används och ge dig och ditt certifieringsorgan rätt att kontrollera din leverantörs produktion vid behov. (K) Leverantören ska vara certifierad av ett certifieringsorgan som utför ekologisk certifiering. (EU)

Följande ska ingå i avtalet mellan dig som KRAV-ansluten och leverantören (K):

- Leverantören åtar sig att tillämpa relevanta delar av KRAVs regler.
- Leverantören ger certifieringsorganet rätt att göra kontroll av den aktuella verksamheten, enligt de villkor som framgår av dessa regler.
- Du som KRAV-ansluten har ansvar för eventuella avvikelser som certifie-

- ringsorganet konstaterar hos leverantören.
 - Leverantören har inte rätt att använda KRAVs namn och märke.
- På KRAVs webbplats finns en mall.

16.6 Tilläggskrav för vegetabilier

16.6.1 Växtodlingsprodukter

Förutom för groddar, växthusprodukter och produkter från vildväxande produktion finns inga tilläggskrav utöver de som gäller alla produkter, för EU-ekologiska vegetabilier (K).

16.6.2 Tilläggskrav för groddar

Om du ska KRAV-märka införda eller importerade groddar ska fröna de groddats från vara ekologiska och uppfylla KRAVs tilläggskrav för vegetabilier. (K)

16.6.3 Tilläggskrav för produkter från växthus

Vid odling i växthus ska antingen punkt A eller punkt B nedan vara uppfylld (K):

- A. Den sammantagna årliga energianvändningen för uppvärmning, kylrum, belysning samt tillverkning av CO₂ ska till 80 % utgöras av icke-fossila bränslen eller spillvärme.
- B. Fossil energi får uppgå till högst 2,5 kWh/m² och odlingsvecka i genomsnitt under kulturtiden.

16.6.4 Tilläggskrav för produkter från vildväxande produktion

Tilläggskraven är (K):

- A. Insamlandet får inte på ett påtagligt sätt ha negativ påverkan på människors levnadssätt eller möjlighet att finna försörjning. Hänsyn ska tas till lokala traditioner och de människor som bor i området.
- B. De arter som ska insamlas får inte vara föremål för internationella bevarandeprogram eller på annat sätt vara föremål för restriktioner som visar att skörd är olämplig. För arter som finns upptagna på CITES (The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) krävs att den anslutne följer CITES föreskrifter.
- C. Arter som nationellt, i aktuellt land, är rödlistade och angivna som hotade arter får inte insamlas.
- D. Du ska försäkra dig om att *friplockare* alltid säljer egenhändigt plockade bär, växter eller svamp. Ingen mellanhand får finnas mellan ombud och plockare. Du ska särskilt försäkra dig om att det inte finns mellanhand vid leverans av stora volymer bär, växter eller svamp.
- E. Du ska försäkra dig om att *friplockare* är fria att sälja till vilka ombud de önskar samt att plockarnas grundläggande mänskliga rättigheter inte kränks. Alla som säljer bär, växter eller svamp till ett ombud, ska få samma dagspris för samma kvalitet. Diskriminering vid exempelvis betalning får inte förekomma.

Tilläggskraven A, B och C uppfylls av produkter certifierade enligt ett *IFOAM*-ackrediterat regelverk.

+ 16.6.5 Tilläggskrav Svampodling

Din *leverantör* och *underleverantör* ska (K):

- använda förnybar el i svampproduktionen
- genomföra energieffektiveringsåtgärder, särskilt för att minska användningen av fossil energi.

16.7 Tilläggskrav för animalier

Tilläggskraven gäller alla animaliska produkter och råvaror, och inkluderar även produktion certifierad enligt ett *IFOAM*-ackrediterat regelverk (K).

16.7.1 Tilläggskrav om läkemedelsanvändning för alla animalier

Om allopatiska läkemedel som har en fastställd *karenstid* på 0 dagar används, ska 48 timmar karenstid tillämpas. Detta gäller alla animaliska produkter eller råvaror. (K)

16.7.2 Tilläggskrav för mejeriprodukter

För att du ska få KRAV-märka mejeriprodukter ska följande tilläggskrav uppfyllas (K):

- Kor ska kunna kalva avskilt från andra kor.
 - Om korna går på *djupströbädd* inomhus kan kalvning ske i flocken endast om djuren bevakas för att vid behov kunna avskilja ko och kalv från övriga flocken senast direkt i samband med födseln.
 - Om korna hålls inomhus på annat sätt ska de kalva i en kalvningsbox.
- Lamm och killingar ska dia minst 3 dygn.
- Kalvar ska dia minst ett dygn, alltså minst 24 timmar.
- Vid kastrering och avhorning ska smärtlindring och bedövning användas. Ingreppen ska på kalvar göras före 8 veckors ålder.
- Ingen annan stympning än kastrering och avhorning är tillåten.
- Under vegetationsperioden ska alla djurslag ha tillgång till bete under större delen av dygnet. Tillfällig innevistelse är tillåten i följande fall: sjukdom, allvarliga insektsangrepp, kalvning eller lamning, extrem väderlek, betäckning, inseminering eller maximalt två veckor före slakt.

Nötkreatur yngre än 6 månader samt tjurar, baggar och bockar för avel ska ha utevistelse under vegetationsperioden, men behöver inte erbjudas bete.

16.7.3 Tilläggskrav för ägg och äggprodukter

För att du ska få KRAV-märka ägg- och äggprodukter ska följande tilläggskrav uppfyllas (K):

- Höns och kycklingar ska ha tillgång till sandbad
- Rastgården för värphöns får som mest sträcka sig 250 meter från

hönstallet

- Under vegetationsperioden ska fjäderfåna ha tillgång till bete under större delen av dygnet. De får hållas inne nattetid. Tillfällig innevistelse är tillåten i följande fall: sjukdom, allvarliga insektsangrepp, extrem väderlek, eller maximalt två veckor före slakt.
- Minst 50 % av fodret ska produceras på djurhållarens egna gård, eller i samarbete med ett eller flera andra ekologiska lantbruk. Foder kan också produceras och säljas till ett foderföretag och köpas därifrån.

Om samarbete med andra ekologiska lantbruk sker, så ska de som odlar foder ta emot motsvarande andel gödsel från djurhållningen. *Exempel: Ett annat ekologiskt lantbruk producerar 60 % ts av allt det foder dina leverantörers eller underleverantörers värphöns äter. Det lantbruket ska då ta emot 60 % ts av den gödsel som djuren producerar.*

- Det är inte tillåtet att trimma näbbar.

16.7.4 Tilläggskrav för alla kött och köttprodukter gällande slakt

För att du ska få KRAV-märka köttprodukter ska följande tilläggskrav uppfyllas vid slakt (K):

- All hantering inklusive transport i samband med slakt ska utföras under lugna och värdiga former och med ett minimum av fysiska och psykiska påfrestningar för djuret.
- Djur som ska KRAV-märkas måste levandebesiktigas av veterinär. Djur som vid levandebesiktning, eller vars slaktkropp, får anmärkningar som tyder på bristande djurskydd får inte märkas.
- **Etablerade djurgrupper** ska hållas samman under transport, **uppstallning** och **bedövning**. Olika djurgrupper ska hållas åtskilda, så att de inte oroas av varandra. Vid väntetid ska djur ha **grovfoder** i tillräcklig mängd och tillgång till vatten.
- Djurens naturliga beteende ska utnyttjas vid **drivning**. *Till exempel genom att gruppen hålls samman, att de får gå från mörker till ljus eller följa ledardjuret.*
- Elpådrivare får inte användas.
- Varje djur ska bedövas före slakt. Bedövningens effekt ska kontrolleras på varje enskilt djur. Detta ska göras omgående efter bedövning och före **avblodning**.
- Avblodning och vidare hantering av slaktkroppen ska göras utan att obedövade djur uppmärksammar det.
- Manuell kontroll av att djuret är dött ska göras efter avblodning innan vidare hantering får ske.
- De olika tilläggskrav som finns beroende på djurslag ska uppfyllas. De finns i reglerna nedan.

16.7.5 Tilläggskrav för nötkött

För att du ska få KRAV-märka nötkött och produkter av nötkött ska följande tilläggskrav uppfyllas (K):

- Kor ska kunna kalva avskilt från andra kor.
 - Om kalvning sker utomhus ska det finnas gott om plats och korna ska själva kunna söka sig undan flocken.
 - Om korna går på *djupströbädd* inomhus kan kalvning ske i flocken endast om djuren bevakas för att vid behov kunna avskilja ko och kalv från övriga flocken senast direkt i samband med födseln.
 - Om korna hålls inomhus på annat sätt ska de kalva i en kalvningsbox.
- Under vegetationsperioden ska nötkreaturen ha tillgång till bete under större delen av dygnet. Tillfällig innevistelse är tillåten i följande fall: sjukdom, allvarliga insektsangrepp, kalvning, extrem väderlek, betäckning, inseminering eller maximalt två veckor före slakt. Nötkreatur yngre än 6 månader samt tjurar för avel ska ha utevistelse under vegetationsperioden, men behöver inte erbjudas bete.
- Kalvar ska dia minst ett dygn, alltså minst 24 timmar.
- Vid kastrering och avhorning ska smärtlindring och bedövning användas. Ingreppen ska göras före 8 veckors ålder.
- Ingen annan stympning än kastrering och avhorning är tillåten.
- Minst 75 % av fodret ska produceras på djurhållarens egna gård, eller i samarbete med ett eller flera andra ekologiska lantbruk. Foder kan också produceras och säljas till ett foderföretag och köpas därifrån.

Om samarbete med andra ekologiska lantbruk sker, så ska de som odlar foder ta emot motsvarande andel gödsel från djurhållningen. *Exempel: Ett annat ekologiskt lantbruk producerar 60 % ts av allt det foder dina leverantörers eller underleverantörers nötkreatur äter. Det lantbruket ska då ta emot 60 % ts av den gödsel som djuren producerar.*

16.7.6 Tilläggskrav för får och getkött

För att du ska få KRAV-märka kött- och köttprodukter av lamm, får eller get ska följande tilläggskrav uppfyllas (K):

- Tackor och getter ska kunna föda avskilt från andra djur.
 - Om födsel sker utomhus ska det finnas gott om plats och tackorna och getterna ska själva kunna söka sig undan flocken.
 - Om djuren går på *djupströbädd* inomhus kan lamning och killning ske i flocken endast om djuren bevakas för att vid behov kunna avskilja tacka och lamm, eller get och killning, från övriga flocken senast direkt i samband med födseln.
 - Om djuren hålls inomhus på annat sätt ska de föda i en ensambox.
- Lamm och killningar ska dia minst 3 dygn.
- Under vegetationsperioden ska får och getter ha tillgång till bete under större delen av dygnet. Tillfällig innevistelse är tillåten i följande fall: sjukdom, allvarliga insektsangrepp, lamning eller killning, extrem väderlek, betäckning, inseminering eller maximalt två veckor före slakt. Baggar och bockar för avel ska ha utevistelse under vegetationsperioden, men behöver inte erbjudas bete.
- Ingen annan stympning än kastrering och avhorning är tillåten. Kupering

av svansar eller mulesing (avlägsnande av hudveck) på får är inte tillåtet.

- Minst 75 % fodret ska produceras på djurhållarens egna gård, eller i samarbete med ett eller flera andra ekologiska lantbruk. Foder kan också produceras och säljas till ett foderföretag och köpas därifrån.

Om samarbete med andra ekologiska lantbruk sker, så ska de som odlar foder ta emot motsvarande andel gödsel från djurhållningen. *Exempel: Ett annat ekologiskt lantbruk producerar 60 % ts av allt det foder dina leverantörers eller underleverantörers får och getter äter. Det lantbruket ska då ta emot 60 % ts av den gödsel som djuren producerar.*

16.7.7 Tilläggskrav för griskött

För att du ska få KRAV-märka kött- och köttprodukter av gris ska följande tilläggskrav uppfyllas (K):

- Suggor ska grisa avskilt i skydd, till exempel i grisningshydda. Grisning får ske inomhus om suggan där har tillräcklig frihet och yta för bobyggnad och riklig tillgång på bobyggnadsmaterial.
- Grisar ska ha tillgång till för dem naturlig sysselsättning såsom att böka och ha ett aktivt födosöksbeteende genom till exempel vallbrott, skogsmarksberedning, trädesbearbetning och vintertid även bökning i *djupeströbädd*.
- Under den varma årstiden ska grisar ha tillgång till gyttejbad eller annan vattensvalka.
- Under vegetationsperioden ska alla djurslag ha tillgång till bete under större delen av dygnet. Tillfällig innevistelse är tillåten i följande fall: sjukdom, allvarliga insektsangrepp, grisning, extrem väderlek, betäckning, inseminering eller maximalt två veckor före slakt. Galtar för avel ska ha utevistelse under vegetationsperioden, men behöver inte erbjudas bete.
- För grisar ska minst 50 % av fodret produceras på djurhållarens egna gård, eller i samarbete med ett eller flera andra ekologiska lantbruk. Foder kan också produceras och säljas till ett foderföretag och köpas därifrån.

Om samarbete med andra ekologiska lantbruk sker, så ska de som odlar foder ta emot motsvarande andel gödsel från djurhållningen. *Exempel: Ett annat ekologiskt lantbruk producerar 60 % ts av allt det foder dina leverantörers eller underleverantörers grisar äter. Det lantbruket ska då ta emot 60 % ts av den gödsel som djuren producerar.*

- Det är tillåtet att kastrera grisar som är yngre än sju dagar men endast om de både bedövas och ges *smärtstillande medel* vid ingreppet.
- Ingen annan stympling än kastrering är tillåten.

16.7.8 Tilläggskrav för fågelkött

För att du ska få KRAV-märka kött- och köttprodukter av fjäderfå ska följande tilläggskrav uppfyllas (K):

- Höns och kycklingar ska ha tillgång till sandbad. Det kan vara ute om jordarten är lämplig och djuren kan vara ute varje dag.
- Rastgården för kyckling får som mest sträcka sig 150 meter från stallet.

- Under vegetationsperioden ska alla djurslag ha tillgång till bete under större delen av dygnet. Fjäderfån får hållas inne nattetid. Tillfällig innevisning är tillåten i följande fall: sjukdom, allvarliga insektsangrepp, extrem väderlek, eller maximalt två veckor före slakt.
- För fjäderfå ska minst 50 % av fodret produceras på djurhållarens egna gård, eller i samarbete med ett eller flera andra ekologiska lantbruk. Foder kan också produceras och säljas till ett foderföretag och köpas därifrån.
Om samarbete med andra ekologiska lantbruk sker, så ska de som odlar foder ta emot motsvarande andel gödsel från djurhållningen.
Exempel: Ett annat ekologiskt lantbruk producerar 60 % ts av allt det foder dina leverantörers eller underleverantörers fjäderfå äter. Det lantbruket ska då ta emot 60 % ts av den gödsel som djuren producerar.
- Det är inte tillåtet att trimma näbbar.

16.8 Tilläggskrav övriga produkter eller råvaror

16.8.1 Tilläggskrav för produkter eller råvaror från vattenbruk

Produkter som certifierats enligt förordning (EG) nr 834/2007 eller enligt IFOAM-ackrediterad certifiering kan KRAV-märkas, förutom jätteräkor, alltså storvuxna tropiska räkor, som inte får KRAV-märkas. (K)

🔄 16.8.2 Tilläggskrav för förädlade livsmedelsprodukter

För att du ska få KRAV-märka förädlade livsmedelsprodukter ska följande tilläggskrav uppfyllas (K):

- Samtliga ekologiska ingredienser som ska räknas som KRAV-märkta ska uppfylla de övriga tilläggskrav som finns i detta kapitel.
- Tillåtna *tillsatser* anges i bilaga 2 i KRAVs regler.
- KRAV tillåter inte processer som leder till uppkomst av naturfrämmande molekyler.

16.8.3 Tilläggskrav för foder och foderråvaror

Om du importerar eller för in foder eller foderråvaror så ska de uppfylla reglerna i kapitel 11 och dessutom de tilläggskrav som finns i det här kapitlet, för att du ska få KRAV-märka dem (K).

+ 16.9 Produkter eller råvaror certifierade enligt NOP

EU erkänner USAs regelverk för ekologisk produktion, National Organic Programme (NOP). Därför kan produkter certifierade enligt NOP vara EU-märkta eller utgöra ingredienser som ingår i sammansatta EU-ekologiska produkter. (EU)

+ 16.9.1 Vegetabilier

Utöver de tilläggskrav som gäller för EU-ekologiska produkter, gäller följande tilläggskrav för vegetabiliska produkter certifierade enligt NOP (K):

- Om grödan gödslats med chilesalpeter/natriumnitrat kan produkten inte KRAV-märkas.

+ 16.9.2 Animalier

Utöver de tilläggskrav som gäller för EU-ekologiska produkter, gäller följande tilläggskrav för animaliska produkter certifierade enligt NOP (K):

- Kött från lamm, gris- och nötkreatur ska komma från djur vars mödrar är ekologiska.
- Kött från lamm och nötkreatur ska komma från djur som fått minst 70 % grovfoder i sin foderstat och som inte slutuppfötts på kraftfoder till mer än 40 % i det dagliga foderintaget.
- Kött eller mjölk ska komma från djur som inte fötts upp i ensambox längre än två veckor.

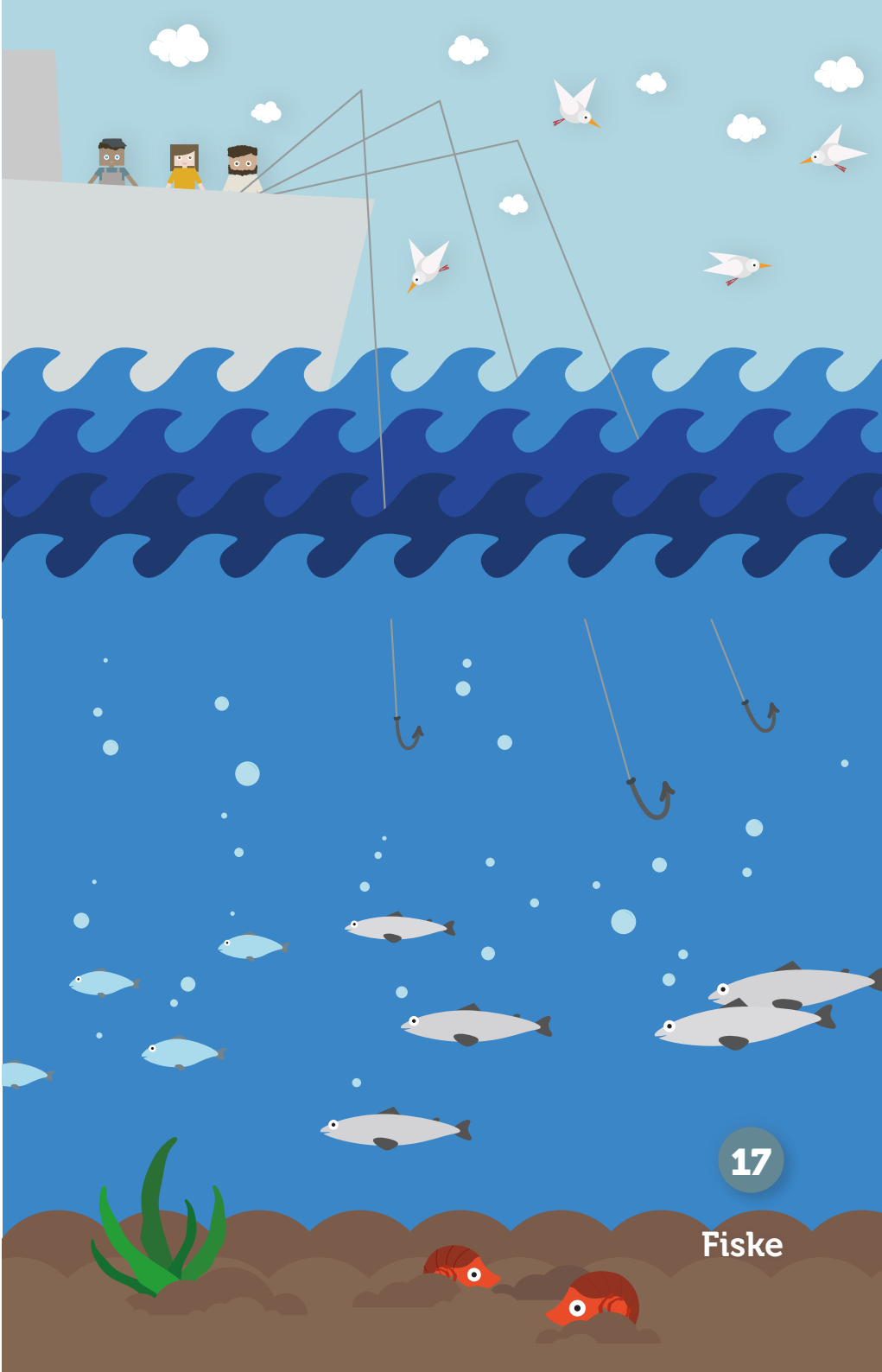
+ 16.10 Produkter eller råvaror certifierade enligt andra regelverk som EU erkänner

EU erkänner *certifieringsorgan* och länder enligt förordning EG 1235 (2008).

+ 16.10.1 Samma tilläggskrav

För produkter från länder som EU erkänner eller som är certifierade av *certifieringsorgan* som EU erkänner gäller samma tilläggskrav som för EU-ekologiska produkter producerade i EU. (K)

Produkter från USA ska dock även uppfylla de extra tilläggskrav som finns i regelavsnitt 16.9.

Den som är certifierad för fiske ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2, 3 och 20.

Avsnitt 17.2 och 17.3 beskriver hur fiskbestånd kan godkännas och öppnas för KRAV-certifierat fiske enligt reglerna i avsnitt 17.4.

Detta kapitel innehåller:

- 17.1 Regler i andra kapitel
- 17.2 Ansökningsprocessen
- 17.3 Fiskekommitténs bedömning
- 17.4 Tekniska regler för fartyg och fiskeredskap

17.1 Regler i andra kapitel

17.1.1 Regler i andra kapitel

Förutom reglerna i detta kapitel ska du också följa relevanta regler i kapitel 2 Allmänna regler för certifiering, kapitel 3 Allmänna verksamhetsregler för alla KRAV-anslutna och kapitel 20 Märkning och marknadsföring. Om du förädlar produkter ska du följa reglerna i kapitel 9 Förädling.

17.2 Ansökningsprocessen

När en ansökan om att bedriva KRAV-certifierat fiske på ett nytt *bestånd* eller med en ny metod (inte redan godkänd eller bedömd tidigare samma år) kommer in låter inledningsvis KRAVs Fiskekommitté bedöma fiskets uthållighet, enligt avsnitt 17.3. Vilken information som behövs finns definierat i ansökningsblanketten och medföljande checklista som finns att ladda ner på KRAVs hemsida eller kan beställas från: fiske@krav.se.

Det är KRAV som godkänner ett fiske. Ett ackrediterat *certifieringsorgan* certifierar sedan det enskilda fartyget. Det innebär att du som ska fiska i ett redan godkänt bestånd, bara behöver ansöka om certifiering av fartyget.

17.2.1 Inlämnande av ansökan

Du ska göra din ansökan på särskild blankett med ifylld checklista över nödvändig dokumentation. Du ska lämna blanketten och checklistan till KRAV för bedömning.

Båda dokumenten finns att ladda ner på KRAVs hemsida eller kan beställas från fiske@krav.se.

17.2.2 Kompletterande information

Du ska kunna ge Fiskekommittén kompletterande information utöver vad som anges i ansökningsblankett/checklista om det behövs.

17.2.3 Förnyande av godkännande

Det är ditt ansvar att i god tid innan godkännandet går ut (minst sex månader

före) lämna in en ny ansökan om godkännande.

Ett godkännande är normalt giltigt i tre år från datumet då KRAVs VD beslutat om godkännande.

17.2.4 Beslut

KRAVs VD fattar beslut om fiskets godkännande, baserat på Fiskekommitténs rekommendation. Beslutet omfattar en art, ett **bestånd** och vilka fiskemetoder som är godkända. Beslutet kan ha tilläggsvillkor om tidsmässiga gränser, tekniska krav, områdesbegränsningar eller krav på rapportering.

17.2.5 Möjligheter att lämna synpunkter

Du och andra berörda intressenter har tillfälle att yttra sig över beslutsunderlaget och förslaget till beslut när det skickas ut på remiss.

17.2.6 Överklagande

Du kan överklaga KRAVs beslut om att godkänna eller inte godkänna ett fiske. Det gör du till KRAVs styrelse inom tre veckor efter att KRAV offentliggjort beslutet.

17.3 Fiskekommitténs bedömning

Fiskekommittén bedömer fiskets uthållighet med avseende på det fiskade beståndets tillstånd och effekter på det omgivande ekosystemet som till exempel risk för **bifångster** samt om fisket är väl förvaltad. Dessutom görs en bedömning av fiskproduktens innehåll av miljögifter. Utifrån detta ger Fiskekommittén råd till KRAVs VD som fattar beslut.

17.3.1 Utnämning av Fiskekommittén

KRAVs styrelse utser Fiskekommitténs medlemmar.

17.3.2 Fiskekommitténs sammansättning

Kommittén ska i sin helhet vara kompetent till att bedöma fiskets effekter på den marina miljön. Den ska ledas av en forskare med dokumenterade kunskaper i marin ekologi. I kommittén ska det finnas kompetens inom marin ekologi, fiskeriologi, fiskeriförvaltning, etologi, fiskemetoder och deras direkta och indirekta miljöeffekter och redskapsutveckling. Vid behov kan särskild kompetens som krävs för bedömning av ett fiske kallas in. KRAVs styrelse ska finnas representerad i Fiskekommittén.

17.3.3 Fiskekommitténs arbetssätt

Fiskekommittén ska ha en dokumenterad och offentlig arbetsordning. Fiskekommittén ska vara enig i sitt råd till KRAVs VD som överlämnas i form av ett underlag med en genomgång av relevanta fakta samt en slutsats.

17.3.4 Beståndsbedömning enligt förvaltningsplan (gäller yrkesfiske till havs)

Om det för beståndet finns en långsiktig förvaltningsplan som Internationella Havsforskningsrådet ICES (eller motsvarande vetenskapliga rådgivande organisation i andra delar av världen) bedömer vara väl fungerande, kan beståndet godkännas. Avstämning mot eventuella biologiska referenspunkter och rödlista ska alltid ske. Eventuella avsteg gentemot dessa ska kunna motiveras tydligt.

17.3.5 Beståndsbedömning enligt andra grunder

Om beståndsbedömning enligt 17.3.4 saknas kan fiskekommitteén i stället arbeta enligt rutiner som finns beskrivna på KRAVs webb.

17.3.6 Miljögifter/Främmande ämnen

Fisk och skaldjur som godkännas ska inte vara begränsade för någon konsumentgrupp enligt Livsmedelsverkets kostråd. Om sådana begränsningar finns, ska lokala data föreligga som visar att produkten är oproblematisk avseende de ämnen som orsakar begränsningen för att den ska kunna KRAV-certifieras. Nivåerna av främmande ämnen i fisken/skaldjuren får inte heller överstiga lagstadgade gränsvärden.

17.4 Tekniska regler för fartyg och fiskeredskap

Här hittar du alla regler som gäller för KRAV-certifierade fartyg förutom tillämpliga regler i kapitel 2, 3, 9 och 20.

17.4.1 Förbjudna fiskemetoder

Du får inte använda följande fiskemetoder:

- bomtrålning
- bottentrålning

Det är dock även fortsatt tillåtet att använda bottentrål vid fiske efter nordhavsräka i områden där det finns väl dokumenterat att trålningen inte orsakar långsiktiga skador på ekosystemet. Regeln kommer att omprövas när alternativa fiskemetoder finns och eventuella skador på berörda ekosystem ska utvärderas årligen.

17.4.2 Användning av agn

Om du använder agn i bur- eller krokfiske ska det komma från hållbart fiskade **bestånd** eller bestå av biprodukter från fiskindustrin. Du ska dokumentera mängd agn som använts och från vilka bestånd agnet kommer. Detta ska du redovisa i samband med **kontroll** i förhållande till hur mycket fisk som landats.

17.4.3 Vittjande av garn och krok

Du ska dra garn och krokar så ofta att fisken aldrig blir sittande mer än 24 timmar i garnet/på kroken. KRAV kan besluta om särskilda restriktioner i fråga om vissa certifierade fisken. Vid otjänlig väderlek får du vänta tills vädret medger vittjande utan risk.

17.4.4 Vittjande av burar och ryssjor

Du ska dra burar och ryssjor minst två gånger per vecka.

17.4.5 Genomlysning av krabbor

Vid krabbfiske ska du genomlysa krabbor till sjöss. Krabbor som inte är välmata- de ska släppas tillbaka i havet oskadda. Krabbklofiske kan inte KRAV-godkännas, det vill säga att bara klorna landas, medan resten av djuret kastas tillbaka.

17.4.6 Åldringsmaska och åldringspanel

Det ska finnas åldringsmaska och åldringspanel eller likvärdig anordning i burar och ryssjor i alla fiskhus.

17.4.7 Övriga redskap ombord

Ett fartyg som fiskar certifierat efter en viss målart får inte ha med sig för certifie- ringen otillåtna redskap som är till för att fånga målarten.

17.4.8 Certifierat och icke-certifierat fiske

Ett fartyg får inte fiska på samma godkända *bestånd* med både tillåtna och icke-tillåtna redskap och metoder. Däremot får ett certifierat fartyg bedriva riktat certifierat fiske på godkända bestånd, och icke-certifierat fiske på en annan målart på samma resa.

17.4.9 Dokumentation av fångstresa

Du ska dokumentera fartygets fångstresa så att det inte finns något tvivel om var fångsten är tagen. Informationen ska ange fartygets position med en noggrannhet av 10 nautiska mil eller bättre. Du ska dokumentera den plats fartyget sätter redskapet i vattnet och den plats det tas upp på. Dokumentationen kontrolleras vid varje *kontroll*.

17.4.10 System för positionsrapportering

Fartyg med största längd större än 12 meter ska vara utrustade med VMS-utrust- ning. Är fartyget:

- mellan 12 och 15 meter ska du sända information om dagens resa minst en gång varje fiskedag till en datainsamlade organisation.
- längre än 15 meter ska du även sända information om position, kurs och fart till en datainsamlade organisation minst en gång i timmen.

Certifieringsorganet ska få tillgång till uppgifterna från den datainsamlade or- ganisationen. Om systemet slutar att fungera under en fångstresa får ingen del av fångsten säljas som KRAV-certifierad. Fartyg som återvänder till hemmahamnen tidigare än 24 timmar efter att fångstresan startat är undantagna från denna regel.

17.4.11 Fångstrapportering

Du ska rapportera dina totala fångster, det vill säga all fisk som tas upp, både den som landas och som kastas samt eventuella *bifångster* av sjöfågel, marina dägg- djur och evertebrater i loggboken. KRAV ska i samband med *kontroll* få tillgång

till dessa data sammanställda på årsbasis eller kvartalsbasis, antingen från fiskaren själv eller via den organisation som förvaltar loggboksdata. Om dessa data inte kan visas vid en kontroll, ska en anmärkning utgå; om den även nästa gång saknas ska KRAV-certifieringen av båten dras in under sex månader.

17.4.12 Förvaring av fångsten

Du ska förvara fångsten i enheter som är markerade för att uppnå full spårbarhet. I denna markering ska det ingå KRAVs namn eller märke, art, fångstplats, tid för fångst och liknande (se även kapitel 20). Positionsangivelserna ska ange fartygets position med en noggrannhet på 10 nautiska mil eller bättre.

Vid kustfiske med små båtar är det tillåtet att märka enheterna vid *landning*. Uppgift om fångstplats och fiskemetod ska följa fångsten även i senare led.

17.4.13 Märkning av redskap

Du ska tydligt märka alla redskap så det är möjligt att spåra redskapen till dig.

17.4.14 Trasiga redskap

Du ska föra iland trasiga redskap för att reparera eller förstöra dem.

17.4.15 Certifiering av fartyget

Du som vill bedriva certifierat fiske måste se till att det enskilda fiskefartyget blir certifierat av ett ackrediterat *certifieringsorgan*.

Certifieringen av fartyget innebär att fartyget får landa fisk eller skaldjur som KRAV-certifierad. Du som har fartygstillståndet är ansvarig för att uppfylla samtliga regler när fartyget ska bedriva certifierat fiske enligt KRAVs regler.

17.4.16 Dokumentation och rutiner

Du ska ha dokumentation som visar hur fartyget lever upp till de miljö-, fiske- och arbetarskyddslagarna som gäller. Det ska också finnas rutiner som säkrar att den ansvariga får reda på till exempel lagändringar och eventuella fiskestopp.

17.4.17 Bedövning av fisk

Du som fiskar med fartyg längre än 24 meter ska undersöka möjligheterna att använda en bedövningsmetod ombord, både av fiskvälfärds- och kvalitetsskäl. Antingen gör du en plan för att ta i drift en sådan utrustning eller presenterar varför du anser att det inte är möjligt.

17.4.18 Personalens kompetens

Personal på fiskefartyg som certifieras enligt dessa regler ska ha goda kunskaper om KRAVs regler och hur man uppfyller dem, t ex genom att ha läst igenom dem själva eller genom att ha fått dem presenterade för sig och diskuterat igenom dem med övrig besättning.

17.4.19 Dieselmotorer

Dieselmotorer ska drivas med diesel med maximalt 0,05 procent svavel (MK 1).

Vid dokumenterade tekniska eller andra godtagbara (och av KRAV godkända) praktiska skäl för att inte kunna använda sådan diesel ska en plan upprättas och genomföras för att gå över till diesel med föreskriven svavelhalt.

17.4.20 Utombordsmotor

Om du har utombordsmotor ska den vara fyrtaktare eller modern tvåtaktare med direktinsprutning.

17.4.21 Bränsleåtgång ombord

När du fiskar på arter som lever i den fria vattenmassan och fiskas med pelagisk trål eller snörpvad/ringnot, t ex sill, makrill, skarpsill får bränsleåtgången högst vara 0.1 l/kg hel fisk som landas.

När du fiskar bottenlevande fisk som torsk, sej, kolja och plattfisk får bränsleåtgången vara upp till 0.35 l/kg landad rensad fisk med huvud. Vid beredning ombord får upp till 0.33 l bränsle per kg rund (levande) fisk som tas upp användas. Detta motsvarar 0.37 l bränsle per kg rensad fisk med huvud. Beredning ombord har antagits kräva runt 6 procent av båtens energiförbrukning.

När du fiskar skaldjur (räka, kräfta, hummer) får upp till 1.5 l bränsle per kg landade levande skaldjur användas (det vill säga exklusive eventuell samtidig *landning* av fisk). Om skaldjuren landas kokta, bör omräkning ske så att bränsleåtgången räknas per levandevikt.

Så här ska du beräkna bränsleåtgången: Du ska vid kontroll kunna leverera en sammanställning över hur mycket bränsle båten har bunkrat under ett år och hur mycket fisk som har landats under samma år (uppdelat per art). Om en och samma fiskemetod har använts för att fiska samma målarter under hela året, delas bara totalmängden bränsle med den totala landningen för att få fram bränsleåtgången. Om båten varit aktiv i flera fisken, bör faktorn räknas ut för varje fiske för sig, det vill säga bränsleåtgången behöver lämnas med högre upplösning.

17.4.22 Hydraulolja och smörjfetter

På fartyget får du bara använda hydraulolja som är miljömärkta eller godkända enligt standarden ”Hydraulvätskor – Krav och provningsmetoder SS 15 54 34” eller uppfyller motsvarande krav.

Smörjfetter som används ombord ska vara miljömärkta eller godkända enligt standarden ”Smörjfett” – Krav och provningsmetoder SS 15 54 70 – eller uppfylla motsvarande krav.

Certifieringsorganet kan bevilja undantag från denna regel om fartyget kan visa dokumentation på att olja eller smörjmedel av den kvalitet som regeln kräver inte finns på marknaden eller om de som finns tillgängliga har en dokumenterat sämre funktion.

17.4.23 Rengöringsmedel

Du får inte använda grovrengöringsprodukter som innehåller komponenter som är klassade som cancerframkallande, mutationsframkallande eller reproduktionsstörande. Tensider och andra komponenter får inte göra att olja och vatten inte

separerar eller göra så att reningsanläggningarna inte fungerar. Grovreningsprodukterna ska i övrigt vara miljömärkta när sådana alternativ finns.

17.4.24 Kylmedel ombord

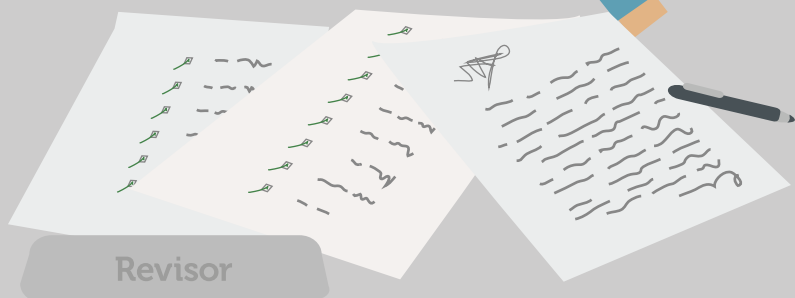
Du får bara använda ozon- och klimatneutrala kylmedel ombord.

17.4.25 Avfall

Fartyget ska ha tydliga rutiner för att hantera olika typer av avfall, för att minimera mängden avfall och för att inte förorena mark, luft eller vatten. Olika slag av **farligt avfall** får inte blandas med varandra. Farligt avfall får heller inte blandas med andra slag av avfall eller andra ämnen eller material. Farligt avfall ska i övrigt hanteras i enlighet med landets lagstiftning. Farligt avfall är till exempel explosivt, brandfarligt, oxiderande, giftigt eller hälsoskadligt avfall. Exempel på farligt avfall är oljeavfall, impregnerat virke, el- och elektronikskrot, batterier, lösningsmedel, färg och lack.

17.4.26 Bottenfärg

Du ska följa den lagstiftning som finns om bottenfärger. Dokumentation av vilken typ och mängd av bottenfärg fartyget använder ska lämnas vid **kontroll**.

Revisor

18

Regler för certifieringsorgan

KRAVs regler för certifieringsorgan handlar om hur certifieringsorgan ackrediterade att certifiera enligt KRAVs regler ska arbeta, vilken kompetens era revisorer ska ha och om era åtaganden gentemot KRAV.

Detta kapitel innehåller:

- 18.1 Allmänna regler
- 18.2 Krav på certifieringsorgan
- 18.3 Krav på revisorer och revisionsledare för IFOAM-ackrediterade certifieringsorgan - utgått
- 18.4 Krav på revisorer och revisionsledare
- 18.5 Kompetenskrav vid kedjecertifiering
- 18.6 Kalibrering av regeltillämpningar

18.1 Allmänna regler

I det här avsnittet kan ni läsa om hur ni ska tillämpa reglerna i tveksamma fall och vilken utgåva av reglerna som ni ska använda.

18.1.1 Hur ni ska tillämpa reglerna

Om ni inte är säkra på hur ni ska tillämpa en eller flera regler ska ni kalibrera tillämpningen internt inom certifieringsorganet och med KRAV och de andra certifieringsorganen. Ni ska också förvissa er om att tillämpningen inte strider mot någon annan av KRAVs regler som gäller den aktuella produktionen.

18.1.2 Vilken utgåva gäller?

Ni ska alltid använda den webbutgåva av KRAVs *regelverk* som är aktuell då ett ärende kommer in när det gäller frågor om regler och prövningar i ett certifieringsärende.

Om webbutgåvan av reglerna ändras får reglerna ett nytt versionsnummer. Datumet för ändringarna och vad ändringarna innebär framgår också.

När ni upprättar *avvikelse* gäller den webbutgåva som var aktuell vid tidpunkten för avvikelser. Om reglerna ändras så att de blir mildare under tiden som den certifierade producenten genomför förebyggande åtgärder så ska ni ta hänsyn till detta då ni bedömer de förebyggande åtgärderna.

18.2 Krav på certifieringsorgan

Det här avsnittet behandlar vilka regler som certifieringsorgan ska uppfylla för att bli behöriga att certifiera enligt KRAVs regler.

18.2.1 Ackreditering

Certifieringsorgan som certifierar enligt KRAVs regler ska vara ackrediterade enligt SS-EN ISO/IEC 17065:2012.

18.2.2 Certifieringsorganets miljöarbete

Certifieringsorganet ska ha ett dokumenterat, strukturerat miljöarbete och kunna visa att det:

- har en miljöpolicy
- har årliga miljömål
- systematiskt följer upp dessa mål.

18.2.3 Avtal med KRAV

Om ni vill certifiera enligt KRAVs regler ska ni ansöka om ett certifieringsavtal med KRAV ekonomisk förening. Tillsammans med ansökan ska ni skicka en kopia på avtal med ackrediteringsorganet samt en tidplan för ackrediteringen. Om ni är ackrediterade ska ni skicka med ett gällande ackrediteringsbevis.

18.2.4 Certifikatets utformning

Certifikat och certifieringsbeslut ska vara signerade på papper eller elektroniskt, av en representant för certifieringsorganet som har rätt att signera för er räkning. Ett KRAV-certifikat ska tydligt ange:

- namn och adress för verksamheten och produktionsplatserna
- verksamhetens organisationsnummer
- SE-nummer för djurhållning
- certifierat regelområde enligt KRAVs regel 2.1.4
- datum för utfärdande
- datum för giltighet
- namn och kodnummer för certifieringsorgan, om regelområdet inte täcks av förordning EG 834/2007 enbart namn
- eventuella villkor och begränsningar
- Om hela produktionen inom ett regelområde är i omställning ska datum för omställningsstart och information om omställningstid(er) framgå
- samtliga tillagningskök och serveringskök för restauranger
- alla utvalda godkända livsmedel för restauranger certifierade för minst 15 livsmedel, det kan också anges på bilaga till certifikatet
- vilken eller vilka produkter certifieringen gäller, för enproduktcertifiering.

Vilka produktgrupper som är certifierade, ska anges enligt följande:

- För livsmedel enligt produktgrupper i COICOP* eller annat sätt som ni själva väljer.
- För växtodling: grödgrupper enligt Jordbruksverkets grödkodlista för SAM-ansökan.
- För djurhållning: djurslag
- För slakt: djurslag
- För övriga typer av produktion enligt KRAVs indelning vid produktrapporter till vår hemsida.

Tillkommer ny produktionsplats ska nytt certifikat utfärdas.

* COICOP ("Classification of individual consumption according to purpose") är en internationell klassificering som tagits fram av FN:s statistikavdelning. Läs mer på: www.scb.se

18.2.5 Kontrollera att den sökande inte är underkänd

Innan ni tecknar avtal med den som vill bli KRAV-certifierad så ska ni kontrollera att den sökande inte är underkänd av något annat ackrediterat certifieringsorgan när det gäller KRAVs regler.

18.2.6 Informera om reglerna

Ni ska informera den *KRAV-anslutne* om de regler som gäller för att få använda KRAVs namn och märke och för de regler som gäller för marknadsföring av KRAV-certifierade produkter eller produktion.

Vid införande av nya eller reviderade KRAV-regler, ska certifieringsorganet säkerhetsställa att information når ut till respektive *KRAV-anslutnen* och att ändringarna blir införda i verksamheten.

Ansvaret för att ta del av regler och att uppfylla dem och nya eller ändrade regler ligger alltid hos den *KRAV-anslutne*.

18.2.7 Undersök misstanke om allvarliga avvikelserna

Om ni får trovärdig information om en allvarlig regelavvikelse hos en KRAV-certifierad kund, så ska ni så snart som möjligt utföra en *extra kontroll* hos kunden. Exempel på vad allvarliga regelavvikelser kan vara är:

- flera större *avvikelser*
 - klara lagöverträdelser
 - avvikelser som nämns i regeln om avstängningsgrundande avvikelser (regel 2.5.12)
 - avvikelser som på annat sätt utgör ett allvarligt hot mot KRAV-märket
- Djurskyddsfrågor och frågor om socialt ansvar ska alltid prioriteras högt.

18.2.8 Rutiner för snabb hantering

Ni ska ha tydliga rutiner för att hantera allvarliga regelavvikelser snabbt.

18.2.9 Informera KRAV om utfallet vid misstanke om allvarliga regelavvikelser

Ni ska informera KRAV om resultatet av kontrollen av misstankar om allvarliga regelavvikelser inom två arbetsdagar från det att *kontroll* är slutförd.

18.2.10 Rapportera till KRAV

Ni ansvarar för att rapportera status hos *KRAV-anslutna* producenter till KRAV enligt avtalet med KRAV (Se regel 18.2.3). I rapporten ska det alltid stå:

- namn och adress på den *anslutne*
- platser för produktion samt för ägor där verksamheter bedrivs om det är relevant
- vilket/vilka regelområden den *anslutne* anmält sig till
- organisationsnummer.

Ni ska vidarebefordra klagomål som ni får in om KRAVs regler till KRAVs regelchef.

När ni som certifieringsorgan, helt eller delvis, drar tillbaka *certifikat*, eller avmärker produkter eller produktion så ska ni omedelbart rapportera detta till KRAV.

18.2.11 Redovisa antalet och de vanligaste avvikelserna

Ni ska senast den 31 januari varje år redovisa till KRAV:

- antal **avvikelser** föregående år per regelområde
- de vanligaste avvikelserna
- annat som beslutas på det sista ordinarie kalibreringsmötet året före det kalenderår rapporteringen gäller.

18.2.12 Uppgifter om producenter

Ni ska, om KRAV så begär, lämna de uppgifter ni har som rör en KRAV-certifierad producent till KRAV. KRAV ska liksom för andra producentuppgifter iaktta sekretess enligt regel 2.9.

18.2.13 Kontrollera kundens produktrapportering

Ni ska kontrollera att era kunder rapporterar KRAV-certifierade produkter på ett riktigt sätt till KRAV enligt regel 2.2.4.

18.3 Krav på revisorer och revisionsledare för IFOAM - ackrediterade certifieringsorgan - utgått

*18.3.1 Certifieringsorgan som är ackrediterade enligt IFOAMs kriterier
Utgått*

18.4 Krav på revisorer och revisionsledare

Här finns kompetenskrav på revisorer och *revisionsledare*.

18.4.1 Revisorernas utbildning

En revisor ska ha:

- minst 2 års gymnasieutbildning eller annan likvärdig utbildning och ha minst 4 års relevant arbetslivserfarenhet eller ha minst treårig högskoleutbildning inom relevant område.
- gått en utbildning i att utföra och leda systemrevisioner enligt kraven i SS-EN ISO 19011 eller motsvarande *regelverk*. Utbildningen ska omfatta minst 2 dagar med teori och praktiskt genomförande av kontroll. För att vara godkänd måste revisorn ha avslutat utbildningen med ett godkänt prov.

18.4.2 Revisorernas behörighet

Innan en revisor får börja göra kontroller ska revisorn:

- ha deltagit som observatör tillsammans med en erfaren revisor eller *revisionsledare* sammanlagt minst 10 kontroller inom KRAVs olika regelområden
- vid det näst sista observatörstillfället självständigt ha genomfört en del av kontrollen

- vid det sista observatörstillfället självständigt ha genomfört en komplett **kontroll** med tillhörande inledande och avslutande möten, samt upprättat en plan för kontrollen
- känna till hur man tar representativa prover av de produkter och insatsmedel som kan vara aktuella för den typ av produktion revisorn kontrollerar.

Alternativt ska certifieringsorganet på annat sätt visa att revisorerna har den nödvändiga kompetensen.

18.4.3 Behålla behörigheten

För att behålla behörigheten som revisor måste revisorn genomföra minst 15 kontroll dagar under en 3-årsperiod, och minst 3 kontroll dagar per kalenderår. Ni ska ha rutiner för att bevaka att era revisorer behåller sin kompetens.

18.4.4 Kunskapskrav på revisorer inom växtodling

Revisorn ska ha kunskaper om förutsättningarna för att bedriva växtodling enligt KRAVs regler. Det betyder att revisorn ska känna till odlingsmetoder och tekniker och hur de påverkar grödor och den omgivande miljön. Konkret innebär det att revisorn ska:

- känna till vad en god **växtföljd** innebär och hur en växtodlingsplan bör se ut
- känna till förutsättningarna för hur lantbrukaren effektivt kan utnyttja växtnäring i odlingen så att denne kan minska läckaget av växtnäring
- känna till vanliga växtskadegörare och vilka metoder som finns för att bekämpa dessa
- känna till hur energikartläggning genomförs och **nyckeltal** uppställs, samt hur dessa följs upp för att resultera i tydliga energibesparingar
- känna till hur man tar representativa prover av mark och grödor.

18.4.5 Kunskapskrav på revisorer inom svampodling

Revisorn ska känna till förutsättningarna för att bedriva svampodling enligt KRAVs regler. Det innebär bland annat att revisorn bör:

- känna till odlingsmetoder och odlingssubstrat
- känna till hur lantbrukaren kan undvika miljöstörningar och minimera läckaget av näring
- känna till vanliga skadegörare och hur lantbrukaren kan förebygga och bekämpa angrepp.

18.4.6 Kunskapskrav på revisorer inom djurhållning

Revisorn ska ha goda kunskaper om djurproduktion enligt KRAVs regler. Detta innebär bland annat att revisorn ska känna till förutsättningarna för att hålla och föda upp djur under goda förhållanden, som gör att djuren är friska och i övrigt har det bra. Det ingår också att revisorn ska känna till hur djurhållningen påverkar den omgivande miljön. Revisorn ska:

- känna till djurens normala beteende och kunna upptäcka om djuren inte

- beter sig normalt
- känna till hur lantbrukaren praktiskt kan förebygga de vanligaste sjukdomarna
 - känna till hur smitta sprids och hur lantbrukaren kan begränsa smittspridningen
 - känna till reglerna för hur lantbrukaren ska hantera läkemedel
 - känna till lämpliga utfodringsrutiner och känna igen de vanligaste fodermedlen
 - känna till lämpliga rutiner för hur man kan lasta och driva djur utan att djuren utsätts för onödig stress eller lidande.

18.4.7 Kunskapskrav på revisorer inom biodling

Revisorn ska känna till förutsättningarna för att bedriva biodling enligt KRAVs regler. Det innebär bland annat att revisorn bör:

- känna till de vanligast förekommande skötselåtgärderna i bigården
- känna till bekämpning av bisjukdomar, speciellt Varroa destructor
- känna till vilka växter bina hämtar nektar från vid olika tider på säsongen
- känna till skördemängder, hantering och **förädling** av honung och vax.

18.4.8 Kunskapskrav på revisorer inom vattenbruk

Revisorn ska känna till hur man bedriver vattenbruk enligt KRAVs regler. Det innebär bland annat att revisorn bör:

- känna till hur det går till att odla olika arter i sötvatten, bräckt vatten och saltvatten
- känna till hur det går till vid transport och slakt
- känna till **biologiska processer** i samband med vattenbruk
- känna till foder, tillsatsämnen och utrustning
- ha kunskap om hälsa och djurskydd som läkemedel, infektionssjukdomar, hur man bekämpar sjukdomar, besättningstäthet och stress
- känna till algtoxiner och reglerna om livsmedelskontroll.

18.4.9 Kunskapskrav på revisorer inom vildväxande produktion

Revisorn ska känna till under vilka förutsättningar det går att ut hålligt utnyttja vilda växter genom att samla in eller skörda sådana samt hur det kan påverka den omgivande miljön. Det innebär bland annat att revisorn ska:

- känna till vanliga skogsbruksåtgärder
- känna till vilka arter som är hotade och eventuella program för att bevara arter i det aktuella området
- känna till gällande lagstiftning som rör de sociala villkoren för plockare.

18.4.10 Kunskapskrav på revisorer inom livsmedelsförädling, fodertillverkning, butik samt restauranger och storhushåll

Revisorn ska ha genomgått en utbildning i HACCP (Hazard Analysis and Critical Control Points) och grundläggande livsmedelshygien för att få utföra en **kontroll** enligt KRAVs regler för Livsmedelsförädling, Slakt, Fodertillverkning, Butik,

Restauranger och storhushåll.

Dessutom ska revisorn ha relevant utbildning och/eller erfarenhet inom det område som revisorn gör kontroll inom. Certifieringsorganet ska kunna visa hur man bedömer vad som är relevant utbildning och/eller erfarenhet.

18.4.11 Kunskapskrav på revisorer inom slakt

Revisorn ska ha genomgått en utbildning i HACCP och livsmedelshygien för att få utföra en **kontroll** enligt KRAVs regelkapitel om Slakt, samt dessutom:

- känna till lämpliga rutiner för hur man kan lasta och driva djur utan att djuren utsätts för onödigt stress eller lidande
- känna till djurens normala beteende och kunna upptäcka om djuren inte beter sig normalt.

18.4.12 Kunskapskrav på revisorer inom produktionshjälpmedel

Revisorn ska ha genomgått en utbildning i HACCP för att få utföra en **kontroll** enligt KRAVs regelkapitel om Produktionshjälpmedel.

För att få genomföra en kontroll av produktionshjälpmedel bör revisorn:

- känna till vad lagen säger om hantering av avfall och animaliska biprodukter
- känna till hur man tar prover i heterogena material som jordar och stallgödsel.

18.4.13 Kunskapskrav på revisorer inom import och införsel

För att få genomföra en **kontroll** av **import** och **införsel** bör revisorn:

- känna till de fyra ILO konventionerna 138, 118, 105 och 98
- känna till de **regelverk** som är erkända av KRAV, dessa finns på KRAVs webbplats.

18.4.14 Kunskapskrav på revisorer inom fiske

Revisorn ska ha kunskaper om ett **hållbart fiske**. Det innebär bland annat att revisorn ska:

- känna till fartyg, fartygsdrift och underhåll
- känna till fiskemetoder och fiskeredskap
- ha kunskaper inom fiskeribiologi, känna till fiskarter, fiskbestånd, förvaltning och livsmiljöer (habitat) och marin ekologi
- känna till den aktuella miljö-, arbetsmiljö- och fiskelagstiftningen
- ha kunskaper om loggböcker och lagstadgade redovisningssystem.

18.4.15 Krav på revisionsledare

Revisionsledarens roll är att vara gruppleddare då flera revisorer ingår i en revisorsgrupp för **kontroll** av en och samma kund. I revisionsledarens arbetsuppgifter ingår bland annat att planera kontrollen, samordna revisionsgruppens bedömningar, informera revisionslaget om den verksamhet som ska revideras och informera den KRAV-anslutne om förutsättningar för uppdraget och vilka bestämmelser som gäller.

Revisionsledare ska uppfylla följande minimikrav:

- Revisionsledaren ska ha arbetat som revisor i minst 12 månader efter att ha blivit godkänd som revisor. Under denna tid ska revisorn ha deltagit i minst 5 kontroller. Om revisorn inte uppfyller dessa krav så kan tidigare erfarenhet och kompetens i undantagsfall och i viss mån kompensera för detta. I vilken mån tidigare erfarenhet och kompetens kan kompensera bedömer certifieringsorganets ledning.
- Revisionsledaren ska ha en dokumenterad erfarenhet av att leda personal eller ha haft befogenheter att fatta beslut. Alternativt ska revisionsledaren ha en dokumenterad erfarenhet av att som ordförande eller dylikt ta del av olika synpunkter och kunna värdera och samordna dessa till riktiga beslut. Revisionsledaren ska också kunna föra en dialog på alla nivåer inom en organisation.
- Har revisorn inte tillräcklig erfarenhet av att leda personal eller fatta beslut kan denne uppfylla kraven genom att gå en utbildning i personalledning eller projektledning.
- För att upprätthålla behörigheten krävs att revisionsledaren arbetar minst 15 kontroll dagar som revisionsledare under en 3-årsperiod, samt minst 3 kontroll dagar per kalenderår som revisionsledare.

Ett certifieringsorgan är inte tvingat att erbjuda kontroll med grupper av revisorer.

18.4.16 Byte av revisor

Ni får inte använda samma revisor i mer än fyra år i följd hos samma KRAV-an slutne kund. Det gäller också om revisorn byter certifieringsorgan.

Certifieringsorganet utser revisorn. Den KRAV-an slutne kunden kan begära att få byta revisor och ni ska ha rutiner för hur det går till.

18.5 Kompetenskrav vid kedjecertifiering

Om ni utför kedjecertifiering enligt kapitel 19 i KRAVs regler ställs särskilda krav på er kompetens.

18.5.1 Kedjecertifieringens förankring i certifieringsorganets ledning

Er ledning ska vara väl informerad om beslutsunderlaget för de *certifikat* som ställs ut med stöd i kapitel 19. Er ledning ska ha fastställt vilka kompetenskrav som ställs på *revisionsledare* och revisorer som genomför kedjecertifiering. Ni ska:

- regelbundet utvärdera dessa kompetenskrav för att avgöra om de är relevanta.
- upprätthålla en aktuell förteckning över vilka personer som uppfyller kompetenskraven enligt nedan.

18.5.2 Revisionsledarens kompetens och befogenheter

Revisionsledaren ska ha djup kunskap om riskanalys, urvalsmetoder och relevan-

ta statistiska modeller. Revisionsledaren ska vara väl insatt i ISO 2859-10:2006 och ISO 2859-4:2002.

18.5.3 Revisorernas kompetens

Revisorer som arbetar med kedjecertifiering ska:

- självständigt ha genomfört minst 50 kontroller enligt KRAVs regler. Minst 15 av dem ska ha utförts inom det regelområde som uppdraget inom kedjecertifieringen avser.
- ha erfarenhet av revision av *ledningssystem*.

18.6 Kalibrering av regeltillämpningar

KRAV samlar regelbundet representanter för alla certifieringsorgan för att diskutera hur KRAVs regler tillämpas och på så sätt se till att alla revisorer tillämpar reglerna likadant hos de olika *KRAV-anslutna*.

18.6.1 KRAVs kalibreringsmöten

Certifieringsorganet ska utse minst en representant som deltar i de kalibreringsmöten som KRAV arrangerar. Mötena hålls två dagar per år vid två skilda tillfällen. Om det blir nödvändigt kan KRAV också kalla till extra kalibreringsmöten. Både KRAV och ett eller flera av certifieringsorganen kan ta initiativ till extra kalibreringsmöten när man upptäcker ett akut behov av att bestämma hur en regel tillämpas. Separata kalibreringsmöten kan hållas för ett regelområde.

Det viktigaste syftet med kalibreringsmötena är att ge en möjlighet för de ackrediterade certifieringsorganen och KRAV att ta upp problem, principiella tolkningsfrågor och annat till diskussion och föreslå förtydliganden. KRAV fastställer de regeltillämpningar som kommer fram i samband med mötena. Samtliga certifieringsorgan ska följa dessa nya regeltillämpningar. Mötena kan också användas för informationsutbyte.

18.6.2 Intern kalibrering

Ni ska ha rutiner för att minst två gånger om året internt kalibrera era regeltillämpningar. Syftet med dessa kalibreringar är att **kontroll** enligt KRAVs regler ska genomföras så lika som möjligt oavsett vilken personal som genomför dem och att kraven för certifiering ska motsvara den nationella nivån. En stående punkt vid dessa möten ska vara information från KRAVs kalibreringsmöten. Ni ska dokumentera de internkalibreringar ert certifieringsorgan genomfört och dokumentationen ska hanteras enligt certifieringsorganets rutin för redovisande dokument. Dokumentationen av internkalibreringarna ska arkiveras i minst tre år.

Reglerna om certifiering av kedjor tillämpas antingen tillsammans med reglerna för Butik, i kapitel 14, eller med reglerna för Restauranger och storhushåll, i kapitel 15. Verksamheterna ska också följa de allmänna reglerna i kapitel 2, 3 samt reglerna i kapitel 20.

Detta kapitel innehåller:

- 19.1 Innan kedjan kan certifieras
- 19.2 Kedjan ska ha gemensam redovisning och dokumentation
- 19.3 Kedjans styrning
- 19.4 Kedjans internrevision
- 19.5 Certifieringsorganets arbete

19.1 Innan kedjan kan certifieras

I inledningsskedet behöver du ta ställning till om alla verksamhetsplatser ska ingå i kedjercertifieringen och om verksamhetsplatserna behöver indelas i grupper. Du ska också ha genomfört en internrevision enligt dessa regler av alla verksamhetsplatser.

19.1.1 Vilka kan kedjercertifieras?

Om ni är en grupp av verksamhetsplatser och har en gemensam styrning för att kontrollera att reglerna följs och har en gemensam ekonomisk redovisning, kan ni överväga om kedjercertifiering är ett bättre alternativ för er än enskild certifiering av verksamhetsplatserna.

Certifiering av kedjor är för närvarande bara möjligt inom följande regelområden i KRAVs regler:

- Kapitel 14 – Butik
- Kapitel 15 – Restauranger och storhushåll

19.1.2 Certifieringen kan gälla vissa eller alla verksamhetsplatser

Du definierar själv vilka verksamhetsplatser som ska omfattas av certifieringen. Om du väljer att bara inkludera vissa av kedjans verksamhetsplatser i kedjercertifieringen så ska det tydligt framgå av marknadsföringen vilka delar som ingår och vilka som inte gör det.

Det kan du göra exempelvis genom att vara tydlig med att bara en viss del av kedjans koncept är KRAV-certifierat, eller att kunden på annat sätt tydligt kan se och förstå vilka verksamhetsplatser som ingår i KRAV-certifieringen.

19.1.3 Kedjan kan behöva delas in i undergrupper

Certifiering av kedjor bygger på att certifieringsorganet kan göra **kontroll** på ett mindre antal verksamhetsplatser, och samtidigt vara säker på att verksamheten är likadan på de andra verksamhetsplatserna. Om verksamhetsplatserna varierar mycket vad gäller rutiner och struktur, ska du tillsammans med certifieringsorganet skapa undergrupper för verksamhetsplatser med likartad verksamhet. Alternativt kan undergrupper skapas på grundval av organisationsmässig samhörighet.

19.1.4 Alla avvikelser ska vara släckta

Internrevisionen ska ha reviderat alla ingående verksamhetsplatser och alla avvikelser ska vara släckta innan *kedjan* kan certifieras enligt detta kapitel.

19.2 Kedjan ska ha gemensam redovisning och dokumentation

Ditt certifieringsorgan ska kunna analysera balansen mellan köpta och försålda volymer utan att behöva besöka varje *verksamhetsplats*. Det är särskilt viktigt att tänka på när det gäller hantering av varor i lösvikt i butik.

19.2.1 Inköp och försäljning ska kunna följas

I kedjans gemensamma redovisningssystem ska det gå att följa:

- Butiker: Inköp och försäljning av KRAV-certifierade varor.
- Restauranger och storkök: Inköp av KRAV-certifierade, ekologiska och MSC-certifierade livsmedel, samt de totala inköpen.

19.2.2 Centrala uppgifter ska stämma med verksamhetsplatsens uppgifter

Det ska finnas dokumenterade rutiner för att verifiera att de uppgifter som *kedjan* har om inköpta och försålda volymer stämmer med verksamhetsplatsens uppgifter. Det ska också finnas rutiner för att verifiera att de uppgifter som *kedjan* har om lager stämmer med verksamhetsplatsens lageruppgifter.

19.3 Kedjans styrning

Kedjan ska ha kontroll över att alla verksamhetsplatser som ingår i kedjecertifieringen följer KRAVs regler. *Kedjan* ska ha en väl definierad och dokumenterad struktur med fungerande rutiner och tydlig ansvarsfördelning. *Kedjan* ska också ha en tydlig dokumentation över vilka verksamhetsplatser som är certifierade, och själv ansvara för att verksamhetsplatser som inte uppfyller KRAVs regler undantas från certifieringen.

19.3.1 Först certifikat, sedan marknadsföring

Du får inte börja marknadsföra *kedjan* som KRAV-certifierad förrän certifieringsorganet har ställt ut ett *certifikat* för *kedjan*.

19.3.2 Tydligt ansvar och befogenhet

Det ska finnas en person på varje *verksamhetsplats* som har till uppdrag att säkerställa att verksamhetsplatsen följer KRAVs regler och har befogenhet att åtgärda *avvikelser* från KRAVs regler.

Det ska finnas en person i *kedjans* gemensamma organisation, som har ledningens uppdrag att se till att KRAVs regler följs.

19.3.3 Det ska finnas en förteckning över verksamhetsplatser som ingår

Kedjan ska ha en aktuell förteckning över vilka verksamhetsplatser som ingår i KRAV-certifieringen. I denna förteckning ska det finnas namn och kontaktuppgifter till en kontaktperson på varje verksamhetsplats.

Det ska finnas rutiner som innebär att ingen verksamhetsplats kan inkluderas i förteckningen utan att certifieringsorganet har ställt ut ett certifikat för verksamhetsplatsen.

En ny *verksamhetsplats* kan få ett certifikat när certifieringsorganet fått en verifikation på att den nya verksamhetsplatsen godkänts vid en internrevision, och att alla *avvikelser* åtgärdats. *Kedjan* visar detta genom kopia på revisionsprotokoll.

19.3.4 Särskilda regler om inte alla verksamhetsplatser är certifierade

Det finns särskilda krav på en *kedja* som både har verksamhetsplatser som är certifierade och sådana som inte är det. I dessa fall ska det finnas dokumenterade rutiner som:

- Säkerställer att konsumenter tydligt förstår vilka verksamhetsplatser som är certifierade och vilka som inte är det.
- Förhindrar att det i normala fall finns både certifierade och icke-certifierade enheter inom samma undergrupp, varumärke eller grafiska profil.

19.3.5 Kedjan ska ha ett internt avvikelssystem

Kedjan ska ha en väl fungerande styrning för att hantera situationer då verksamhetsplatserna avviker från KRAVs regler. Internrevisorerna ska identifiera om avvikelserna är att betrakta som större eller som mindre, i enlighet med regelavsnitt 2.5, i kapitel 2. *Kedjan* ska också säkerställa både att *avvikelser* åtgärdas och att upprepning av avvikelser förebyggs.

19.3.6 Verksamhetsplatser med avvikelser ska få stöd

Kedjan ska ha rutiner för att stödja de verksamheter som fått *avvikelser* och för att säkerställa att avvikelserna inte finns på fler verksamhetsplatser i *kedjan*. Stödet ska göra att risken för upprepade avvikelser från KRAVs regler minimeras.

19.3.7 Kedjan ska vid behov underkänna verksamhetsplatser

Verksamhetsplatser som inte uppfyller KRAVs regler får inte längre använda KRAV-certifieringen. *Kedjan* ska ha rutiner för att dra in platscertifikat som inte får användas och omedelbart underrätta certifieringsorganet om att verksamhetsplatsen har blivit underkänd. Certifieringsorganet ska då skicka en ny bilaga med de verksamhetsplatser som omfattas av certifieringen, se regel 19.5.5.

19.3.8 Åtgärder när en verksamhetsplats underkänns av kedjan

Det ska finnas fungerande och dokumenterade rutiner för hur verksamhetsplatsen och *kedjan* ska agera om *kedjan* underkänner en av sina verksamhetsplatser. *Kedjan* ska ha rutiner för att själv ta bort sådana verksamhetsplatser från förteckningen över vilka verksamhetsplatser som ingår i KRAV-certifieringen.

De rutinerna ska åtminstone beskriva hur verksamhetsplatsen:

- ska se till att KRAV-märkning av produkter genast upphör
- ska ta bort alla signaler om att platsen omfattas av KRAV-certifiering
- ska se till att marknadsföring som säger att verksamhetsplatsen är KRAV-certifierad genast upphör.

I rutinerna ska det också framgå hur kedjan ska underrätta certifieringsorganet om att verksamhetsplatsen har blivit underkänd.

Om kedjan i sin marknadsföring påstår att alla verksamhetsplatser är certifierade, så ska kedjan ha fungerande rutiner för hur de ska informera kunder om att den aktuella verksamhetsplatsen inte längre ingår i certifieringen. Kedjan ska i så fall så snart som möjligt upphöra med all marknadsföring som påstår att alla verksamhetsplatser är certifierade.

19.3.9 Verksamhetsplatser kan återfå certifikatet

En **verksamhetsplats** som fått sitt **certifikat** tillbakadraget kan få ett nytt certifikat. För att verksamhetsplatsen ska få ett nytt certifikat ska certifieringsorganet bedöma att verksamhetsplatsen har förutsättningar för att långsiktigt följa KRAVs regler.

Verksamhetsplatser får inte tas bort och återföras till kedjecertifieringen på regelbunden basis.

Verksamhetsplatser som har lämnat kedjans certifiering tre gånger kan inte få något nytt certifikat under tre år.

19.3.10 Ledningen ska kvalitetssäkra kedjans rutiner

Kedjans ledning ska minst en gång per år försäkra sig om att de dokumenterade rutinerna uppfyller KRAVs regler. "Ledning" innebär i detta sammanhang åtminstone:

- Den eller de som har ansvar för att kedjans KRAV-certifiering upprätthålls.
- Den eller de som har övergripande ansvar för att rutinerna fungerar på verksamhetsplatserna.

Rutinerna för den årliga genomgången ska göra det tydligt vem som ska organisera genomgången, vilka som ska vara närvarande och när genomgången ska genomföras. Det ska också vara tydligt vem som ansvarar för att de åtgärder som beslutas också genomförs.

Kedjan ska ha en fastställd agenda för den årliga genomgången. Följande punkter kan vara lämpliga att ha på agendan:

- Fungerar rutinerna för KRAV-certifieringen väl?
- Rapporten från kedjans certifieringsorgan.
- Resultat av internrevisioner.
- Övergripande genomgång av **avvikelser**, kunders återkoppling och klagomål.
- Genomförda och planerade förebyggande åtgärder.
- Behov av resurser.
- Behov av kompetensutveckling.
- Åtgärdsplan för det kommande året.
- Fastställande av internrevisionsplan för kommande år.

19.4 Kedjans internrevision

Kedjans internrevision ska hålla en sådan kvalitet att *kedjan* med stor sannolikhet kommer att upptäcka alla större *avvikelser* snabbt, och alla mindre avvikelser inom högst ett år. Internrevisionen ska ha befogenhet att omedelbart underkänna en *verksamhetsplats*.

19.4.1 Internrevisionen ska kontrollera att KRAVs regler följs

Kedjans internrevision ska ha dokumenterade rutiner för att årligen kontrollera alla *verksamhetsplatser* som KRAV-certifieringen för kedjan gäller. Under den årliga kontrollen ska kedjan kontrollera alla tillämpliga KRAV-regler på alla verksamhetsplatser.

Internrevisionen ska också granska i vilken mån de förebyggande åtgärder som kedjan genomför efter *avvikelser* faktiskt har effekt och resulterar i en förbättring.

19.4.2 Internrevisorerna ska ha kompetens, befogenheter och resurser

Internrevisioner ska utföras av personer som har tillräcklig kompetens. *Kedjan* ska ha dokumenterade krav på internrevisorers kompetens. I kompetenskraven ska det ingå att internrevisorn ska ha relevant erfarenhet och utbildning.

Internrevisorerna ska ha befogenhet att utföra revision på vilken *verksamhetsplats* som helst, när som helst, utan att anmäla det till någon eller be om tillstånd från någon.

Internrevisorerna ska ha tillgång till tillräckliga resurser för att kunna genomföra sitt arbete enligt dessa regler. Varje internrevisor ska kontrollera ett flertal verksamhetsplatser. En internrevisor kan inte revidera sin egen verksamhet.

19.4.3 Regler för hur internrevisionen hanterar avvikelser

Avvikelser i internrevisionen ska hanteras på ett sätt som motsvarar KRAVs regler. Det kan innebära att avvikelserna hanteras på exakt samma sätt som i avsnitt 2.5, med indelning i mindre avvikelser, större avvikelser och avstängningsgrundande avvikelser. Men kedjans certifieringsorgan kan också godkänna andra system som fyller samma funktion.

Alla avvikelser som upptäcks vid en internrevision ska:

- Dokumenteras.
- Avhjälpas. Verksamhetsplatsen ska se till så att den åter uppfyller KRAVs regler.
- Förebyggas. Verksamhetsplatsen ska förstå varför avvikelserna uppkom och vidta åtgärder så att de inte uppkommer igen. *Kedjan* ska bedöma om rutinerna behöver ändras för att samma avvikelse inte ska uppkomma på någon annan *verksamhetsplats*.
- Godkännas av internrevisionen eller en annan funktion som kedjan definierar.

19.4.4 Dokumentation av internrevisionen

Rapporter från interna revisioner, inklusive alla *avvikelser*, ska vara tillgängliga

för certifieringsorganet när det kontrollerar kedjans gemensamma funktioner. Interna revisionsrapporter och avvikelserapporter ska sparas i minst två år.

19.5 Certifieringsorganets arbete

Certifieringsorganets *kontroll* är i första hand inriktad på kedjans styrning för att kontrollera att reglerna följs, samt på internrevisionen och avvikelshanteringen. Kedjecertifieringen innebär att verksamhetsplatserna får färre externa kontroller än vad som är normalt. Den bygger på att certifieringsorganet kan säkerställa att den interna kontrollen fungerar på alla enheter.

För att kunna avgöra detta gör certifieringsorganet stickprov. För att stickprovet ska vara tillförlitligt måste gruppen av verksamhetsplatser vara så homogen att en *verksamhetsplats* i princip kan antas vara representativ för alla andra.

19.5.1 Årlig kontroll

Kedjans gemensamma styrning ska kontrolleras årligen, med särskilt fokus på:

- Kedjans rutiner
- Internrevision
- Intern avvikelshantering

🔄 19.5.2 Inledande kontroll

Kedjans certifieringsorgan ska säkerställa att *verksamhetsplatserna* är tillräckligt lika vad gäller rutiner och struktur. Om det behövs ska certifieringsorganet, tillsammans med kedjan, dela in verksamhetsplatserna i undergrupper som i sin tur är så lika att villkoret uppfylls.

Innan kedjans certifieringsorgan kan besluta om certifiering, ska 20 % av kedjans verksamhetsplatser ha kontrollerats av certifieringsorganet. Dessutom ska de personer som är internrevisorer för KRAV-certifieringen på en verksamhetsplats ha deltagit i en fullständig extern kontroll. Avvikelse kan upprättas även på verksamhetsplatser som inte har besökts.

Revisorn ska välja ut de verksamhetsplatser som ska kontrolleras helt slumpmässigt. Innan certifieringsorganet kan fatta beslut om certifiering av kedjan ska alla systematiska avvikelser (se regel 19.5.4) vara släckta. Certifieringsorganet ska också försäkra sig om att alla tillfälliga avvikelser på verksamhetsplatserna hanteras i kedjans avvikelssystem, innan beslut om certifiering.

🔄 19.5.3 Löpande kontroll av verksamhetsplatser

Certifieringsorganet ska upprätta en kontrollplan för varje certifierad *kedja*. Kontrollplanen ska säkerställa att alla verksamhetsplatser får minst en fullständig extern kontroll under en sexårsperiod. Antalet verksamhetsplatser som kontrolleras varje år ska vara jämt fördelat över sexårsperioden.

19.5.4 Avvikelshantering

Certifieringsorganet ska avgöra om *avvikelse* som certifieringsorganet upprättar

på verksamhetsplatserna är systematiska eller tillfälliga.

Systematiska avvikelser är:

- sådana som återfinns hos flera verksamhetsplatser, eller
- som kan antas upprepas på samma *verksamhetsplats*, eller
- större avvikelser, se 2.5.7.

Tillfälliga avvikelser är enstaka mindre avvikelser som uppstått på en verksamhetsplats trots att kontrollsystemet i stort fungerar.

Systematiska avvikelser hanteras i enlighet med KRAVs regler för avvikelser i avsnitt 2.5. Tillfälliga avvikelser dokumenteras och hanteras i kedjans interna avvikelssystem.

19.5.5 Certifikat

Certifikat för en *kedja* består dels av ett huvudcertifikat, och dels av platscertifikat för varje *verksamhetsplats*. Huvudcertifikatet liksom platscertifikaten ska tydligt ange vilka delar av verksamheten som är certifierade. Huvudcertifikatet ska ha en bilaga som listar de verksamhetsplatser som omfattas av kedjecertifieringen.

När kedjan underrättar certifieringsorganet om att en verksamhetsplats har blivit underkänd, ska certifieringsorganet omedelbart skicka en ny bilaga med de verksamhetsplatser som är godkända i certifieringen.

KRAV-märket är registrerat varumärke hos Patent- och registreringsverket. Registreringen ger KRAV ekonomisk förening ensamrätt till varumärket KRAV.

Detta kapitel innehåller

- 20.1 Allmänna regler
- 20.2 Användning av KRAVs namn och märken
- 20.3 Märkning med symbolen ”EU-ekologisk”
- 20.4 Övrig märkning på förpackningen
- 20.5 Märkning på följesedlar och fakturor
- 20.6 Marknadsföring
- 20.7 Certifiering av marknadsförare
- 20.8 Marknadsföring av kaffe, fatöl eller ägg som serveras av annan aktör
- 20.9 Regler för frivillig ursprungsmärkning inom Sverige
- 20.10 Märkning och marknadsföring för restauranger och storkök

20.1 Allmänna regler

Det här avsnittet presenterar KRAVs märken och användningen av dem, vem som får använda de olika märkena och vilka produkter de ska användas på. Eftersom KRAV har flera olika märken som ska användas för olika typer av produkter bör du läsa hela avsnittet för att förstå vilket märke som passar just din verksamhet.

20.1.1 *Avtal krävs för användning av KRAVs märke*

Du har endast rätt att använda KRAVs namn och märken om du har ett avtal om certifiering med ett ackrediterat *certifieringsorgan* och certifieringsorganet har utfärdat ett *certifikat* för KRAV-certifierad produktion. (K)

20.1.2 *Produkter som omfattas av märkningen*

Du får använda KRAVs namn och märke i samband med märkning och marknadsföring av produkter från produktion som uppfyller KRAVs regler. Du får även använda KRAVs namn och märke i samband med märkning och marknadsföring av produkter och råvaror när du uppfyllt reglerna i kapitel 16 som handlar om *import* och *införsel*. (K)

20.1.3 *När det är tillåtet att använda KRAVs märke vid märkning*

Du får endast använda KRAV-märket:

- på produkter där andelen KRAV-certifierade *ingredienser* utgör minst 95 procent av de ingående ingrediensernas sammanlagda vikt (EU/K)
- på produktionshjälpmedel när innehållet till 100 procent är produkter eller råvaror från KRAV-certifierad produktion (K)
- på fodersäckar och produktblad för produkter där alla foderråvaror är KRAV-certifierade och där fodertillsatser och liknande överensstämmer med KRAVs regler (K)
- när du märker ut dina KRAV-märkta ingredienser på menyn om du är certifierad enligt kapitel 15 (restauranger och storkök) (K).

Tidigare versioner av KRAV-märket får inte användas.

KRAV-märket

20.1.4 KRAVs märke för användning utanför Sverige

Nedanstående märke är avsett för marknadsföring utanför Sverige. Villkoren för att du ska få använda det är de som framgår av 20.1.3. Om du vill använda en tilläggs-text på annat språk än engelska, så ska du samråda med KRAV och ha KRAVs tillstånd för detta. (K)

Sustainability label

20.1.5 KRAVs märke för produktionshjälpmedel

Du får endast använda KRAVs särskilda märke för produktionshjälpmedel på sådana produktionshjälpmedel som är certifierade enligt kapitel 12. Om du istället vill använda KRAVs vanliga märke på ett produktionshjälpmedel ska innehållet i produkten till 100 procent vara produkter eller råvaror från KRAV-certifierad produktion (se regel 20.1.3). (K)

Du ska trycka KRAVs märke för produktionshjälpmedel i grönt PMS 342 eller svart, ytan inne i märket bör vara vit. Det är tillåtet att spara ur märket mot en pappersfärgad bakgrund så att ytan inne i KRAV-märket har samma färg som papperet. Märket ska i så fall framställas i kontrast mot omgivande färg. KRAVs märke för produktionshjälpmedel (*alltså hela pilen*) kan tryckas både positivt eller negativt, men själva KRAV-märket måste vara tryckt positivt. (K)

KRAV-märket för produktionshjälpmedel

20.1.6 Samarbete med tredje part kan även gälla märkning

Du får överlåta märkningen till ett annat företag om du som lantbrukare har ett avtal med underleverantör (regelavsnitt 2.11) eller om du har ett avtal om märkning på utländsk packplats med det företag som märker din produkt (regel 16.5.3). (K)

20.2 Användning av KRAVs namn och märken

Det här avsnittet reglerar i närmare detalj hur du får eller ska använda KRAVs namn och olika märken. Utöver KRAVs regler ska du utforma förpackningar, marknadsföring och annat så att du uppfyller lagens krav på redlighet.

KRAVs märken finns tillgängliga för nedladdning på KRAVs webbplats, www.krav.se. KRAV har också en grafisk verktygslåda till stöd för den som vill använda vårt märke. Kontakta oss gärna om du har problem med användningen av märket.

20.2.1 KRAV skrivs med versaler

”KRAV” ska skrivas med versaler i all text. *Du får alltså till exempel inte skriva ”Krav”.*

20.2.2 KRAV-märkets placering

Du kan själv välja var på förpackningen KRAV-märket ska placeras. Du ska använda KRAV-märket så att det är minst lika framträdande på förpackningar som EU-logotypen för *ekologisk* produktion.

20.2.3 KRAV-märkets storlek

Du får inte återge KRAV-märket i mindre format än 12 mm, mätt från ovalens vänstra ytterkant till dess högra ytterkant. (K)

För mycket små förpackningar finns särskilda regler för märkets storlek. Märket ska även då vara minst lika stort som EU-logotypen, vilket för KRAV-märket innebär en minsta storlek på 9 mm från ovalens vänstra ytterkant till dess högra ytterkant. Den minsta EU-logotypen får användas på förpackningar som är mindre än 50 cm².

20.2.4 Friyta kring KRAV-märket

När du använder KRAVs märke ska du lämna en friyta runt hela märket motsvarande halva ”KRAV”-textens höjd (se bild). Friytan ska vara fri från logotyper, symboler, siffror och text. Inte heller certifieringsorganets kod får finnas där.

20.2.5 Sammanfoga och överlappa inte med annat

Du får inte sammanfoga eller överlappa KRAVs märken med andra märken eller med annan text.

Det innebär att KRAV-märket inte får sitta ihop med annat märke, annan logotyp eller symbol.

20.2.6 Användning av KRAV i beteckningar och namn

Du får inte använda KRAVs namn i produktens beteckning eller namn, eller i sådan storlek att det kan uppfattas som ett varunamn.

Du får alltså inte göra sammansättningar som KRAV-limpa eller KRAVLIM-PA. Den korrekta formuleringen som du får använda är i detta fall KRAV-märkt limpa eller KRAV-certifierad limpa.

20.2.7 Tryck i grönt eller svart

Du ska trycka KRAVs märke i grönt PMS 342 eller svart, ytan inne i märket bör vara vit. Det är tillåtet att spara ur märket mot en pappersfärgad bakgrund så att ytan inne i KRAV-märket har samma färg som papperet. Märket ska i så fall framställas i kontrast mot omgivande färg. Du får inte trycka märket negativt.

Om ditt företags logotyp trycks i en grön färgnyans som ligger mycket nära PMS 342 så får du trycka även KRAV-märkets färg i samma färgnyans.

20.2.8 Beskär inte märket

Du får inte beskära något av KRAVs märken.

20.2.9 Användning av KRAVs märke i andra sammanhang

Du får använda KRAVs märke för att marknadsföra att ditt företag har KRAV-certifierad produktion. Du får inte använda skyltar med KRAVs märke på jordbruksmark som inte är KRAV-certifierad. Se i övrigt avsnitt 20.6 om marknadsföring.

20.2.10 Hur den som inte är KRAV-certifierad får använda KRAVs märke

Den som inte är KRAV-certifierad får enbart använda KRAV-märket i mycket begränsad omfattning. Köparna får inte vilseledas att tro att ett företag eller dess produkter är KRAV-certifierade när det inte är så.

Den som inte är certifierad får inte märka eller märka om KRAV-certifierade produkter. Däremot är det tillåtet att placera ett KRAV-märke intill KRAV-certifierade produkter (*till exempel på en butikshylla eller en webbplats*) om produkterna har märkts av andra KRAV-certifierade producenter. Det är också tillåtet att ange i produktlistor och i annonser att andras KRAV-certifierade produkter är KRAV-certifierade.

20.3 Märkning med symbolen "EU-ekologisk"

20.3.1 Använd EU-logotypen

Du ska använda EU-logotypen på KRAV-certifierade färdigförpackade produkter som omfattas av förordningen och är tillverkade i Sverige eller införda från annat EU-land. Du ska även märka produkter av importerade råvaror med EU:s logotyp. (EU/K)

På produkter som du importerar från ett land utanför EU och bara märker får du själv välja om du vill använda EU:s logotyp eller inte.

20.3.2 Hänvisa till certifieringsorgan

När du använder EU-logotypen ska du ange det kodnummer som hänvisar till ditt

certifieringsorgan i samma synfält som logotypen.

För produkter som säljs ”business to business” kan du ange kodnummer och namn på ditt certifieringsorgan, **producent** eller marknadsförare samt ursprung på en följesedel, så länge det inte kan råda någon tvekan för läsaren att följesedeln hör till produkten.

20.3.3 Ange produktionsplats

Du ska direkt under kodnumret ange **produktionsplatsen** för de **ingredienser** av jordbruksursprung som ingår i produkten. Använd följande begrepp:

- ”EU-jordbruk” om jordbruksråvaran har producerats i EU.
- ”Icke-EU-jordbruk” om jordbruksråvaran har producerats utanför EU.
- ”EU/icke-EU-jordbruk” om en del av jordbruksråvarorna har producerats i EU och en del har producerats utanför EU.

Du får byta ”EU” eller ”Icke-EU” mot ett specifikt land om alla de jordbruksråvaror som produkten består av har producerats i det landet.

Ovan nämnda uppgifter, ”EU” eller ”Icke-EU”, ska ifråga om färg, bokstavsstorlek och typsnitt inte vara mer framträdande än produktens varubeteckning.

Du behöver inte ange produktionsplatsen för små mängder förutsatt att den totala mängden ingredienser vars produktionsplats inte anges inte överstiger 2 procent av den totala vikten hos de råvaror som är av jordbruksursprung.

20.3.4 Använd inte EU-logotypen

För produkter från fiske (se kapitel 17 i KRAVs regler) samt foder till sällskapsdjur (se avsnitt 11.5 i KRAVs regler) är det förbjudet att använda EU-logotypen.

20.4 Övrig märkning på förpackningen

Detta avsnitt reglerar vilka märkningsuppgifter som ska finnas på konsumentförpackningar och ytteremballage utöver de krav som följer av förordning (EG) nr 834/2007. Avsnittet reglerar också hur du ska ange slutberedningsland och ursprungsland. Det beskriver även vilket ansvar du har för information om varifrån råvaror kommer och vilka råvaror som använts samt vad som får påstås om **GMO**.

20.4.1 Hänvisning till producent eller marknadsförare

På förpackningen ska du ange namnet på den **producent** eller marknadsförare som är ansvarig för produkten.

KRAV-märket får inte användas så att KRAV kan uppfattas som producent, distributör, återförsäljare eller marknadsförare av produkten. Detta gäller både ytteremballage och konsumentförpackningar.

20.4.2 Märkning som hänvisar till certifieringsorgan

Du ska ange vilket **certifieringsorgan** som har certifierat dina produkter på något av följande sätt:

- Ange certifieringsorganets kod för produkter som är tillverkade, packade eller märkta i Sverige och som är märkta med KRAV-märket.

- Använda koden för det certifieringsorgan som certifierat sista beredningsåtgärden samt namnet på det certifieringsorgan som utför KRAV-certifiering för produkter som är tillverkade, packade eller märkta utanför Sverige och som är märkta med KRAV-märket. *Det kan då till exempel stå "KRAV-certifieringen verifierad av XX" (där XX är namnet på certifieringsorganet för importören i Sverige).*
- Använda koden för det certifieringsorgan som certifierat den sista beredningsåtgärden samt namnet på det certifieringsorgan som utför KRAV-certifiering, oavsett om du använder EU-logotypen eller inte, för produkter som är tillverkade, packade eller märkta i tredje land.
- Använda certifieringsorganets namn för produkter från produktion som certifierats enligt kapitel 12 (produktionshjälpmedel), kapitel 17 (fiske) eller avsnitt 11.5 (foder till sällskapsdjur).

Är du osäker kan du kontakta ditt certifieringsorgan för mer information om vilket namn eller vilken kodbeteckning du ska använda.

20.4.3 Märkning av ytteremballage

Du ska märka ytteremballage så att ingen förväxling eller sammanblandning kan ske mellan KRAV-certifierade och ej KRAV-certifierade produkter (K). Du får använda KRAVs namn eller märke i utformningen av ytteremballagets märkning.

20.4.4 Angivande av ursprung i ingrediensförteckningen

Du ska i ingrediensförteckningen ange vilka **ingredienser** som är av KRAV-ekologiskt ursprung respektive **EU-ekologiskt** ursprung. Ingredienser från vildfångad fisk som certifierats enligt kapitel 17 ska betecknas som "KRAV-certifierade".

Använd gärna asterisker, som i följande *exempel för müsli*:

Ingredienser: havregryn, vetekli*, solroskärnor*, torkad aprikos***

*KRAV-ekologisk ingrediens **ekologisk ingrediens

Du ska ange att det är KRAV-ekologiskt innehåll i en produkt även om den endast innehåller en råvara (till exempel mjölk).

För produkter som innehåller mer än 5 procent fisk/skaldjur som certifierats enligt kapitel 17 gäller att ekologiska ingredienser inte får märkas ut i innehållsförteckningen och produkten får då inte anges vara **ekologisk**. Du får heller inte ange ingredienser som ekologiska i en sammansatt produkt där du använder någon av de **tillsatser** som endast får användas för vildfångad fisk och skaldjur i bilaga 2 i KRAVs regler.

20.4.5 Deklaration av livsmedelstillsatser i ingrediensförteckning

Du ska deklarerar livsmedelstillsatser med namn och funktionsnamn i ingrediensförteckningen. (K)

Du får dessutom ange E-nummer som tillägg till namnet om du önskar. *Exempel: Förtjockningsmedel Pektin (E440).*

20.4.6 Påstående om att produkten är GMO-fri

Du får inte ange "GMO-fri" eller motsvarande när du märker eller marknadsför

KRAV-certifierade produkter. Du får däremot ange att produktionen och *förädlingen* skett utan användning av *GMO*. (K)

20.4.7 Slutberedningsland

Du ska ange slutberedningsland på förpackningen. Om produkten slutbereds i Sverige räcker det med att en uppgift om konsumentkontakt i Sverige finns på förpackningen. (SL)

Slutberedningslandet är det land där produkten slutligen förpackas och förses med KRAV-märkning.

20.4.8 Märkning av ursprungsland för färskvaror

Du ska ange ursprungsland för färskvaror, det vill säga vilket land varorna kommer ifrån. Om det rör sig om färskvaror från Sverige räcker det med att en uppgift om konsumentkontakt i Sverige finns på förpackningen såvida branschriktlinjer eller lagstiftning inte anger något annat. (SL)

20.4.9 Informationsansvar för råvarors geografiska ursprung

Du ska kunna informera både slutkonsument och andra köpare om vilket land råvarorna i en produkt kommer ifrån, *till exempel via webbplats*. (K)

20.5 Märkning på följesedlar och fakturor

Detta avsnitt reglerar vilka märkningsuppgifter som ska finnas på följesedlar och fakturor.

20.5.1 Vid hantering av obrutna förpackningar

Butiker, grossister och liknande som hanterar KRAV-märkta produkter i obrutna förpackningar får använda KRAVs namn på kvitton, följesedlar, fakturor, sortimentskataloger, sortimentslistor och liknande utan att vara certifierade enligt KRAVs regler. (EU/K) Observera att lagerhållning av *ekologiska* produkter regleras i rådets förordning (EG) nr 834/2007. I allmänhet krävs det exempelvis att grossister är certifierade för att få lagra ekologiska produkter. (EU)

20.5.2 Inkommande följesedlar och fakturor

Du ska kontrollera att det framgår tydligt av följesedeln eller fakturan att produkterna eller råvarorna är KRAV-certifierade. Om KRAV-certifieringen inte tydligt framgår får du inte vidarehantera, förädla eller sälja dem som KRAV-certifierade. (K)

20.5.3 Utgående följesedlar och fakturor

Du ska på följesedlar och fakturor tydligt tala om vilka produkter som är KRAV-certifierade. (K)

20.5.4 Följesedlar för produkter certifierade enligt kapitel 16

När du säljer oförpackade produkter som får KRAV-märkas enligt kapitel 16 ska följande framgå tydligt av följesedel eller faktura:

- Ursprungsland (K).
- Att produkten har certifierats enligt KRAVs regler (K).
- Kodnummer för det **certifieringsorgan** som certifierat företaget som genomfört slutberedningen av produkten (EU).
- Namn på det certifieringsorgan som KRAV-certifierat din produktion (såvida det inte är samma certifieringsorgan som i ovanstående punkt, då räcker det med koden).

20.6 Marknadsföring

Som KRAV-certifierat företag har du rätt att använda KRAV-märket i din marknadsföring av ditt företag och dina KRAV-certifierade produkter. Mer detaljerade regler hittar du nedan.

20.6.1 Följa lagen

Du ska följa marknadsföringslagen. Du får inte utforma marknadsföring så att den på något sätt är otillbörlig eller vilseledande eller så att den misskrediterar KRAV eller *ekologisk* produktion. (K)

20.6.2 Hur företag får marknadsföras

Om du har ett KRAV-certifierat företag eller *produktionsplatser* med KRAV-certifierad verksamhet så får du marknadsföra dig som KRAV-certifierad eller *KRAV-an-sluten*. Detta gäller oavsett vilka medier du använder för din marknadsföring.

Du får inte använda KRAV-märket på ett sätt som kan få dina kunder att tro att det är KRAV som är *producent*, marknadsförare, distributör eller återförsäljare av dina produkter.

Om ditt företag marknadsför såväl KRAV-certifierade produkter som ej KRAV-certifierade produkter så är det även viktigt att dina kunder får tydlig information om vilka av dina produkter som är KRAV-certifierade.

20.6.3 Annonser och skyltar

Du får i annonser och på skyltar ange att en *produkt* är KRAV-certifierad, *till exempel genom att visa KRAV-märket*. Du behöver inte kontakta KRAV innan du gör detta. (K)

20.7 Certifiering av marknadsförare

20.7.1 Vem ska vara certifierad

Du som endast marknadsför KRAV-certifierade produkter och använder ditt eget namn eller varumärke ska vara certifierad enligt detta regelområde.

20.7.2 Dessa regler ska följas

Du ska följa reglerna i kapitel 2 och 3 som är allmänna regler för certifieringen och verksamheten och som gäller för alla KRAV-certifierade företag, samt reglerna i kapitel 20. (K)

20.8 Marknadsföring av kaffe, fatöl eller ägg som serveras av annan aktör

Reglerna i det här avsnittet syftar till att göra det möjligt för en certifierad kaffe-, fatöl- eller äggleverantör att marknadsföra KRAV-certifierat kaffe, fatöl eller ägg via *vendingföretag* även om dessa inte är KRAV-certifierade.

Här regleras kaffe-, fatöl- eller äggleverantörens ansvar för att det finns ett kontrollsystem för de serveringar som serverar leverantörens kaffe, fatöl eller ägg.

20.8.1 Anmäl verksamhet

Innan du kan börja tillämpa detta regelavsnitt ska du upprätta ett marknadsföringsavtal med den aktör som kommer att ansvara för marknadsföring av ditt kaffe, fatöl eller ägg och anmäla till ditt *certifieringsorgan* att du vill bli certifierad för detta regelområde. Se regel 2.1.4.

20.8.2 Leverantörens möjlighet att marknadsföra

Du som leverantör av fatöl, kaffe eller ägg får under vissa förutsättningar marknadsföra dessa som KRAV-certifierade med hjälp av serveringsföretag som inte är KRAV-certifierade. För att du ska få göra detta ska du (K):

- Tillhandahålla riktlinjer till serveringen, och dessa riktlinjer ska utformas i enlighet med KRAVs mall för leverantörsriktlinjer (se bilaga 4).
- Ha en aktuell förteckning över alla serveringar som deltar i sådan marknadsföring
- Informera serveringen som marknadsför den KRAV-certifierade ölen, kaffet eller äggen om att *certifieringsorganet* har rätt att kontrollera att serveringen följer leverantörsriktlinjerna
- Kunna visa genom påskrivet avtal med serveringen att denna blivit informerad samt att den accepterar att följa leverantörsriktlinjerna.

20.8.3 Möjlighet för leverantör av ägg att tillämpa reglerna i avsnitt 20.8

Du kan få tillämpa dessa regler som leverantör av ägg, under förutsättning att (K):

- Serveringarna där marknadsföringen sker tillhör en *kedja* med gemensamt inköp och central registrering av alla inköp.
- Du är enda leverantör av ägg till serveringarna.
- Endast KRAV-certifierade ägg används inom kedjan.
- Kedjan har en internkontroll som garanterar att inga produkter kan komma in från annat håll än de centrala inköpen.
- Revisorerna ges såväl tillgång till centrala inköpsregister som möjlighet att utföra stickprovskontroll vid enskilda serveringar.

+ 20.8.4 Reglerna upphör att gälla

Reglerna i avsnitt 20.8 upphör. Det går inte att få en ny certifiering för avsnitt 20.8 efter 31 december 2015. Verksamheter som är certifierade för reglerna i avsnitt 20.8 den 31 december 2015 får vara fortsatt certifierade som längst till 31 december 2016.

20.9 Regler för frivillig ursprungsmärkning inom Sverige

Syftet med detta avsnitt är att göra det möjligt för de KRAV-anslutna som så önskar att komplettera KRAV-märket med en ursprungsmärkning.

20.9.1 Anmäla verksamhet

Innan du kan börja tillämpa detta regelavsnitt ska du anmäla till ditt *certifieringsorgan* att du vill bli certifierad för detta regelområde.

Certifieringsorganet ska utfärda ett certifikat för frivillig ursprungsmärkning. Se regel 2.1.4.

20.9.2 Geografisk avgränsning

Du ska tydligt definiera den geografiska avgränsningen för din valda ursprungsbe-teckning och märka ut den på en karta. Beteckningen bör så långt det är möjligt följa vedertagna benämningar som exempelvis en viss gård, en ort, en kommun, en region, en sjö, ett län eller ett hav.

20.9.3 Produkter som består av endast en råvara

Du ska använda råvara från KRAV-certifierad produktion inom det angivna ur-sprungsområdet.

20.9.4 Huvudråvara och karaktärsråvara

100 viktprocent av *huvudråvaran* och karaktärsråvaran ska komma från från KRAV-certifierad produktion i det angivna ursprungsområdet.

Huvudråvaran är den råvara som ingår till störst andel i en sammansatt produkt.

Karaktärsråvara i en sammansatt produkt är den råvara som produktnamnet associerar till även om den inte utgör huvudsaklig beståndsdel i produkten. Om en råvara ingår i produktnamnet är den alltid karaktärsråvara. Om namnet inte asso-cierar till någon enskild ingrediens avses de viktjämsigt dominerande råvarorna.

Se exemplen nedan:

Produktnamn	Karaktärsråvara
Sparrissoppa	Sparris
Köttbullar	Summa kött av alla slag
Drottning sylt	Summan av blåbär och hallon
Korv	Summan av allt kött
Jordgubbsyoghurt	Jordgubbar och yoghurt
Müsli	Viktjämsigt dominerande råvaror. De råvaror som utgör störst andel i produkten och som tillsammans utgör 80% av produk-tens vikt.

20.9.5 Produkter som består av flera råvaror

Du ska använda minst 80 viktprocent råvaror från KRAV-certifierad produktion i det angivna ursprungsområdet. Även övriga *ingredienser* ska uppfylla reglerna i kapitel 9 (livsmedelsförädling).

20.9.6 Du ska förädla inom ursprungsområdet

För att du ska få använda ursprungsmärkningen så ska du förädla produkterna i en KRAV-certifierad anläggning inom det angivna ursprungsområdet.

Om det inte finns någon lämplig KRAV-certifierad anläggning inom ursprungsområdet ska du använda en förädlingsanläggning så nära det angivna ursprungsområdet som möjligt.

20.9.7 Utformning av märkningen

Du ska skriva ursprunget som en text direkt under KRAV-märket. Texten ska ange det geografiska ursprunget enligt definitionen i regel 20.9.2.

Detta komplement utgör ett undantag från regeln om friyta (regel 20.2.4).

Exempel på märkning:

20.10 Märkning och marknadsföring för restauranger och storköshåll

Detta kapitel visar hur du får märka och marknadsföra på restauranger och storköshåll certifierade enligt kapitel 15 samt hur enproduktcertifierade produkter får marknadsföras.

20.10.1 Placering av certifikat

Du ska sätta upp KRAV-certifikatet som visar att restaurangen är KRAV-certifierad på en för gästerna väl synlig plats.

Vid servering utanför restaurangens lokaler, till exempel vid catering eller maträttskassar, ska en kopia på restaurangens KRAV-certifikat finnas tillgängligt för kunden, till exempel på hemsida eller bifogat med maten.

Du får dessutom presentera informationen på en egen skylt där du får använda KRAVs märke enligt regel 20.10.2

20.10.2 KRAVs märkning för restauranger

Du får enbart använda KRAVs märke tillsammans med information om hur stor andel av dina livsmedel som är *godkända livsmedel* (se regel 15.2.1) när du marknadsför restaurangen.

Detta komplement utgör ett undantag från regeln om friyta (regel 20.2.4).

Så här ska KRAVs märke återges på certifikatet, skylten och all övrig marknadsföring av restaurangen:

Minst 25 procent godkända livsmedel.
Alternativt, minst 15 livsmedel helt utbytta till godkända livsmedel.

Minst 50 procent godkända livsmedel.

Minst 90 procent godkända livsmedel.

KRAV kommer ta fram en ny märkning för restaurang. Du får börja använda den nya märkningen så snart den har presenterats av KRAV. Den nya märkningen kommer att vara bindande tidigast från 1 januari 2018. Mer information om märkets nya utformning och införandetid kommer finnas tillgänglig på KRAVs hemsida och berörda KRAV-an slutna företag kommer att kontaktas om ändringen.

20.10.3 KRAV-märkt på menyn

Du får markera dagens KRAV-märkta ingredienser på menyn. Använd KRAVs märke enligt regel 20.1.3. Om maten serveras utanför restaurangen, till exempel vid catering eller som maträttskassar, ska det tydligt framgå på menyn vilka ingredienser som är KRAV-märkta i respektive maträtt.

Du får inte använda KRAV-märket så att det kan tolkas som att en hel maträtt är KRAV-märkt. För att få göra detta måste du vara certifierad enligt kapitel 9, livsmedelsförädling, och maträtten ska vara registrerad som en produkt.

20.10.4 Övriga godkända livsmedel på menyn

Du får märka ut ingredienser som är *godkända livsmedel* på menyn. Det kan du till exempel göra med en stjärna eller en asterisk på menyn.

Du får inte skriva ut att ingredienser och produkter är MSC eller EU-ekologiskt certifierade. Du får bara märka upp dessa med till exempel stjärna eller asterisk som *”godkända livsmedel”*.

🕒 20.10.5 Självservering

Du får märka ut KRAV-märkta produkter eller råvaror med KRAVs märke vid självservering, *till exempel buffé*. Det gäller både färdigförpackade produkter och produkter tagna ur sin förpackning. Om du inte märker ut de KRAV-märkta produkterna ska du se till att personalen kan redogöra för vilka produkter som är KRAV-märkta.

Om maten serveras utanför restaurangen, *till exempel vid catering*, ska det tydligt framgå på menyn vad som är KRAV-märkt.

+ 20.10.6 Märkning i konditori, café och liknande

Du får märka ut KRAV-märkta produkter som serveras i verksamhetens lokaler. Det gäller både färdigförpackade produkter och produkter tagna ur sin förpackning.

För produkter som är förädlade i verksamhetens lokaler men som inte är KRAV-certifierade får du bara märka ut vilka ingredienser som är KRAV-certifierade. Det ska göras i anslutning till produkten. Men du får inte märka ut hela produkten som KRAV-märkt. För att få göra detta måste du vara certifierad enligt KRAVs regler för livsmedelsförädling, kapitel 9, och produkten vara registrerad.

+ 20.10.7 Märkning av maträttskassar

Om du som har en restaurangcertifiering enligt kapitel 15 sätter samman maträttskassar med råvaror och recept, får du marknadsföra maträttskassen genom att skriva ut att restaurangen är KRAV-certifierad och märka kassen med restaurangens nivå-märkning enligt regel 20.10.1. KRAV-certifikatet ska finnas tillgänglig för kund, *till exempel på hemsida eller som kopia bifogat i maträttskassen*.

+ 20.10.8 Märkning av färdigförpackade maträtter

Du får inte märka ut på färdigförpackade maträtter att restaurangen är KRAV-certifierad eller på annat sätt märka förpackningen med KRAVs märke.

Du får till den färdigförpackade maträtten däremot bifoga information om att restaurangen är KRAV-certifierad på ett separat dokument. För att få göra det så ska du även bifoga giltigt KRAV-certifikat eller hänvisa kunden till hemsida där certifikatet finns tillgängligt.

+ 20.10.9 Märkning vid enproduktcertifiering

Om du är certifierad för avsnitt 15.5, enproduktcertifiering, får du bara använda KRAV-märket i anslutning till den certifierade produkten.

Bilagor

Bilaga 1 - Tillåtna konventionella fodermedel med mera

Bilaga 2 - Livsmedelstillsatser

Bilaga 3 - SIN-ämnen i livsmedelsförpackningar

Bilaga 4 - Mall Leverantörsriktlinjer

Bilaga 1 - Tillåtna konventionella fodermedel med mera (EU)

Bilagan tar upp vilka konventionella fodermedel som är tillåtna, tillåtna animaliska fodermedel, tillåtna fodertillsatser samt fermenteringsbiprodukter.

Salt (natriumklorid) är tillåtet.

Tillåtna animaliska foderråvaror

- Råvaror (mejeri- och äggprodukter) från KRAV-certifierad produktion.
- Produkter från hållbart fiske är tillåtet till fjäderfä och gris under förutsättning att:
 - de produceras eller bearbetas utan kemiska lösningsmedel, och
 - användningen av proteinhydrolysat från fisk begränsas till endast unga djur.

Tillåtna vegetabiliska konventionella foderråvaror

Till fjäderfä och gris tillåts fram till utgången av 2017 icke-ekologiskt proteinfoder med maximalt 5 procent. Andelarna ska beräknas årligen på grundval av torrsubstansinnehållet i foder som framställts av jordbruksprodukter (EU).

Om de villkor som fastställs i artikel 22.2 b i förordning (EG) nr 834/2007 är tillämpliga, får en begränsad andel icke-ekologiskt proteinfoder av vegetabiliskt och animaliskt ursprung användas för svin och fjäderfä om uppfödarna inte kan få fram helt ekologiskt producerat proteinfoder.

Dessutom får du använda konventionella kryddor, örter och melass, om:

- de inte finns tillgängliga som KRAV-certifierade
- de produceras eller bearbetas utan kemiska lösningsmedel
- lantbrukarens användning begränsas till 1 procent av foderandelen för en viss art, beräknat årligen på grundval av torrsubstansinnehållet i foder av jordbruksursprung.

Tillåtna råvaror för mineraler

Alla råvaror enligt avsnitt 1 i bilaga V till förordning (EG) 889/2008.

Tillåtna tekniska tillsatser

Alla tekniska tillsatser enligt bilaga VI till förordning (EG) 889/2008.

Fermenterings(bi)produkter från mikroorganismer vars celler har inaktiverats eller avdödats

- *Saccharomyces cerevisiae*
- *Saccharomyces carlsbergiensis*

Bara om de producerats eller bearbetas utan kemiska lösningsmedel.

Bilaga 2 - Livsmedelstillsatser

Enligt regel 9.7

Följande teknologiska livsmedelstillsatser, (inklusive i KRAV:s regler tillåtna bärare) får tillföras en KRAV-certifierad produkt. Ett x i kolumnen innebär att tillsatsen får användas.

Tillsats	Vegetabiliska Livsmedel	Animaliska Livsmedel	Särskilda villkor
Kalciumkarbonater (E170)	X	X	Får inte användas för färgning eller kalciumberikning
Tanniner (E 181)	X		Endast till vin
Svaveldioxid (E 220)	X		Endast till vin. I fruktviner (som här definieras som vin framställt av annan frukt än vindruva) utan tillsatt socker (inklusive cider och perry) eller i mjöd: 50 mg (summerad maxhalt uttryckt som SO ₂ i mg/l). För cider och perry beredd med tillsats av socker eller saftkoncentrat efter jäsnigen: 100 mg/l
Kaliumpyrosulfit (E 224)	Endast för vin	Kräftdjur och blötdjur	
Mjölksyra (E 270)	X	X	
Koldioxid (E 290)	X	X	
Äppelsyra (E296)	X		
Askorbinsyra (E 300)	X	Endast för köttprodukter	
Tokoferolkoncentrat (E 306) (blandade naturliga koncentrat)	X	X	Endast som antioxidant för fetter och oljor
Lecitin (E 322)	X	X	Endast för mjölkprodukter inom animaliska livsmedel
Citronsyra (E 330)	X	Endast för kräftdjur och blötdjur samt viltfångad fisk och skaldjur	
Natriumcitrat (E 331)		X	
Kalciumcitrat (E 333)	X		
Vinsyra (E 334)	X		
Natriumtartrat (E 335)	X		
Kaliumtartrat (E 336)	X		
Monokalciumpfosfat (E 341)	X		Endast som jäsmedel i mjöl

Tillsats	Vegetabiliska Livsmedel	Animaliska Livsmedel	
Metavinsyra (E353)	X		Endast till vin
Alginsyra (E 400)	X	Endast för mjölkbaserade livsmedel	Endast för mjölkbaserade livsmedel inom animaliska livsmedel
Natriumalginat (E 401)	X	Endast för mjölkbaserade livsmedel	
Kaliumalginat (E 402)	X	Endast för mjölkbaserade livsmedel	
Agar (E 406)	X	Endast för mjölkbaserade livsmedel och köttprodukter	
Karragenan (E 407)	X	Endast för mjölkbaserade livsmedel	
Fruktkärnmjöl (E 410)	X	X	
Guarkärnmjöl (E 412)	X	X	
Gummi arabicum, acaciagummi (E 414)	X	X	
Xantangummi (E 415)	X	X	
Pektin (E 440(i)) Amiderat pektin är inte tillåtet i någon produkt	X	X	Endast för mjölkbaserade produkter inom animaliska livsmedel
Natriumkarbonater (E 500)	X	X	Endast för Dulche de leche och smör av syrad grädde inom animaliska livsmedel
Kaliumkarbonater (E 501)	X		
Ammoniumkarbonater (E 503)	X	X	
Magnesiumkarbonater (E 504)	X		
Kalciumklorid (E 509)		X	Tillåtet för mjölkprodukter
Kalciumsulfat (E 516)	X		
Natriumhydroxid (E 524)	X		
Kiseldioxid (E 551)	X		
Argon (E 938)	X	X	
Kväve (E 941)	X	X	
Syre (E 948)	X	X	
Ättiksyra (E260) Sorbinsyra/sorbater (E200, E202–203) Bensoesyra/bensoater (E211–213) Kalciumhydroxid (E 526)		X	Endast för vildfångad fisk och skaldjur

Obs! Fortsätter på nästa sida.

Bilaga 2 - Livsmedelstillsatser

För produkter som både innehåller vegetabiliska och animaliska råvaror gäller att tillsatsen är tillåten om den är tillåten i någon av ingredienserna i det sammansatta livsmedlet. När färger används för att stämpla ägg ska reglerna i direktiv 94/36/EG tillämpas. Koksalt (natriumklorid) prövas inte av certifieringsorganet och får innehålla de klumpförebyggande medel som normalt används. KRAV rekommenderar att koksalt utan tillsatser ska användas när det är möjligt.

Bilaga 3 - SIN-ämnena i livsmedelsförpackningar

SIN-ämne är ett ämne som är upptaget i Kemikaliesekretariatets förteckning över ämnen som uppfyller EU:s kriterier för ”särskilt farliga ämnen”, SVHC. Här listas de SIN-ämnena som förekommer i livsmedelsförpackningar.

CAS	SIN-ämne	FÖRPACKNINGSMATERIAL					
		Karting / papper	Trä/ kork	Coating	Tryck- färg	Gummi	Plast
117-81-7	Diethylhexylftalat (DEHP)	X			X		X
28553-12-0, 68515-48-0	Diisononylftalat (DINP)				X		X
84-61-7	Dicyklohexylftalat (DCHP)	X		X	X		
84-69-5	Diisobutylftalatalat (DIBP)	X		X			
84-74-2	Dibutylftalat (DBP)	X					X
85-68-7	Butylbensylftalat (BBP)	X			X		X
107-13-1	Akrylonitril				X		X
108-46-3	1,3-Dihydroxybensen (Resorcinol)				X		X
109-86-4	2-Metoxietanol				X		
110-80-5	Etylenglykolmonoetyleter				X		
111-41-1	2-(2-aminoetylamin)etanol				X		X
115-96-8	Tris(2-chloroethyl)fosfat				X		X
119-61-9	Bensofenon				X		X
1309-64-4	Antimontrioxid				X		X
131-56-6	2,4-Dihydroxybensofenon, Bensofenon-1 (BP-1)				X		X
131-57-7	Bensofenon-3; (BP-3), Oxybenzone				X		X
1330-43-4	Natriumtetraborat	X			X		X
137-26-8	Thiram	X		X			
137-42-8	Natriummetylditiokarbamat	X					
140-66-9	4-(1,1,3,3-tetrametylbutyl) fenol				X		

CAS	SIN-ämne	FÖRPACKNINGSMATERIAL					
		Karting/ papper	Trä/ kork	Coating	Tryck- färg	Gummi	Plast
151-56-4	Aziridin				X		X
25013-16-5	2 och 3-tert-Butylhydroxy- anisolet (BHA)			X	X		X
26027-38-3	4-Nonylfenol, etoxilerad	X					
3380-34-5	Triklosan				X		
50-00-0	Formaldehyd	X	X		X		X
56-35-9	Tributyltennoxid (TBTO)		X				
611-99-4	4,4'-dihydroxybensofenon				X		X
630-08-0	Kolmonoxid						X
71-43-2	Bensen			X			
75-21-8	Etylenoxid				X		X
75-56-9	Metyloxiran				X		X
77-58-7	Dibutyltendilaurat			X			
78-79-5	Isopren				X		X
872-50-4	N-metyl-2-pyrrolidon				X		X
9016-45-9	Nonylfenol, etoxilerad	X					
94-13-3	Propylparaben; propyl 4-hydroxybenzoate				X		X
98-54-4	4-Tert-Butylfenol				X		X
101-14-4	2,2'-diklor-4,4'- metylendianilin					X	
123-77-3	Azodikarbonamid					X	
126-99-8	2-klor-1,3-butadien (kloropren)					X	
96-45-7	Etylentiourea					X	
95-80-7	4-metyl-m-fenyldiamin					X	
79-06-1	Akrylamid						X
80-05-7	Bisfenol A				X		X
75-01-4	Polyvinylklorid					X	X
7632-04-4	Natriumperoxometaborat	X					
8009-03-08	Petrolatum			X			
100-42-5	Styren				X		X
10043-35-3	Borsyra		X		X		
101-77-9	4,4'-Metylendianilin				X		
106-89-8	Epiklorhydrin	X			X		X
106-99-0	1,3-Butadien				X		X

Bilaga 4 - Mall Leverantörsriktlinjer

Leverantörsriktlinjerna är till för dem som marknadsför kaffe, öl eller ägg enligt reglerna i avsnitt 20.8. Efter 31 december 2015 går det inte att inleda en certifiering enligt de reglerna och efter 31 december 2016 får de inte användas mer.

Serveringen.....
använder enbart KRAV-märkt kaffe i sin verksamhet och använder därför marknadsföringsmaterial från leverantören för KRAV-certifierat kaffe.

Serveringen.....
är informerade om att, så länge marknadsföringsmaterialet används får bara KRAV-certifierat kaffe serveras. Det ska det klart framgå vilka produkter som är KRAV-certifierade. Serveringen i övrigt får inte ge intryck av att vara KRAV-certifierad. Det här avtalet gäller så länge serveringen anlitar samma leverantör av kaffe.

Serveringen.....
Är medvetna om att leverantörens KRAV-revisorer kan komma att kontrollera att regeln följs vid slumpmässiga besök och då ha rätt att se försäljningsstatistik och övriga uppgifter de har behov av.

Marknadsföraren:

Datum..... Ort:.....

Definitioner

Definitioner

I KRAVs regler används följande begrepp:

A

Anställning

Överenskommelse om utbyte mellan arbetsgivare och arbetstagare. Det kan vara tillsvidareanställning, provanställning eller tidsbegränsad anställning.

Arom

En arom består av aromämne eller arompreparat och bärare eller lösningsmedel.

Avblodning

Tömning av djurkroppen på blod.

Avvikelser

Avsteg från KRAVs regler.

B

Basprodukter

Med basprodukter avses livsmedel och produkter som utgör stommen i menyn på den aktuella restaurangen.

Bekämpningsmedel

Ett bekämpningsmedel kan antingen vara en biocidprodukt eller ett växtskyddsmedel. Bekämpningsmedel definieras i miljöbalken som en kemisk eller biologisk produkt som är avsedd att förebygga eller motverka att djur, växter eller mikroorganismer förorsakar skada eller olägenhet för människors hälsa eller skada på egendom. För att få säljas och användas ska bekämpningsmedel vara godkända av Kemikalieinspektionen.

Berikningsmedel

Berikningsmedel är ämnen, (mineraler, inklusive spårämnen, vitaminer, aminosyror och mikronäringsämnen), som sätts till med syftet att produkten ska kunna marknadsföras som extra vitaminrik eller mineralrik eller för att ersätta vitaminer som gått förlorade vid tillverkningen.

Bestånd

Biologisk enhet som avgränsar individer inom en art som i huvudsak har gemensam geografisk och årlig livscykel.

I kapitel 17 används begreppet i den här betydelsen: En avgränsningsbar grupp av fiskar av samma art som har ett gemensamt fortplantningsområde.

Betesperioden

Den tiden då djuren ska vara på bete. För idisslare gäller den av Jordbruksverket fastställda minimitiden för betesgång i respektive del av landet, alltså länsvis:

- minst 2 månader i Dalarna, Gävleborg, Västernorrland, Jämtland, Västerbotten och Norrbotten
- minst 3 månader i Stockholm, Uppsala, Södermanland, Östergötland, Jönköping, Kronoberg, Kalmar, Gotland, Västra Götaland, Värmland, Örebro och Västmanland
- minst 4 månader i Blekinge, Skåne och Halland.

För gris och fjäderfä gäller minst 4 månader.

Bifångst

Vid fiske oavsiktlig fångst av däggdjur och fåglar eller av fisk av arter eller storlekar som man inte planerat att fånga.

Biocid

Kemiskt eller biologiskt bekämpningsmedel som är framställt för att förebygga eller motverka att djur, växter eller mikroorganismer, däribland virus, förorsakar skada eller olägenhet för människors hälsa eller skada på egendom.

Biologiska processer

Processer som sker med hjälp av levande organismer till exempel rötning, kompostering, fermentering och jäsnings.

Brukningseenhet/Gård

En fastighet eller ett företag som består av en eller flera registerfastigheter eller delar av sådana fastigheter som har gemensam bokföring. Begreppet motsvarar EU-förordningens ”jordbruksföretag”. Vi använder gård och brukningseenhet som precis samma begrepp.

Bur

En till golvytan betydligt begränsad inhägnad för ett djur eller en mindre grupp fjäderfän eller andra smådjur.

Certifieringsorgan

Ett certifieringsorgan är en organisation som kan och får certifiera produktion eller produkter enligt något regelverk. Ofta erbjuder ett certifieringsorgan certifiering enligt flera olika regelverk.

Certifikat

Intyg om KRAV-certifiering för speciell produkt, produktion eller aktivitet.

D

Desinfektion

Behandling av lokaler, materiel eller personer med fysikaliska eller kemiska medel i syfte att eliminera risken för överföring av smitta. Detta innebär inte att alla mikroorganismer avlägsnats eller avdödas (som sker vid sterilisering) utan att mängden potentiellt patogena mikroorganismer reduceras så långt att smittrisen elimineras. Även behandling av luft och vatten för att hindra spridning av smitta räknas till desinficering.

Djupströbädd/Ströbädd

En ströbädd gödslas ut med intervall från någon eller några veckor upp till ett år. Den hålls torr genom att nytt strömedel läggs ovanpå det gamla.

Djupströbädd är en ströbädd som gödslas ut en eller ett par gånger per år.

Djurbälsa

Djurens fysiska välbefinnande.

Djurskyddsansvarig

Ansvar, roll och kompetenskrav för denna person definieras i artikel 17 i Rådets Förordning (EG) nr 1099/2009. Observera dock att alla KRAV-certifierade slakterier ska ha en djurskyddsansvarig (även om färre än 1000 djurenheter slaktas) och att denna ska ha genomgått den av Jordbruksverket godkända kompetensbevisutbildningen (vilket innebär att Jordbruksverkets ”förenklade förfarande” inte godkänns).

Djurvälstånd

Djurhälsa och djurens övriga välbefinnande.

Drivning

Att förmå djuren att själva röra sig i önskad riktning.

E

Ekologisk

Ordet ekologisk får användas vid märkning och marknadsföring av produkter om (EG) nr 834/2007 och (EG) nr 889/2008 uppfylls.

Etablerad djurgrupp

Med etablerad djurgrupp menas en grupp av djur som har haft erforderlig tid att etablera sociala relationer mellan varandra.

EU-ekologisk

En produkt eller produktion som inte är KRAV-certifierad, utan enbart certifierad i enlighet med ”Rådets förordning (EG) nr 834/2007”.

Farligt avfall

Med farligt avfall menas till exempel explosivt, brandfarligt, oxiderande, giftigt eller hälsoskadligt avfall. Exempel på farligt avfall är oljeavfall, impregnerat virke, el- och elektronikskrot, batterier, lösningsmedel, färg och lack.

Fermentering

Syrefri nedbrytning av organiskt material.

Foder från karensårsodling/Karensfoder

Foder som odlas på mark som är under karens och skördas tidigast 12 månader efter att karenstiden påbörjats. Vissa grödor får användas som foder till egna djur tidigare vilket framgår av reglerna.

Fodertillskott

En produkt som innehåller specifika näringsämnen för att komplettera övrigt foder vid behov, till exempel mineralfoder.

Friplockare

Personer som under några få dagar upp till flera månader plockar bär, växter eller svamp. Som enskild person säljer personen bär, växter eller svamp till ett uppköp. En friplockare arbetar inte på uppdrag av en arbetsgivare.

Fysikaliska processer

Processer som sker med fysikaliska metoder till exempel malning, frysning och torkning.

Fånggrödor

En gröda som sås in i befintlig gröda för att fånga upp överskott av växtnäring under hösten och därefter plöjas ner. Den består ofta av gräs.

Färdigförpackade maträtter

En maträtt som i oförändrat skick är avsedd att tillhandahållas slutkonsumenter och storhushåll och som består av en maträtt och den förpackning i vilken den placerades innan det erbjöds till försäljning. Maträtten ska inte kunna ändras utan att förpackningen öppnas eller ändras.

Maträtter som förpackas på försäljningsstället på konsumentens begäran, *till exempel catering, eller är färdigförpackade för direkt försäljning, till exempel take away, ska inte anses vara färdigförpackade maträtter.*

Färgämnen

Ämnen som har eller kan ge färg. De kan förekomma i naturen eller vara syntetiskt framställda.

Färskvaror

Livsmedel som inte behandlats i konserverande syfte genom exempelvis sterilisering, saltning, torkning, rökning eller djupfrysning och som därför kan ha begränsad hållbarhet. Färskvaran kan vara beredd eller oberedd. Vissa färskvaror är för sin hållbarhet beroende av att förvaras på särskilt sätt, exempelvis i kyla.

Förnybar energi/Förnybara energikällor

Förnybar energi/förnybara energikällor är vattenkraft, vågkraft, vindkraftverk, solfångare och solceller, biobränsle och spillvärme. El, värme och kyla som är miljömärkt enligt Bra Miljöval får räknas som förnybar utan vidare analys.

Förpackningsmaterial

Produkter, oavsett material, som används för att innehålla, skydda, hantera och/eller presentera en vara.

Försiktighetsprincipen

Om miljökonsekvenserna av ett ämne, en produkt eller en verksamhet är okända eller osäkra förkastas hellre än accepteras det/den för att minimera eventuella risker. Den grundläggande hänsynsregeln i miljöbalken innebär att alla som ska vidta en åtgärd ska utföra de skyddsåtgärder, iakta de begränsningar och vidta de försiktighetsmått i övrigt som behövs för att åtgärden inte ska skada hälsan eller miljön.

Förädling

Förädling är ett samlande begrepp för all beredning av jordbruksprodukter och andra livsmedelsråvaror till livsmedel, foder och produktionshjälpmedel. I ett första led räknas inte packning och märkning av produkten som förädling men om produkten till exempel tvättas eller skalas anses den ha förädlats. Exempel på förädling är malning av spannmål, safttillverkning, charkuteritillverkning, mejeri-, bageri-, slakteri- och styckningsverksamhet, konservering, djupfrysning, torkning eller annan konserverande behandling.

Genetiskt modifierad organism, GMO

En organism i vilken det genetiska materialet har ändrats på ett sådant sätt som inte förekommer naturligt genom parning eller naturlig rekombination.

Inom ramen för denna definition anses genetisk modifiering uppkomma åtminstone vid tillämpningen av de metoder som anges nedan:

- Hybrid-DNA-metoder med vektorsystem, vilka omfattas av rådets rekommendation 82/472/EEG.

- Metoder som innebär direkt införande i en organism av ärftligt material som beretts utanför organismen genom bland annat mikroinjektion, makroinjektion och mikroinkapsling.
- Cellfusion (inklusive protoplastfusion) eller hybridiseringsmetoder som innebär att levande celler med nya kombinationer av ärftligt genetiskt material bildas genom fusion av två eller flera celler på ett sätt som inte förekommer naturligt.

Följande metoder anses inte leda till genetisk modifiering, förutsatt att hybrid-DNA-molekyler eller genetiskt modifierade organismer inte används:

- befruktning in vitro,
- konjugation, transduktion, transformation eller annan naturlig process,
- induktion av polyploidi.

Genomisk selektion

Ett djurs avelsvärde bestäms med hjälp av DNA-markörer efter ett blod- eller vävnadsprov på djuret.

Grovfoder

Med grovfoder avses bete, hö, ensilage, helsädesensilage, grönfoder, halm, löv, bark, kvistar, betmassa och rotfrukter (ej potatis).

Grundläggande mänskliga rättigheter

Rättigheter som regleras i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna från 1948.

Gröngödsling

En gröda som inte skördas till foder eller livsmedel, och som har till syfte att användas som gödsel, oftast på samma mark som den odlats på. Den innehåller oftast kvävefixerande baljväxter.

Gård/Brukningseenhet

En fastighet eller ett företag som består av en eller flera registerfastigheter eller delar av sådana fastigheter som har gemensam bokföring. Begreppet motsvarar EU-förordningens ”jordbruksföretag”. Vi använder gård och brukningseenhet som precis samma begrepp.

H

Hantering

Allt du gör med produkten som inte förändrar den. Hit räknas att ta emot produkten, lagra, sortera och packa den. Hit räknas även att torka din egen spannmål på gården och att tvätta egna produkter på gården med rent vatten.

Huvudråvara

Den vikt­mässigt dominerande råvaran i en sammansatt produkt.

Hållbart fiske

Fiske som följer ICES eller motsvarande råd, vilka är baserade på vetenskapliga beståndsbedömningar.

Hård drivning

Olaglig användning av elektrisk pådrivare, pådrivning i form av till exempel vridning av svansen som är förbjudet enligt svensk lag, hårda sparkar och slag eller hårda och/eller upprepade slag eller stötar med tillhygge samt oaktsam drivning med grindar eller liknande.

Hälsoplan

En plan anpassad till din besättning inriktad på strategiskt förebyggande djurhälsoarbete inklusive smittskydd som upprättas tillsammans med veterinär.

Hälsoprogram

Eablerat program med systematisk uppföljning av djurhälsa, anpassat till respektive djurslag.

Högsta tillåtna giva

Den maximala mängd av ett gödsel- eller jordförbättringsmedel (produktionshjälpmedel) som en lantbrukare får tillföra marken utan att det medför att för stora mängder tungmetaller eller växtnäring samtidigt tillförs. Den högsta tillåtna givan får som mest beräknas för fem år. Du ska ange hur lång tid du använt i din beräkning.

I

ICES

International Council for the Exploration of the Sea.

IFOAM

International Federation of Organic Agriculture Movements. Världsomspännande samarbetsorganisation för ekologisk produktion. Utarbetar internationella regler (IFOAM Basic Standards for Organic Production and Processing) för ekologiskproduktion samt kriterier för ackreditering av kontrollorgan (IFOAM Accreditation Criteria for Programmes Certifying Organic Agriculture and Processing).

Import

Att ta in produkter från ett tredjeland alltså ett land utanför EU och EES. För att få importera ekologiska produkter kan det krävas importtillstånd från Livsmedelsverket eller Jordbruksverket.

Införsel

Inköp av produkter från ett annat land inom EU eller EES. Du får fritt föra in ekologiska produkter från dessa länder men inte automatiskt KRAV-märka dem.

Ingredienser av olika slag

Ingredienser indelas i råvaruingredienser, livsmedelstillsatser och aromer.

Råvaruingredienser kallas i denna regeltext också för råvaror. Det är sådana ingredienser som är grunden i ditt recept, till exempel mjölk, laktos, gurkmeja, syrakultur.

Livsmedelstillsatser är berikningsmedel eller teknologiska tillsatser.

Kalvar

Nötkreatur under 6 månaders ålder.

Karantän

Avskilt stall för att hålla införda djur skilda från den befintliga besättningen på grund av smittorisken.

Karensfoder/ Foder från karensårsodling

Foder som odlas på mark som är under karen och skördas tidigast 12 månader efter att karenstiden påbörjats. Vissa grödor får användas som foder till egna djur tidigare vilket framgår av reglerna.

Karenstid

Den fastställda tiden från vilken du ska följa KRAVs regler fram till dess att produkten är KRAV-certifierad. Produktionen ska vara anmäld till kontroll under hela karenstiden. Om produktionen blir underkänd börjar en ny karenstid, om inte beslutet om underkännande anger något annat. Vid läkemedelsbehandling avses tiden från sista behandlingstillfället till att produkten får säljas som KRAV-certifierad.

Karensårsodling

Odling på mark under karenstiden.

Kedja

En kedja är en grupp av verksamhetsplatser som har gemensamt ledningssystem, gemensam ekonomisk redovisning och ett gemensamt varumärke eller grafisk profil.

Kemikaliesekretariatets SIN-lista

Kemikaliesekretariatet (ChemSec, The International Chemical Secretariat), är en ideell organisation som grundades 2002 av fyra miljöorganisationer. ChemSec strävar efter att nå bred acceptans i samhället av de viktigaste principerna om

försiktighet, substitution, att förorenaren betalar samt om rätten till information. Som del i det arbetet har man upprättat en lista över miljö- och hälsoskadliga kemikalier som är särskilt angelägna att avveckla, SIN-listan. Ett SIN-ämne uppfyller EUs kriterier för ”särskilt farliga ämnen”, SVHC. Du hittar den på www.sinlist.org

Konstgödsel

Syntetiska handelsgödselmedel.

Kontroll

En oberoende systematisk granskning för att avgöra om den KRAV-anslutne följer KRAVs regler. En kontroll kan göras med olika tekniker såsom inspektion, revision, provtagning, provning, kartläggning med mera. Certifieringsorganet ska alltid verifiera att den som certifieras förstår reglerna och har arbetssätt och rutiner för att följa reglerna, varför revision är den dominerande tekniken. En individuell riskbedömning ska utgöra grunden för val av kontrollteknik.

- **Årlig kontroll:** Minst ett årligt kontrollbesök görs på alla KRAV-certifierade företag. På det årliga besöket görs en genomgång av alla, för produktionen, relevanta regler. Genomgång görs av både dokumentation och anläggningar (se regel 2.4.3).

- **Extra kontroll:** Ett certifierat företag kan få en eller flera extra kontroll/-er utöver ordinarie kontrollbesök. En extra kontroll kan göras exempelvis för att reglerna kräver det, för att följa upp avvikelser eller av andra skäl. Extra kontroller kan vara anmälda eller oanmälda.

- **Oanmäld kontroll:** Ett kontrollbesök på plats hos den certifierade som aviseras tidigast 24 timmar innan det påbörjas eller inte alls.

Kraftfoder

Alla foder utom grovfoder och vitamin- och mineraltillskott. Potatis räknas som kraftfoder.

KRAV-ansluten

En producent eller motsvarande som har ett avtal med ett certifieringsorgan som är ackrediterat att certifiera enligt Regler för KRAV-certifierad produktion. När reglerna använder ”producent” betyder det ”KRAV-ansluten producent”.

Kärnverksamhet

Verksamhet som syftar till att tillverka en produkt eller råvara som ska KRAV-certifieras eller KRAV-märkas

Landning

Överlämning av fångst från fiskefartyg till mottagare i land.

Ledningssystem

Ett ledningssystem är ett dokumenterat system som omfattar organisationsstruktur, planering, ansvar, praxis, rutiner, processer och resurser för att utveckla, införa, uppfylla, revidera och underhålla verksamheten. Ledningssystem kan vara certifierade, men en certifiering krävs inte för att uppfylla denna definition. Exempel på standarder för certifierbara ledningssystem är ISO 9001 och ISO 14001.

Leverantör

Aktör som levererar eller tillhandahåller produkt, råvara eller tjänst åt en annan aktör

Lokalbedövning

Lindring av smärta som uppstår vid ett ingrepp (till exempel vid snitt/bränning). Ingen långvarig smärtlindring fås efter ingrepp. Den aktiva substansen i läkemedlet blockerar impulsledningen i nervfibrerna så att vävnaden förlorar känsel – blir bedövad (anestesi). För att förlänga bedövningsmedlets närvaro i vävnaden kan adrenalin vara tillsatt i läkemedlet.

Se även definitionerna för Sedering och Smärtlindring/smärtstillande medel.

Långliggande vall

En vall som inte plöjs under minst fem års tid.

Långsamväxande fjäderfäras eller linje

Tillsvidare är enligt KRAVs bedömning en långsamväxande fjäderfäras eller linje en ras där djuren växer med maximalt 50 gram per dag i genomsnitt. Jordbruksverket kommer att besluta vad som räknas som långsamt växande raser. Vi definierar långsamväxande på detta sätt för att möjliggöra KRAV-certifierad slaktkycklingproduktion.

Lösningsmedel och bärare av tillsatser och aromer

Som ingredienser anses inte ämnen som används i de mängder som är absolut nödvändiga som lösningsmedel för eller som bärare av tillsatser och aromämnen. Till exempel kan majsstärkelse användas som bärare till en arom.

Manual för slakteriet

Manualen ska innehålla de standardrutiner och arbetsinstruktioner som slakteriet behöver för att säkerställa att KRAVs regler uppfylls för den del av slakteriets verksamhet som berörs av KRAVs regler. Manualen ska också innehålla redovisande dokument för olika moment i arbetet så att ett certifieringsorgan kan följa upp slaktverksamheten vid en kontroll. Manualen ska visa att KRAVs regler är inarbetade i organisationen och tillgängliga för personalen.

Miljömärkt produkt

Produkt som är märkt med Svanen, Bra Miljöval eller motsvarande oberoende tredjeparts miljömärkning.

Mindre slakteri

Slakteri som slaktar färre än 1000 djurenheter per år.

Färre än 1000 DE enligt Rådets Förordning (EG) nr 1099/2009 ska ”beräknas som daggdjursenheter eller 150 000 fåglar eller kaniner som slaktas per år...”. Detta gör det möjligt att lägga samman de olika djurkategorierna

- Vuxna nöt och hästdjur: 1 djurenhet.
- Andra nötkreatur: 0,50 djurenheter.
- Gris med en levande vikt över 100 kg: 0,20 djurenheter.
- Övriga grisar: 0,15 djurenheter.
- Får och getter: 0,10 djurenheter.
- Lamm, killingar och spädgrisar med en levande vikt under 15 kg: 0,05 djurenheter.

Mulljord

Är en jord som innehåller minst 30 viktprocent organiskt material i matjorden. Ett skifte anses bestå av mulljord om mulljorden täcker mer än hälften av skiftets yta.

Målart

Den fiskart man vill fånga.

N

Nationella Riktlinjer

De nationella riktlinjerna är branschens tolkning av EUs lagstiftning för ekologisk produktion. Dessa hittar du på LRFs hemsida: www.lrf.se.

Nyckeltal

Jämförelsetal som du tar fram för att analysera verksamheten och följa upp verksamhetens förbättringsarbete.

O

Omställning

Övergång från konventionell till KRAV-certifierad produktion.

P

P-AL klass

En indelning av jordar efter koncentrationen av lättlöslig fosfor.

Parallellproduktion

Inom lantbruk finns benämningen parallellproduktion både inom växtodlingen och inom djurhållningen.

Parallellproduktion inom djurhållning innebär att samma djurslag sköts konventionellt och enligt KRAVs regler inom samma brukningsenhet/företag. Paralleldjurhållning är endast tillåtet under mycket begränsade villkor.

Parallellproduktion inom växtodling innebär att samma gröda odlas konventionellt och enligt KRAVs regler inom samma brukningsenhet/företag. Parallellodling är endast tillåtet under mycket begränsade villkor.

Processhjälpmedel

Ämnen som används vid tillverkning men som inte räknas som ingredienser och som inte har någon teknologisk effekt i det färdiga livsmedlet räknas som processhjälpmedel. Det kan till exempel vara vegetabilisk olja som används som släppmedel.

Producent

Den som är certifierad enligt KRAVs regler och som odlar, producerar, hanterar, förädlar, distribuerar eller importerar en vara. Begreppet betyder i texten samma sak som "KRAV-ansluten".

Produkt

Allt från levande eller obearbetade jordbruksprodukter till bearbetade förpackade jordbruksprodukter för livsmedelsändamål.

Produktion

Tillverkning, hantering, lagring och packning av en produkt eller råvara som ska KRAV-certifieras eller KRAV-märkas.

Produktionsplats

Fysiskt avgränsad enhet som är KRAV-ansluten. Begreppet motsvarar EU-förordningens "produktionsenhet".

Ranchdrift

Utegående djur utan erfarenhet av stallning någon årtid.

Regelverk

Regelverk betyder här en lagtext eller en standard för (ekologisk) produktion. KRAVs regler är ett regelverk. Den organisation som utvecklar reglerna kallas regelägaren. KRAV ekonomisk förening är regelägare för KRAVs regler.

Rekonstituering

Rekonstituering innebär att produktens ursprungliga vattenhalt återställs.

Rengöring

Process för att avlägsna smuts på exempelvis golvytor och produktionsutrustning. Kan ske genom torra eller våta metoder – mekanisk eller hydromekanisk bearbetning. Hjälpmedel inkluderar olika verktyg som borstar, trasor eller högtrycksvätt. Ofta används rengöringsmedel för att lösa fett och smuts. Dessa är kemiskt sett oftast detergent.

Revisionsledare

En erfaren revisor som fungerar som ledare i ett revisionslag.

Revisor

En person som kan och får genomföra en kontroll.

Sedering

Mycket kortvarig smärtlindrande effekt (10-45 min. enligt FASS). Sänker djurets medvetandegrad genom att hämma frisättandet av noradrenalin från centrala nervsystemet. Samtidigt sker en allmän muskelavslappning och kortvarig smärtlindring (analgesi).

Se även definitionerna för Lokalbedövning och Smärtlindring/smärtstillande medel.

Skadedjursbekämpning

Användning av en fysikalisk, biologisk eller kemisk metod (med biocid) för att förebygga skada på exempelvis livsmedel eller egendom.

Smärtlindring/smärtstillande medel

Långvarig lindring av smärtan efter ett ingrepp. Många studier visar en minskad frekvens av smärtrelaterade beteenden, men däremot ingen eller ringa smärtlindring vid själva ingreppet. Läkemedel med NSAID (non steroid anti-inflammatorisk druggs/ icke-steroida antiinflammatoriska läkemedel) hämmar enzymet cyklooxygenas (COX-1 och COX-2) och bildandet av prostaglandin (PG) i den skadade vävnaden. Utan smärtlindring sätter PG igång en inflammationsreaktion med bland annat smärta som följd.

Se även definitionerna för Lokalbedövning och Sedering

Stallperioden

Den period när djuren normalt hålls inne varje dag, med eller utan tillgång till utvistelse. Perioder när djuren bara vistas inne i samband med mjölkning räknas inte till stallperioden.

Stress

Stress är både fysiska och psykiska påfrestningar på djuren. Djur kan stressas av reflekterande ytor, buller och höga ljud, luftströmmar, starkt ljus, lukter, tvära

krökar eller blindgångar, smärta, hård hantering med slag och stötar samt stress och oro från andra djur. För att minska stressen kan ett slakteri utnyttja djurens naturliga beteende för att driva dem, till exempel genom att hålla samman gruppen, att djuren får gå från mörker till ljus eller följa ledardjuret.

Ströbädd/djupströbädd

En ströbädd gödslas ut med intervall från någon eller några veckor upp till ett år. Den hålls torr genom att nytt strömedel läggs ovanpå det gamla.

Djupströbädd är en ströbädd som gödslas ut en eller ett par gånger per år.

Teknologiska nanomaterial

Antropogena nanomaterial undantaget de som bildas vid traditionella livsmedelsprocesser. Hit räknas inte nanomaterial som förekommer naturligt i miljön (t.ex. vulkanisk aska), som förekommer naturligt i livsmedel (t.ex. monosackarider, aminosyror och fettsyror) eller som bildas oavsiktligt (t.ex. mjöl eller homogeniserad mjölk).

Tillsatser

Kallas ibland teknologiska tillsatser. Ämnen som har en teknisk funktion i livsmedlet och för vilka myndigheterna bestämt att de ska ha en särskild säkerhetsprövning. Dessa ämnen har ett E-nummer. Till exempel är askorbinsyra (C-vitamin) en teknologisk tillsats när den används som antioxidationsmedel med E-nummer E 300.

Tillåtetbedömda fodermedel

Icke KRAV-certifierade fodermedel som har bedömts av ett certifieringsorgan som tillåtna att använda i KRAV-certifierad produktion. Dessa är inte KRAV-märkta och publiceras på KRAVs webbplats.

Tillåtetbedömda produktionshjälpmedel

Icke KRAV-certifierade produktionshjälpmedel som har bedömts av ett certifieringsorgan som tillåtna att använda i KRAV-certifierad produktion. Dessa är inte KRAV-märkta och publiceras på KRAVs webbplats.

Torrsubstans (ts)

Det som är kvar när man torkat bort allt vatten i något, till exempel ett foder. Begreppet används bland annat för foder för att kunna jämföra olika produkter där vattenhalten kan variera mycket.

Tredje part

En underleverantör som inte är KRAV-ansluten och som anlitas av ett KRAV-anslutet företag för att hantera eller bearbeta KRAV-certifierade produkter. Då

ska ett avtal tecknas mellan den KRAV-an slutne och underleverantören. Detta ska säkra upp att viss hantering eller beredning av en KRAV-certifierad produkt som lämnar gården följer relevanta KRAV-regler. Detta skiljer sig från när ett KRAV-certifierat företag köper in en produkt till sin verksamhet.

U

Uddevallasystem

En typ av stallinredningssystem med endjursboxar för nötkreatur, bestående av ett antal rader med individuella bås. Systemet är ihopbyggt med drivgångarna.

Underleverantör

Leverantör som levererar eller tillhandahåller produkt, råvara eller tjänst åt en annan leverantör närmare konsument.

Uppstallning

Inhysa djur i stall för viss tid.

Utevistelseperiod

Tiden före och efter betesperioden, då mark- och väderförhållanden tillåter att djuren går ute.

Utrotningshotad ras

Till hotade husdjursraser räknas i varje fall de raser djurhållare kan få miljöersättning för att hålla, dvs. fjällko, rödkulla, ringamålako, väneko eller bohuskulla, linderödssvin, svensk lantrasget, jämtget, göingeget, lappget, gutefår, svensk finull, ryafår, roslagsfår, dala pälsfår, värmlandsfår, helsingefår, gestrikefår, klövsjöfår, åsenfår och svärdsjöfår.

V

Vendingföretag

Företag som säljer produkter via automater. Försäljning, service och påfyllning av automater sköts i allmänhet av lokala vendingoperatörer.

Verandavistelse

Används för fjäderfä. Vistelse på hårdgjord yta med tak utanför ett isolerat stall. Den kan vara helt eller delvis inklädd med vindväv eller liknande.

Verksamhetsplats

En verksamhetsplats är en fysiskt avgränsad plats där det bedrivs KRAV-certifierad produktion. Exempel på verksamhetsplatser är en butik eller en restaurang.

Växtföljd

En planerad ordningsföljd mellan grödor på ett enskilt skifte.

Växthus

Ska utgöra en fast byggnad där man odlar växter. Byggnaden står på samma plats i flera år, det vill säga tunnelodling på friland ingår inte i definitionen. Odling i avskilda bäddar räknas alltid som växthus.

Växtnäringsbalans

Förhållandet mellan införd växtnäring i till exempel inköpt gödsel och den växtnäring som förs bort i de produkter som går ut från gården.

Växtskyddsmedel

Används i huvudsak för att skydda växter och växtprodukter inom jordbruk, skogsbruk och trädgårdsbruk. De har som uppgift att skydda växter eller växtdelar mot skadedjur, svampangrepp eller konkurrerande växter, med mera.

KRAV är Sveriges mest kända miljömärkning för mat, uppbyggd på ekologisk grund med särskilt höga krav på djuromsorg, hälsa, socialt ansvar och klimatpåverkan.

KRAV ekonomisk förening
Box 1037, 751 40 Uppsala
www.krav.se - info@krav.se

[/KRAV.eko](#) /[kravmedia](#) /[kravmarkt](#)

